

MIȘCAREA LITERARĂ

Anul XXII, nr. 4 (88), 2023, BISTRIȚA

© Uimit ce mult m-a stilizat destinul – articole despre Victor Felea de Adrian Țion, Teodora Uilean, Adrian Iliuță, Victor Știr, Mircea Popa, Menuț Maximilian, cu un grupaj poetic, un interviu cu Cristina Felea, fragmente critice, note biobibliografice și un foto-album © *Unde-s debuturile de altădată?* de Olimpiu Nușfelean © Eveniment © În oglinda lecturii – comentarii critice la cărți semnate de Mircea Cărtărescu, Doina Popa, Simona Antonescu, Daniela Sitar-Tăut, Ovidiu Pojar, Trandafir Vid, Ioan L. Danciu, Maria Pașc ș.a. © Poezia *Mișcării literare* © Proza *Mișcării literare* © Un eseu de Cornel Teulea © Teatrul lui Liviu Rebreanu – un eseu de Icu Crăciun © Echivalențe lirice din *José Manuel de Vasconcelos*, *Sylvestre Clancier*, în românește de Valeriu Stancu și Mariana Stancu © Film vs teatru © Plastică © Foto-album cu scriitori © *Parodii pur și simplu* de Lucian Perța © Cititor de reviste ©

Revistă de literatură, artă, cultură
Serie nouă
Anul XXII, nr. 4 (88), 2023, Bistrița

Apare trimestrial
sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Editor: Consiliul Județean Bistrița-Năsăud
prin Biblioteca Județeană George Coșbuc
Bistrița-Năsăud

Director fondator: Liviu Reboreanu (1924)

Redacția:

Olimpiu NUȘFELEAN - director
Ioan PINTEA - redactor-șef
Virgil RAȚIU - redactor-șef adjunct
Menuț MAXIMINIAN - redactor

Coperta: Marcel LUPȘE

(În imagine - Victor Felea)

Număr ilustrat cu lucrări plastice realizate în
Tabăra de Arte Vizuale „Vlaicu Ionescu”,
Călimănești, 2023.

Secretariat de redacție, corectură:

Ionela-Silvia NUȘFELEAN

Tehnoredactare: Adrian NĂSTASE

Adresa redacției: Bistrița,

str. Arțarilor, nr. 46/A/16, 420069

Telefon/fax: 0749.248708, 0263.233345

E-mail: olimpiu49@yahoo.com

ioanpinte2002@yahoo.com

Web: www.miscarealiterara.ro

Marketing: Alexandru CÂȚCĂUAN,

Casa de Cultură a Sindicatelor, Bistrița.

Aparițiile inițiale ale revistei au fost sprijinite
de Casa de Cultură a Sindicatelor
și S.C. Aletheia, Bistrița.

Revista apare cu sprijinul Asociației Culturale
Liviu Reboreanu – Mișcarea literară și al
Centrului Județean pentru Cultură Bistrița-
Năsăud.

Revista Mișcarea literară este membră A.R.I.E.L.

Tiparul: Editura MEGA, Cluj-Napoca

ISSN 1583-1957

Redacția respectă grafia autorilor.

CUPRINS

Olimpiu NUȘFELEAN: Unde-s debuturile de altădată?/ 1	
Adrian ȚION: Victor Felea, un citadin neliștit/ 3	
Teodora UILEAN: Gulliver sau arta iubirii în versuri/ 7	
Adrian ILIUȚĂ: Angoase existențiale/ 10	
Victor ȘTIR: Trei decenii despre poezie, cu criticul Victor Felea/ 13	
Mircea POPA: Victor Felea – jurnalul unui om nemulțumit/ 17	
Menuț MAXIMINIAN: Patru decenii de literatură într-un jurnal/ 21	
Despre Victor FELEA/ 26	
Cristina FELEA: „Activitatea adevăratului poet înseamnă o meditație continuă la rosturile sale adânc omenești, la ceea ce reprezintă actul acesta de taină și reculegere prin care propria-i viață, și viața în genere, se afirmă într-un adevăr și frumusețe.”/ 28	
Victor FELEA: Poesis/ 37	
Victor FELEA (reper biobibliografice)/ 39	
Foto-album Victor FELEA/ 42	
Olimpiu NUȘFELEAN: Între cafea și muze sau al cincilea element primordial/ 43	
Ion Radu ZĂGREANU: Însingurările poetului/ 46	
Iuliu-Marius MORARIU: Din prea-plinul sufletului/ 48	
Iacob NAROȘ: În căutarea Paradisului/ 50	
Virgil RAȚIU: 5 poeme, 9 poeme – două plachete de Ioan L. Danciu/ 52	
Menuț MAXIMINIAN: Verdele firului de iarbă/ 55	
Andreea ZAVICSA: Obiecte care spun o poveste/ 58	
Iacob NAROȘ: Facsimile, transcrieri, prezentări/ 60	
Virgil RAȚIU: Suferința nu se dă la frați. Mărturia Lucreției Jurj despre rezistența anticomunistă din Munții Apuseni (1948-1958)/ 63	
Menuț MAXIMINIAN: Valori și prezențe conjuncturale/ 66	
Diana Cristina MORAR: Maria Pașc, „De vorbă cu Laurențiu Mogoșanu, Mircea Roman, Aurel Vlad”/ 68	
Mihai VINTILĂ: Poveștile Bistriței. Invitație la descoperirea unei lumi aparte/ 70	
Daria-Maria TIMIȘ-VARGA: Învieră Chiaiței/ 72	
Emma MIHĂESCU: Poezii/ 74	
Gela ENEA: Poezii/ 77	
Miruna MUREȘANU: Poeme/ 79	
Liliana BĂDĂRĂU: Poezii/ 81	
Elena Liliana POPESCU: Poezii/ 85	
Teodor DUME: Texte 87	
Vasile IONAC: Poezii/ 90	
Robert SZASZ: Citind petalele aurii/ 92	
Iuliu-Marius MORARIU: Piatra de hotar/ 96	
George DIMITRIU: Copacul cu... cormorani/ 99	
Cornel TEULEA: Olimpiu Nușfelean, scriitor de romane în miniatură (2)/ 101	
Vasile MOLDOVAN: Din viața unui elev navetist/ 112	
Icu CRĂCIUN: Teatrul lui Liviu Reboreanu/ 114	
José Manuel de VASCONCELOS: Poezii/ 123	
Sylvestre CLANCIER: Poezii/ 127	
Alexandru JURCAN: Domnul Molière între lumini și umbre/ 130	
Florinel CONSTANTINESCU: Tabăra de Arte Vizuale „Vlaicu Ionescu”, Călimănești, 2023/ 133	
Luiza BARCAN: O paletă diversă de stiluri, viziuni și opțiuni plastice într-un adevărat spectacol al culorilor și al luminii/ 133	
Gheorghe DICAN: Lucrări reprezentative pentru arta românească contemporană/ 134	
Foto-album cu scriitori/ 136	
Lucian PERȚA: Parodii pur și simplu/ 143	
CITITOR DE REVISTE/ 145	

Unde-s debuturile de altădată?

Aproape întâmplătoarea vîslire prin gînd a versului *Où sont les neiges d'antan?* din *La Ballade des dames du temps jadis* a lui François Villon ne poate trimite, așa, ca într-o „inspirație”, în retorica nostalgiei, îndemnîndu-ne să glosăm pe marginea unei întrebări precum „Unde-s debuturile de altădată?” Da, debuturile, cele literare... Ne mai gîndim la ele? În vreo notă biobibliografică... Cîndva, făceau parte, să zic așa, din viața literară, aș zice chiar din farmecul vieții literare. Pentru șaptezeciști, optzeciști... Acum, nu vreau să spun că azi nu se mai produc debuturi meritorii, că nu mai apar tineri scriitori care sparg pînza convențiilor comode, dar parcă efervescența debuturilor de altădată, cu aura lor de glorie – chiar trecătoare, uneori – e... contrabalansată de o mare producție de maculatură editorială „ingenuă” ce mai mult sporește molozul editorial, decît să primenească „producția” de profil, în ansamblu.

Gîndurile legate de debuturi mi-au fost stimulate, mai mult, de preocupările recente legate de viața și opera poetului și criticului Victor Felea, pe care îl evocăm, în cîteva pagini, în ediția de față a revistei. Biografie de literat, de poet clujean, implicat discret, dar ferm, în viața literară a cetății. Pe vremea cînd l-am cunoscut, student fiind eu, era redactor-șef adjunct la *Tribuna* și cronicar de poezie al acestei reviste. Se preocupa însă și de „lansarea” unor tineri poeți, pe care îi publica cu grupaje de versuri însoțite de mici prezentări ale autorilor. O asemenea preocupare a fost încununată la un moment dat de alcătuirea unei antologii a debutanților la Editura Dacia, *Popas între poezii tineri*, așteptată cu înfrigurare de cei cuprinși în sumar. Gestul poetului clujean se încadra într-un obicei, aproape un ritual. Mi se pare că, în tinerețe, apăruse și el într-o astfel de antologie, a unor tineri poeți (*Zece poeți tineri*, E. L. A., 1950), cu tendințe ideologice de rigoare. Cei mai mulți din antologia respectivă au sucombat în anonimat sau mediocritate, dar asta este o altă poveste. La vremea amintită de mine, revista *Tribuna* avea și un cenaclu și publica și cronici de cenaclu. Și nu făcea figură aparte între revistele și editurile momentului.

În vremea aceea, era o pleiadă de activități/ modalități de gestionare a debuturilor: poșta redacției, grupaje de debut, cenacluri, concursuri de debut la edituri, antologii de debut... Uneori îmi ziceam că asemenea preocupări se înscriau și în grija oficialităților de a mai ține în frîu, controlat, talentele artistice năvalnice. Se poate. Erau și cenacluri „muncitorești” destinate oamenilor de la șaibă, care interferau cu cele dedicate talentului sau le afectau pe acestea. Istoria e lungă și plină de nuanțe. Erau... insinuări, intruziuni străine, dar acestea erau „copleșite” de un demers literar autentic, hrănit de forțele/ puterile polivalente ale literaturii în sine, servită

Editorial

Olimpiu NUȘFELEAN

cu profesionalism și drag de scriitori dedicați înnoirii literaturii. *România literară*, *Luceafărul* („Numele poetului”), *Amfiteatru* („Primele”), *Steaua* (cu rubrica „Condeie noi”), *Tribuna*, *Echinox* (cu cenaclu)... Lista e lungă. Fac o enumerare în treacăt, fără pretenția de a... epuiza subiectul. Geo Dumitrescu, Cezar Ivănescu, Constanța Buzea... Oameni care dăruiau ore și ore descifrării unor manuscrise, uneori scrise cu ezitări. Concursul de debut, de exemplu, de la *Albatros*, cu constantele „Caiete ale debutanților”. Au strălucit și au trecut. Firesc. Dar s-au dus luînd cu ele un obicei, o mentalitate, o stare, un ceva ce ține de firescul literar. Vor fi avut și un rol de „supraveghere” de către Centru, dar nu în asta a constat priza lor la sufletul scriitorilor. Popasurile editorial-tipografice ale manuscriselor s-au relaxat, cărțile (tinerilor) se publică azi mai ușor. Ba mai apare și vreo poștă a redacției în online. Ei și? Am rezolvat totul cu asta? Și, de fapt, ce să rezolvăm?

Situația s-a schimbat, e limpede. În bine, ca și în rău. Drumul manuscrisului – ar trebui să-i zicem acum: *tastascrisul* – s-a simplificat, dacă nu „s-a eliberat” total. A dispărut cenzura, „protecția” ideologică, teama de a nu concura scrierile politice ale șefului suprem, grija pentru soarta pădurilor, care n-ar trebui sacrificate de dragul tipăriturilor... Tinerilor nu li se mai pune nici o piedică atunci cînd intenționează să publice o carte. Sau chiar mai multe deodată. A dispărut și piedica estetică, autocenzura (care nu e doar cea întreținută de teama de partidul unic!...) Descătușarea personalității (și prin scris) nu mai are nici o opreliște. Tinerii (dar nu doar ei) pot să spună orice, să se spună (pe sine) în mod total, să apară goi în piața publică (literară). Dar în fața cui?

În avalanșa căutărilor de ieșire la lumina tiparului (cît mai luminează acesta) se insinuează, fără să vrei, în amintire, întâmplările personale. Mă feresc să vorbesc despre preocupările mele legate de un cenaclu, revistă, mici și rare prefete la cărți de debut..., preocupări inerente vieții literare. Este greu de gestionat – mai întîi – o situație în care un om apropiat, cu care mai bei o cafea, îți mărturisește brusc că

scrie și că îți propune pentru lectură ceva, ca să-ți dai o părere. Ce va veni spre tine? Un lucru remarcabil (despre care nu ți s-a făcut pînă atunci nici o vorbire) sau niște poncife? Și, în cazul poncifelor, ce vei/ voi face? Te întrebi: oare omul acela nu-ți cunoaște opțiunile? Sau cineva te sună sau îți transmite direct un manuscris, pe care să-l citești în 2-3 zile și să-i faci o... prefață. Citești, ai niște observații, i le transmiți „autorului”, dar el îți spune că nu le mai poate aplica în text deoarece textul e în tipografie iar tipograful așteaptă... prefața. N-o poți scrie, desigur. Alții așteaptă recenzii... Nu lipsesc „pensionarii”, care, după ieșirea la pensie, încep să scrie sau să picteze. Nu-i nici o problemă. Dar vor să fie recunoscuți ca scriitori. Nici asta nu-i o problemă. Pot, în cea mai firească evoluție a vieții și talentului de descoperit, să fie chiar buni (la scris) iar noua preocupare să acopere un gol, să repare o frustrare. Dar ce facem cu cei care se încapăținează „să fie recunoscuți” drept scriitori, deși mîna care scrie nu îi ajută? Cineva, recent, căruia i-am refuzat o recenzie, mi-a spus că sînt invidios, că nu vreau ca și el să fie... scriitor! Absurdități care îți erodează liniștea. Pe gratis.

Ce-i mîna pe asemenea oameni în luptă? Tendința de afirmare, „explozia” egoului? Descătușarea ideologică? Ocazia de a fi luați, cumva, în seamă, de a fi lăudați? Avantaje materiale? S-a produs însă o *desprindere*, chiar o *distrugere a relației dintre maestru* (recunoscut sau ascuns în noianul – cînd și cît e, al – lecturilor) și *ucenic*. Prestigiul maestrului nu mai funcționează. „Maestrul” e ignorat, chiar aruncat în coșul uitării. Ce mai contează girul unor personalități cînd orgoliul cuiva s-a trezit să exulte în versuri? Prestigiul... literaturii e cariat. Literatura este transformată, într-un fel sau altul, într-o afacere personală. Golită de esență. Nimeni nu mai învață nimic, de la nimeni. Nici măcar criticii care fac (și) critică de serviciu. A, pe un scriitor de vocație asemenea lucruri îl pot lăsa rece. Scrisul de talent merge înainte. Dar, totuși, peisajul literar, în care ne place să ne mișcăm, se încarcă de umbre.

Victor Felea, un citadin neliniștit

Adrian ȚION

Prin anii '70 din trecutul secol al manipulărilor odioase, făcea furori în lumea literară românească sintagma „obsedantul deceniu”, lansată de Marin Preda într-un articol din 1970. Formula lui a făcut carieră și s-a istoricizat treptat ca o rebeliune de catifea acceptată. Preda combătea literatura realist-socialistă a deceniului 6, după ce Nicolae Ceaușescu ajunsese la conducerea țării în 1965 și un oarecare dezgheț ideologic se produsese. Abuzurile din epoca stalinistă erau condamnate de noul regim politic instalat la București. Ca un ecou la acest semi-dezgheț, mult mai târziu, „curajosul” Adrian Păunescu îl întreba, în cartea sa de reportaje-jurnal *De la Bârca la Viena* „Când ne veți permite, tovarășe Nicolae Ceaușescu, să ne scriem adevărata istorie?” Ce curaj! spuneau unii. Dar robinetul libertăților fusese închis între timp și vorbele lui Păunescu sunau a mascaradă politică, fanfaronadă *pro domo* specifică bardului adulat în epocă. După care a urmat dezastrul. Libertăților fluturate triumfalist li s-a pus sechestrul.

Așadar, prin anii 1971-1974, literații vorbeau liber despre greșelile și exagerările din „obsedantul deceniu” (cu permisiune de la comănduire, desigur). În acea perioadă, mă afluam întâmplător în autobuz cu poetul Victor Felea și comentam, inevitabil, ca toată lumea, operele compromise ale scriitorilor aliniați „realismului socialist”, venind cu exemple până în prezentul anilor '70. Și numai ce-l aud pe poetul și subtilul comentator al fenomenului literar în mers aruncând peste umăr: „Nici n-am intrat bine în deceniul ăsta că a și început

să ne obsedeze!” Subtilitatea observației ne-a pus pe amândoi pe un răs înfundat, subversiv, răzbunător față de o actualitate cu drepturi încă zăvorâte. Mici plăceri din acei ani de a savura ironizarea interdicțiilor/permisiunilor și a așa-ziselor „șopârlițe” mușcătoare strecurate în unele texte ale scriitorilor insurgenți! A urmat „meditația transcendentală” cu pedepsirea altor îndrăzneți care își luaseră nasul la purtare.

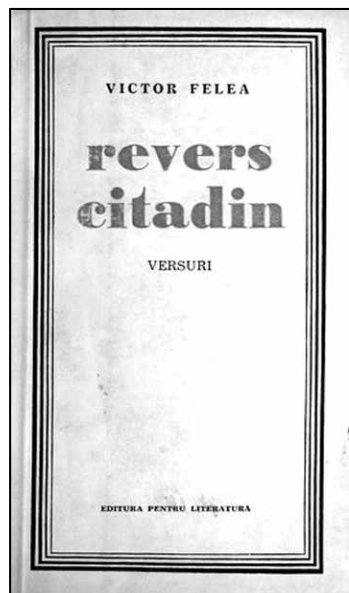
Acum, când răsfoiesc cărțile poetului Victor Felea, la atâția ani de la editarea lor, îmi vine în minte atmosfera închistată din epocă și sunt tentat să pun în balanță calitatea de virtual răzvrătit sub acoperire sau de martor decent, corect pornit pe drumul său poetic singular. Ca să constat, iată, că nu e vorba de nicio răzvrătire în parcursul său poetic monocord, stins, surdinizat, ci de constanta și intima răzvrătire cu magia cuvintelor neînregimentate politic sau ideologic. Un discurs risipit în „nisipul cuvintelor nestatornice”, împlânzite de tenacitatea unui subtil vizionar taciturn, introvertit, reticent. Și totuși, atâtea dureri înăbușite transpar din versurile acestui melancolic mesager al eternei Euterpe, rătăcit solitar prin bulversantele vremi ale începuturilor „comuniste” de la noi, încât îți vine să crezi că răzvrătirea lui (câtă este) ia aspectul unei prelungi jelanii și se confundă cu emisia verbală a unui nevindecat și nevindecabil elegiac.

Poezia lui Victor Felea desenează discret și descrie în filigran un univers imagistic egocentric, murmurat în surdină, cu vaiet

**Uimit ce mult
m-a stilizat destinul**

prelung. E un spațiu fictiv, depozitar al unor aurite jocuri de cuvinte proiectate în irealitatea imediată, de unde și aparența lor de a aparține la o realitate trăită sub vraja iluziilor celeste. Coborât din cele fantasme, poetul recunoaște cu mâna pe inimă în volumul *Revers citadin*

(1966) situarea în timpul istoric ce i s-a dat să-l trăiască și spațiul geografic binecuvântat, dat lui de zeii lari ai așezămintelor terestre: „Știu că aici mi-e patria și locul,/ Ținutul drag al veșniciei mele” (*Ținutul drag*). Integrat social, poetul înregistrează aspecte pozitive din jurul său: „O, viitorul! Ce ținut fermecat,/ Cu oa-

meni fericiți, împărțind aceeași înaltă lumină/ Numai eu cu amurgul pe umeri.” (*Prin timpuri*). Începutul impetuos, ce anunță și o dorință de implicare în viața cetății, e umbrit de antiteza unui eu hipersensibil, aproape morbid, aruncată peste ritmicitatea cotidianului, în „ritualul solitar” oficiat față de lumea din afară. Sunt incluse în volum și poezii scrise prin 1943-1947, majoritatea de dragoste, învelite în rime sentimentale, cu deschidere spre grădina-ființă ce funcționează ca element fabulatoriu, candoare sau extaz și contopire cu veșnicia naturii. Un biografism discret tinde să se înfiripeze în evocări diafane. Vag portret al tatălui: „Eu am venit de la munte/ Numai tata s-a apucat să slujească unui dumnezeu ce nu l-a răsplătit”. Portretul mamei: „nouă copii ai avut, mamă”. Motivul casnic familial se întregește cu „făptura mică din odaie” consemnat ca pur sentiment patern: „cu fetița mea la plimbare”, dar survine și admirația pentru un medic îndrăgostit de artă: „Grozav lucru e arta.” spune acesta. Așa se încheagă, din schițe fugare, „lumea de oameni și personaje” domestice din peisajul citadin avut în vedere de Victor Felea de-a lungul întregii lui activități literare. În imaginarul poetic sunt

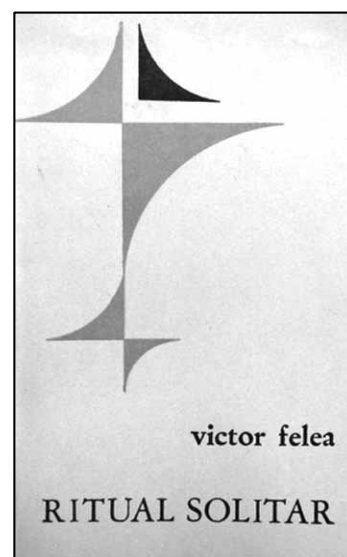
incluse stări extatice, senzații amăgitoare și tablouri de natură pictate cu maximă acuitate. Sentimentul trecerii timpului stârnește noi neliniști, alături de puternica dorință a creației, capabilă să vindece de orice marasm. Notății ce pun în evidență un spirit dubitativ, amenințat de angoste și spaime oculte sunt aduse în prim-plan: „Un an s-a dus. Și stau nehotărât/ În paradisul gândurilor mele” (*Un an s-a dus*). Dar la aceste reflecții participă și extazul transmis de-a dreptul, fără zorzoane stilistice: „Trec și respir exaltarea/ Acestui unic ceas de pe pământ.” (*Trec prin lumină*). Peisajele urbane alternează cu cele câmpenești în poeme precum *Vis citadin* sau *Câmp la marginea orașului* și, desigur, multe altele. Poetul veșnic aplecat spre meditație și visare știe să savureze „o țigară înainte de somn, în tăcerea odăii” și se autodefinește nostalgic: „Sunt numai dor, melancolică suferință,/ lacrima acestei unice vieți/ fără oprire, fără întoarcere”. (*Nostalgic*). Datarea are rol precumpănitor pentru încadrarea relației de intimitate dintre poet și cititor. Avem două încadrări la finele acestui volum, sincerități murmurate cu aleasă candoare, aproape dări de seamă prozastice, concretă situare în realitatea clipei trăite. Prima e în *Constructor*: „Am început cu visul și cu disperarea/ în primii ani ai celui de al cincilea deceniu.” Și a doua în poemul-afiș *Într-o redacție lucrez*: „Într-o redacție lucrez,/ într-o uzină de imagini și cuvinte/ în cea de-a doua jumătate a secolului XX”. Îndreptătit să reverse „coroane de lauri pentru țara aceasta”. Sunt versuri firești, izvorâte dintr-o simțire sinceră, enunțuri încărcate de responsabilitate și conștiința artistică a celui ce-și mărturisește credința întru poezie, determinări care explică apartenența la „un anume loc și timp anume”, cum ar fi spus Ioan Alexandru.

Cu volumul *Ritual solitar* (1969) lexicul poetic primește un plus de individualizare. În amiaza vieții, poetul își denunță singurătatea ca pe un simbolic schelet ridicat „din ape” sau „din humă”, ajungând curând la motivul oaselor (stănescian) înfiripat ca o „simfonie minoră”, ca un memento mori amenințător reprezentat de „crucea neagră” fatală. De altfel, cuvinte considerate tabu în epocă, precum *cruce*, *rugăciune*, *jertfă*, *Dumnezeu* încep să

ființe firesc în lirica lui Victor Felea, cel care mărturisește că „Tot ce am trăit e numai fruct acum” și cântă „aurul vieții greu și nefast”. E aproape o minune că aceste cuvinte au trecut pragul interdicțiilor. Vorbește despre „pustiul morții” ca despre „un fluviu bătrân”. E complinită în textura poemelor aluzia la „omul din subterană” dostoevskian prin viziuni grotesc naturaliste ce invocă noaptea „ca un lac putred și verde”. Cerința „Privește în subsolul tău îngrozitor” aduce suferința filtrată în versuri negre, elegiace. Lamentația ia locul confesiunilor directe: „O, epocă a neliniștii (...) O, veac ce-mi străjuiești viața/ Cu zidul tău înalt./ Ascultă jalea poetului/ Din era atomică” (O, veac...). Apare tot mai des acel O exclamativ, expresie a tânguirilor și avertizărilor profetice încărcate de spaimă și durere. „Inima subterană” trăiește „tristețea și pustiul” existențial ca pe un „preludiu la tăcere”. Nici erosul nu aduce căldură în acest univers glacial, configurat, iată, *avant la lettre*, față de *Cartea de iarnă* a lui Ion Mureșan: „Vino și tu ca să fim doi/ În singurătatea ce ne îngheață” (*Preludiu la tăcere*). Oximoronul primește șfichiuri sinistre: „colocviu tăcut” sau „și vom începe prin tăcere/ colocviul nostru de adâncă mângâiere”. În primele poeme ale volumului discutat, *Ritual solitar*, se prefigurează un univers al întunericului din care se va întrupa până la urmă ființa. Poetul reiterează aproape ritualic definiri ale cutezanței de a fi: „Sunt al meu – cum în fruct e sămânța;/ cu toate acestea, nețărnută mi-e ființa!/ Nu mi-e teamă să plec oricât de departe – / Viața mea ca un pom îndrăzneț crește din moarte.” (*Câtă lumină*). Tristețea, melancolia sunt înșirate baco-viană despre „omul concret”, căci „Deasupra neantului/ Eu cel concret/ Printre atâtea lucruri concrete” (*Boare oceanică*). Atunci când găsești versuri-in-scriptii cu gândul la trecut, cu trimitere spre „blestemele porți ale Orientului”, netezind drumul „pe unde umblăm cu poveri și cu lanțuri”, te gândești cum de au trecut de vigilența cenzurii comuniste. Erau anii când încă nu se reeditase celebra *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent* a lui George Călinescu, în care era scris, în capitolul final *Specificul național*, că „dacii de pe columna lui Traian sunt în lanțuri”.

neliniștilor. Găsim stratificate liric diferite aspecte de viață filtrate prin sensibilitatea retractilă a mărturisorului decent, onest cu sine însuși. De pildă, viața este văzută din perspectiva unui suflet secătuit de trăiri solare, suflet sfârșit, cum ar spune Giovanni Papini. Evantaiul multiplicărilor tropilor arată astfel: „Viața cotidiană ca un șantier”, „viață adormită și fără speranțe”, „viața devine absurdă/ ca o cușcă cu gratii”, „viața începe în fiecare zi”, „viața legănată de iluzie”, viața: „un vis derizoriu/ Între două negre hotare”. Dese sunt și referirile la trupul cel purtător de spirit, ca la Marcel Mureșeanu, amestec de trăiri întru desăvârșire și recunoștință. Miracolul existențial e consemnat în simple exclamații pilduitoare, cu un rictus ilar, grotesc: „Mă duc pe stradă. Mai exist!” și elogiază sincer această „unică, miraculoasă viață”. Tonul elegiac se îmbină cu cel imnic sublimat în adorație sacrală, duioșie și profundă înțelegere a lucrurilor. Revelația faptului de a exista simplu, firesc sub soare, amintește de lamentația baco-viană despre „omul concret”, căci „Deasupra neantului/ Eu cel concret/ Printre atâtea lucruri concrete” (*Boare oceanică*). Atunci când găsești versuri-in-scriptii cu gândul la trecut, cu trimitere spre „blestemele porți ale Orientului”, netezind drumul „pe unde umblăm cu poveri și cu lanțuri”, te gândești cum de au trecut de vigilența cenzurii comuniste. Erau anii când încă nu se reeditase celebra *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent* a lui George Călinescu, în care era scris, în capitolul final *Specificul național*, că „dacii de pe columna lui Traian sunt în lanțuri”.

Compoziția poemelor tinde să îmbrace măiestria „forme scurte” luată ca model, teoretizată ca atare, după cum explică ritos și convingător în *Dialoguri despre poezie* (1965), de data aceasta criticul literar Victor Felea,

dublat de poet, admirabil interpret și fin comentator de poezie, prezent *illo tempore* în paginile revistei *Tribuna* ce apărea săptămânal cu recenzii despre cărțile confrăților, alături de Constantin Culeșan și mulți alții. Spre această formă lapidară de poezie, construită pe principii de înalt rafinament estetic și fină sugestie țintește Victor Felea în volumele publicate în acei ani bezmetici asaltați de alte priorități literare, mai puțin estetizante.

Marginală era preocuparea de a salva și conserva estetismul cultivat, de pildă, în cadrul Cercului literar de la Sibiu, reper ocultat în epocă, dar perpetuat aproape clandestin prin evocări și prietenii cu foștii „cerchiști”. Printre ei a fost și Al.T. Țion, poet și pictor clujean cu care Victor Felea

s-a întâlnit pe coordonate spirituale gemene și a legat o frumoasă și rodnică prietenie în atmosfera literară a Clujului anilor '60. A împărtășit cu el poezie și durere, căutări de salvare prin creație.

Dar, peste toate imaginile lugubre ale zilei ce întunecă orizontul unui prezent ambiguu, poetul se trezește brusc din letargie și, ascultând de un precept dostoevskian binecunoscut, își reia locul și rolul în ierarhia socială: „Misiunea mea e să văd frumusețea venind”. Se autodefinește dezinhibat „un om sunt ce cântă în patria soarelui”, ceea ce îi permite să aibă încredere în angajamentul său poetic și să spere într-o dreaptă evaluare a versurilor sale mai târziu, după cum notează optimist cu gândul la viitor: „Poate cândva,/ o conștiință ușor melancolică/ le va privi/ prin cristalul curat al cuvintelor tale”.

Mai expresiv autoironic devine glasul poetului în volumul *Sentiment de vîrstă* (1972) și pregnant descriptiv în colorate și luminoase tablouri citadine. Neliniștile nu l-au părăsit, în ciuda așezării în „vârsta sentimentelor lente”,

expresia a devenit mai acidă, râsul sardonice, autopersiflant: „Vai mie, cetățin amărât,/ cu gloria mea ca o coajă uscată de pâine/ purtată în buzunarul hainei;/ unde mi-e forța și strălucirea?” (*Gust amar*). Mereu, ca în toate cărțile sale, bivalența imaginilor contradictorii trepidează în discurs cu rol cumulativ accentuat: cerul senin și noaptea grea. Exemplu: „dimineața asta ca o înserare” sau „Mereu cerul și norii, copacii și păsările,/ mereu străzile și oamenii/ cu prezența lor ca o rană perpetuu/ deschisă în mine” (*Mereu*). Conotațiile și trimiterile sunt multiple. Bacovian: „și tragedia-i plină de umor”. Vid sufletesc, neputință, adâncă tristețe, gând serafic precum la Adrian Popescu: „Mi-au căzut aripile în țărână./ Vă puteți convinge de originea mea cerească”. Printre lucruri mărunte, obiecte casnice, ca în poezia lui Petre Stoica: „o cărți și reviste creioane poșete și cești de cafea/ ghivece de flori și perdele și lăzi farfurii de perete și câni”. Inventarul liric al lui Victor Felea cuprinde o sumedenie de direcții și tendințe asimilate lucid din poezia timpului, dar dominant rămâne suflul elegiac personal distribuit în discurs. Totuși, profeția unui posibil *poeta vates* răzbate pedepsitor din plasa creatorului de imagini corozive: „Va veni o zi când ghilotina soarelui/ Va tăia capete negre de călăi/ Și slugile lor se vor îneca fără urmă prin mlaștini” (*Stai mic*). Adică „stai mic” la confruntarea cu marile vijelii politice, ideologice ale timpului tău. Stai mic după ce ți-ai revărsat în versuri zguduitoare năduful. Evident, e vorba despre un titlu ce vrea să atenueze amploarea apelului vizionar al virtualului răzvrătit ce-și consumă indignarea și revolta în el însuși. Dar poezia lui Victor Felea, în ansamblul ei, nu poate atenua exemplaritatea discursului său exersat ludic complementar pe forța conciziei și a sugestivității maxime. Cum nu pot fi ignorate versurile despre Clujul privit de pe Feleac sau de pe dealul Cetății cu „turnul de parașutat”, embleme vizuale transferate în cuvânt de un poet cetățin pătruns până la inimă de spiritul orașului de pe Someșul Mic. Clujul emblematic prin care a trecut cu pas domol, sfielnic și Victor Felea, alături de Emil Isac, Aurel Gurghianu sau Lucian Blaga cel „mut ca o lebădă”.

Gulliver sau arta iubirii în versuri

Teodora UILEAN

Născut în 1923, la Muntele Băișorii, Victor Felea a absolvit în 1948 Facultatea de Litere și Filosofie la Cluj-Napoca. Alături de poeții Aurel Gurghianu și Aurel Rău, în anul 1949, Victor Felea, redactor pe atunci al *Almanahului Literar*, făcea parte din gruparea condusă de A. E. Baconsky, grupare ce încerca să scoată lirica românească de sub tutela proletcultismului. Ca urmare a propriilor convingeri în ceea ce privește literatură angajată, primul său volum de poezii, *Murmurul străzii*, publicat în 1955, iese din tiparele liricii din acea perioadă. Volumele ulterioare – *Soarele și liniștea* (1958), *Voci puternice* (1962), *Revers citadin* (1966), *Omul modern* (1967), *Ritual solitar* (1969) – dezvăluie un poet în totalitate abstras literaturii proletare, un fin observator al vieții citadine, un introspect cu preocupări filozofice. Publicațiile sale critice – *Reflexii critice* (1968), *Poezie și critică* (1971), *Secțiuni* (1974) și *Prezența criticii* (1982) – îl plasează în rândul criticilor de valoare ai epocii sale.

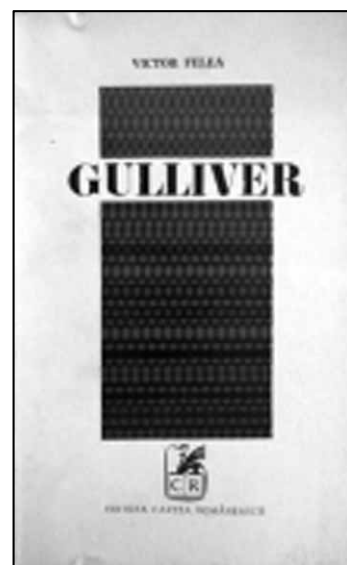
„Tu vei cunoaște stranii înălțimi”, René Char, motto-ul care precedă volumul de poezii, *Gulliver*, publicat în 1979, face o subtilă trimitere la *Gulliver în țara piticilor*, fragment al cărții lui Jonathan Swift, *Călătoriile lui Gulliver*.

Masa de lucru, obiect și totodată titlul primei poezii cu care debutează acest volum este un portal spre universul liric întruchipat ca „înalta perfecțiune a tăcerii” și pune ceea ce va urma sub semnul lui Malraux, cel care „nu și-a terminat încă țigara din colțul gurii” și geniului căruia în a doua parte a volumului îi dedică o odă: *Lui Andre Malraux*. Textul de nouă versuri albe este plin de figuri de stil savuroase: metafore, personificări și epitete, de o remarcabilă plasticitate a imaginii: „cămilă încărcată cu poveri”, „obraznicia hainelor neglijente”, „pătratul acesta misterios”. Firesc

este ca masa de lucru a unui scriitor să fie grevată de cuvinte, iar cea de-a doua poezie, *Iarăși*, devoalează „lepra cuvintelor”, acest „iarăși-descojirea”, emoție repetitivă a cunoașterii, a sentimentelor cărora le este supus rezistent „animalul suflet”. În același registru se înscrie și *Altceva*, o joacă a cuvintelor care dezvăluie alienarea de tot ceea ce aparține realității și se afla „în afară”.

Suntem ceea ce suntem și un fin naționalism străbate din versurile poeziei *Întemeiere*, în care „Noi stăm aici/ Și întemeiem o nouă istorie”, redescoperindu-l pe Brâncuși – „memoria noastră”, „adâncă memorie a pământului”. *Străvechiul glas* metamorfozează ființa umană în ființă arhetipală și o proiectează la începuturile istoriei când se aprindeau focuri „pe vetre reci”, dorințele, iluziile și bucuriile urcând „din viscere și din sânge”, „ca-ntotdeauna-n floare”. Optimismul împletit cu o speranță „fără motiv”, odihna ca „bucurie a luminii” sunt omagiate în poezia *Idilă*, o odă închinată frumuseții iubirii. De altfel, în întregul volum, iubirea este asemeni unei oglinzi magice ce dezvăluie multiplele fațete ale complexului eu liric. Iubirea pentru semenii, pentru natură, istorie sau pentru prozaicul vieții cotidiene, răzbate din versurile fiecărui poem.

Porumbeii, vrăbiile sunt păsările universului citadin, însuflețiri ale gândurilor „Ce umplu de strigăte lumea” în *Păsări*, în *Albul zăpezii*, *Peisaj*, *Decupare* – motivul

păsării și al evadării. În *Presimțire de primăvară*, porumbeii „pe-acoperișul coclit/ Idilic peisaj” sunt vestitorii „farmecului ciudat și puternic” al „unui cal năzdrăvan”, metafora schimbării anotimpului și a înnoirii firii.

Tema timpului este filozofic și introspectiv ilustrată în *Pași fantomatici* și *Orologiu* îndreptând ființa ireversibil spre moarte, în *Catren*, în *Hotarul de taină* – „primăverile verile mele – cum se pierdură/ Eu plâng la hotarul dinspre țara de zgură”. *Calendar nevăzut* extinde trecerea timpului din planul personal în plan universal – „Civilizația trece în fluxul mașinilor nemiloase.../ Noi mergem venim/ Și zilele se înghesuie și se amestecă/ În calendarul lor nevăzut.”

Gulliver 20, Și eu, Sisif plasează eul liric în universal: mitologie, istorie și cosmic – „Și anii se duc și vârstele trec și se-ngroapă-n istorie”...” și *Gulliver 20* tropotește sălbatic pe-ntreaga planetă”, poetul și poemul fiind „Sisif și teribila-i artă”.

Moartea în *Substanța vieții*, unde „numai frunzele” sunt cuvinte cheie și metaforă a efemerității ființei, moartea ca somn în *Fără spaimă* și în *Lângă somn* și apoi somnul ca renaștere a eului – „zeu nevăzut”. Elementul izbăvitor din ghearele sfârșitului și ale întinericului este dezvăluit în *Chemare*, o odă sufletului pierdut în grote și invocat de lumină.

Uscăciune începe cu inerenta întrebare, uneori repetabilă, din timpul vieții oricărui om „Ce caut aici?”, unde e râul, unde-s copacii, „mă-mpiedic de cioturi ca fierul”, doar sufletul e cel care poate găsi „magicul drum”, iar poetul îi dedică *Gând* – catren pentru suflet și trup. În *fine*, ploaia: lacrimi sfinte, spală sufletul, ducând în țărână urâtul și umbra.

În partea a doua a volumului, prima poezie, *Hrana poemului*, o ars poetica, cuprinde temele și motivele poeziilor ce urmează să i se dezvăluie cititorului: natura, orașul, timpul, gândurile, singurătatea, speranța... Rețeta poemului este urmată de portretul artistului în poezia *Poetul*: „Poetul nu e niciodată bătrân... Poetul e totdeauna un tânăr bătrân... Bland surâzând la cina de taină a lumii”, un univers în sine ce cuprinde și micro și macro materie. *Vocile străzii* – strada, orașul, case și curți și grădini – universul citadin care

se metamorfozează într-un *Peisaj bizantin* în care „...clopotele de argint ale luminii/ au orbit deasupra geometriei groțești a orașului”.

Vară, Trepte – pământ și mare. *Gândind la Terra* – trecerea de la frumusețea palpabilă a universului terestru la poluare și războaie sub „semnul delirului nostru atomic”. Iubirea pentru Terra în sine, pentru pământeni care se autodistrug, pentru natură și viață este umbrită de inconștiența sădită de „veacul atomic”; din versuri transpare o ușoară resemnare filozofică.

Promisiunile timpului și *Solitar* evocă ecoul morții în „arderea înceată a mâinilor” și în „zădărnicia” șoptită de suflet. *Mă mulțumesc*... „cu disimulata nepăsare... și lent mă duc înspre pierzare”. *Târziu* se înscrie în același registru al deznădejdi” că e prea târziu pentru că „în subsolurile lumii se petrece nefasta istorie/ a tuturor nedreptăților”.

Odă vieții în *Contraste* și în *Firimituri* – „o vrabie zburliță ciugulește firimiturile zilei, în *Statornicire*, viața-i o „orgă sublimă” iar „sufletul cheamă bucuriile toate/ Ereții de argint ai speranței”. Chiar și asta e viață ... și încă ce viață!

Și unde oare? Frumusețea feminină transpusă în bronz, iar „lumina zilei mângâie oarbă/ Ovalul negru al frumuseții”, nostalgia sfârșitului în versurile „Și unde oare înnoptează carnea ei vie/ Ce-a strălucit cândva amețitor”.

Lumina este izbăvirea, liantul dintre umanitate și zeitate și element purificator „Caii albi ai dimineții”, un răsărit de soare/ la marginea mării în *Ar trebui*, iar în *Însemne* „...soarele/ Ne pune pe umeri superbe însemne de grație”.

Și dacă, vreodată, ai vrea să simți deznădejdea celor care au trăit marele cutremur, vei citi *Prietenii mei* și vei fi acolo, alături de rudele și prietenii celor care „smulși într-o seară de martie/ De valul molozului sumbru stârnit de cutremur/ S-au dus prăvăliți în hăul fără de întoarcere”.

Fără imaginație: „N-ai imaginație – mi-a zis/ ... Și-o vei sfecli... N-am pic de imaginație/ O voi sfecli”, dezvăluie anxietatea creatorului perfecționist și îndrăgostit de creație și îl îndreptățește pe Petru Poantă să îl

descrie pe Victor Felea ca fiind „un poet profund anxios”, dar, în același timp, „Poate cea mai luminoasă figură a vieții literare clujene... Existența sa publică a însemnat o figurație discretă. Umbra a fost parcă mai consistentă decât omul.” Și, aș îndrăzni să adaug că poezia sa îl situează printre clasicii liricii românești.

Citind acest volum de poezii, am descoperit iubirea completă a autorului pentru viață, pentru măreția existenței umane, istorie, mitologie, cunoaștere, și, paradoxal, pentru tot ceea ce poate părea simplu, prozaic, nesemnificativ. M-a mișcat deznădejdea simțită în fața puterii autodistructive a omului și am trăit durerea și neputința conștientizării trecerii timpului și a apropierei de moarte.

Gheorghe COMAN, *Memoria locului*

Angoase existențiale

Adrian ILIUȚĂ

Expresie a maturității poetice, volumul *Istorie personală* (Editura Eminescu, București, 1983) rămâne perfect lizibil și astăzi atât prin sintaxa nonconformistă a textului, cât și prin tematica autoreflexivă abordată.

Cartea semnată de Victor Felea este construită în jurul unei poetici a privirii. Există, pe de o parte, o privire pasivă, contemplativă spre lumea exterioară (de care poetul este mereu despărțit de un geam, o fereastră) și, pe de altă parte, o privire febrilă, analitică, îndreptată către lumea interioară, spre propriul sine, sondat îndelung în căutarea unui sens existențial.

Poezia care deschide *Istoria personală* este, din acest punct de vedere, una programatică. Într-un scenariu minimalist, poetul se află în camera sa și privește pe geam (o imagine recurentă).

Dincolo de fereastră e o lume tot mai întunecată, impenetrabilă ochiului, iar dincoace este sinele supus unei analize supradimensionat de amănunțite, al cărei scop pare a fi descoperirea micimii ființei: „Dincolo de geam/ Se întetește catifeaua nopții/ În timp ce eu dincoace/ Mă examinez/ Cu

ochiul delirant al Ciclopului/ Și mă văd atât de mic/ Atât de fără importanță/ Încât îmi vine să strig/ Fericitule!” (*Mă văd*). Găsim aici elementele unei crize existențiale: delimitarea (prin intermediul geamului) de lumea exterioară, vederea introspectivă exacerbată, constatarea dizolvării sinelui, irelevanța izbăvitoare.

O serie de alte piese ale volumului reiau acest scenariu al privirii introspective, nuanțând și amplificând drama neputinței umane de a-și găsi un rost. Astfel, în *Un pumn de cuvinte* regăsim imaginea-cheie a poetului care stă lângă un geam înghețat. Lumea de afară, pe care acesta încearcă să o deslușească, este asimilată unei ierni cețoase, fantomatice, „înnegrite”. E o lume opacă, conotată negativ, care îl determină să se uite spre sine și să constate că propria-i viață nu e altceva decât „un pumn de cuvinte” care nu spun nimic. Ceea ce ar fi trebuit să fie un prilej al cunoașterii și al comunicării devine un eșec. Exercițiul privirii cade în derizoriu negăsind ceva inteligibil nici afară, nici înăuntru. Peiorativ numită „jocul acesta umil”, privirea „oarbă” atrage sentimentul zădărniceii, al nimicului: „Așadar aici am ajuns/ La privirea aceasta îndelung răbdătoare/ La jocul acesta umil de a sta la un geam înghețat/ Cu toată istoria mea adunată într-un pumn de cuvinte// Așadar cam atâta e tot/ Un văzduh de fantome îmi acoperă zarea/ Lasă îmi spune demonul meu întristat/ E de-ajuns și nimicul acesta – el este/ pâinea noastră și sarea”. Nimicul sau golul de la capătul privirii capătă dimensiuni infinite în *Privire*: „Privesc pe geam/ .../ Văd numai rădăcinile răsucite ale eternității/ În golul năucitor/ Ce nu se mai sfârșește”.

Liniștea... este o poezie care completează „istoria personală” damnată a poetului. În odaia sa, acesta se simte continuu asaltat de „celelalte amenințări” (răul produs de semeni) care vin dinspre lumea de afară. Oricâte „măști” și-ar pune, el nu reușește să-și păstreze liniștea (văzută ca substitut al speranței). Dedublările sau evadările artistice nu mai garantează salvarea ființei interioare ca în cazul romanticilor. Răul lumii este deci nimicitor, poetul recunoscându-și dezarmat neputința de a lupta cu acesta: „Șed ca pe ace

(dar nu ca un fachir)/ Și oricâte măști aș lua s-a dus/ La dracu liniștea în care îmi mai pun / Din când în când câte-o speranță”.

O privire alegorică, oarecum obiectivată, asupra vieții poetului ni se oferă în *Particip*. Acesta se ipostazioază ca funcționar mărunț al „administrației planetare”. Existența sa, predictibilă și ternă, are două dimensiuni. Prima, una eminamente exteriorizantă și alienantă, o constituie rutina muncii de birou, acolo unde semnează mașinal condica și stă răbdător la ședințe interminabile în cadrul cărora schimbă „lacăte de argint ale cuvintelor” cu alți participanți. A doua se construiește seara, în singurătatea spațiului domestic, acolo unde poetul participă constant „la Jocurile Olimpice ale răbdării”, câștigând mereu medalii de aur. O succintă portretizare metaforică încheie acest excurs al privirii îndreptate către sine: „Biografia mea e simplă/ Atât de simplă/ Încât se vede prin ea/ Ca printr-o plasă/ Prundișul înnegrit al anilor/ Și o fantomă subțire/ Ce rățăcește căutând/ O pietricică albastră” (*Biografie*). Adunătură a unor mărunți ani înnegriți (expresie a insignifianței existenței omenești), viața poetului se dorește salvată prin găsirea unei pete de culoare – „pietricica albastră”. Pietrele sunt, de altfel, considerate un depozitar al înțelepciunii, cunoscătoare ale celor văzute și nevăzute. Superioare cuvintelor, ele asimilate poeticii privirii: „Ah știutoarele/ Cu un ochi în beznă/ Cu un ochi în lumină” (*Știutoarele*).

Explorarea exteriorității, atunci când geamul permite privirii să treacă dincolo, are mereu efecte devastatoare asupra sinelui. Ființa interioară se simte periclitată de răul lumii care invadează spațiul intim, distrugându-l. Criza existențială este potențată în felul acesta. Lumea exterioară este prezentată hiperbolic, într-o viziune de coșmar: „Ce să mai cred ce să mai zic/ Haos derută nimic/ Un apocalips început și ratat/ Și iarăși cu forțe noi reluat/ Teroare asasinate războaie/ Spinarea pământului rănită se încovoie” (*Ce să mai cred?*) Confruntarea cu această lume este una contondentă, anulând capacitatea poetului de a mai vorbi, de a mai crea: „În locul meu vorbește gura de tun” (*Ce să mai cred?*) Același rău exterior, exprimat formal prin

enumerații din care virgulele sunt omise, creează impresia unei priviri care surprinde lapidar elementele aglutinate ale unei realități absurde, haotice și alienante: „Dimineată înghesuită de soare/ Glasuri și murmure țipete viață de blocuri/ Unde sunt sentimentele mele totul dispare” (*Dimineată înghesuită*). Alteori, răul capătă dimensiuni apocaliptice: „o maree neagră peste fața lumii” (*Tabletă*). Privirea exterioară ajunge la o înțelegere profund dureroasă a lumii materiale: „Realitatea/ această îndelungată suferință/ a spiritului” (***) (*Realitatea*).

Prinsă între un *afară* și un *înăuntru* lipsite de sens, ființa poetică resimte necesitatea de a glas „bocetului trupului”, însă nu are la îndemână „harfa luminii” (*Iată începe*), acel instrument miraculos care este arta, menit a-l ajuta să-și exteriorizeze suferința. În aceste condiții, în care totul pare să îl limiteze pe poet, nu rămâne decât ca acesta să exprime zădărnicia vieții sub orice formă. Inutilitatea existențială își găsește expresie prin metafore peiorative precum „resturi de viață” sau „fărămituri de viață”. Alte descoperiri ale nimicniciei rezultă inevitabil de aici. Sufletul, acest rest al scăderii din realitate și trup, se dizolvă în marile calcule, analize și statistici ale lumii materiale. Pentru că sufletul nu e calculabil, omul e asimilat unui număr și înghițit iremediabil de „Calculul etern”: „Individul nu mai contează/ E pierdut în statistici se zbate/ O clipă ca o cifră într-un calculator/ .../ Și dispare în marele Număr care/ Înseamnă poate ceva sau poate nimic/ Dar se schimbă mereu într-un Calcul etern –/ Marele Număr care ne-nghite” (*Pierdut în statistici*). Bătrânețea (numită ironic „vârstă înaltă”) este, de fapt, timpul care degradează ființa lăuntrică, lăsând-o pradă mizeriei trupesti: „Ah vârsta mea înaltă/ Strigăt înveșmântat în spini/ Ce formidabilă pari/ Ce mizerabilă ești în fond/ .../ Ca un parapet prăbușit/ sub apăsarea murdară a timpului” (*Vârstă înaltă*). Numărul anilor nu însumează cunoașterea atât de râvnită, ci „un morman de gunoie” – semnele eșecurilor. În fine, disperarea zbaterii omului în această lume imposibilă e memorabil exprimată în poezia *Obsesie*: „Și toată fervoarea/ De-a străluci/ Înverșunat fericit/ În marea și neistovita/

Obsesie a vieții”. Este ceva sentențios aici, sunt versuri care amintesc de „Ecleziastul” biblic.

Singura posibilitate de a ieși din temnița viețuirii în caducitate o reprezintă natura. *Calm, Știutoarele, Invocație, În capitala de aur* sunt poezii care fac apel la puritatea naturii pentru a exorciza lumea de răul cuibărit în ea. Consubstanțialitatea omului cu natura transpare în *Răgaz*, acolo unde poetul se sustrage timpului lumii pentru a plonja în sine, imaginându-și că este un arbore sau o pasăre. Presimțirea morții este înțeleasă ca o firească și izbăvitoare reîntoarcere în sânul naturii: „Căutăm/ Căutăm/ Până când în cele din urmă/ Palma răcoroasă a ierbii/ Ne-acoperă ochii” (*Căutăm*).

Una dintre ultimele poezii ale volumului, *Pentru a deveni...*, completează în chip inedit poetica privirii. Este vorba de prezentarea a două posibile moduri de a deveni un „mare poet”. Primul mod nu implică necesitatea de a scrie ceva. Trebuie doar să fii poet înăuntrul tău, pentru tine și să posezi „un mecanism de distilat sentimente și gânduri”. Al doilea mod presupune să scrii poem după poem, să inunzi lumea cu cărțile tale până când vei produce „o stare subtilă ciudată/ în care să-ncapă și viața și moartea”. Victor Felea a optat, prin întreaga sa operă, pentru a doua variantă. Prin angoasele existențiale transpuse poetic, *Istorie personală* transmite acel amestec de viață și moarte specific marii arte.

Mariana CONSTANTINESCU, *Fragment marin*

Trei decenii despre poezie, cu criticul Victor Felea

Victor ȘTIR

Cartea lui Victor Felea, *Dialoguri despre poezie*, publicată la Editura pentru literatură în anul 1965, nu este o carte de interviuri la modul propriu, ci o culegere de gânduri, dialoguri interioare, o carte de reflecții asupra temei consistente, perene care este poezia. Volumul debutează cu secțiunea *Cuvânt despre poezie*, un text dens, profesiunea sa de credință privind poezia sau, *in brevis*, crezul său estetic, suma unor acumulări de lungă durată. „Vorbind despre poezie, simțim adesea nevoia să precizăm în ce constă specificul ei, modul său particular de manifestare”, scrie autorul referindu-se la numărul impresionant de opinii despre poezie exprimate de-a lungul timpului și este conștient că „...adunate laolaltă – ar constitui cea mai frumoasă și cea mai instructivă carte”. Criticul Felea a sesizat existența unei dinamici a părerilor despre poezie și a văzut fenomenul înnoirii ei în diacronia sa, înnoire în relație cu valoarea, dar nu determinată, din perspectiva succesiunii temporale; nu se poate preciza dacă o poezie mai nouă este mai valoroasă, numai cu această coordonată, decât una scrisă de mult. Noutatea vine din retrăirea și revalorificarea anumitor „idei și concepte rămase moștenire”. Ceea ce i se pare lui Victor Felea foarte important în scrierea poeziei este profunzimea trăirii, puterea de redare a senzațiilor și marca personalității autorului; în aceeași măsură, adevăratul artist face dovada unei viziuni proprii, a ieșirii din pătratul îngust în care locuiește meșteșugarul literar mai mult sau mai puțin destoinic în folosirea mijloacelor. În ceea ce privește modul cum poezia reflectă viața, Victor Felea aduce în textul cărții opinii ale criticului și filozofului rus Bielinski, transcriind o comparație între poeziile *Poetul* de Iazîcov și de Pușkin, întâia cu aparență strălucitoare, dar analizând „simplitatea nobilă, naturalețea și profunzimea” se constată

superioritatea lui Pușkin. Chiar dacă înșiruirea unor cuvinte abstracte oferă aparența unei construcții poetice, aceasta nu are forța pe care o dă prezența emoției vii sau gestul veritabil al sufletului ce transferă vigoare unei compoziții. Alături de Bielinski sunt invocați Victor Hugo („poezia sufletului inspiră nobile scrieri”), Whitman („...să vorbești în literatură cu precizie și firesc ca mersul animalelor și cu neprihănirea sentimentului copacilor din pădure și a ierbii de pe marginea drumului este triumful fără cusur al artei”), iar Antonio Machado crede că poezia dezvăluie: „...caracterele universale ale sentimentelor”, evident, exprimate prin specificul național al poetului.

Nu dexteritatea pe care o dobândește amatorul într-un meșteșug zburdalnic de a compune se constituie în forța unei creații, ci conținutul care trebuie să fie uman și viu, expresie a vieții. „Jocul gratuit, hermetismul sau gongorismul” fac la orice autor dovada unei culturi dobândite, a unui meșteșug, dar nu produc poezie adevărată, durabilă, ci se constituie în „experiență nereușită”. Departe de a subzista prin virtuțile unei veridice fotografii, a unei proze inerte, săracă și epuizată, poezia se folosește de sugestie ca mod de comunicare. Tudor Arghezi, spunea într-un interviu citat de autor: „...poezia nu trebuie să fie ca un afiș, cu toate liniile și culorile zugrăvite deodată. Asta ar duce și la un șablon al poeziei...ea trebuie să sugereze, mai mult decât să afirme... Toată

poezia e o problemă de sugerări. Îl pui astfel pe cititor să gândească și să colaboreze cu tine: Îi ești dator cu această satisfacție”. Un alt element evidențiat de Felea îl reprezintă ritmul „înțeles în sensul larg, ca o cadență interioară

care organizează cuvintele într-un anumit mod, indestructibil”. Maiakovski credea, nici mai mult nici mai puțin, că ritmul ar fi „...forța care ține unite cuvintele, armonia care le sudează, elementul prim al sugestiei”. În viziunea criticului Felea: „Viziunea personală, conținutul de idei, emo-

tivitatea, sugestia, ritmul, arhitectonica, simbolul, metafora, atmosfera etc. reprezintă (...) substanța (...) mijloacele constitutive care circulă prin toate artele...”, iar „Poezia face parte din arta cuvântului și e supremă întruchiparea acestei măiestrii. (...) ea urmează fidelă prin timp evoluția umanității, exprimându-i cele mai frumoase, mai adânci și mai constante coordonate spirituale”.

Forța portantă a poeziei se comunică între poet și cititor, relația creație-creator fiind exprimată de Quasimodo astfel: „Poetul exclusiv cerebral poate scrie la nesfârșit- chiar și zece poeme pe zi. Poetul autentic refuză acest soi de producție cerebrală, el scrie în momente neașteptate, în momente de totală dăruire.”

Retorismul este ultima răfuială a lui Felea cu ingredientele compozițiilor conținând mai degrabă substitutive manipulatorii decât slujitoare ale adevărului în poezie. Cam în acești termeni și-a formulat Victor Felea „axiomele” sistemului său cu care urmează să opereze în comentarea și evaluarea critică a textelor alese după o secretă afinitate.

În continuare, în secțiunea *Profiluri*, Victor Felea îi dedică lui Arghezi un text ocazionat de apariția poeziilor marelui poet într-o ediție bibliofilă, moment considerat eveniment remarcabil pentru poezia românească.

Textul este admirativ, de nu cumva și puțin encomiastic – „Lângă glasul lui Eminescu să punem glasul lui Arghezi și să ascultăm colocviul prin timp al celor care au îmbogățit și au dăltuit sufletul românesc până la mândria cunoașterii de sine, până la nuanțe și inefabil, dându-i statornicia unei direcții și sugerându-i amploarea și diversitatea calității sale umaniste.” „Sunt incapabil să rostesc un gând dacă nu țin de vârf un băț de cerneală”, transcrie Victor Felea un gând al lui Arghezi. După ce „vizitează” mai multe cărți ale lui Arghezi, criticul clujean conchide – „poezia lui Tudor Arghezi e una din prezențele cele mai impunătoare în cadrul liricii contemporane și împreună cu alți câțiva poeți de frunte, el împarte gloria de a fi reputat victorii în arta secolului douăzeci” – gânduri, judecăți literare valide și astăzi.

În spirit nițel polemic, Felea îl socotește pe Bacovia (în textul cu numele poetului) „...a nu fi fost un poet al deznădejdelor provinciale cum îl numea uneori critica din trecut, limitându-l la o funcție lăaturalnică (...) El a fost liric prin excelență, unul dintre rarii lirici ai literaturii universale din familia unui Leopardi sau Hölderlin (fără nuanțe de filozofice ale acestora...)”

În economia volumului sunt cuprinse două cronici dedicate lui A. E. Baconsky, volumelor *Versuri* și *Către zori de zi*, de asemenea, lui Mihai Beniuc, poet comunist, la modă în epocă. Suntem în anul 1965, când ideologia de import răsăritean funcționa la parametri considerabili. Este recenzată și *Lauda lucrurilor* (Editura pentru Literatură, 1963), cartea de poezie a lui George Călinescu, în care se manifestă când expansiv și vital, cu trimiteri spre clasici, când echilibrat. „Vibrează în el o nealterată, proaspătă vitalitate, o încântare și o bucurie de zeu al pădurii. (...) De aici, apoi, acel elogiu atât de fermecător în naivitatea lui, adus lucrurilor din natură și celor create de mâna și de mintea omului.” Mai amintim cronici dedicate volumelor semnate de Ștefan Augustin Doinaș, Geo Dumitrescu, Aurel Gurghianu, Aurel Rău, M. R. Paraschivescu, Ion Vinea etc., iar poeți apăruiți la *Luceafărul* – Nichita Stănescu, Cezar Baltag, Grigore Hagiu, Miron Scorobete sunt

„intuiți” de la apariție ca fiind creatori veritabili, de cursă lungă, cum se spune.

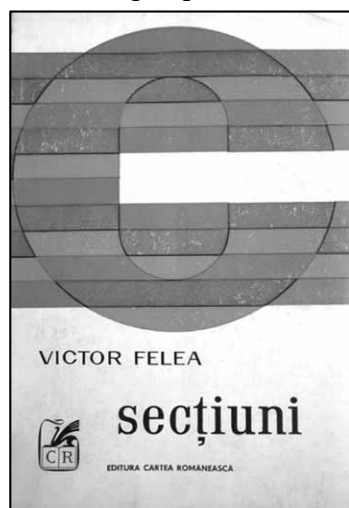
Ne vom opri, în continuare, la volumul *Secțiuni*, semnat de Victor Felea, și apărut în anul 1974, la Editura Cartea Românească cu o ținută grafică mult diferită de „Dialoguri...” La nouă ani este pregnantă o diferență între vremea de dinaintea „dezghețului” ideologic și perioada relativei relaxări a atmosferei din România socialistă. Autorul renunță la a mai pomeni critici sovietici și motto-ul volumului este un citat amplu din E. Lovinescu: „În critică, caracterul reprezintă unitatea de reacțiune estetică împotriva elementelor externe ce s-ar interpune între obiect și subiect.” Felea își precizează poziția față de critica literară în termenii: „Critica se naște din lectură. Dar nu orice lectură duce la actul critic. Dacă nu trăiești cu toată ființa opera citită, dacă nu o simți în profunzime ca pe o existență fraternă, participând ca și tine la aceleași valori esențiale ale spiritului, gestul tău rămâne sterp, impulsul critic nu se ivește.” În continuare, este devalată condiția periferică, facilă, a cronicii care are un caracter formal și nu izvorăște dintr-o empatie cu opera, dintr-o trăire profundă a problematicei creației de ordin zero. În condițiile proliferării criticii facile este, în mod real, viciată relația dintre operă și cititor, textul critic nemaiavăd capacitatea de a mijloci, de a orienta, în mod real, gustul literar. Scrisul indiferent, care trăiește doar la nivelul „strălucirii” formale, tratează în același mod o operă valoroasă și una mediocră, supunând aceleași grile standard două creații. Lipsa trăirii, a înțelegerii profunde a operei, a empatiei pentru text, se vede fără prea mare efort. Unii critici uzează, în discursul critic, de un vocabular căutat, conținând cuvinte rarisime sau calchiate după unele străine, menite doar să impresioneze, fără a reliefa adevăratele trăsături ale operelor. Acestor poziții extreme, Victor Felea le opune poziția criticului matur care scrie nuanțat, cu posibilități de a sesiza și sugera cititorului opinii pe care să-și întemeieze comentariile, așezarea pe scara evoluției istorice a judecăților de valoare.

Pe parcursul celor peste 450 de pagini sunt așezate nu mai puțin de 13 secțiuni, cuprinzând texte grupate pe o comună tematică începând cu antologii între care se evidențiază A. E. Baconsky cu vestita *Panorama poeziei*

universale contemporane. În *retrospective*, cititorul se întâlnește cu Vladimir Streinu, criticul important, autorul cărții de poezii, *Ritm immanent*. „Ca și alți critici ai generației sale, Vladimir Streinu a fost și un poet propriu-zis, un căutător de esențe, un iubitor al aceluia „voluptos joc cu icoane și cu glasuri tremurate”, un literat pentru care pagina scrisă a însemnat comunicare și vibrație, precizie și inefabil”, titrează Felea. În aceeași măsură, surprind plăcut texte despre volume semnate de Ben Corlaci, Nicolae Labiș, Al. Andrițoiu, Matei Călinescu, Adrian Păunescu, Constanța Buzea sau Gabriela Melinescu, texte echilibrate, nuanțate, cu empatie pentru particularitățile fiecărui poet. Între *vizionariști* sunt așezați Ioan Alexandru, Adrian Păunescu, Ion Caraion, iar *Sub semnul timpului* îi găsim pe Zaharia Stancu, Dimitrie Stelaru – Volumul „Păsări incandescente (...) ni-l prezintă pe Stelaru într-o dispoziție creatoare bună, dar nu am putea spune că e și excelentă”, Emil Giurgiuca (E.G. nu e un poet al marelui patos, nu are nici suflu, nici vizionarism. Posedă în schimb puterea miraculoasă a gestului liric sumar prin care versurile devin evocare și vrajă”), Gherghinescu Vanea („Cântăreț de ținută clasică, fără a fi aservit unei formule ca atare...”), Ștefan Augustin Doinaș, Francisc Păcurariu („Poet de amplă respirație lirică”, atent la poezia latino-americană), Mihai Crama („un poet al simplității”), Gheorghe Tomozei („Tomozei reușește să fie (...) cu egală destoinicie un poet intimist, descriptiv, fantezist și umoresc, neliniștit și grav, amator de notații și inscripții, realist în genul naiv ori cântăreț al faptelor cetății”), cu toții, sensibil comentați și citați copios din stadiul creației surprinse de autor. Între practicanții *Ritmurilor clasice* îi amintim pe Ion Horea, Radu Cârneli, Anghel Dumbrăveanu, Mircea Micu, practicanți ai formelor și armoniilor clasice. Secțiunea *Între fantezie și evocare* se ocupă de poezia semnată de Ana Blandiana, Ileana Mălăncioiu, Romulus Guga (*Totem*, 1970; „Noul volum de versuri aduce caligrafia sigură și sugestivă a unor stări și atitudini grave, privite adeseori din unghiul înalt al unui scepticism îmblânzit de melancolie”), Eta Boeriu („Există în poezia Etei Boeriu o obsesie a lucrurilor și a unor

ființe ca șarpele, șopârla, păianjenul, fluturii... ce se oferă izbitor privirii și celorlalte simțuri”), Emil Brumaru, iar *Accente lirice moderne* sunt puse pe volumele *Școala nervilor* de Constanța Buzea, *Captivitatea cercului* de Nora Iuga, *13 iluzii* de Nicolae Prelipceanu, *Fragmente din regiunea de odinioară* de Virgil Mazilescu, *Sărbătorile absenței* de Vasile Vlad.

În „Secțiunile” apărute acum cincizeci de ani sunt consemnate prezențele proaspete ale lui Mircea Dinescu, Daniel Turcea, Ion Mircea, Mircea Oprea, iar între critici eseistii sunt comentate nume de mare notorietate azi în cultura noastră: Perpessicius (*Opere III, IV...*), Marin Preda (*Imposibilă întoarcere*), Pericle Martinescu (*Retroproiecții literare*), Alexandru Paleologu (*Bunul simț ca paradox*), Nicolae Manolescu (*Teme*), Matei Călinescu (*Fragmentariu*). Preferințele, opiniile profunde despre proză ale lui Victor Felea se găsesc

în *Aspecte ale prozei* și se îndreaptă spre Dumitru Radu Popescu, Margareta Sterian, Romulus Guga, Gabriel Gafița, scriitori siguri pe mijloace, cu cariere în dezvoltare și urmăriți, în epocă, de cititori și critică. Secțiunea *Profiluri și evocări* se încheie cu o emoționantă

pagină a epurei vieții lui Dimitrie Stelaru, la plecare din această lume, în „pixeli” mai luminoși sau întunecați.

Mai mult decât cu titlu de inventar, pe douăzeci de pagini de text sunt consemnate cele mai importante apariții din poezia străină. Printre traducătorii importanți sunt amintiți Darie Novăceanu (*Antologia poeziei braziliene*), Aurel Covaci, Ion Pillat, Alexandru Philippide, Zaharia Stancu, Ion Caraion cu vestită *Antologia orașului Spoon River*, despre care criticul Felea precizează „...în orice caz, gestul lui Caraion rămâne pilduitor, ca de altfel întreaga sa strădanie de traducător.

Echivalările sale, acum ca și în celelalte ocazii, merg pe o adaptare suplă la textul original, ambiționând totodată să devină autentice expresii românești, ceea ce se și întâmplă”. În ciuda atacurilor vehemente împotriva lui Caraion, traduceri, antologii de poezie franceză și americană sunt prețuite și azi (2024). Mai amintim: Ștefan Augustin Doinaș-*Atlas de sunete fundamentale*, Lovinescu (*Odi-seea, Eneida*), Murnu (*Iliada*), D.D. Roșca (din opera lui Hegel), Eta Boeriu (*Divina comedie, Decameronul, Sonete-Petrarca*) și alții.

Secțiuni se încheie cu o *Sinteză a poeziei românești contemporane*, referitoare la trei decenii postbelice (1944-1974) în care sunt consemnate împlinirea marilor maeștri Blaga, Arghezi; *Răspântia înnoirilor* se referă la Nichita Stănescu, Cezar Baltag și alții în afirmare, la vreme, ca Gheorghe Grigurcu (... „scrie mici inscripții absconse de un lirism senzual și bogat în sugestii”), Dan Laurențiu, Sorin Mărculescu, Nora Iuga, Marin Sorescu, Ioan Alexandru, mai apoi, Daniel Turcea (autorul vestitei *Entropii*), iar Dinu Flămând publicase *Apeiron* etc.

Cu comentarea sau doar amintirea pasageră a unui mare număr de poeți din cele trei decenii postbelice, Victor Felea își încheie călătoria cu *oglindea selectivă* astfel: „La capătul acestui periplu trebuie să spunem că poezia românească de azi, în ciuda unor inerente fluctuații valorice, există ca o realitate covârșitoare prin care se rostesc profunzimile și frumusețile unui suflet nou de pe aceste meleaguri.”

Dialogurile despre poezie și Secțiuni, volume apărute la interval de aproape un deceniu, sunt unitare ca și concepție axiologică asupra artei, având criterii atât de clar formulate, de asemenea, comuniune stilistică de subliniat, alături de deschiderea spre valorizarea generoasă a textului sunt câteva dintre virtuțile criticului. Pe parcursul lecturii se ia act și de o pedagogie a scrisului, .difuză în text și folositoare.

Ambele volume se constituie în sinteza de trei decenii a unui critic încrezător în destinul poeziei, frumusețea și perenitatea literaturii.

Victor Felea – jurnalul unui om nemulțumit

Mircea POPA

S-au împlinit la 24 mai 2023 o sută de ani de la nașterea poetului clujean Victor Felea (n. 1921), scriitor din echipa *Stelei* clujene, cu o viață retrasă și cu o prestație literară de care era mereu nemulțumit. Cea mai importantă operă a sa este, după opinia noastră, nu atât poezia sau critica literară, ci jurnalul său apărut postum, publicat de soția sa Lidia, în 2000, în care găsim însemnări de o liminară sinceritate despre viața dusă de un scriitor și publicist în comunism. Intitulat *Jurnalul unui poet leneș* (Albatros, 2000), această operă diaristică se adaugă celorlalte scrieri de acest fel, care au adus în prim plan viețile unor oameni care s-au confruntat cu mari seisme sociale și politice, literare și culturale din România interbelică sau postbelică. Jurnalul lui Victor Felea are în vedere doar perioada din 1955 până în 1993, când a decedat, incluzând așadar și anii schimbării și ai transferului de putere, cărora le dedică pagini speciale, prin capitole precum *Evenimentele din decembrie 1989, entuziasme și naivități* și cel intitulat 1990, *Jocurile puterii. Aparențe și iluzii*. Așadar, o istorie condensată a epocii socialiste, de la etapa stalinisto-jdanovistă, până la anii liberalizării ceaușiste și apoi la etapa deceniului satanic și a „Epocii de aur” eșuate. Credem că din acest punct de vedere este cel mai complet jurnal al domniei ceaușiste, pe care o investighează foarte amănunțit, sub toate raporturile. Lectura jurnalului său constituie pentru cititorul care a traversat epoca un adevărat șoc, deoarece paginile sale conțin o critică dintre cele mai acerbe a politicii regimului, depășind pe alocuri intransigența notațiilor lui Mircea Zăciu sau Iordan Datcu. E un curaj aproape nebunesc, o notație acidulată care se transformă pe alocuri în satiră, în caricatură, vizând mai ales viața culturală a

contemporanilor săi, deveniți simple unelte ridicole într-o lume opacă și falsă, dominată de minciună și compromis. Intrat în redacția revistei *Steaua* încă de la apariție, respectiv din 1954, Victor Felea trăiește modest, într-un climat cultural de bâlci și mascaradă, redus la o muncă mecanică, la viață ștearsă și prost remunerată. Notează cu amărăciune zilele de salar, în care banii primiți nu-i ajungeau decât cu mari eforturi și cu împrumuturi de la o lună la alta, locuind într-o mică odăiță, mai întâi singur, apoi cu soția și un copil, spațiu în care duce o viață împovărată de multe neajunsuri și datorii. Cele mai multe nemulțumiri nu vin însă din zona materială, ci din cea spirituală, mereu mai îmbâcsită și lipsită de orizont, care îi stârnește o adâncă aversiune împotriva sistemului. Episoadele zilnice de la redacție, cele văzute și trăite, îi provoacă o adâncă senzație de lehamite și de inutilitate, de aceea nici nu scrie poezie decât greu și cu mari eforturi. Urmărește atent și cu ochi critic întreaga mascaradă a propagandei de partid, sancționând gruparea scriitorilor favorizați de regim, cu situații privilegiate și cu versuri tot mai proaste. Nutrind convingerea că etapa de servilism politic s-a încheiat, el judecă aspru pe numeroșii poeți bucureșteni, care continuă să scrie versuri omagiale și efemeride lirice, în permanent contrast cu realitățile cotidiene. În fruntea celor care se prostituează îl așază pe Beniuc, urmat de o liotă de versificatori

precum Victor Tulbure, Dan Deșliu, Miha Dragomir, Ion Brad, Teodor Balș, Cicerone Theodorescu, Eugen Jebeleanu, Radu Boureanu, aspru admonestați pentru epigonismul liric în care se scaldă. Diagnosticul său este exact și fără echivoc: „Oportunismul, lipsa de caracter, cupiditatea bănească, absența oricărei conștiințe profesionale (...) Literatura? O vacă grasă, bună de muls.” În fruntea bucatelor este așezat Zaharia Stancu (poreclit Dulăul), urmat de Mihai Beniuc, care scoate volum după volum, doar pentru bani. Nici o preocupare de înnoire poetică, ci doar producția în serie a unor versuri demonetizate. În contrast cu ei, autorul caută mereu doar poezia bună, scrisă cu sinceritate și cu adâncă trăire interioară. Preocuparea pentru calitate e mereu prezentă și lecturile mereu reînnoite îl îndrumă spre un alt orizont poetic. Jurnalul e mărturia acestei drame, de căutare și de luptă cu cenzura vremii, care e dominată de indivizi aserviți, care fac imposibilă atât apariția propriilor sale volume, pentru care i se cer mereu noi referate și i se propun scoaterea a numeroase poezii. Același parcurs de calvar e trăit și de redacție pentru fiecare număr trimis la tipar, ciopârțit, hăcuit, cu numeroase semnături scoase. Și nu e vorba doar de nume de începători sau de veleitari, ci din sumarul revistei sunt scoase uneori și nume importante de scriitori, a căror prezență deranjează. E cazul sumarului numărului festiv 100 al revistei, nr. 6/1958, când sunt scoase din revistă salutarile lui Arghezi și Agârbiceanu, sunt tăiate rânduri din articolele lui Călinescu sau Al. Dima, e eliminat articolul *Odă limbii române* de H. Jacquier. Deoarece revista și redactorul ei A. E. Baconsky sunt preocupați de calitate, redacția face obiectul unor critici repetate din partea ideologilor bucureșteni, critici care îl vizează mai ales pe Baconsky, pe care doresc să-l doboare. Schimbarea se va și produce în curând, deși poetul este laudat de Arghezi și e considerat autorul singurului volum notabil din anul 1958, *Fluxul memoriei*, pe care diaristul îl consideră singurul volum al anului, cu „mesaj autentic și original”. În ciuda acestor realități, revista e criticată la București,

dar și la Reuniunea de partid de la Cluj, redactorul șef fiind considerat de mamelucii puterii drept „un dușman al literaturii realist socialiste”, fiind, în realitate pizmuit pentru orizontul european al prestației sale critice și traducerile din poezii străine de talia lui Carl Sanburg, Whitmann, Lundkwist, Villon, Pentru Felea e limpede că „Suntem departe de găunoasa infatuare a unor poeți de azi care își apară falsa glorie cu toate armele celui mai înverșunat lichelism”. Apreciază gestul lui Boris Pasternak când cu premiul Nobel, și îi condamnă pe Beniuc și Stancu pentru articolele scrise la comandă împotriva acestuia, sărind în ochi „conformism incorigibil și impardonabil” al intervențiilor lor. Liota de versificatori, care umplu paginile revistelor literare, e sancționată fără drept de apel: „Când citesc versuri de Petre Solomon, Cicerone Theodorescu, Ion Brad, Ștefan Iureș, Eugen Frunză, Dan Deșliu etc. parcă mi-ar fi sortit să mestec nisip.” În fruntea celor contestați se află Beniuc, căruia îi pune un diagnostic exact și greu de clintit. „Beniuc s-a «deprins cu toate câte-un pic», s-a deprins cu un compromis perpetuu față de conștiința lui de poet și utilizează fără simțul ridicolului aceeași «spadă necruțătoare» de carton, care nu mai impresionează pe nimeni. Sărăcia sufletească, lipsa de degajare și profunzime, absența acelei atmosfere de liberă circulație a emoțiilor și gândurilor, proprie lirismului, cu un cuvânt *încrâncenarea*, iată stadiul ultim al poeziei lui Beniuc. El a devenit refractar oricărei înnoiri și sucombă lent sub povara propriei oficializări. Locul poetului l-a luat «politicianul» (mărunt)... Modelul Beniuc mânăște peste măsură.” Și pe Petru Dumitriu îl dibuie pentru sărăcia inspirației sale, redus la „mărturii, povești, mici răfuieli” etc., seria de *Biografii* pe care o publică în *Steaua* e puternic minată de improvizație, relatările „ating rareori tensiunea necesară”, „parada de nume, de capitole, de pagini și de proiecte”, relevând doar „o trăsătură de mic-burghez căruia i-a mers totul din plin”, biografiile fiind „slabe, monotone, și lipsite de ceea ce dă autenticitate și profunzime prozei.”

Jurnalul unui poet leneș e plin de asemenea caracterizări dure, făcute fără menajamente de ochiul unui bun observator al vieții literare. Sentințele pe care le dă sunt de cele mai multe ori exacte și de un curaj nebunesc, menite a-și exprima dezamăgirea pentru lumea în care trăiește. În timp ce el nu are bani nici să plece până la București, Uniunea îngrașă o mulțime de trântori și veleitari, gata oricând să comită texte la comandă, fără nici o preocupare de marea artă. Paginile jurnalului său fac dovada unor lecturi substanțiale și a unor consecvențe de atitudini și judecăți, transformând consemnările sale într-un discurs pătruns de morala austeră a celui care are respect pentru muncă și pentru cinste și adevăr. Dându-și seama că scrisul zilnic va putea servi ca sursă importantă pentru viitorime privind dezertarea de la imperativele majore ale timpului, el va transforma paginile mai dezlănate din primii ani, într-o instanță irepresibilă de cunoaștere și judecată a greșelilor epocii. Trecerea de la local la național și de la național la local poate fi constatată ca un mod de utilizare a tehnicii cercurilor concentrice, prin treceri succesive de la evenimentul personal la cel general. Sita cu ochiuri mici a judecății sale nu omite fapte, considerații, opinii, greu de cunoscut altfel, printr-o nuditate și consecvență ce se transformă în solilocviul unui ins singuratic, atașat valorilor autentice și ocolind cu intenția orice capcană compromițătoare. Cel care ni se mărturisește este un om al datoriei, care merge zilnic la redacție, are grijă de corecturi, de lecturarea materialului, în timp ce alți colegi citesc „Sportul”, poartă discuții, fug de îndatoririle pe care le au. Iată o consemnare din septembrie 1959: „În redacție nu mai există niciun entuziasm și domnește o cumplită delăsare. A scrie un articol e cea mai mare corvoadă, iar a corecta un material e de-a dreptul o sarcină ingrată, umilitoare. Acești tineri nu știu ce înseamnă să-ți câștigi existența.” Unii vor să plece în posturi mai bune (G. Munteanu), alții ca L. Tomuța sau Teofil Bușecan sunt depășiți. Nu au preocupare pentru lectură, pentru perfecționarea continuă,

ci doar pentru datul imediat. De aceea, el califică generația, între care și pe sine, pentru neputința de a crea ceva major și a se complăce în mijlocul compromisurilor. Notația sa din 1961, la împlinirea a 38 de ani, când s-a sărbătorit „cu modestia sărăciei și cu nădejdea unor izbânzi viitoare”, e relevabilă, văzând în jur numai slugărnicie, falsitate, „muncă agitatorică”, nu artă. Salută cu entuziasm ieșirea lui Arghezi, „demascând cu vervă tăioasă o racilă existentă în viața scriitoricească: lichelismul și acapararea, farsa falselor valori”, ocazie în care îl pune la zid pe Cicerone Theodorescu, traducătorul prost al lui Maiakovski. E vorba de o vină generală a scriitorilor de a sluji regimul, de a-și trăda misiunea. El însuși recunoaște că e silit să se prostitueze și că, în loc să vorbească despre mediocritatea Veronicăi Porumbacu, e nevoit să-i ignore scăderile. De aceea constată decepționat că „Meseria de critic e azi infamă și respingătoare. Și nu e vorba de mici concesii de limbaj care nu-ți falsifică ideile și părerile, ci de permanenta responsabilitate de a spune adevărului pe nume, înlocuindu-l cu erzațuri sau cu târâte de vorbe. Ce știe dl. Boisdeffre despre dificultatea de a fi scriitor comunist? De ar trăi aici, printre noi, ar afla desigur mai multe despre această *dificultate*...” Se simte chemat să elaboreze „un mic ghid artistic pentru omul politic”, dar care e valabil și pentru scriitor, încercând repunerea adevărului în drepturi. Pe primul loc se află distincția dintre cultură și culturalizare, aspecte antinomice, în care cultura unui popor e trivializată, coborâtă la nivel de brigadă artistică, poezia adevărată e înlocuită cu „cântecul de mase”, cu „articolul festiv”, cu stilul „logoreic și cameleonic”. „Artistul are nevoie de încredere nelimitată, nu de un control permanent. Aceasta îi periclitează orice facultate creatoare. Spiritul scolastic nu produce artiști.”

Jurnalul lui Victor Felea e cea mai elocventă expresie a corvezii la care a fost supus omul de cultură în socialism, a modului în care ideologia i-a falsificat gândirea, modul de a fi. Omul acesta modest, cu aparență

cenușie și cu ticuri de ins îmbătrânit și erodat de vreme e în realitate un mare luptător. Dacă ne gândim că el și-a trăit cei mai buni ani la umbra lui Rău și la comenzile lui de a mulțumi pe toată lumea cu cronicile comandate, că mai apoi a trăit în umbra lui DRP și Buzura, cu ascensiunea lor în plan politic, și puși în funcții ca să li se taie verva critică, poetul și cronicarul literar Victor Felea e cel care ilustrează în cel mai mare grad conștiința epocii, a gândirii arestate. Curajul său de a-și spune cu sinceritate părerea despre oamenii și epoca pe care o trăiește este remarcabil, iar eco-ul

vorbilor sale are darul de a se perpetua peste timp, întărindu-ne convingerea că artistul adevărat rămâne demn și netulburat în fața tuturor intemperiilor și mizeriilor vremii. Pentru noi, V. Felea este o astfel de conștiință, iar jurnalul său valorează pentru noi, cei de azi, mult mai mult decât grămada de poezii, turnate după calapodul vremii, a colegilor săi de redacție sau de viață literară aservită. Credem că jurnalul său furnizează cel mai bun argument pentru ca scrisul sub comuniști să fie amplu revizuit.

Florin MIHAI, *Structuri*

Patru decenii de literatură într-un jurnal

Menuț MAXIMINIAN

Jurnalul lui Victor Felea, apărut postum, se înscrie în rândul jurnalelor pe care, de-a lungul timpului, scriitorii le-au ținut, aducând prin ele o oază de gânduri despre lumea literară, culturală, dar și despre freământul societății din timpul existenței scriitorului.

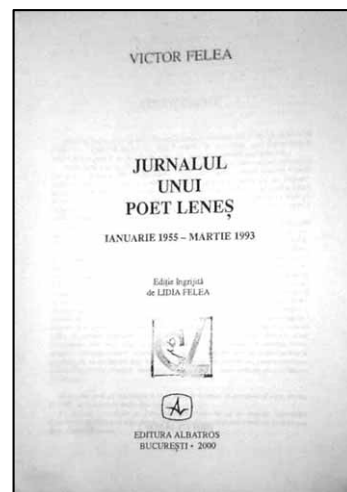
De curând, am scris în *Mișcarea Literară* despre A. E. Baconsky și cele două cărți, *Remember jurnal de călătorie* și *Fals jurnal de călătorie*, amintind faptul că, de-a lungul vremii, jurnalul a căpătat consistență ca specie literară. Orizonturile jurnalului de călătorie încep cu Dinicu Golescu, cel care, în 1826, tipărea prima carte a acestei specii literare sub numele *Însemnarea călătoriei mele*, boierul de la Golești relatând din călătoriile sale din Austria, Bavaria, Italia de Nord și Elveția, neuitând de confrății de peste munți, din Transilvania. Au urmat Gheorghe Asachi, cel care descoperea arta din Italia, Vasile Alecsandri, după ce vede Veneția, în 1845, face însemnări asupra călătoriei, apoi Mihail Kogălniceanu în Spania, Dimitrie Bolintineanu și a lui experiențe așezate în volumele *Călătorii pe Dunăre și în Bulgaria*, *Călătorie la Ierusalim în sărbătorile Paștelui și în Egipt*, *Călătorie la românii din Macedonia și Muntele Athos sau Santa-Agora*, *Călătorii în Asia Mică*, Grigore Alexandrescu- *Memorial de călătorie*, Alexandru Vlahuță cu *România pitorească* (1901), Nicolae Iorga - *Sate și preoți din Ardeal*, *Drumuri și orașe din România*, *Sate și mănăstiri din România*, *Neamul românesc în Bucovina*, *Neamul românesc în Basarabia*, *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească*, Mihail Sadoveanu și *Oamenii și locuri*, Geo Bogza și *Țări de piatră, de foc și de pământ și Cartea Oltului*. Premergători au fost și cronicarii Miron Costin, Grigore Ureche, Ion Neculce. În rândul autorilor de jurnale literare amintim pe Titu Maiorescu, Gala Galaction, Mihail Sebastian,

Camil Petrescu, Nicolae Steinhardt, Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Radu Petrescu, Mircea Horia Simionescu, Paul Goma, Mircea Zăciu, memorii politice – Carol I, Regina Maria, Martha Bibescu, Ion Gh. Duca, Emil Constantinescu, Stelian Tănase, memorii literare – Eugen Lovinescu, Iacob Negruzzi, Niculae Gheran, autobiografii literare – Eugen Lovinescu, Monica Lovinescu, Mircea Eliade.

Jurnalul poetului clujean se înscrie, iată, într-o tradiție solidă. Cuprinde perioada 1 ianuarie 1955 – 25 martie 1993, are în manuscris 36 de caiete a 200 de pagini și 8 bloc-notesuri, scriitorul numindu-l *Însemnări în actualitate*, apoi *Permanențe și metamorfoze*, iar în cele din urmă, *Jurnalul unui poet leneș*.

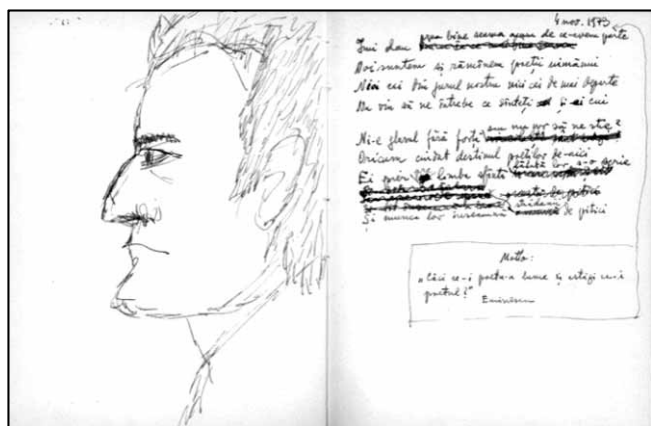
De editarea acestuia s-a ocupat soția, Lidia Felea, cea care spunea, după parcurgerea manuscriselor: „Mi-ar fi greu să redau în cuvinte tulburarea, gustul amar, deznădejdea care m-au încercat după parcurgerea celor peste 7000 de pagini. A fost un fel de-a re trăi - în anumite limite, desigur - existența noastră comună, cu senzații și întâmplări pe care memoria mea le pierduse, cu un copleșitor dar, vai, tardiv sentiment de grațitudine pentru tandrețea descoperită printre rânduri, tandrețe pe care, trăind, mi-o arătase cu o oarecare parcimonie”.

Scriitorul reușise să-și publice câteva fragmente, în toamna anului 1992, în revista *Familia* care, după cum spune Lidia Felea, a avut bune ecouri. Urmează alte fragmente

publicate în *Steaua* și *Vatra*. Odată cu apariția *Jurnalului*, în cele peste 800 de pagini, găsim ideile unui scriitor complex, ale unui intelectual ce s-a luptat pentru literatura adevărată, trăirile la care a fost supus în perioada dictaturii, dar și sensibilitatea fiului lui Toader Felea, preot greco-catolic.

Jurnalul începe într-o zi de An Nou în care tânărul scriitor de 32 de ani își spunea gândurile pentru un nou început, așa cum facem fiecare dintre noi prin bilanțuri și proiecte noi: „Pornesc la drum în Noul An cu încredere. Nici chiar fantoma războiului nu reușește să mă tulbure. Nu știu de ce, însă nu pot să cred într-un război. Mi se pare atât de groaznic, încât nici nu pot admite că ar putea izbucni. Pe de altă parte, împrejurările istorice actuale mi se par favorabile unui echilibru de forțe între marile puteri” (p. 9).

Nu știm unde sunt primele file de jurnal din prima tinerețe, însă acesta este momentul în care autorul dorește să reia jurnalul („însemnările pe care le făceam cândva pentru tine, Ena. Nu aspir la un jurnal propriu-zis; ar fi prea pretențios și n-aș putea duce la capăt un astfel de angajament. Dar scriindu-ți, «conversând» cu tine din când în când, găsesc că e o ocupație mult mai plăcută decât să notez cu strictețe toate faptele zilnice. Simt nevoia, uneori, să aștern pe hârtie gânduri și observații care nu-și pot afla alt mod de exprimare decât acesta de aici, lapidar și nepretențios” (p. 9).

De multe ori, în scrierile sale, autorul vorbește despre surmenajul la care este supus un scriitor: „Sunt timorat și cu nervii ușor slăbiți. Nu am răbdare să muncesc. Pe de altă parte, am un chef grozav de lucruri mari în ce

privește scrisul, dar slăbiciunea e deocamdată mai puternică decât avântul. Viața orășenească m-a moleșit și m-a subțiat, de nu mai sunt bun de nimic. Puțină asprime și chiar primejdie nu mi-ar strica și mi-ar face plăcere” (p. 10).

Jurnalul este de o limpezime aparte, propunându-ne o frescă a lumii tumultuoase în care literatura încerca să-și facă loc printre grijile din ce în ce mai apăsătoare ale oamenilor. Și pentru scriitor, *Jurnalul* este un refugiu în care, după cum el însuși afirmă, se adună de pe drumuri: „Un control al vieții sufletești nu-mi poate fi decât folositor. Simt adeseori necesitatea să-mi notez unele gânduri aici, pentru că am senzația că mai am ceva de spus, ceva ce scapă în afara poeziei. Ceea ce e într-adevăr condamnabil în viața mea e faptul că nu reușesc să-mi fac un program de lucru susținut. Din cauza asta nu progrez nici ca scriitor, nici ca intelectual. Îmi petrec zilele într-o indolență de nedescris, ca și cum aș avea de trăit secole întregi (p.15), martie 1956, completând, „la fiecare pas afli o veste proastă: unul are cancer, altul e cu nervii ruinați, al treilea s-a sinucis, al patrulea trăiește în mizerie, al cincilea a fost arestat etc. Toate acestea te otrăvesc și te îmbolnăvesc la rândul lor. Dezolantă condiție umană! Cum să fii vesel, cum să visezi și să te bucuri într-o asemenea atmosferă? Cum să scrii despre frumuseți și despre mari avânturi? Ironie a soartei.”

Despre consemnările sale, Felea spune că nu are pretenția de a fi de mare interes, însă sunt introspecții în propria viață și în propriul atelier de creație. Iată ce spune despre modul în care își scrie versurile: „Uneori pot să scriu o poezie reușită în zece minute. Alteori, nici zece zile nu-mi ajung pentru a scrie una proastă” (p. 18).

Scriitorul nu este baricadat într-un turn de fildeș unde stă să-și contureze creația, ci este și el un om ca oricare altul, cu problemele de zi cu zi: „Eu trebuie să aduc pâinea și zahărul, și uleiul, și laptele, și săpunul de rufe și legumele. Eu aduc pantofii și hainele care au fost la reparat. Eu aduc medicamentele și umblu mereu dintr-un loc în altul după lucruri strict necesare. Eu trebuie să le fac pe toate. Să mă duc la redacție, să scriu și să câștig banii de trai. Bani puțini. Nici o bucurie nu poți cumpăra pe ei. Datorii și veșnice necazuri se țin de mine.

Călătorii prin țară nu-mi pot permite și cu atât mai puțin prin străinătate. Odaia (unde stăm) e mică și înghesuită. Trăiesc de pe o zi pe alta și nicio clipă nu-i a mea și nici uneia nu i-aș șopti să se oprească, deși îmi pare rău că trece și eu îmbătrânesc fără să las nimic de seamă” (p. 34, mai 1959). Lor li se alătură „proiecte de articole critice, tablete, proze scurte; toate însă fără consecințe. Aceeași lene de totdeauna. Mă complac într-o continuă fantazare. Fug de munca încordată; adunarea materialului documentar mi se pare o corvoadă. N-am răbdare. Sunt de o îngrozitoare instabilitate emotivă. Orice hotărâre luată e asemenea formelor de-o clipă ale norilor. Cu un astfel de „caracter” e greu de înfăptuit ceva; trebuie să caut o modalitate de a mă constrânge la disciplină. E timpul suprem pentru a scrie mai serios” (p. 44).

Exigent, ca redactor, cu scriitorii, dar și cu el însuși, Victor Felea spune despre propriul articol despre Arghezi, din revista *Steaua*, că este „Scriș în pripă, n-am putut spune lucruri prea grozave. Probabil că unele formulări vor trezi din nou furia-pretext a vreunui *paznic* local.” (p.50). Tot el revine spunând „E timpul să profit de pe urmă calităților (multe sau puține) pe care le am. Gata cu psihologia aceasta sfâșiată și incomodă, gata cu sentimentul neputinței! Cu neîncrederea și ezitarea – para-ziții care mă sufocă. Fapta contează” (p. 53).

Despre clasa politică nu are deloc cuvinte de apreciere, taxând în jurnal ceea ce se întâmplă în societatea anilor 70: „Aș vrea să pot ieși măcar un timp din istoria care se face în jurul meu, regizată cu abilitate și cinism de către o speță de politicieni submediocri. Aș vrea să uit o vreme rușinea de a participa, împotriva conștiinței mele, la terfelirea demnității și la aservirea țării unor interese de castă. Suntem puși să cântăm și să ne veselim la un praznic inexistent, să ne felicităm public pentru lașitatea în care ne bălăcim – metode ale unei satrapii orientale, prezentate sub o înfățișare modernă” (p. 118, 13 august 1968). Este perioada în care se aude obsesiv întrebarea *până când*, fiind parcă, pe zi ce trece, tot mai rău „mizerie, nemulțumire, blazare în toate compartimentele de activitate” (p. 121).

Se remarcă din jurnal prietenia pe care o are cu familia scriitorului Aurel Rău, cu care își petrece multe din nopțile de sărbătoare, fiind o prietenie care se va întinde pe întreaga perioadă în care cei doi scriitori locuiau la Cluj, ambii directori la două publicații de seamă care își au sediul în aceeași clădire – *Steaua* și *Tribuna*.

Picante sunt momentele precum cel din 6 aprilie 1970, când conducerea scriitorilor a avut întâlnire cu forurile de partid, în prezența lui Ceaușescu: „Șeful mare i-a muștruluit pe scriitori. Una din ținte a fost A. Păunescu. Furios, a dat *indicații* să fie scos de la *România literară*. Curajosul Păunescu! Prea s-a întrecut cu gluma, luându-și prea în serios rolul de *porte-parole* al scriitorilor nemulțumiți. Nu cunosc motivele care l-au împins la destule gesturi protestatare (din vocație, din ambiție?), dar cred că nu s-a așteptat la

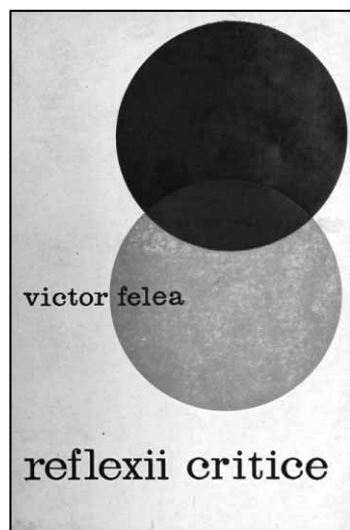

un final atât de brusc și de brutal al carierei sale de agitator zgomotos” (p. 171). Erau vremuri destul de grele, conducerea țării conștientizând importanța scriitorului în țară, cerându-le acestora să fie alături de ideologiile partidului. Este perioada în care mulți dintre scriitori sunt cenzurați, iar alții rămași pe piață, au adus ode partidului. Așa erau vremurile, inclusiv cântecele de viață nouă erau dedicate iubitului conducător, scriitorul constatând că „personajele balzaciene nu dispar nici în socialism, după cum nu dispar nici timpurile caragialești” (p. 177).

Toți scriitorii importanți ai acelor vremuri sunt trecuți prin filtrul *Jurnalului*, fiind, de altfel, o relație tensionată și între publicațiile culturale „*România literară* continuă să înjure *Tribuna*... meschinării patronate de Breban” (p.199). Și, din când în când, e vremea lecturilor ce întrețin sufletul, reîntorcerea la clasici: „Trebuie să-l recitesc pe Eminescu. Încep să-l uit și mă simt singur și

neîntreg. El e marele modelator al sufletului nostru, iar poezia lui e cea mai adânc fraternă dintre toate” (p. 245)

Dintre cei pe care-i taxează pentru odele aduse, îl amintim pe Adrian Păunescu, cel care, cu Cenaclul Flacăra, a creat un adevărat fenomen în România: „Aud că Păunescu s-a

transformat într-un veritabil scriitor «de curte», un cântăreț al lozincilor oficiale, pierzându-și astfel întreaga popularitate atât printre confrăți cât și printre cititori. Evoluția lui e explicabilă. Ce poți dori azi în această țară decât puterea și o situație privilegiată? Pe urmă vine scârba, dezgustul de

tine însuși, nevoia de libertate, de evadare. Nu m-ar surprinde să aflu într-o zi că și acest *patriot* oficializat a rămas undeva într-o țară străină. Căile sufletului sunt atât de ciudate” (p. 360).

Într-o lume în care scriitorii erau împărțiți ba în comuniști, ba în legionari, ba în colaboratori ai Securității, era destul de greu să-ți păstrezi drumul, mai era și perioada în care trebuia să fii „O nealtă a uneltelor puterii și să nu-ți afișezi credința”. Pe acest segment, Felea spune răspicat: „Da, cred în Dumnezeu. Nu mă rog niciodată. Nici nu-i nevoie, când îl porți pe Dumnezeu mereu cu tine” (p. 308).

O voce incomodă a criticii, dar și a societății, spunând mereu lucrurilor pe nume, Victor Felea declară „N-am mimat o atitudine de fațadă. Asta explică rămânerea mea în umbră, eticheta de personaj cenușiu, necunoscut. Mi-am dat seama totdeauna de acele prilejuri când ar fi fost de ajuns să fac un gest pentru a fi săltat la suprafață. Totuși, am lăsat să-mi scape toate ocaziile, pentru că am simțit că nu o să pot suporta prea multă vreme hărțuiala, apreciind că-mi sînt mult mai necesare singurătatea și independența. Și dacă din cauza lor am rămas fără avantajele popularității, am totuși satisfacția de a-mi fi păstrat nealterate

gustul și sensibilitatea, credința în arta adevărată izvorâtă din sinceritatea și frumusețea inimii omenеști” (p. 12).

Rețeta poeziei nu se află la nimeni, fiecare scrie după propriile trăiri și după propriul suflet, însă îndemnul criticului este „Să rămână poeți în tot ceea ce fac, să nu înceteze să scrie. Să rămână mereu tineri în spirit. Se întâmplă să fiu întrebat de cei mai tineri care e părerea mea despre poezia lor. Sunt unii mai talentați, iar alții mai puțin înzestrați. Tuturor însă le recomand, pe lângă observațiile critice, să nu înceteze să scrie. Să nu se descurajeze nici în fața unor judecăți critice mai aspre. Nu se știe niciodată, dincolo de obstacole și de poticneli, cine va găsi filonul de aur al poeziei. Vor exista întotdeauna cititori care să se bucure de astfel de descoperiri. Sacrificiul merită făcut” (pp. 726-727).

Multe din problemele culturii anilor 50-60 le regăsim și azi, fiindcă vocile care cred că cultura nu aduce niciun beneficiu păstrează aceeași mediocritate. „Urmează noi reduceri de personal (30%) în domeniul instituțiilor de cultură. Ce altceva ar putea să facă ideologii, după ce au încurcat până la absurd toate „îțele”? Încearcă să le încâlcească și mai mult, spre a juca în continuare nesăbuita lor partidă. Învârt lucrurile cu susu-n jos, cu josul în sus, le sucesc, le fragmentează, le mută de colo până colo, le fac să dispară și să reapară, le ajustează, le umflă sau le micșorează etc., spre a obține avantajele pe care le doresc și pentru a salva fațada, însă în final harababura rămâne inextricabilă, fiindcă nu poți jongla neconținut cu legile economiei și ale societății, desprinzându-le din contingent și necesitate după bunul plac al fanteziei dictatoriale, ca și cum te-ai afla în plină ficțiune” (p. 721-722).

Dacă în primii ani notațiile sunt puține, fiind luni întregi în care nu scrie nimic, în perioada următoare, anii 80-90, notațiile sunt mai ample. Selectiv în aparițiile sale, dar și în acordarea de interviuri, taxând jurnaliștii care nu știau să aibă un dialog coerent, Victor Felea nota la apariția volumului *Întâlnire cu anul 2000* a lui Mikóerwin, o culegere de interviuri cu scriitori români că „trebuia să figurez și eu printre ei, dar m-au decepționat întrebările ieftine și chiar «puerile» ce mi-au fost adresate,

și n-am răspuns. Gândul că acest gazetar speculează bunăvoința scriitorilor cu întrebări de duzină pentru a scoate o carte și a-și face merite, m-a înfuriat... Acum când citesc răspunsurile confrăților mei constat că, în ciuda întrebărilor simpliste, răspunsurile sunt interesante. Meritul e desigur al interlocutorilor care și-au dat silința să-și exprime cât mai sincer situația personală și crezurile intime legate de literatură și de lumea în care trăim” (p. 731).

Așa își duce viața scriitorul, între lecturi excelente, dar și destule „porcărioare inutile sau insistențe gratuite” până în momentul

retragerii într-o stea. *Jurnalul* recuperează starea de spirit a unor vremuri pe care mulți dintre noi nu le înțelegem, netrăindu-le propriu-zis, dar la care este bine să luăm seama pentru că și în acele vremuri grele s-a scris literatură, iar marile nume și-au conturat opera. Descriș de Cristina Felea ca „un om de mare calitate sufletească și intelectuală”, scriitorul va rămâne atât ca autor de volume, cât și critic literar sau girant al debutului unor scriitori importanți, ca un luptător pentru cultura românească.

Ramona SLUG (CHITU), *Flori de primăvară*

Despre Victor FELEA

„Nu-i plăceau ședințele, nu-i plăcea să ia cuvântul, să iasă în față, cum se spune”, povestește doamna Lidia Felea, soția poetului, într-o înregistrare Radio Cluj de acum vreo două decenii.

„Dar la un moment dat n-a mai avut ce face, era redactor-șef adjunct la *Tribuna*, trebuia să vorbească la una din acele ședințe în care se adunau și șefii de la partid. S-a ridicat în picioare și a tăcut vreme de vreo două minute, căutându-și chipurile cuvintele. După care a zis: eu atât am avut de spus!”

1955, miezul obsedantului deceniu. Pe caiete școlarești, începe să-și noteze gândurile, trăirile, sentimentele. Și criticile la adresa regimului comunist. Cu trecerea anilor, tonul devine tot mai vehement. Abia dacă familiei îi mărturisește că ține un jurnal. Se adună sute de file. El continuă să scrie, conștient fiind că paginile acelea scrise de mână nu vor vedea niciodată lumina tiparului. Le va putea citi, eventual, peste ani, fiica lui, ca un fel de testament, de mărturie.

Poetul și criticul literar Victor Felea ar fi împlinit astăzi 94 de ani. Fiica poetului, profesoara și traducătoarea Cristina

Frânturi critice

Felea a fost invitata Serilor Radio Cluj (24 mai) – „Când eram mică și gălăgioasă tata se refugia să scrie în redacția revistei *Steaua*, care era pe atunci pe strada Horea, unde locuiam și noi, foarte aproape; când venea ora mesei, deschideam geamul și-l chemam; primele mele amintiri cu tata sunt legate de cărți, cărți peste tot, inclusiv pe jos, lângă biroul la care lucra”.

După 1990 se gândește că ar putea publica în câteva volume însemnările așternute de-a lungul anilor. Dar, conform firii sale, are niscaiva temeri. Așa că îi mărturisește lui Mihai Dragolea într-un interviu radio: „Nu știu dacă editurile noastre ar fi interesate de așa ceva, sunt multe pagini, nu știu dacă mai prezintă interes, dar, totuși, ar putea fi o mărturie pentru generațiile următoare, în cazul în care vor mai fi curioase de ce am trăit noi în comunism”. „Da, tipic pentru tata”, conchide Cristina Felea. La relectură cad câteva pagini. După moartea lui, soția mai elimină anumite pasaje – cele în care făcea trimiteri, deloc măgulitoare, la anumiți confrăți încă în viață. *Jurnalul unui poet leneș* apare în 2000. Peste 800 de pagini. L-am citit acum câțiva ani, l-am răsfoit zilele trecute. N-am avut literatură de sertar? Hm, în mod normal *Jurnalul unui poet leneș* ar trebui să se afle printre cărțile de referință – nu multe, trei-patru, scrise ATUNCI, și nu fără riscuri – care spun povestea tristă a lungilor ani de comunism. Fiica autorului speră ca această teribilă mărturie să fie reeditată, de data aceasta integral – „numai că sutele de pagini trebuie reculese pe calculator (dischetele de odinioară nu mai există) și nu știu dacă vreo editură ar fi interesată astăzi de așa ceva. Of, v-am zis că seamănă cu tata...”

(După Daniel Moșoiu, Radio Cluj)

„Marile emoții, dacă există, se consumă în afara poemului. În spațiul poemului nu pătrund decât emoțiile purificate de o gândire cumpănită, de o frumoasă și loială modestie față de lucruri. (Eugen Simion)

Poate cea mai luminoasă figură a vieții literare clujene, Victor Felea este de fapt un poet profund anxios. Existența sa publică a însemnat o figurație discretă. Umbra a fost

parcă mai consistentă decât omul. Opera, în schimb, are o corporalitate densă și dezvăluie prezența vie a unui spirit activ, de o surprinzătoare mobilitate și flexibilitate [...] Felea nu are, totuși, etica unui justițiar precum Mircea Zăciu în *Jurnalul* său. Criza sa nu e atât de natură morală, cât existențială. Pe nivelul ei ultim, ea înseamnă o gravă carență ontologică. Victor Felea configurează, în fond, imaginea cea mai depresivă poate din literatura recentă a unui destin mutilat din statul totalitar. Este destinul marginalului, respectiv al scriitorului. (Petru Poantă)

Laitmotivul actului critic aplicat poeziei în perspectiva lui Victor Felea este revelarea calității de materie umană conștientă, „nuanțele de stări și emoții” ce traduc unicul și complexul fenomen al războiului omului cu timpul. Esteticul este subînțeles de îndată ce cartea răspunde orizontului de așteptare al criticului. Analiza sa nu se produce la nivelul textului în primul rând, ci la cel al pretextului existențial, care îl precede. Așa se explică generozitatea enunțurilor critice, programatic dirijate spre definirea „ființei lăuntrice”. Victor Felea selectează nu poeți, ci atitudini poetice, după un principiu mărturisit indirect – cele care „ne fac să ne simțim noi înșine angajați cu mai

multă pasiune în bătăliile vieții”. Identificarea „cuvinte-poeme”, pe care o propune la un moment dat, este semnificativă. El nu contabilizează minuțios, sec, materialul de construcție, ci laudă edificiul final. Rezultatul este o pagină critică vie, scrisă cu pasiune, foarte personală și convingătoare totodată. (Irina Petraș)

Desenându-se delicat, traseul pe care îl propune acest ultim volum al lui Victor Felea poartă astfel în sine mărturia unei lumi ce aspiră să își regăsească sensurile armoniei în adevărurile vii ale inimii. Alcătuită din „mici povești/ Despre cele de azi/ Despre cele de ieri”, Jucător de rezervă dezvăluie o „anecdotică a vieții cotidiene/ în blânda metafizică a trecerii” într-un discurs cu accente de o cuceritoare tandrețe. Fie chiar și pentru acest motiv poetul își are locul într-o „țară de sus a cuvintelor”. (Diana Adamek)

(Din *Scriitori ai Transilvaniei*, Filiala Cluj a USR)

Alexandra UNGUREANU, *Passing Through*

Cristina FELEA

„Activitatea adevăratului poet înseamnă o meditație continuă la rosturile sale adânc omenești, la ceea ce reprezintă actul acesta de taină și reculegere prin care propria-i viață, și viața în genere, se afirmă într-un adevăr și frumusețe.”

– Doamnelor și domnilor, astăzi (24 mai 2023, n.n), s-au împlinit 100 de ani de la nașterea poetului, criticului literar și traducătorului clujean Victor Felea și, la Serile Radio Cluj, îl evocăm cu ajutorul înregistrărilor din fonoteca noastră de aur, dar și prin intermediul fiicei sale, Cristina Felea, conferențiar universitar, doctor în litere și traducătoare, invitata mea de astăzi. Doamnă Cristina Felea, bună seara și bine ați venit!

– Bună seara și bine v-am găsit!

– Două cuvinte despre Victor Felea, despre tatăl dumneavoastră. Era născut pe 24

mai 1923, la Muntele Băișorii. A absolvit Facultatea de Litere și Filosofie

Dialogurile Mișcării literare

din Cluj, în 1948. Debutul absolut cu poezii, în 1941, într-o revistă școlară din Turda. A obținut, de-a lungul timpului, Premiul pentru critică și istorie literară al Uniunii Scriitorilor, în 1971, dar și Premiul de poezie al Uniunii, în 1983, pentru Istorie personală. Debutul în volum se produce în 1955, cu Murmurul străzii,

poezii. Îl cunoaștem pe tatăl dumneavoastră ca poet, îl cunoaștem în calitate de critic literar, despre care se spunea că este un amestec de bunăvoință și fermitate, îl cunoaștem ca personalitate publică, însă dumneavoastră ne puteți spune cum era în viața privată, cum era ca tată.

– Grea întrebare, într-adevăr... După atâția amar de ani și...; cu acest prilej, trebuie să spun că sunt deja 30 de ani de când a plecat dintre noi...

– ...în 28 martie 1993, avea 70 de ani, nu împlinise.

– ...nu împlinise, da. Era în preajma zilei mele de naștere, 31 martie, și..., da, a fost o lovitură pentru noi și total neașteptată cumva, că mai avea proiecte, mai avea planuri, în ciuda faptului că perioada respectivă, după '89, era destul de frământată și tumultuoasă, iar el încerca cumva să-și găsească locul, locul mult așteptat de atâția ani, pe care și-l dorise; și nu atât locul, cât libertatea de a spune...

– ...și de a se exprima...

– ...de a se exprima, într-adevăr. Ce să spun? Acuma, nu cred că așteaptă nimeni o autobiografie în care să insist... Pot să spun ce a rămas peste ani, eventual, și lucrurile pe care, pe măsură ce îmbătrânesc, le regăsesc în mine, cumva rămase moștenire în adâncurile mele mai degrabă și..., cred că... caracterul solar, zâmbetul. Deci, ca persoană zic, umorul, umorul sfătos de multe ori, iubirea pentru marii eroi și pentru filmele cu happy end, la care lacrimam cu toții, cu mare asiduitate, că îi plăcea ca binele să triumfe.

– *Era optimist?*

– Aaa, până la urmă, cred că da, cred că da, de vreme ce a rezistat, cu atâta tenacitate – cum să zic? – și propriei sale firi, care-i dicta să plece de unde era, dar a rămas, a rămas, a rămas în cele mai negre situații, a rămas pe poziție; apropo de ce ai spus înainte, cu fermitatea: bunăvoință și fermitate. Da. Deci, poate că mulți dintre criticii care au scris despre el au remarcat lucrul asta – tenacitatea... cu care și-a urmărit – cum să zic? – și ars poetica, dar și propria existență. Multe din lucrurile astea mi s-au transmis, cred că, și le-am simțit în propria existență, chiar dacă nu în domeniul creativ neapărat, dar în viața mea de zi cu zi. Lucrurile pe care le-am moștenit de la el și de la mama – bineînțeles, că așa suntem – o combinație...

– *Suntem o combinație, așa este!*

– O combinație... și mai punem și noi un condiment acolo... de unicatate, dacă e posibil.

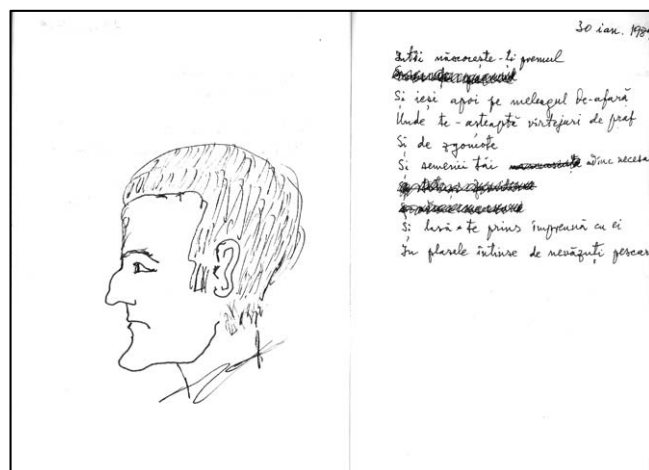
– *Exact.*

Ars poetica

– ...Dacă tot ai spus despre ars poetica, există foarte multe înregistrări în fonoteca noastră de aur cu Victor Felea și am extras un scurt fragment în care el își explica această ars poetica, ce înseamnă poezia pentru el și vă invit să ascultăm împreună:

„În ce constă oare activitatea mea poetică? În faptul de a scrie din când în când câte o poezie și a o publica într-o revistă? Desigur că atîta ar fi într-adevăr puțin și poetul care s-ar mărgini la o asemenea activitate ar putea fi considerat pe drept cuvînt doar un meșteșugar. Activitatea adevăratului poet înseamnă o meditație continuă la rosturile sale adînc

omenești, la ceea ce reprezintă actul acesta de taină și reculegere prin care propria-i viață, și viața în genere, se afirmă într-un adevăr și frumusețe. Activitatea poetului e marșul chinuitor al conștiinței pentru a pune stăpînire prin cuvinte pe ceea ce e esențial și incoruptibil în sufletul său. E un gest de comuniune cu lumea, pe care încearcă să-l transmită și altora.”

Schițe și manuscris

– *Mi s-a părut foarte frumoasă această definiție pe care o dă poetului și poeziei ca o persoană foarte angajată în societate și ca o persoană foarte responsabilă. Era așa?*

– Da. Acest lucru, acuma mă gândeam, în timp ce ascultam, că este și o artă a trăirii, de fapt, a felului în care trăim și ne implicăm, a dialogului pe care îl stabilim cu oamenii, cu preajma, cu cultura în întregul ei, cumva, pentru că e un du-te-vino continuu, nu suntem niciodată singuri în actul de creație și ne privesc peste umăr mulți din înaintașii noștri și avea mulți scriitori pe care îi iubea și de-a lungul anilor le-a rămas cumva fidel.

– *Care erau scriitorii pe care îi iubea foarte tare?*

– Walt Whitman îi plăcea foarte mult și Tolstoi. Pe Tolstoi îl citea, pe Stendhal îl citea și recitea și pe alții, și alții. Mă rog... Pe Frost, pe care l-a și tradus în românește. Deci avea un dialog, sigur, nu numai în intimitatea sanctuarului: cameră, birou, în care se retrăgea, pâș-pâș, dispărând din viața cotidiană a casei, unde reapărea, bineînțeles, după o vreme, dar dialogul ăsta trecea într-adevăr dincolo de pereții lui și el cred că s-a manifestat și în felul

în care a susținut și poezia tânără și pe tinerii autori de-a lungul anilor, așa după cum îmi aduc aminte. Acuma, nu pot să precizez neapărat nume, dar știu că a susținut, chiar aici erau în cârticica pe care am adus-o astăzi să ne servim de ea. Un album scos de Teodora Cosman, cu ocazia a 25 de ani de la moarte, un fragment din Alexandru Vlad, care pomenea cum tata, doar în lunile de vară, într-o lună de vară când pleca șeful, adică D. R. Popescu la mare, îl publica pe Vlad, care nu era prea bine văzut la vremea respectivă și-și aducea aminte. Punând asta în contrast cu aparenta timiditate a tatălui meu care nu, mă rog, nu își permitea să facă gesturi mărețe.

– *Să-și contrazică șefii.*

– Da. Dar, când pleca șefu', imediat publica și astfel câțiva ani, Vlad zice: „am publicat vreo câteva”.

– *Protecție.*

– Da, protecție. Da, deci cam asta cred că e implicarea în, și în, sigur, în viața culturală, dar cu parcimonie, deci așa zice, fără multe, multe complicații și doar acolo unde se simțea în largul lui.

În familie și în oraș

– *Pe de altă parte, în familie se simțea în largul lui?*

– Da.

– *Își iubea familia?*

– Da.

– *Din câte înțeleg aveți o relație foarte apropiată cu frații lui, cu bunicii dumneavoastră.*

– Da, da. Deci familia a fost întotdeauna un element, cum să spun, cum să spun mai frumos, un mediu extrem de prielnic și am crescut în felul ăsta, în relații apropiate cu frații și mergeam verile la bunici, unde stăteam câte o lună-două, sub oblăduirea fratelui mai mic al tatălui meu.

– *Unde? La Muntele Băișorii?*

– Nu, acolo am mai fost, dar mai puțin, pentru că bunicii au coborât în Iara și, după, în Turda s-au stabilit, iar noi ca și copii în Turda ne-am făcut vacanțele și pe Valea Arieșului, acolo unde plecam cu toții, eram un trib întreg și tata ținea foarte mult la relațiile cu frații lui cu care avea proiecte mari când erau mici ei,

dar proiectele erau mari. Da, doreau să se facă exploratori, chiar pirați, mă rog, și au sfârșit, mă rog, fiecare... Unul dintre ei chiar a mers pe mare. Din păcate acolo și-a găsit și sfârșitul, dar erau foarte aventuroși tinerii Felea în copilărie și au avut parte se pare de o copilărie fericită în vremurile alea grele de-altminteri, care au devenit tot mai grele în anii '50 pentru câțiva, pentru toți, de fapt, în felul lor.

– *Da. Am ales și două poezii recitate de tatăl dumneavoastră aici la microfonul Radio Cluj. Vă propun să le ascultăm și pe acestea, după care... le comentăm.*

(Sunt puse în undă *Vocile străzii* și *Trec zi de zi*, n.n.)

– *Din câte înțeleg, ascultând aceste poeme, îi plăcea viața-n oraș, îi plăcea viața la Cluj, dar avea o anumită nostalgie după locurile copilăriei, după natură, după o anumită... libertate?*

– Da, știu eu dacă era vorba numai de libertate deoarece, cred, coborâtul acesta de la munte la oraș – cum să spun? –, lucru care reiese și din alte poezii de aici, referitoare la părinții lui, dedicate părinților lui, mă rog; era un citadin, adică iubea orașul, iubea orașele mari, îi plăceau...

– *Îi plăcea forfota...*

– Da, nu știu dacă forfota neapărat, cred că îi plăcea, poate că forfota îl obosea într-o oarecare măsură, mă rog, poate la o vârstă mai înaintată, dar îi plăcea dinamica într-adevăr și diversitatea și oamenii, necunoscuții pe care îi pomenește. Cumva cred că și... adică vizitele lui destul de puține care au fost în Occident l-au umplut de bucurie, regăsind, să zicem Parisul, sau a fost în Belgia; îi plăcea și-n București, chiar când își făcea plimbările cu A. E. Baconsky, care, mă rog, București la vremea aia încă mai era cât de cât întreg și vizionabil, îi plăcea foarte mult să se plimbe, drept să spun și asta am moștenit de la el, îmi place, îmi place să flanez, să merg, să privesc, să stau, să gândesc și cred că asta era o caracteristică... Când stăteam, am stat o vreme pe strada Horea, era foarte aproape redacția revistei *Steaua*, era vizavi practic de blocul în care stăteam, și acolo n-avea ocazia să se prea plimbe. În schimb, după ce ne-am mutat, bine, ne-am mutat destul de târziu, prin '76, cred că, sau

'75, atunci drumul spre redacție a devenit mai consistent cumva...

– *Îl făcea pe jos?*

– Îl făcea pe jos de foarte multe ori, îi plăcea. Îi plăcea cumva să ia în posesie orașul, orașul, sigur, el fiind mic atunci...

– *Da...*

– ...și mai cald, mai primitiv, mai previzibil din punct de vedere al oamenilor întâlniți probabil. Am simțit, acu' mai mulți ani deja, cum ne este luat orașul, sigur că se schimbă, se schimbă lumile, se schimbă generațiile, dar, din multe puncte de vedere, nu mai putem regăsi...

– *Nu-l mai recunoaștem...*

– ... străzile pe care se plimba, cu toate că poartă aceleași nume probabil..., da, mă rog, poate câte o placă comemorativă care să ne aducă aminte. Cam așa, iar dorul de părinți, nu știu..., aș citi poezia asta închinată... nici nu știu dacă la mama sau la tata, sunt amândouă aici, dar nu știu, amândouă sunt foarte frumoase, hai să o citesc pe asta totuși, dedicată tatălui, că-i legată cumva de ce a citit înainte, *Azi știu* se numește.

(Cristina Felea citește poezia *Azi știu*.)

– *Este un parcurs pe care probabil cu toți îl străbatem, nu?*

– *Da.*

– *Avem nevoie să ne îndepărtăm, să plecăm ca să ne întoarcem la origini, la părinți, la ce înseamnă pornirea noastră.*

– *Aducându-ne fiecare prinosul.*

[...]

– *Așa cum spunea el, aducând – nu? – contribuția noastră. Așa cum este fiecare dintre noi. Cum era Victor Felea ca bunic?*

– *Da. A fost un bunic extrem de activ, ca să spun așa. Foarte iubitor, și Mihai, fiul meu, care are sindrom Down, spun asta pentru cei care nu știu poate...*

– *Să spunem că Mihai are și-o emisiune la TVR Cluj, o emisiune care se numește „Fără prejudecăți”. Este practic colegul nostru.*

– *Este colegul vostru absolut, absolut. A împlinit 35 de ani anul ăsta și deci, acu' treizeci de ani, bunicul și Mihai se plimbau de mână. Au început să se plimbe de mână cam de când avea Mihai 2 ani. Deci cam trei ani s-au tot plimbat. Apropo de plimbările prin oraș,*

mergeau și în oraș, dar mergeau mult în cartier. Și ce-a mai făcut tatăl meu..., m-a ajutat foarte mult prin felul în care l-a acceptat. I-a citit povești, deși Mihai nu înțelegea multe la ora aia, cred că și poezii i-a citit și, mă rog, am preluat și eu ștafeta de aici. Astfel că, Mihai a crescut cumva învăluit de căldura și de cuvintele care veneau așa, cum să spun, ca niște adieri dinspre tata și dinspre mama bineînțeles. Mama era mai pragmatică cumva, ea avea grijă de noi, să avem de mâncare...

Victor Felea și Lidia Felea

– *Trebuia să vă hrănească.*

– *Trebuia să fie cineva acolo care să facă un pic de ordine între atâția poeți, iar fiul meu, cred că, cu aproape 99% certitudine, îi datorează tatălui meu o dragoste pentru cuvinte, pe care – cum să spun? –, nu o pot explica altfel decât că au fost acolo cuvintele și cuvintele frumoase.*

– *A crescut odată cu ele.*

– *Da, da. Și un simț al limbii, pe care, de obicei, persoanele cu Down nu îl au, dar se vede treaba că totuși se adevărește că mediul este cel care influențează absolut radical. Dar căldura, căldura dincolo de cuvinte, era acolo prezentă și Mihai a suferit foarte mult la moartea tatălui meu, deși era așa de micuț și își aduce aminte și acum, i se umplu ochii de lacrimi după 30 de ani.*

– *Și-l amintește pe bunicul?*

– *Da, și-l amintește pe bunicul. Da, da, și nu pot... Cum pomenesc de bunicu', cum văd o lacrimioară acolo. Deci este ceva foarte adânc.*

– *A fost o relație specială între ei.*

– *Da, a fost și o figură paternă, pentru că Mihai a crescut fără tată și, din cauza asta*

probabil, a umplut un gol acolo, care era destul de mare, să zic așa.

– *Aș vrea foarte mult să vorbim și despre mama dumneavoastră, și pentru faptul că a fost redactor la Radio Cluj, nu? sau reporter?*

– Da, a fost reporter, am înțeles eu, niciodată nu am știut foarte precis, nu am primit un raport, dar știu că era foarte mândră de activitatea ei de reporteriță.

– *Aici l-a cunoscut pe tatăl dumneavoastră? La radio sau nu știți cum s-au cunoscut?*

– Asta nu știu, rămâne un mister. Rămâne un mister. Dacă îmi permiteți, aș citi o poezie dedicată mamei și să pornim de acolo, de la una dintre primele poezii, cred că dedicate ei, deși apare mai târziu, prin '77:

(Se citește *La ce visezi?*)

– *Și la ce visa mama dumneavoastră?*

– Aaa... La multe lucruri. Cred că, în primul rând, gândurile ei erau spre noi. Deci, a fost o mamă și o soție foarte devotată și s-a îngrijit de noi exemplar și...– cum să spun? –, dar nu, nu cumva din exterior. A fost o parteneră și o colaboratoare a tatălui meu în toate cele, ca să spun așa, și mult. Pe de o parte, ajutându-l la redactarea volumelor, la ordonarea manuscriselor, la felul cum, sigur, a participat și la viața socială ca și, să spunem, gazdă bună pentru toți cei care ne treceau pragul, cunoscută pentru felul ei vesel și extrem de „spumos” de a fi. Deci, era o fire extrem de veselă, cel puțin o bună parte din viața ei a fost așa și era admirată. Era o femeie frumoasă și plină de energie. De asemenea, cred că în timp și-a construit și propria ei, să zicem, personalitate creatoare, fiindcă a scris destul de mult. N-aș putea să spun exact când a început, dar a avut niște ani destul de rodnici, poate ultimii ei..., nu chiar ultimii ani de viață vreau să zic, până pe la 75 de ani, cam așa, între 50 și... A scris poezie, a scris proză. A publicat la un moment dat un debut într-un volum colectiv, și cred că în *Tribuna* – un text. A dus o corespondență bogată cu o poetă din București, Anaïs Nersesian, ne era și prietenă de familie. Deci, visa. Cred că visa și ea la, cumva, la o..., nu știu..., la a-și găsi propriul mod de exprimare, la o desprindere, poate, din orbita tatălui meu, unde fusese prinsă,

bineînțeles, mulți ani. Și acesta cred că a fost, cred că era un talent nativ, acolo, undeva, care, mă rog, a durat ceva până să iasă la iveală, dar eu aștept, aștept cu drag să merg spre manuscrisele ei și, alături de manuscrisele tatălui meu, să mă ocup puțin și să îi scot măcar un volum de proză, poezie... Asta rămâne de văzut. Și poate acele scrisori faimoase care sunt, cred, niște documente extraordinare despre epocă. Așa cum jurnalul tatălui meu este un document, mă rog, de istorie literară, așa cred că și scrisorile acestor femei vajnice, care știau, cum să zic, erau bine ancorate în cultura română și știau multe lucruri, dar pe de altă parte, erau și femei. De ce nu? Cred că ar aduce o..., ceva care să se atașeze altor, altor lucruri și mărturii despre epocile respective, adică anii '70-'80, să zicem, venind înapoi.

– *Înseamnă că aveți foarte mult de lucru.*

– *Înseamnă că am foarte mult de lucru.* Trebuie să-mi găsesc ajutoare, da.

– *Deci aveți aceste planuri: să aduceți la lumină manuscrisele părinților dumneavoastră și să le publicați.*

– Da, îmi doresc, îmi doresc asta. Acuma, rămâne de văzut ritmul în care o voi face, mă rog, mai am un an până la pensie.

– *După care, cine știe ce...*

– După care să vedem. Poate întâi îmi scriu cartea mea și după aceea. Vom vedea.

Jurnalul unui poet leneș

– *Ați pomenit de jurnalul tatălui dumneavoastră care se numește Jurnalul unui poet leneș, a apărut postum în anul 2000. Am un scurt fragment despre felul în care își descrie chiar Victor Felea acest demers. Ascultăm:*

„Am scris în decursul anilor un soi de însemnări în actualitate, le ziceam eu, din care pe vremuri am și publicat câteva fragmente în volumul *Reflexii critice* și am continuat să scriu de prin anii '55 ca să zic așa, în continuare, aceste note să le zic de jurnal sau de impresii despre viața cotidiană, despre ceea ce se întâmpla la noi în toți acești ani. Acest material există și poate constitui la rândul lui baza unei viitoare cărți, eventual, sau chiar a mai multora, depinde de interesul pe care l-ar putea stârni editurilor. Poate că nu e un lucru atât de

senzațional cum și-ar dori unii, dar reprezintă totuși o mărturie despre epoca nu tocmai de aur care a fost.”

– *Am ascultat un fragment dintr-un interviu pe care tatăl dumneavoastră l-a acordat colegului meu Mihai Dragolea în 1991. Jurnalul unui poet leneș, așadar, apărut în anul 2000. Oare de ce era leneș? Pentru că, dacă mă uit la volumele publicate, de traduceri, de critică literară și de poezie, părea destul de harnic.*

– Da... Așa zice... Acuma, ascultându-l, îmi venea să-i spun: „dar spune mai cu...”.

– „N-ai fost așa leneș!”

– „N-ai fost atât de leneș!” Cum să zic? Mă întreb acuma, reascultându-l, că, mă rog, în ritmul ăsta, în anii '90, era deja la o vârstă să zicem, șaizeci și... (de care mă apropii și eu acuma că am șaizeci și patru)...

– *Mulți înainte!*

– Mulțumesc! Deci, stai... cât? '90-'91... Avea șaizeci și șapte de ani, deci, suntem foarte aproape ca vârstă și mă întreb uneori: „eu de unde am ieșit atât de iute, că sunt piper ca să zic așa...”

– *Energică!*

– Energică și, ca temperament, îmi aduc aminte de discuțiile noastre, că într-adevăr uneori o lua așa..., mult prea lent pentru gustul meu. Stăteam cât stăteam, după care nu mai aveam, nu mai aveam multă răbdare, dar cred că pot menționa aici colaborarea noastră la traducerea lui Henry Miller..., apropo' de asta...

– *Henry Miller, pe care o avem aici, Primăvară neagră.*

– Da, exact. Și, ca să revenim la lene, el avea această înclinație. Acest lucru mi l-a spus când eram destul de mică, cred; mi-a spus că meseria lui cea mai bună este aceea de leneș. (*Râde*) Leneșul este, de fapt, cel care, sigur, stă, pare că stă, nu face nimic, da, dar, după cum atât de bine a reieșit din fragmentele citate și din poeziile lui, este cel care observă, gândește. Stă, într-adevăr, în starea aceea pentru a putea crea, pentru că, dacă nu stai în ea (cum nu stau eu, de exemplu, cum învăț eu, cu mare greu, să stau), nu..., nu..., muzele (mna) pleacă și ele supărate în altă parte. Deci, îți trebuie o...

– *Deci, stă și cugetă.*

– Stă și cugetă. Da. Șede și cugetă! Da, și zic eu că, probabil, îmi aduc aminte cred că și pe mama... cred că o irita câteodată modestia asta a lui dusă până cumva..., e un mecanism de apărare totuși...

– *Nu voia deloc să iasă în față.*

– Nu voia deloc să iasă în față și o să citesc din jurnal din '55, atențiune!

– *Așa, deci era foarte clar.*

– Da, nu era în anii '70, '80. Zice el așa:

„Credința în arta adevărată”

„Aș fi putut poate să fiu un om de succes, dar am preferat să fiu comod, liber, să nu mă supun unor obligații plictisitoare. Iată, n-am vrut să mă transform decât în măsura în care am socotit că aceasta este strict necesar, fără să-mi silesc conștiința la salturi acrobatică. N-am mimat o atitudine de fațadă. Asta explică rămânerea mea în umbră, eticheta de personaj cenușiu necunoscut. Mi-am dat seama totdeauna de acele prilejuri când ar fi fost de ajuns să fac un gest pentru a fi săltat la suprafață.

Totuși, am lăsat să-mi scape toate ocaziile pentru că am simțit că nu o să pot suporta prea multă vreme hărțuiala, apreciind că-mi sunt mult mai necesare singurătatea și independența. Și, dacă din cauza lor am rămas fără avantajele popularității, am totuși satisfacția de a-mi fi păstrat nealterate gustul și sensibilitatea, credința în arta adevărată, izvorâtă din sinceritatea și frumusețea inimii omenești.”

Deci iată încă o ars poetica aici, o artă a trăirii și a traiului într-o epocă extrem de apăsătoare când – cum să spun ? – această atitudine a fost până la urmă salvarea lui și ca poet care a renunțat la tradiționalism și, cu sacrificii, au făcut ei și „steliști” trecerea spre modernism și spre formele care nu prea erau

acceptate la vremea respectivă. Sigur că a revenit mereu la tema asta, dar și eu am rămas uimită când am găsit fragmentul care datează din 1955. Eu credeam că îmi erau mai familiare litaniiile de mai târziu și, mă rog...

– Și că e o strategie mai recentă de supraviețuire.

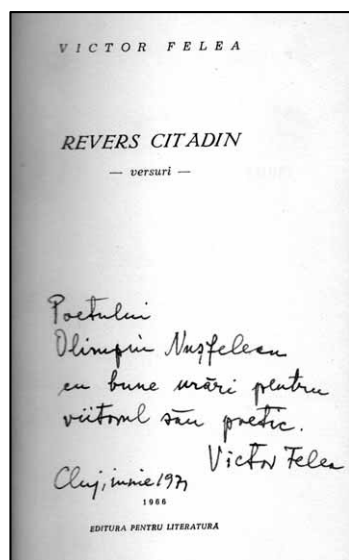
– Da, dar își are rădăcinile în perioada respectivă, sunt sigură că asta a fost.

Alte începuturi...

– La rândul dumneavoastră ați scris și ați și debutat în revista Echinoc. Cum a fost? Vă încuraja să scrieți? V-a cultivat acest talent?

– Oarecum, da, sigur. Era mândru că scriu și am început relativ devreme cumva, dar...

– Câți ani aveți? Și cu ce ați început?

– Oh, lucruri mult prea precise pentru memoria mea. Am început și eu cu jurnalul, ca să zic așa, în anii adolescenței, cu epistolier, că la vremea aia scriam de mână – nu? – și ne trimitem scrisori cu prietenele mele, cu verișoara mea. Am avut o corespondență și tata, după ani, spunea: „Da, pune-le

la punct, adună-le și pune-le într-un volum”.

– Și le-ați pus? Le-ați adunat?

– Nu. Nu, nu, nu.

– Nu l-ați ascultat.

– Nu l-am ascultat, nu. Cu scrisul de proză cred că am început în adolescență, cumva... așa mici încercări, dar apoi în perioada echinoxistă, cât am fost la facultate, până în '82, dar mi-am lăsat lucrul de-o parte și, mă rog, biografic a fost complicat, dar vremea nu-i pierdută. Și traduceri cumva mi-au oferit satisfacția de a rămâne cumva în zona creativă zic eu, pentru că și aici i-am călcat pe urme tatălui meu în abordarea traducerii mai libere și în spiritul operei literare. Deci asta clar

că, alături de el, cumva umăr la umăr, în timp ce am tradus eu, mă rog, și apoi am lucrat împreună o parte din volumul lui Miller unde i-am cerut părerea pentru diverse soluții la vremea respectivă, dar am rămas cu această teorie a traducerii ca act creator și ca... și nu ca o zbatere pentru a – cum să zic? – fixa în cuie un sens literal al cuvântului, mă rog. Am intrat pe zona asta și de asta spun că probabil traducerea mi-a oferit satisfacția asta, pentru că am văzut-o întotdeauna ca pe un act creator și m-am simțit bine făcând treaba asta, nu prea ușoară, într-adevăr.

– Ați și ales niște scriitori foarte dificili. L-ați ales pe Henry Miller, l-ați ales pe Jack Kerouac, dumneavoastră ați tradus Pe drum și Primăvară neagră. De ce i-ați ales?

– Primăvara neagră era pe un raft în casa noastră, o ediție Princeps.

– Din 1935, parcă?

– Da, da, adusă de tata, de la Paris, cred că, când a fost, și rămasă acolo, mă rog, citită și, cumva, abandonată. Nu știu, tatălui meu i-a trecut prin cap la un moment dat, îl admira foarte mult pe Miller, ceea ce nu multe persoane știu, cred că, sau, mă rog, prietenii lui știau, făceau schimb. Era Miller tradus în franceză și, mă rog, circula, adus pe diverse căi.

– Deși la noi era interzis, cred.

– Era interzis în America, dar mite la noi.

– Da, sigur, da.

– Ca să zic așa, circulau traduceri francezești bine de tot, că se aduceau prin diverse, mă rog, filiere, ca să spun așa. Și el mi-a zis: „Hai, încearcă. Citește-o și vezi.” Și am făcut asta înainte de '89, nu știu, prin '88 cred că am început. Sau mai devreme, mai devreme că fiul meu s-a născut în '88, deci era și a rămas acolo pentru că nu putea fi publicată. Și, după revoluție, a vorbit cu Florin Mugur și i-a propus la editură să o publicăm. Deci e o carte tradusă, răstrădusă...

– Muncită.

– ...și pritică extrem de mult. Probabil de aceea cred că e și poate cea mai frumoasă traducere a mea, cred că, într-un anume sens, așa o simt. Sunt multe voci acolo.

– Și recitind-o acum, pentru că atunci când eram studentă eram și eu fascinată de

Henry Miller și de relația lui cu Anaïs Nin și tocmai de acest volum pe care chiar dumneavoastră l-ați tradus și mi-am dat seama de dificultățile extraordinare pe care cu siguranță le-ați întâmpinat atunci când ați tradus, mai ales că probabil nu aveți acces nici la surse prea multe.

– O, Doamne, dar asta e... Cum să zic? Artizanat. Acuma lucrez cu tehnologie, cu de toate, dar...

– Ai la dispoziție o grămadă de surse.

– De surse, dar atunci lucrăm cu lucruri care...

– Ce făceați?

– Nu știu... nu mai știu ce făceam.

– Vă consultați cu tatăl dumneavoastră?

– Da, bun... Nu. Cum să zic, consultarea a venit ulterior, când am început să pregătim, de fapt, volumul...

– Pentru publicare.

– ...pentru publicare și rămăseseră, să zicem așa, codițe sau lucruri care la o recitare după doi, trei ani după ce ai tradus rămân, constăți că parcă nu e așa, dar nu se termină niciodată, ca și o carte, deci, dacă nu îi pui coperti...

– Poți să lucrezi toată viața.

– ...poți să lucrezi toată viața pentru că tot timpul o vezi diferit, tu te schimbi, se schimbă contextul cultural. De aceea traducerile totuși ar trebui reluate din când în când.

– Deci, este nevoie de o retraducere.

– Da, nu...

– Nu, zic a capodoperelor, a cărților clasice.

– Da. A multora din ele, a multora din ele. Dar, pornind de la... – cum să spun? – o retraducere cu, mă rog, cu condiția că... este bun traducătorul, ca să spun așa...

– Da. Și știe ce face...

– ...și nu e făcută la întâmplare. Altfel, mai bine... Da, traducerile de referință să fie marcate ca punct de pornire. Acuma nu vorbim de Shakespeare, sau de lucruri din astea, vorbim de autori contemporani, dar unele chiar ar trebui retraduse, mai ales că unele au fost traduse foarte prost.

– Și în viteză.

– Și în viteză, da.

Concluzii

– Doamnă Cristina Felea, pentru că ne apropiem de finalul emisiunii acesteia, cred că ar trebui să tragem niște concluzii. Aveți planuri foarte mari cu revizuirea manuscriselor tatălui și mamei dumneavoastră?

– Confirm.

[...]

– Și aveți planuri în ceea ce privește traducerile?

– Hmm... da! Da, mi-ar plăcea să reiau traducerile, încă nu aș putea să spun că am... în plan ceva, dar editorii de la Polirom cu siguranță îmi vor găsi ceva interesant.

– Dacă vă veți arăta interesată.

– Da. Am întrerupt acum un pic colaborarea, dar...

– Aveți vreun autor pe care vă doriți din cale afară de mult să îl traduceți?

– Aș mai traduce din Kerouac, sinceră să fiu, că sunt acolo niște... Dacă într-o parte din opera lui Kerouac, nu știu când mai ies de acolo, că este extraordinar de dificil de tradus. E o tentație, acum asta a fost prima care mi-a trecut prin minte. Și... eu am mai tradus din Miller, cărțile mici, cum se numesc ele așa, deci volumașele astea care mi-au făcut mare plăcere, deci... *Colosul din Maroussi*.

– Și ați mai tradus și din corespondența lui, nu? Cu Lawrence Durrell.

– Da, aceea mi-ar plăcea să o reiau.

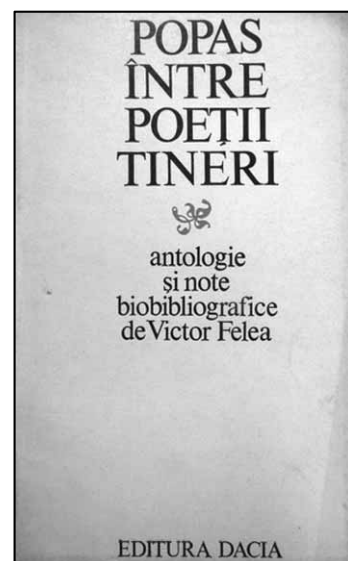
– Da?

– Vai, ce carte minunată! Durrell cu Miller. Da. Pot să mai citesc o poezie?

– Mai avem foarte puțin timp.

– Da? Asta scurtă, scurtă?

– Scurtă, scurtă.

(Citește Cristina Felea)

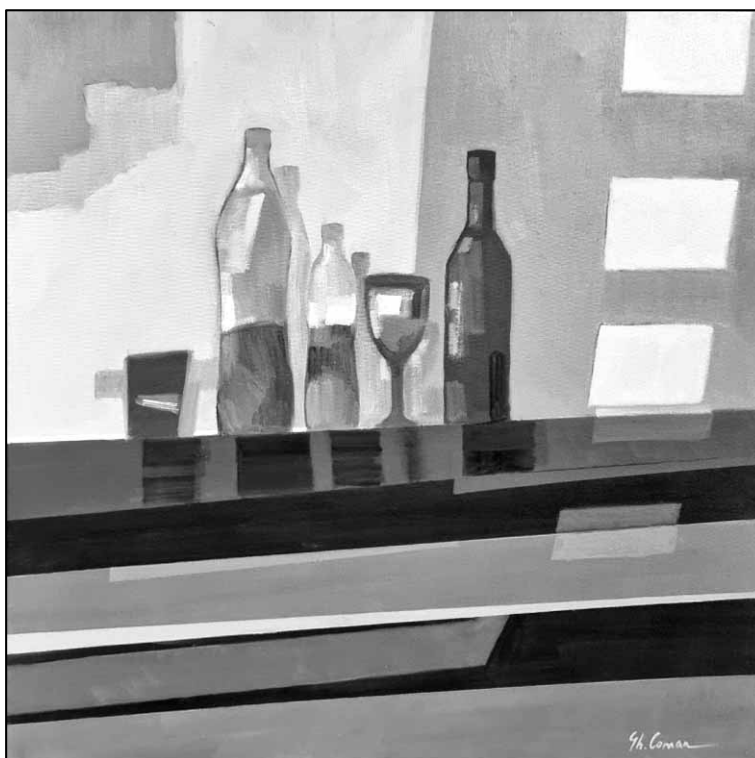
– *Sînt încă:* „Sînt încă aici/ Un fel de licurici/ Un fel de efemeridă ce luminează cu intermitență/ Marea absență/ În care am fost părăsiți și uitați/ Sunt încă aici.”

– *Mulțumesc foarte mult pentru prezența din această seară și pentru discuția caldă despre familia dumneavoastră și despre tatăl dumneavoastră!*

Interviu realizat de jurnalista **Doina BORGOVAN**,
Radio Cluj, 24 mai 2023.

(Emisiunea radio începe cu piesa „August în doi” a trupei Toulouse Lautrec și se încheie cu „Take this waltz” interpretată de Leonard Cohen.)

Interviul a fost transcris după formatul radio, special pentru dosarul de autor Victor Felea, realizat de *Mișcarea literară*, tehnoredactat de câteva eleve de la Palatul Copiilor Bistrița: Ioana Nectaria Bălan, Ana Ciobanu, Bianca Maria Ciobanu, Amalia Levey, Maya Georgiana Moldovan, Patricia Bozbici, Noemi Sabo, Alexandra Cristiana Sigmirean, alături de profesoara lor de creație literară, Ionela-Silvia Nușfelean. Transcrierea e un simbolic omagiu adus poetului și criticului Victor Felea, care a susținut, de-a lungul carierei sale, debutul atâtor tineri.

Gheorghe COMAN, *Reflexii*

Victor FLEA

Ars poetica

Însingurată Umbră
Ce faci tu acolo
În templul tău de cărți și de hârtii
Ce cuget aspru
Ce simțiri suave
Te-ndeamnă să mai stărui – să mai scrii
Nu te-a cuprins încă zădărnicia
Acestui trist efort de-a fi cuvânt
Nu-i oare-o lungă umilință poezia
O aripă de lacrimi și de vânt
N-auzi venind un vuiet o scrîșnire
Pe care-atât de bine le cunoști
Cum de mai crezi în blînda fericire
Și surd rămi la-nvălmășiri de oști
La plînsul mut al lumii celei oarbe
Închis în templul tău de cărți și de hîrtii
Ce demon fără pace te absoarbe
Și te-ndîrjește să visezi
Să scrii

(Din volumul *Gulliver*, 1979)

Autoportret în februarie

Eu trec pe străzi purtându-mi
Paltonul greoi și geanta mereu încărcată
Cu pâine și cărți și hârtii și cu alte
Lucruri trebuitoare - mă duc înfruntând
Vârtejuri de zgomote puțin aplecat
Și ușor năucit mic și fără importanță
Cvasiatent cvasiabsent

Preocupat de câteva gânduri prozaice
Dar și de câteva utopii și speranțe
Care-mi șoptesc: rezistă rezistă
Rațiunile tale cele mai adânci
Nu și-au găsit încă desăvârșirea -
Și merg spre țelul meu cotidian și iar mă-ntorc
Neobservat și poate umilit
Dar fără să mă plâng ci parcă dus
De-o mână bună
Și ocrotit de aștri nevăzuți – eu ies încet din
gropile durerii
Uimit ce mult m-a stilizat destinul

(Volumul *De toamnă*, 1986)

Fără imaginație

N-ai imaginație mi-a zis –
Și prin urmare ești în pom
Sau poate la pământ
Sau pe geantă
Și habar nu ai ce vei scrie
În continuare

Poesis

Fiindcă ești lipsit de orice imaginație
Și nu vei ști cum să te descurci
În timp ce respirația neagră a nopții
Va ocupa orașul
Și te va surprinde
Așa cum ai fost întotdeauna
Prozaic și fără imaginație
Și-o vei sfecli mi-a zis -

Pentru că o asemenea calitate
Este esențială în munca de poet
n-am pic de imaginație
O voi sfecli am zis –

(Volumul *Gulliver*, 1979)

Între timp

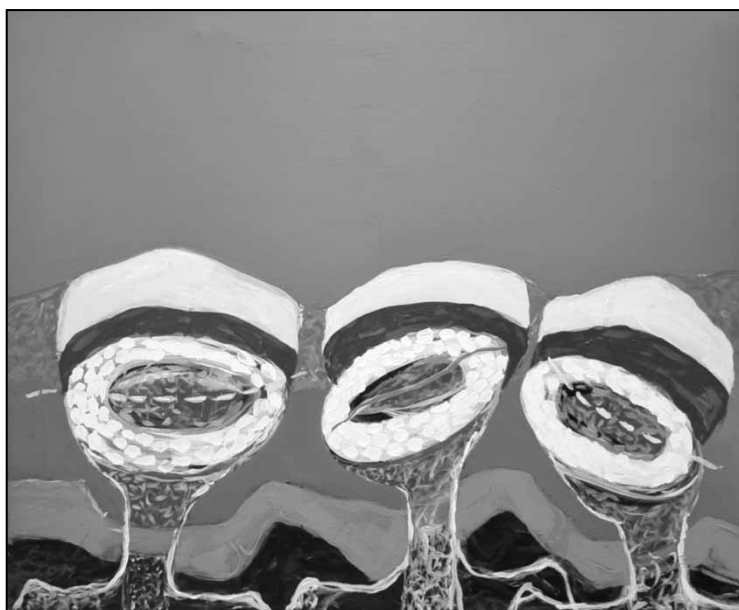
Am scris câteva cronici
Am tradus câteva poeme
Am fost la redacție
Am intrat prin librării
Am călătorit în capitală și m-am întors
Între timp
Bătrânii părinți
S-au retras liniștiți
Sus pe dealul împodobit de cruci
Și de pietre frumos dăltuite
S-au retras la locul odihnei de veci
Între timp
Am râs și m-am întristat
Și am privit la televizor
Miracolele și pierzarea lumii
Între timp

Am citit reviste
Și m-am uitat la oameni
Și la văzduhul tot mai străveziu al primăverii
Între timp
Am mâncat am dormit
Mereu între timp
O viață între timp
Și deodată m-am întrebat cu spaimă
Unde mi-e Timpul

Câteva fragmente:

Și totuși mereu cineva
Îmi trimite pustiuri și umbre
Și reci interdicții
Și-mi pune pe umeri poveri nevăzute
Mereu cineva se ocupă să-nchidă ferestre
Să tragă obloane
Să facă-ntuneric
Ușurel ușurel
Cu paharul subțire în mână
Vai nouă
Vânători fără arme
Și cu picioarele frânte

(*Între timp*, 1977)

Marius BARB-BARBONE, *Cele trei grații*

Victor Felea

(repere biobibliografice)

FELEA, Victor (24.V.1923, Muntele Băişorii, j. Cluj – 28.III.1993, Cluj-Napoca), poet, critic literar și traducător. Este fiul Mariei (n. Deac) și al lui Teodor Felea, preot greco-catolic. A urmat școala primară (1930–1934) în comuna Iara (județul Cluj). Timp de doi ani (1934–1936) este elev al Liceului „Gh. Barițiu” din Cluj, apoi al Liceului „Regele Ferdinand I” din Turda (1936–1942), avându-l profesor de română pe scriitorul Teodor Murășanu. Ca elev în ultimele clase de liceu, se numără printre foarte tinerii condeieri cărora învățătorul Vasile Iluțiu, directorul „Gazetei de la Turda”, le încredințează redactarea suplimentului „Gazeta de la Turda pentru tineret” (1940–1943). După bacalaureat se înscrie la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Cluj (mutată la Sibiu, după Dictatul de la Viena). Un an mai târziu este mobilizat și încorporat la Școala de Ofițeri de Rezervă (infanterie) din Arad. În toamna anului 1945 revine la Facultatea de Litere și Filosofie, unde își continuă pregătirea universitară până în 1948, teza de licență susținând-o abia în 1970. Se atașează îndeosebi de profesorii Lucian Blaga, Nicolae Mărgineanu, D.D. Roșca, Liviu Rusu. Pentru a se întreține, lucrează ca pedagog la Liceul „Gh. Barițiu” (1945–1946), redactor la ziarul „Tribuna nouă” (1946–1947), referent literar la Teatrul Național din Cluj (1949–1950). În 1947 devine membru al Uniunii Sindicatelor de Artiști, Scriitori și Ziariști, iar din 1949 este membru al Uniunii Scriitorilor. Participă la viața literară clujeană postbelică încă de la primele ei coagulări: în martie 1949 se numără printre colaboratorii publicației „Împreună. Almanah literar – Együtt. Irodalmi almanach”, iar în decembrie același an se află, alături de A.E. Baconsky, Aurel Gurghianu, Aurel Rău ș.a., între fondatorii revistei „Almanahul literar”. Timp de un an, în 1950–1951, frecventează cursurile Școlii de Literatură „M. Eminescu” din București. Revine la Cluj și lucrează ca „redactor tehnic” la „Almanahul literar”, apoi la „Steaua” până în 1971, când trece, în calitate de redactor-șef adjunct, la „Tribuna”, de unde a fost pensionat în 1985.

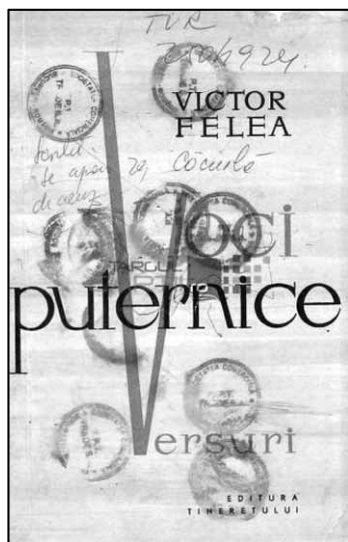

Portret de Vasile Gheorghiță

A debutat la „Gazeta de la Turda pentru tineret” (1941), cu studiul *Natura în poezia lui Eminescu*. Primele poezii, apărute tot acum în aceeași revistă, sunt semnate cu pseudonimul V. Nicolin; cu numele propriu semnează poemul *Fața ta*, publicat aici în 1942. Mai colaborează cu poezie și critică literară la „Pagini literare”, „Luceafărul”, „Vremea”, „Lupta Ardealului”, „Tribuna nouă”, „Tânărul scriitor”, „Gazeta literară”, „România literară”, „Iașul literar”, „Cronica”, „Ateneu”, „Convorbiri literare”, „Familia”, „Transilvania”, „Vatra”, „Astra”, „Argeș”, „Tomis”, „Ramuri”, „Scrișul bănațean”, „Orizont”, „Echinoc”, „Napoca universitară”, „Caiete critice”, „Utunk”, „Korunk” ș.a. A mai semnat Paul Lucian sau cu inițialele numelui. Debutul editorial, cu volumul de versuri *Murmurul străzii* (1955), este precedat de prezența cu poeme în culegeri colective: *Veac 20* (1947), *Zece poeți tineri* (1950) ș.a. Pe lângă oficiul de cronicar literar, la revistele „Steaua” și „Tribuna” a susținut, cu întreruperi, rubrica „Poșta redacției”. A îndrumat cenaclul literar al Asociației Scriitorilor din Cluj, a fost membru al Consiliului Uniunii Scriitorilor din România. De asemenea, a prefătat cărți și antologii ale debutanților în literatură și a colaborat cu articole la dicționarul *Scriitori români* (1978). Din poezia sa, revista londoneză „Poetry World” (1986) a publicat un grupaj de poeme tălmăcite în limba engleză de Ștefan Stoenescu.

Începând să scrie versuri de timpuriu, F. este prezent în „Gazeta de la Turda pentru tineret” mai cu seamă cu critică literară, chiar sub genericul unei rubrici, „Prezentări literare”. Vasile Iluțiu,

directorul ziarului, îl caracteriza într-o formulă adecvată: „liniștit ca o apă adâncă, așa cum îi este și gândirea, și talentul”. Bilanțul din acești ani de ucenicie include articole despre scriitori (Tudor Arghezi, Mihai Beniuc, Nicu Caranica, Grigore Popa, George Boldea, Emil Giurgiuca, Al. Vlahuță, Octavian Goga, V. Copilu-Cheatră, Gib I. Mihăescu, V. Voiculescu) și despre „gustul literar”, precum și douăzeci și cinci de poezii. În comentarii, F. are stilul, atitudinea și limbajul unui critic în plină evoluție, cu o fină percepție a poeziei și bună stăpânire a mijloacelor, cu simțul măsurii în evaluarea faptului literar. El ilustrează substanțial, chiar dacă uneori școlărește, ceea ce s-ar putea numi „direcția critică a revistei”. Exercițiul lui critic are ecou în presa vremii, între cei care l-au remarcat numărându-se Dan Petrașincu. În poezii, F. vădește un tip de sensibilitate apropiat de acela bacovian, dar versurile înregistrează, paradoxal, influențe argheziene și blagiene. Acordurile inițiale conțin tonuri care se vor dovedi constante peste decenii, când scriitorul, la deplina maturitate artistică, recuperându-și adevărata identitate lirică, le va recunoaște prezența statornică. Câteva poeme de la această primă vârstă sunt simptomatice intitulate *În marginea vieții*, *Marea înfrângere*, *Rânduri de tristețe*, *Pe strada solitară*, *Melopee*. Un motiv de acum, al marginalității („Stă la marginea vieții ca la țarmuri de ape/ Și privește cu teamă spre largul fumuriu”), revine, de exemplu, într-un poem din volumul *Revers citadin* (1966), replasat într-o altă articulare („Câmp la marginea orașului, uitat, părăsit/ Plin de ierburi prăfuite și de scaieți/ Numai eu te privesc, gândind

la pustietatea/ Care pe amândoi ne-a cuprins”), angajând o viziune mai cuprinzătoare. *Revers citadin* reia, de altfel, nu doar o parte din poemele de prin anii 1943–1948, ci și titlul unei culegeri pregătite pentru tipar în 1948. Era a patra carte a poetului, marcând prin această „punte” momentul când poezia lui își regăsește legea lăuntrică, temele și timbrul specific. Dacă, din culegerile anterioare (*Murmurul străzii*, *Soarele și liniștea*, 1958, *Voci puternice*, 1962), cu un anume tribut plătit convențiilor epocii, sunt puține lucruri de reținut (imaginea unui pastelist suav, predispoziția către rostirea sceptic-surdinizată, cultivarea notației simple, concentrate, ușor reflexive), în *Revers citadin*, apoi în *Omul modern* (1967), *Ritual solitar* (1969), *Sentiment de vârstă* (1972), poemele au, tot mai elocvent, „expresia esențializată, marcată de tentația degajării eliptice a afectului” (Lucian Alexiu). *Cântecul materiei* (1973), selecție din versurile de până atunci, și *Cumpăna bucuriei* (1975; Premiul Asociației Scriitorilor din Cluj-Napoca) cristalizează îndeajuns de pregnant traseul și profilul poeziei căreia F. îi rămâne fidel. În *Reminiscențe naive* (1977), *Gulliver* (1979; Premiul Asociației

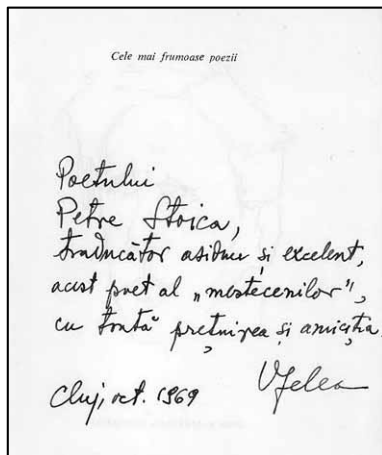
Scriitorilor din Cluj-Napoca), *Istorie personală* (1983; Premiul Uniunii Scriitorilor), *De toamnă* (1986), *Decorul speranței* (1988), *Jucător de rezervă* (1992), dimensiunea reflexivă, meditativă evoluează către o autoscopie lucidă, nemiloasă, menținându-se o dreaptă cumpănă între notația ecurilor senzoriale și conceptualizare. Poezia își păstrează „characterul unei blânde confesiuni directe, asumat prozaice” (Mircea Zăciu). Dar, cum s-a observat, această „simplitate” rămâne aparentă, este un efect al lipsei de artificii, al unei deliberate „sărăcii” a discursului, aproape despuat de „figuri”. Poetul o afirmă tranșant, nu doar în „însemnările de atelier”, ci și în poezia propriu-zisă, ca în *Hrana poemului*, din volumul *Gulliver*: „Îl voi hrăni cu primăvara luminoasă de afară/ Cu galbenul viu al arbuștilor grăbiți să dea în floare.../ Cu spațiul nostalgic al marilor bulevarde/ [...] Cu gânduri înalte/ Rămase în suspensia timpului / Cu mărunțișurile decolorate ale vârstei de după cincizeci de ani”. Arta poetică echivalează un mod de a fi, o etică a creației, care o identifică pe aceea a existenței. „Universul poetic – mărturisește poetul și criticul F. – nu e o simplă transcendență, o emanație «pură» a năzuințelor noastre, ci și o imanență, o plonjare în real, o posedare a sensibilului și a concretului” (*În discuție poezia*). Despre această „plonjare în real”, dar și despre „gânduri înalte” dau seama poemele. Poetul notează, transcrie auster „formidabila aventură a zilei”, însă aici este cuprins și un traiect al ieșirii din contingent. Asemenea lui Sisif, el urcă muntele, simultan un urcuș al existenței și al creației: „Sisif pe muntele negru/ Neagră e stânca pe care o poartă/ Grea e povara, greu e urcușul/ Sisif și teribila-i artă/ [...] Sisif pe muntele negru/ Pe umeri cu neagra lui stâncă/ Din nou urcă muntele sumbru/ Cu foamea-i de piscuri cu foamea-i

adâncă” (*Sisif*). „Ritual solitar”, „istorie personală”, lirica se prezintă ca o „sinteză de contraste”, în care versul transparent visează parcă să fie o punte către adâncimi nebănuite. Criticul literar s-a ilustrat îndeosebi în comentarea poeziei, în calitatea lui de cronicar, mai mult de trei decenii, al revistelor „Steaua” și „Tribuna”. F. citește opera ca pe o „existență fraternală”, ținta sa fiind de a aproxima figura spiritului creator, „dicționează” care singularizează o experiență poetică. Accentul participativ este mereu vizibil, dincolo de neutralitatea, detașarea aparentă a considerațiilor. Adunate în *Dialoguri despre poezie* (1965), *Reflexii critice* (1968), *Poezie și critică* (1971; Premiul Uniunii Scriitorilor), *Secțiuni* (1974), *Aspecte ale poeziei de azi* (I–III, 1977–1984), *Prezența criticii* (1982), eseurile, însemnările și cronicile jalonează traseul unei istorii a poeziei românești contemporane, criticul fiind implicat cu exemplară probitate în fluxul creației și al meditației despre temeiurile și rosturile ei. Același sens, al asumării unui traiect existențial devotat valorilor, se deslușește din *Jurnalul unui poet leneș* (2000), document personal și document pentru cunoașterea anilor 1955–1993.

SCRIERI: *Murmurul străzii*, București, 1955; *Soarele și liniștea*, București, 1958; *Voci puternice*, București, 1962; *Dialoguri despre poezie*, București, 1965; *Revers citadin*, București, 1966; *Omul modern*, București, 1967; *Reflexii critice*, București, 1968; *Ritual solitar*, București, 1969; *Poezie și critică*, Cluj, 1971; *Sentiment de vârstă*, București, 1972; *Cântecul materiei*, cu un portret de Veronica Porumbacu, Cluj, 1973; *Secțiuni*, București, 1974; *Cumpăna bucuriei*, Cluj-Napoca, 1975; *Reminiscențe naive*, București, 1977; *Aspecte ale poeziei de azi*, I–III, Cluj-Napoca, 1977–1984; *Gulliver*, București, 1979; *Prezența criticii*, București, 1982; *Istorie personală*, București, 1983; *De toamnă*, București, 1986; *Decorul speranței*, București, 1988; *Jucător de rezervă*, București, 1992; *Jurnalul unui poet leneș*, îngr. Lidia Felea, București, 2000; *Ritual solitar*, pref. Ion Pop, Cluj-Napoca, 2001. **Traduceri:** Robert Frost, *Versuri*, pref. trad., București, 1969; Roy Mac Gregor-Hastie, *Poeme – Poems*, ed. bilingvă, pref. trad., Cluj-Napoca, 1977 (în colaborare cu Mihail Bogdan).

Repere bibliografice: Nicolae Manolescu, „*Voci puternice*”, CNT, 1962, 47; Dimisianu, *Schițe*, 145–150; Baconsky, *Marginalii*, 97–113, 210–216; Regman, *Cronicari*, 96–109; Martin, *Poeți*, II, 120–124; Vlad, *Convergențe*, 139–142; Tomuș, *Răsfrângeri*, 99–104; Petroveanu, *Traectorii*, 163–172; Raicu, *Critica*, 231–234; Laurențiu, *Eseuri*, 100–106; Nicolae Manolescu, „*Masa de lucru*” a poetului, RL, 1980, 14; Zăciu, *Cu cărțile*, 78–84; Mircea Popa, *Avanpostul criticii*, TR, 1982, 8; Nicolae Manolescu, *Apropiere și distanță*, RL, 1982, 25; Grigurcu, *Între critici*, 165–168; Simion, *Scriitori*, III, 159–168; Tașcu, *Poezia*, 110–120; Grigurcu, *Existența*, 99–103; Micu, *Limbaje*, 77–85; Octavian Soviany, *Ostentativa cenușăreasă*, APF, 1992, 9–10; Nicolae Manolescu, „*Blânda metafizică a trecerii*”, RL, 1993, 12; Papahagi, *Interpretări*, 117–120; Pop, *Pagini*, 66–71; Dicț. analitic, I, 270–272, IV, 41–43, 576–578; Marin Mincu, Victor Felea – un poet necunoscut, CNT, 2000, 4; Dan C. Mihăilescu, *Cumințenia cu scut și lance*, „22”, 2000, 24; Gheorghe Grigurcu, *Jurnalul lui Victor Felea*, RL, 2000, 35; Dicț. esențial, 307–309; Popa, *Ist. lit.*, I, 927–929.

Constantin HÂRLAV
(după DGLR)

Cu soția, Lidia, și fiica, Cristina.

Părinții Teodor și Maria

În redacția revistei *Steaua*. Aurel Gurghianu, Mircea Tomuș, A. E. Baconsky, Victor Felea, Aurel Rău.

La revista *Tribuna*. Vasile Lucaci, Victor Felea, Vasile Grunea, Nicolae Prelipceanu. D. R. Popescu.

Foto-album Victor Felea

V. Felea, Negoită Irimie, C-tin Daicovici, M. Zăciu

V. Felea, A. Rău, Oltea Rău, V. Ardeleanu, M. Tomuș la „Mongolu”, moment aniversar *Steaua*.

Între cafea și muze sau al cincilea element primordial

Olimpiu NUȘFELEAN

Într-o scrisoare din 1 octombrie 1945, adresată familiei Livia și Marin Ciortea, Lucian Blaga mărturisea: „Am primit cu entuziasm cafeaua! Nu știți ce bun e șocul atomic dimineața, la ora 6½! 50% din calitatea operei se datorește acestui șoc, iar 50% – muzelor!” Un stimulent, mai întâi pentru trup (trezit din somn), și apoi pentru spirit. Muzele sînt cele care îl țin pe poet (îi țin pe poeți?) într-o stare de grație, cum spune Lucian Blaga în poezia *Încântare*, cu referire la o – altă – muză: „Domniță din țară bârsană,/ Lumină sunt, inimă, rană”. O stare de beatitudine trăită cu însuflețire și durere, o însuflețire inspirată. O principală motivație, în afară de boala pricinuită de morbul cercetării literare în sine, care ar putea anima interesul lui Ilie Rad, universitar, cercetător și publicist clujean, pentru corespondența poetului și filosofului Lucian Blaga ar fi rolul pe care îl are o „muză” în stimularea creației blagiene cînd poetul trăiește „greul” apropierei de „capătul de cale”, după cum se exprimă în poemul *Greierușa*, aduîmecînd cenușa „mai ușoară ca viața”.

Sub semnătura/ autoritatea lui Lucian Blaga, la editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2023, a apărut culegerea „*Plin mi-e sufletul meu de tine, plin*”. *Scrisori către Elena Daniello*, cu o *Introducere* de Dr. Helene Rodica Daniello, ediție îngrijită, note și comentarii de Helene Rodica Daniello și Ilie Rad, prefată, note asupra ediției și bibliografie de Ilie Rad. Pe lîngă aparatul critic de punere în temă și administrare a textelor, cartea ca atare se constituie din secțiuni ce includ scrisorile lui Blaga către Elena Daniello (secțiunea principală), gînduri ale Elenei Daniello, scrisori ale lui Lucian Blaga către familia Manta (Marioara, Viorica și Cornel), patru interviuri cu Elena Daniello, mărturisiri

și amintiri de Florea Marin, Helene Rodica Daniello, urmate de fotografii și imagini. Conform notei cercetătorului, în care prezintă istoria și condiția epistolelor blagiene, se

menționează că „Ediția de față reproduse 129 de scrisori ale lui Lucian Blaga, repartizate astfel: 101 către Elena Daniello, 24 către familia Manta (Marioara, Viorica și Cornel), 3 către Helene Rodica Daniello, 1 către H. Zambaccian, precum și mai multe însemnări ale Elenei Daniello. Dintre cele 129 de scrisori ale lui Blaga, 107 sînt absolut inedite. La acestea se adaugă patru poezii inedite, dedicate Rodicăi Daniello.” Acum, desigur, dacă ne-am întreba de ce, sub „autorul” Lucian Blaga și sub titlul precis *Scrisori către Elena Daniello*, sînt așezate și alte texte, am risca să intrăm în diverse controverse. În totul, adaosurile au rolul de a întregi sfera de complementaritate în care se mișcă protagoniștii epistolelor (locuri, prieteni, familii etc.) Ai impresia că toți conspiră la buna desfășurare a poveștii de prietenie și iubire dintre cei doi actanți.

Distinsa intelectuală a Clujului, cum o numește Ilie Rad, cu 15 ani mai tînă decît filosoful, Elena Daniello a fost medic stomatolog, căsătorită cu Leon Daniello, medic, profesor universitar și membru corespondent al Academiei RSR, mamă a doi copii, Helene Rodica și Ionel Daniello. Îl

Eveniment

întâlnește pe Blaga la un consult de specialitate în cabinetul ei medical din Cluj-Napoca și, în timpul relațiilor lor de prietenie, contribuie (uneori alături de soț) la revitalizarea spiritului creator al poetului, în meditația filosofică (v. lucrarea *Ființa istorică*), traducerea lui *Faust*, elaborarea de aforisme și a romanului *Luntrea lui Caron*, dar și în transcrierea a sute sau mii de pagini de manuscris, în principiu de teama de a nu fi confiscate de securitate. Relația dintre cei doi, intensă, se consumă însă cu o anumită discreție, unele scrisori ajung la destinație prin intermediari amicali, nesemnate, dar cu îngăduința înțeleaptă a familiilor și prietenilor. Lucian Blaga e un ardelean temperat, dar nu mai puțin profund, consecvent și determinat. Referitor la muzele părintelui său, Dorli Blaga recunoștea că „De fiecare dată a existat un sentiment profund, care a dus la niște creații literare foarte frumoase.”, iar Helene Rodica Daniello constată că „Mama i-a supraviețuit cu aproape 50 de ani, dar nu l-a uitat niciodată”, remarcând că „Relația mamei cu Lucian era, în primul rând, o mare uniune spirituală. Majoritatea întâlnirilor au avut loc în casa noastră, în văzul tuturor.”, iar cu altă ocazie spune că „tata a acceptat oarecum această relație, văzând rezultatul influenței mamei asupra creației lui Blaga”. Cât despre atitudinea Corneliiei Blaga, poetul însuși mărturisește, citat în prefața culegerii: „... ea tolera numai acele prezențe despre care avea sentimentul că îmi *stimulează creația*. Le tolera, nu fiindcă n-ar fi fost încercată de gelozie, ci dintr-o superioară atitudine și dintr-o rațiune ce și-o impunea prin ridicarea voinței”.

Schimbul epistolar dintre Lucian Blaga și Elena Daniello nu are spuma celui dintre Eminescu și Veronica Micle, nici obiectivitatea „rațională” al celui dintre Liviu Rebreanu și Fanny Rebreanu, de exemplu, dar nu e mai puțin important în configurarea chipului creatorului (de geniu) și în aprofundarea semnificațiilor operei, ca și a activității de atelier literar. Elena Daniello își amintea într-o evocare din revista *Tribuna* că poetul a fost foarte impresionat descoperind că ea, în 1931, se afla la studii la Paris când el își petrecea acolo concediul, observând că destinul le-a semnalat prezența, dar n-au știut fructifica

oportunitatea, căreia vor încerca să-i dea consistență mai târziu. Începând cu o declarație din 3 august 1950, „Dragă Doamnă Daniello, mă gândesc cu multă plăcere la cele câteva zile petrecute la Gura Râului. Regret că n-am putut să mai stau o zi, spre a-l întâlni și pe domnul Daniello. Codul Muncii nu glumește! Și luna nu are 31 de zile, ci numai 30!”, și până la ultima vizită a Elenei la spital („Am plecat târziu. La plecare m-a întrebat: «Cînd vii?». I-am răspuns că mâine. Și, ieșind, am plîns pe stradă, căci simțeam că n-o să-l mai văd viu. // A doua zi am fost să-l văd, cu buchetul de iriși albaștri, pe care i-am pus pe piept și i-am pus mîinile peste ei – căci erau lungite lîngă corp. Se pare că i-a dus cu el (sub cap, căci capul era dat puțin pe spate).”, în tot acest răstimp, Lucian Blaga a avut sufletul plin de sufletul prietenei/ dragostei sale. Într-o evocare, tot din 1950, a satului Gura Râului, unde „toți veghează asupra tuturor”, Lucian Blaga definește trăirea celor doi drept cea mai mare „taină a focului”, a focului iubirii, desigur, care îi va însufleți zilele și anii în desfășurare. E starea pe care o mărturisește, în 30 aug. 1951: „Plin mi-e sufletul meu de Tine, plin. [...] Îngerul, adică: obsesia, focul, pasiunea.”

Definirea rolului iubirii în creație, poetul o face într-o scrisoare din 12 Martie 1952: „Trebuie să Te contrazic. Dacă «geniul» există în mine, atunci el există datorită iubirii. Într-un fel pe mine mă «naște» iubita. Foarte paradoxal, dar este așa.”, știindu-se că, tot din... 1952, „Dragostea ne pune în legătură cu elementele, și nu încapă îndoială că, alături de aer, apă, foc și pămînt, ea este al cincilea element.” Multe aspecte ale operei pot fi deslușite pornind de la o asemenea aserțiune ce aparține artei poetice. Revitalizarea creativă e în curs: „Nimic nu-mi dă o conștiință de mine însumi, ca un cuvînt de la Tine. Astăzi a sosit. Și, deși ieri am fost ca bolnav, acum am aer de adolescent.” Iubirea îi asigură „frumusețea pentru gloria sufletului” (1953), cînd, adesea, descifrează „adevărata figură (a celei iubite, n.n.), ascunsă în dosul înfățișării de circumstanță.” (1954) Autorul, în accepțiunea lui Blaga, își vede opera cu o privire radiografică, convins că „Anatomia (sufletului?, n.n.) poate fi și ea lirică.” (1954) Deschidere spre lume, cu

substrat pedagogic: „Nu este slujbă mai frumoasă decât aceea de a deschide ochii frumoși, ai unei femei frumoase, asupra unor lucruri frumoase.” (1955) Iar din mărturisirile Elenei Daniello, descoperim o... frumoasă deschidere a acesteia spre tainele lumii. Cotidianul mărunț ca și mari întrebări ale existenței, vitregii ale epocii, provocări ale creației, împliniri ale operei, toate își găsesc curgerea prin mîna care scrie... scriori: „Știi că-ți scriu fără ochelari (i-am uitat acasă), și nu văd literele decât aproximativ. Dar, în orizontul tău, mîna găsește calea. Parcă îmi face pîrtie prin zăpadă și prin vifor de căldură.” (1960) Mărturisiri desprinse din marea încărcătură a *conștiinței de hîrtie*, pe care o recunoaște în rînduri precum: „Cu acel prilej duminical vom mai povesti

multe de toate, că tare multe am pe conștiința hîrtiei.” O reversibilitate de sensuri poetice pe care le trăiesc sufletele celor doi, cînd sufletul celei iubite nu e mai puțin încărcat de trăiri sensibile, după cum o recunoaște Blaga într-un catren trimis de Crăciun Elenei, prin anii '50: „Leni dragă de pe Rakos,/ ce privești cu-ngrijorare/ cînd atîta poezie/ ții ascunsă-n buzunare?”

Ediția de față a scrisorilor lui Lucian Blaga poate deschide încă multe discuții legate de aspectele semnificative ale operelor sale. Avem în față un model de existență în care „cei doi îndrăgostiți ard în spirit” (v. Simona Cioculescu). Oare asemenea întâlniri nu seamănă cu întâlniri ale sufletelor în veșnicie? Întîlniri rare, desigur. De reflectat.

Florin VIOREL, *Eclectic Land*

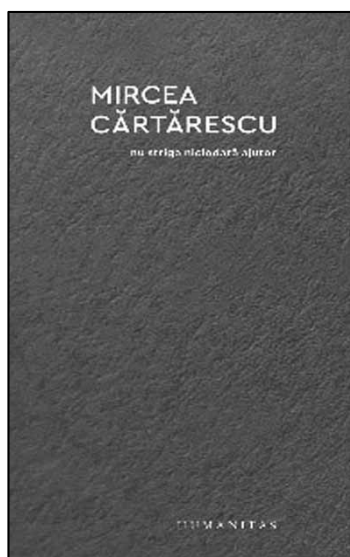

Însingurările poetului

Ion Radu ZĂGREANU

„sunt doar singurătate” (Mircea Cărtărescu – *singur ca un câine*)

Volumul de versuri *nu striga niciodată ajutor* (Editura Humanitas, 2023) al poetului Mircea Cărtărescu te surprinde întâi formal. Poetul nu mai scrie poeme diluviene, ca în perioada începuturilor sale lirice: „când eram

tânăr/ scriam poeme nesfârșite/ aveam timp de asta/ timp cât vezi cu ochii” (*când eram tânăr*).

În al doilea rând, rareori am lecturat vreun volum de poeme în care singurătatea și însingurarea să fie atât de prezente, să configureze, de la primele pagini, tematica majoră a poeziilor.

Singurătatea este un dat existențial al fiecăruia, ea se manifestă chiar și „când iubești și ești iubit” (*când iubești și ești iubit*), când mori, „singur în viață/ singur în moarte.../ singur/ în spaima ta/ în carnea ta/în noaptea ta”

În oglinda lecturii

(*când iubești și ești iubit*). Însinguratul nu are nevoie de ajutor fiindcă „nu e nimeni/ în jurul tău/ să te-audă” (*nu striga niciodată ajutor*). Ai zice că cel care renunță la orice ajutor este robul orgoliului său. Poetul a ajuns într-un pisc creator, constată că izbăvirea sa nu s-a produs, că a rămas singur, alergător de cursă lungă, detașându-se net de ceilalți competitori. În această postură se îndoiește de cursa în care a pornit, de poziția lui în plutonul care aleargă

spre nicăieri. Nemulțumit, își analizează printr-o cruntă autoflagelare, întreaga existență. Descumpănirea îl urmează îndeaproape: „nu mai cred/ nu mai vreau” (*nu mai sper*).

Starea de nemulțumire, de îndoială, pleacă din el: „am un câine cusut/ în pielea mea/ îl simt cum se zbate acolo/ cum rupe pe dinăuntru” (*am un câine cusut*). Ea este pe de altă parte șansa lui: „ce m-aș face fără tine/ durerea mea?” (*am un câine cusut*); „lupul care te sfâșie/ de fapt te sculptează/ îți roade carnea/ rămâi tu” (*lupul care te sfâșie*). Complicitatea cu durerea, „sunt fiul durerii mele” (*nu mă iubește*), cu izolarea, „singur ca un câine”; „sunt doar singurătate” (singur ca *un câine*), cu tristețea, „aerul meu” (*tristețea*), este permanentă. Chiar și boala este tot o singurătate, în preajma „aparaturilor”. Poetului îi repugnă viața la nivel vegetativ: „trăiesc/ ca să trăiesc” (*trăiesc*).

Viața este o vale a plângerii, „lumea/ e locul în care/ plângi” (*lumea nu-i un loc*), un „scaun de tortură” (*lumea mea*), o inutilitate: „trăiesc mai departe/ degeaba” (*nu mai am pentru ce trăi*); „după ce viața ta se golește/de tine/ se-aruncă la gunoi/ ca orice recipient/ ieftin/ perisabil/ dispensabil” (*după ce pasta de dinți se golește*). Viața cu „nu” înaintea ei se desfășoară între lehamite și negare totală: „nu mai vreau să fiu pe lume.../ am trăit/ tot ce se poate/ trăi/voi muri de-acum/ tot ce se poate muri” (*nu mai vreau să fiu pe lume*). Kafkian, poetul e „un gândac” închis într-o camera fără nicio ieșire (*un gândac cu antene caraghios de lungi*). Viața este „un atac de panică”. Ea oferă și momente de strălucire, ca apoi să dispară asemeni unui „strop de apă” (*stropul de apă*) în chiuveță.

Însingurarea este asociată morții, uneori „un liman” (*să nu te temi de moarte*). Alteori poetul dialoghează cu ea, înțelegându-se reciproc (*ea spune*). În câteva poeme, poetul își imaginează propria înmormântare, el fiind preotul, groparul ceremoniei (*sunt singurul care a venit*). Își neagă existența: „mai bine nu mă nașteam/ mai bine nu mă iubeai atât/ încât să mă nasc” (*nu-mi mai aștept decât propria moarte*). Ironic și sarcastic el este îngrijorat că n-are șansa să-și vadă „audiența” înmormântării (*în sicriu*).

O rază de seninătate străbate poeziile de dragoste. Solidaritatea cuplului este permanentă: „vâslim împreună prin viață.../ e lângă mine ca umbra mea/ sunt lângă ea ca umbra ei” (*femeia cu care împart așternutul*). Se simte ca „un alt accesoriu” (*tu*) al frumuseții. Nichitstănescian el este iubit „prin simplu fapt că exist” (*mă simt adesea*); „dragostea noastră/ e singura legătură/ cu lumea” (*mă simt adesea*). Apar și zvâcniri de gelozie: „simt adesea/că iubești viața/ mai mult decât pe mine” (*mă simt adesea*). Ca Ana Blandiana (*Ce e iubirea*, în volumul *Variațiuni pe o temă dată*, Editura Humanitas, 2021), el și-ar dori o iubire cu „un singur trup” (*mă simt adesea*) al cuplului: „trebuie să fii în mine/ ca să mă iubești” (*vine o clipă*).

Nu atât cei din jurul lui ar fi vinovați de starea lui existențială, ci el însuși: „când chiar de mine/ mi-e frică?” (*când mă doare foarte*

rău inima). Ieșirea din sine, dedublarea, sunt căi de introspecție: „am trăit/ tot ce se poate/ trăi/ voi muri de-acum/ tot ce se poate muri” (*nu mai vreau să mai fiu pe lume*).

Stările sufletești sunt exprimate eliptic, ca în ultimele poezii ale lui George Bacovia. De fapt atmosfera bacoviană impregnează unele versuri. Poetul a renunțat la semnele de punctuație, exceptând câteva construcții interogative.

El își privește prin „ocean”, retrospectiv, destinul creator: „totul se vede altfel acum/ de la celălalt capăt al vieții” (*înainte scriam cu ochii arzând*). Scrisul devine țipăt și plâns. Totuși prin el, din piatră, se prefigurează statuia: „câtă durere/ ca să ieși afară/ ca statuia/ din piatra ei” (*lupul care te sfâșie*). Într-un moment de criză de destin, poetul se întreabă dacă totul a meritat: „sunt fiul durerii mele” (*nu mă iubește*).

Plecarea definitivă „pe calea fără întoarcere” (*să nu trăiești mai mult decât tine însuși*) este precedată de o „strălucire” de „ultimă oră”, de o explozie a acestei străluciri: „dă-ți foc la inimă/ dă-ți foc la minte/ dă-ți foc la trup” (*să nu trăiești mai mult decât tine însuși*).

Scepticul pare a se împăca cu sine, își acceptă soarta: „am trăit/ tot ce se poate/ trăi/voi muri de-acum/ tot ce se poate muri” (*nu mai vreau să mai fiu pe lume*).

Florin MIHAI, *Rădăcini*

Din prea-plinul sufletului

Iuliu-Marius MORARIU

Părintele Trandafir Vid nu este doar un slujitor al altarului care realizează o frumoasă și bogată misiune pe meleagurile italiene, în zona Bologniei, ci și un scriitor cu un condei măiestrit. O dovedește, între altele, volumul intitulat *Geometrice Gerunzii*, apărut la editura Agnos din Sibiu în anul 2019. Prefătat de către părintele Cristian Muntean și postfațat de către părintele Constantin Necula, demersul liric este unul înveșmântat într-o frumoasă ținută grafică și vine să aducă în atenție un poet în scriitura căruia spiritualitatea și literatura se contopesc într-un sensibil dans. După cum ține să arate cel din urmă dintre cei menționați:

„Recunosc că scriitura Părintelui Trandafir mi-a topit nodul din gât. Îndrăznesc să spun că dacă mai avem astfel de poeți, lumea nu e pierdută. Dumnezeu e aici. Cuminte, verbul lui crește rugăciunea, ceea ce îmi pare motiv de alungare vrednică din Republica lui Platon și intrarea în tabernacolul teologiei vii. Prin acest volum de poezie Părintele Trandafir este mai aproape de teologie decât multe din lamentațiile noastre obscure cărora le acordăm încredere academică. Știe el ce știe”. (pp. 141-142). Fin cunoscător al operei celui avut în vedere, părintele Muntean vine să prezinte parcursul său poetic, pe care îl sintetizează cu mult profesionalism¹. Apoi, autorul vorbește prin intermediul propriilor creații. Vine să confirme că vorbele expresive care îi adăpostesc gândurile nu sunt nici pe departe gratuite, ci dimpotrivă, sunt binemeritate. Ba mai mult, reușesc să ofere doar licăriri ale unei creații de-o profunzime ce merită explorată.

Versat în utilizarea condeiului, părintele autor stăpânește bine și tainele ermetismului ce duc cu gândul la Ion Barbu, dar și sentimentul care, odată încifrat în sensuri, e cumva imortalizat în slove ce creează punți de legătură între lumi. Un text cu multiple semnificații, relevant deopotrivă cititorului cu background

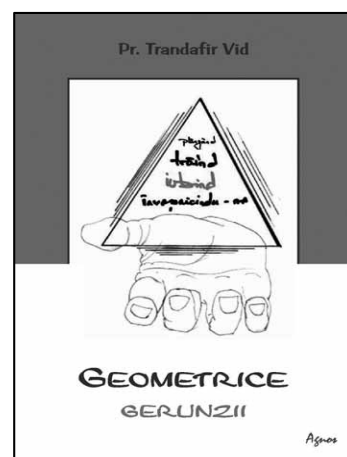
teologic, cât și celui care a preferat o mai lungă adăstare în lumea lecturii, intitulat *Îngemănare*, e un adevărat exemplu în acest sens:

„Eu sînt în ești.
Tu ești în sînt
Cuvânt
și slovă
și gând
din veci
îngemănați
în ființă”. (p. 16).

Mai teologică, dar la fel de interesantă, poate fi considerată *Ecuatie*, unde, sub o carapace aparent nietzsche-ană, părintele Trandafir vine în fapt să ofere pe tavă, celui care are ochi să vadă, chintesența celor mai mult de două milenii de teologie creștină:

„Sunt trei necunoscute
în ecuația morții
Dumnezeului meu:
zâmbetul
lacrima
și dorul.” (p. 17).

Despre metafizică și modul în care credința poate fi ea înțeleasă doar prin intermediul revelatului și al experienței Euharistice va vorbi în slove precum cele cuprinse în *Potir înțelept*², în timp ce, în *Catacombe*, va deplânge, ca un duhovnic ce este, excesul de dogmatizare și ultra-instituționalismul care caracterizează adesea spațiul religios, militând pentru o reîntoarcere la seva cea dătătoare de viață a genuinelor rădăcini.

„Ai murit Doamne sub epitrahil.
Te-am îngropat în rânduiele
și dogme.
În catacombe
a rămas iubirea Ta
și-n moartea sfinților
fără morminte.
Iar noi mințim că
Te-am putea avea
în sterpe
reci
și trufașe
cuvinte”. (p. 22).

Doxologic, precum în *Sinai*³, trist
precum în poemul anterior redat, sau marcat de

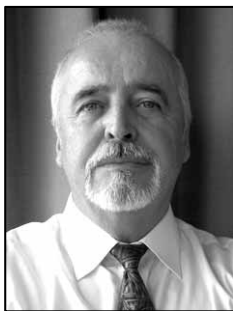
un fior mistic care-l definește când ca
îndrăgostit, când ca și curios, părintele
Trandafir jertfește cititorului crâmpie
frumoase din prea-plinul sufletului său. De
aceea, e de bun simț, precum e deopotrivă
necesar, pentru profilaxia noastră sufletească și
de cititori, să ne aplecăm cu atenție și interes
asupra gândurilor sale. *Geometricele gerunzii*
nu vin să vorbească despre un Dumnezeu
încifrat în sensuri obscure, ci despre
simplitatea descoperirii lui și a pipăirii, cu
inima, a formelor Celui infinit. Lectură
plăcută!

Note:

1. „La aproape zece ani de la debut, părintele
Trandafir, ne invită la o nouă lectură poetică ce
poartă în sine marea temă a experienței spirituale.
Dacă primul volum: *De dragul păcătoșilor* ne
introducea în lumea atât de rarefiată a Patericului
descoperindu-ne temele esențiale ale vieții
contemplative, iar mai apoi, prin *O iubire, două
iubiri*, ne arată maniera de-a o trăi prin iubire, în
volumul de față liturghisește poetic, într-un dialog
cu sine despre Dumnezeu, ce se confundă cu
rugăciunea curată. *Geometricele gerunzii* dau
impresia unui eclectism al tematicii și al viziunii. E
numai o impresie. Coordonatele esențiale ale liricii
etate în acest volum sunt puse sub semnul
rugăciunii în care mintea adunată din toate
„colțurile” vieții este conștientă că se află în fața lui
Dumnezeu”. (Pr. Cristian Muntean, *Petale de gând*,
în Pr. Trandafir Vid, *Geometrice Gerunzii*, Editura
Agnos, Sibiu, 2019, p. 11.)
2. „Emaus...
potir înțelept.
În fiecare din noi
e Cleopa și Luca.
Neînțeles luminat
doar prin cina iubirii”. (Pr. Trandafir Vid,
Geometrice Gerunzii, Editura Agnos, Sibiu, 2019,
p. 18.)
3. „Fericirea tăcerii
în zorii osteniți de rugă.
În fugă,
suflarea
viețuirii.
Și apoi
din nou necuvântul vorbirii din noi.
Aprins ca Horebul
bucuriei că ești
mă faci de cerești
porunci purtător.
Și cu dor
afundându-mi Cuvântul ce-mi dai
îmi ești deopotrivă
și rug
și Sinai”. (*Ibidem*, p. 25)

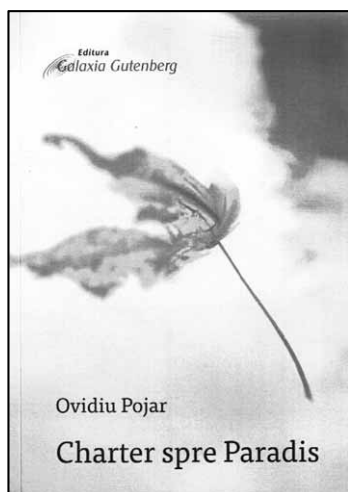
Mariana CONSTANTINESCU, *Fragment marin*

În căutarea Paradisului

Iacob NAROȘ

Ca poet, Ovidiu Pojar activează încă din 2010, în cadrul Cenaclului George Coșbuc de la Casa Sindicatelor Bistrița, este membru al Societății Scriitorilor din Bistrița-Năsăud și e cuprins în *Dicționarul critic cu 55 de parodii și o postfață în versuri de Lucian Perța –*

Scriitori din Bistrița-Năsăud, p. 278, autor Andrei Moldovan. Publică în *Răsunetul cultural*, *Mișcarea literară*, *Caiete Silvane*, *Nord Literar*, *Vatra*, *Vatra Veche*, *Poesis*, *Oglinda literară ș. a.* Poetul a semnat până acum volumele de versuri *Un alt anotimp*, Editura Dacia,

2008, *Imobiliare de lux*, Editura Casa Cărții de Știință, 2009, *Jogging circular*, Editura Eikon, 2012.

Placheta de față, intitulată *Charter spre Paradis*, apărută la Editura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2023, cuprinde doar 27 de poeme, primul dintre ele, *Locul tău?* – deschide periplul poetic printr-o întrebare retorică ce schițează un prim reper concret al călătoriei în căutarea Paradisului („facem un ocol/ și ne pierdem puțin/ într-un fiord norvegian.”) *Creație* – artă poetică inițiată, poezia se întrupează dinăuntru creatorului, ea crește treptat, dă semne de nerăbdare, de aceea e necesar să conversezi cu ea și, la o adică, să vii chiar cu o mângâiere, cu un zâmbet. *Am pe fruntea ta* – Divinitatea se apleacă asupra naturii, a omului, ea pune pe fruntea iubitei „un strop din galbenul lui, al nimbului”. *Capitulare* – în drumul spre Paradis, e de trecut prin

Parnas, un cal troian s-a strecurat între cei doi, el și ea.

Charter spre Paradis – poemul dă titlul plachetei în discuție, avionul e de hârtie, aripile îi lipsesc, ca atare, e doar un vis greu de împlinit. Seraiul ce apare în drumul îndrăgostiților e cu probleme, „unde el venea tot mai târziu/ Și Tu mai devreme plecai.” *Conviețuiri* – Poetul și Divinitatea sunt în veșnică dispută și neliniște („Iată omul/ cu aripi de ceară/ Cum scormonește/ În măruntaiele cerului”). *Deasupra iernii* – motivul luminii e prezent în versurile: „e atâta limpezime în toate azi/ e atâta lumină”. *După o excursie în Turcia* – din charter, se văd repere de neuitat: moscheea, minaretul, muezinul. Profetul, caravan seraiul, cadâna prilejuiesc poetului un portret al ființei iubite: „și tu încă erai/ Răsfăț pentru al meu sânge și totuși dulce țărâm de mare). *Epitaf* – merită citată în totalitate „Dispar.../ Un cărăbuș/ ce-ncercase să zboare/ și-a ajuns/ într-un insectar”, destin frânt înainte de vreme. *Cimitirul, toamna* – autodefinire poetică – „Sunt și eu o cruce, pusă nimănu”. Amintirile îl copleșesc, în acest decor pustiu, trist, în prag de toamnă, cu ploi și întuneric, ele, amintirile se-ntorc asemenea unor cirezi. „Nu mai vine nimeni, pe cavouri triste/ frunze zgribulite prevestesc zăpezi,/ plouă/ se-nsează și se-ntorc grăbite/ să mă calce iarăși, amintiri cirezi” – decor specific bacovian. *Fratele meu, Abel* – motivul lui Abel, visele, „ciudate animale de companie”, care trăiesc într-o totală captivitate, iar realitatea noastră „e burdușită cu nedreptăți/ ea geme și cântă/ ne strivește sub greutatea ei”. *Frica* – cuvintele sunt „fiare înfometate, să avem frică de ele, avertisment al poetului. *Iarăși, toamna* – o imagine de reținut: „nucii s-au dezbrăcat în ritm de castagnete”. *În noapte, sufletul* –

sufletul, noaptea și ploaia sunt personificate. *Liniște* – „Îngerul doarme/ Cercul s-a închis în stejar/ Anul trece” – curgerea ireversibilă a timpului, fiecare cerc al stejarului marchează trecerea unui an. *Gust* – El și Ea față-n față – „Tu lângă mine, nefăcând nimic/ Mă-mbată trupu-ți gol, cu gust de stridii... iar peste noi, complice, luna plină/ Cum ne preface sângele în must”. *Lumea pe dos* – „Văd totul pe dos, / mă mir/ și mi-e bine așa.” *În Olanda* – un nou reper în calea charterului, Olanda, „visul și mai vechi certitudini/ Ce-mi par azi banale.../ Ispite și îndoieli carnale îi stau împotriva, dar asfințitul se scurge lin”. *Panta rhei* – iubita văzută ca un vulcan topit „din care rămâne doar zâmbetul „care nu s-a topit încă”. *Revelație* – „Coapsele tale/ ca un arc de triumf/ Și eu alături/ general și soldat/ învingător și învins.” *Se naște ceva?* – Nerăbdare și bucuria revederii, nedumeriri și semne de întrebare: „Va fi destul?/ Sau, poate un rug peste noi/ se aprinde?”

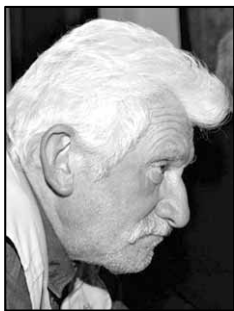
Vocabularul poetic diversificat cuprinde forme populare ca: ferești, mumă, cântări, beteală, păr pădureț hetaire, burdușită, baric, dar și dintre cele moderne: diagonală,

conversație, a sifona, infinitezimal, sistem de referință, destin, manechin, înaltă instanță. Sintagme poetice aparte: nimb, aripi de ceară, îngerii de carton poleiți, dulce țarm de mare, secunda vie, clopoței de vânt, șarpele întunericului, burta cerului. Repere geografice pentru charter: mai mult poetice: Norvegia, Parnas, munte al muzelor, sălașul poezilor și al poeziei, Crotona, Turcia, Troia, Olanda, Valencia. Se amintește și Nusrgadata Maharay, guru indian nondualist, profesor spiritual și filozof precum și învățatul Solomon.

Referințe critice vin din partea următorilor: Nicolae Savu, Eugen Nistor, Ion Moise, Elena M. Câmpian, Menuț Maximilian, Andrei Moldovan („Am menționat câteva resurse reale ale unui lirism de calitate. Printre altele și ușurința cu care preia motive mitice și le transpune într-un alt plan, izbutind să propună viziuni relevate asupra ființei.”), Melania Cuc („Cu umor special, dulce-amar, cu îngemănări de planuri literare pe măsură, Ovidiu Pojar contemplă Timpul fără amărăciune, fără frică, fără falsă măsură.” – din prefața Ovidiu Pojar, prins în *Jogging circular*), Virgil Rațiu ș. a.

Marius BARB-BARBONE, *Aripă*

5 poeme, 9 poeme – două plachete de Ioan L. Danciu

Virgil RAȚIU

Ioan L. Danciu este autorul exegezei *Prolegomene la o metafizică a mântuirii* (Editura Grinta, Cluj, 2022), studiu critic ce se întinde peste 700 de pagini, plus anexe, cca 80 pag., apărut în format mare, primit cu atenție și rigoare de către specialiștii domeniilor pe care le acoperă și de literați interesați de fenomenele spiritual-metafizice specifice omului. Lucrarea lui Ioan L. Danciu notată mai sus atrage atenția

asupra naturii dialectice a relației dintre credință și necredință; religie și știință; creștinism și iudaism. Noțiuni fundamentale ale cunoașterii trebuie înțelese unitar, ce nu poate fi gândite separat pentru că spun ceva esențial despre natura umană, respectiv despre relația trup-suflet,

înțeleasă ca unitate spirituală supusă unui proces de dizolvare și anulare de către ateismul materialist. Ca atare, întâlnim și ne întâlnim în miezul unor confruntări ale spiritelor desprinse teologic din învățăături.

Volumele de poezie sunt: *Cinci poeme de dragoste și ură* și *De vorbă cu Dumnezeu – nouă poeme* (ambele apărute la Editura Grinta, Cluj, 2019). Pornind de la logica faptelor determinate de logica ideilor, în cărțile sale Ioan L. Danciu propune o lirică a poematicei spirituale, iar poezia îmbracă mantaua liricii universale în *platina imaginației* fără frontiere, comunicative și implicate. Cu siguranță poemele sunt metaforizări de factură elegiacă produse în răstimpul cercetărilor sale îndelungi

cu scop documentar, aplicate lucrării teoretice pomenite mai sus, „popasuri” analitice și meditative asupra metafizicii europene rezultate din bifurcația deontică, religie și știință. Între arheologia Dragostei, Adevărul-Dumnezeu și evidențierea, dezvăluirile martiriului creștin și a semnificațiilor acestor sacrificii sublimе, autorul nu poate ocoli decantarea în versuri a sentimentelor majorumane, dragostea și ura. Expuse în oglindă, dragostea și ura, asemeni zilei și nopții, luminii și întunericului, răului și binelui, combustibili ce ard între bărbat și femeie, între căderea spiritului și înălțarea lui întru iubire, în momentul când o forță infinită le-ar amesteca, am asista neputincioși la declanșarea unui imens dezechilibru universal.

Starea optimă existenței este aceea de echilibru, asociat poemelor din volumul *...Dragoste și Ură*. Dar există oare cu adevărat echilibre în anatomii fenomenelor naturale și existențiale? Stabilitatea sugerată pare continuu perturbată de procese umane, situații, stări psihice și sociale, căutări (firește, omenești) și izbucniri. Tonul liric al plachetei este dat de recurența activității în mișcare, de neîntrerupta căutare, în plină singurătate ori acompaniat de vântori ale mulțimilor umane: „...mereu pe jos, mereu pe jos./ Nu știu alt fel de a merge./ Mereu pe jos...// După strada asta/ Urmează alta undeva./ Nu mă grăbesc./ Niciodată nu m-am grăbit.” (I, pag. 7) „Mergând te ajungi mereu din urmă./ Poate sunetul pașilor./ Luminișurile deschise și floarea târzie a toamnei./ Animale depravate/ Ocolindu-te cu grijă/ Oameni/ Ochii sticlind a pisică/ Mâini sălbatice, gheare ascuțite/ pe scoarța copacilor./ .../ Așa se luptă/ Așa se câștigă ceea ce doream să privesc...” (pag. 31) Capcanele în care au fost prinse suflete înregimentate devin

iluzii, deziluziile sentimente umane izolate. Se declanșează disperarea generalizată: „Singuri, singuri pe stradă fără sfârșit,/ Copaci cu coroana rotundă/ Izolați/ Triști./ Să ne mișcăm mereu prin Pădurea noastră,/ Această pădure care ne-a fost dată în folosință/ Ca o rezervație” (I, pag. 8). Haosul devine dominant și opresiv. „Apoi, încet/ Ne întoarcem pe același drum/ Sau pe altul la fel de lung,/ Pentru că întoarcerea este arma noastră îndoielnică/ .../ Tăcuți/ Hoinărim ca în celelalte zile ale noastre,/ De ani/ La fel/ Cu aceleași cuvinte/ Cu aceleași gesturi/ Dar uităm!/ Avem norocul să uităm și totul pare nou,/ În fiecare zi, totul pare nou.” (I, pag. 9) Sondările în necuprinderea existenței devin disperate. „Dar mergem prin pădure,/ Suntem veseli și sunt singur/ Pe proprietățile mele stăpân./ Mergem prin pădure și e frig!/ Treptat înțelegem/Că lumea-i încet întoarsă pe dos,/ Că nimic nu mai e cum a fost!” (I, pag. 11)

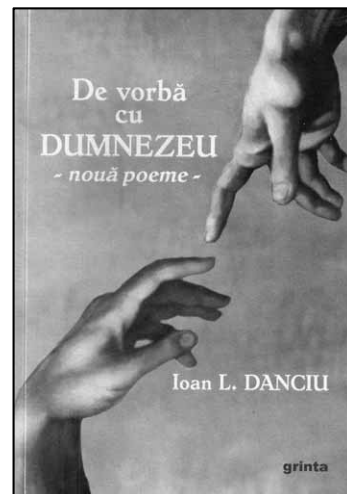
Trezirea dragostei și a urii, trezirea la realitate izbucnește ca bocet și revoltă a generațiilor sortite neantului. „Tovarăși...! Tovarăși...!/ Se-auzea mereu,/ Un refren sălbatic ce sufla din greu./ În frământarea de trupuri și pocnetul de arme/ Creștea o melodie neștiută de ei,/ Un bocet de mame.” (I, pag. 12) În marea deznădejde care a cuprins lumea, izbăvitor a rămas numai blestemul degradant, biblic. O rugăciune a iertării întoarsă împotriva firii se insinuează drept soluție finală: „I-am întors apoi,/ I-am întors cu totul pe tovarăși./ Poate ar fi fost mai bine să-i alung,/ Să fiu singur cu mine.../ Dar nu, nu pot!/ I-am avut cândva și acum să-i alung,/ După un secol de minciuni, baliverne și crime?/ Nu pot!/ Prefer să-i ucid cu pietre, cuvinte și rime”. (I, pag. 12)

Descătușarea din grozăviile umane, lumești nu înseamnă însă ieșirea din starea de ură, nici vindecarea de iubire. Fiorul tragic pătrunde în fiecare firidă a sufletului, contaminează și sensurile inedite în încercuirile cărora poetul este subjugat. „Am căutat prea departe!/ Plecând de-aici oare unde am putea ajunge?/ Speriate oarecum de apropierea noastră fulgerătoare/ Simțurile încearcă să scape din nou,/ Dar cunoaștem acum și noi întrebarea./ Duminica este într-o anumită ordine/ A șaptea zi./ Ne trezim târziu/

Sufocați de gândurile consumate./ .../ Ecou veninos lovindu-mi fața/ Mă face s-aștept un răspuns prefăcut/ În care lutul distruge Speranța.” (IV, pag. 34)

Amprenta lirică imprimă poemelor vigoarea viziunii asupra unei lumi aflată în continuă mișcare, în salturi ori volte care pot impresiona, dar mai ales convinge. Salvarea prin neclintire izbucnește în lăuntrul propriu poetului, construit cu migală de șlefuitor de diamante. Rămân semnificațiile mari care pun aureole existenței prin vectorii cauzelor imprimate gândirii și vieții. Astfel austeritatea „citită” în versurile plachetei lirice este estompată, transformată în liant ideatic, datul omenirii. Procedul poetic capătă contur de stil și devine implicit. „Soare răsare/ Soare apune/ Nimic nou nu se arată în lume/ Doar frânturi de gânduri răzlețe/ Ce zboară ca vrăbii din praful din drum, șugubețe./ Nimic nu mișcă!/ Totu-i împietrit,/ Iar Dumnezeu se uită îngrozit la rosturile/ Ce s-au veștejit,/ La tot ce a rămas din ce ne-a dat...” (V, pag. 43)

Revoltat, poetul conchide: „...nu au primit decât ce-au căutat...”

*

În *De vorbă cu Dumnezeu – nouă poeme*, întâlnim tot atâtea Rugăciuni, nouă. Este o construcție în versuri care sondează adâncuri spre a da pe urmă, tuturor, Lumina pură – Ioan L. Danciu fiind încrezător în astfel de demersuri, pe care le consideră fundamentale. Nimic mai firesc. Volumul vine cu activ spiritual consolidat, uneori declarativ, drept răspuns noilor conformări ideologice de tip neomarxist, cu „program” euro-politic evident (dar nementionat în Constituția UE) de denigrare a Bisericii creștine în întregul ei, din multe puncte de vedere: moral, instituțional,

politic, dogmatic. Poetul îmbrățișează formele enunțurilor clasice și respinge etapele de desfășurare geoculturale încadrate *progresismului*, epurării culturii de așa numitele vestigii-tradiționaliste, escaladări caraghioase ideatic manifestate pe câmpurile gândirii americanoeuropene! ... Toate, de dragul „curățeniei” impuse de ideologii anume construite spre a întina darurile dumnezeiești ale creștinului.

Rugăciunea este ceea ce știe toată lumea, este invocație și comunicare cu Dumnezeu, vorbire cu Dumnezeu Întrupat Întreit, care Dumnezeu, spre stupefacția ori nelegea multora, răspunde chemărilor celor ce I se adresează. Că vor, că nu vor – de aici, uimirea unora, dar și credința neștirbită în ipostazieri nezdruncinate. Astfel trăind deplina libertate de exprimare și libertate de conștiință, ambele sunt conturate pe establishmentul gândirii în ciuda galopului tot mai dârț al *corectitudinii politice* de a devia calea spre dumnezeire a lumii – cale de confruntări impuse prin dimensiuni coercitive, ce întinează totul prin „lucrul” neconținut al doctrinelor sterile însoțite de „idoli” malefici.

Aflăm în versuri chemări spirituale arzătoare, în forma în care nicio inteligență artificială nu le-ar putea produce cu atâta spirit și emoție:

„Târziu/ În umbra sufletului meu/ L-am întâlnit pe Dumnezeu./ O, Doamne, cât am căutat/ Semnul pe care mi l-ai dat./ Eu/ În prostia mea/ Credeam că Te-ai pierdut pe undeva,/ Că ai plecat spre alte zări,/ Că te-ai mutat în alte țări...” (I, pag. 9) „Niciodată n-am putut să strig mai tare ca acum:/ Dumnezeu există!/ Și e bun!/ Dreptatea Lui/ Ce ne-mpresoară tot mereu/ E tocmai mâna care ne-o întinde Dumnezeu.” (II, pag. 15) „O, Doamne!/ Spaimile mele/ Și bune și rele/ Mă-mpresoară în nopțile grele./ O, Doamne, Dumnezeule mare și sfânt/ Coboară la noi pe pământ și ne scapă de ele.” (III, pag. 22) „Doamne!/ Slăvite!/ Ne-ai dat atâtea porunci,/ Ne-ai dat atâtea legi și reguli/ Uitând că suntem prunci./ Nimicnicia noastră-i ca luna-n asfințit,/ Ne-ncearcă din adâncuri mereu, la nesfârșit./ Minciuna și ura sunt ca pulberea în vânt,/ Ne-ngheață vorba-n gură/ Și mintea în cuvânt./

Răspunsurile noastre sunt vorbe în pereți,/ Voci în pustie, Doamne,/ Gâlceavă de-nțelepți...” (IV, pag. 27-28) „Până mai ieri îmi era frică de moarte./ Acum, când Te cunosc pe Tine, Doamne,/ Glumesc cu ea./ Îmi spune când își face piața,/ Cum îi merg treburile,/ Dacă n-a pierdut, pe undeva, ceva./ Drumurile ei ascunse nu mă mai sperie deloc.../ .../ O, Moarte stupidă și rea!/ .../ Bătrână doamnă vreau să știi/ Că lumea ta e mică și pustie/ Față de nesfârșita Împărăție/ A Domnului,/ Ce va să vie!” (VI, pag. 37, 39) „O, Doamne, Dumnezeule/ Mare-i puterea Ta!/ Aicea lângă mine,/ În casa mea,/ Tu faci minuni/ Fără să-mi ceri ceva./ Mă iei, mă-ntorci, m-ascuți,/ Mă urci și mă cobori,/ Ba sunt deasupra, lângă Tine-n nori,/ Ba prăbușit în țarcul cu minciuni./ .../ Cu dragostea Ta mare/ O, Doamne!/ Să ne cerți/ Și tot ce poate-odată noi ți-am greșit,/ Să ierți.” (VII, pag. 43-44)

După evocarea a nenumărate încercări cărora omul le este supus permanent, înțelepciunea firească își face loc în sufletele tuturor. Dacă ascuți, ești ascultat la rândul tău. Dacă greșești, ți se greșește și ție, cu voie sau fără voie. Dacă te înalți, nu prin simplă ascultare, ci prin biruință în iubire te regăsești în toate cele spre propria bucurie. Rugăciunea nu te minte nicicând, este slăvire, nu cum o hulă din partea neștiutorilor. Prin puterea de a spune ceva clar poetul strecoară fulgerul despre destinul lumii și al său. Isus veghează:

„Nemuritorule!/ Aș vrea să fii soldatul Tău./ Să te-nsoțesc, Isuse,/ La Bine și la Rău./ Să merg cu pas întins în urma Ta,/ Să stau cu spada lângă dreapta Ta./ Calea să nu ne-o taie nici un dușman perfid/ Iar jos, în zarea de argint,/ Pe miriștea de lut/ .../ Să stau și să ascult/ .../ Să te urmez, o, Doamne, în drumul greu ce-L/ Duci,/ La umbra nesfârșitei noastre cruci.” (VIII, pag. 47-48)

Unica certitudine rămâne Porunca, una dintre cele multe, redată de către poet în registru polifonic:

„Tu, Fiule, să suferi, să mori și să învii!/ Prin tine-ntreaga lume altfel o voi zidi./ Tu ești Lumina, Calea și Viața mea, mereu./ Ei sunt nisipu-n mare/ Iar tu ești Dumnezeu!” (IX, pag. 55).

Verdele firului de iarbă

Menuț MAXIMINIAN

Înfiripându-se din speranțele românilor din Piața Universității anului 1989, romanul *Firul de iarbă*, scris de Doina Popa, este o frescă a tumultului care începea odată cu Revoluția, oamenii realizând mai apoi că multe din visele ce le aveau atunci vor fi spulberate. Doina Popa a cunoscut ororile sistemului comunist îndeaproape, tatăl ei, Vasile Popa, fiind deținut politic. Lumea aceea a persecuțiilor, a îngrădirii libertății cuvântului, în care politicul era peste social, lupta psihologică sunt bine conturate în scrierile Doinei Popa, pe care criticul Ioan Holban o aseamănă cu Hortensia Papadat Bengescu.

De la debutul din 1969, cu proză în revista *Luceafărul*, au trecut 16 ani până la debutul editorial, în 1985, cu romanul *Apel de seară*, la Editura Albatros. Nu publicai oricum și oricât, iar scriitorii, așa cum ar trebui să fie și azi, treceau mai întâi prin filtrul revistelor culturale ca mai apoi să își vadă numele tipărit pe o carte, însă din acel moment, cu miile de exemplare tipărite, conotația acestuia auzindu-se în toată țara. Azi tipărim fără a fi nevoie să trecem printr-o comisie de critici literari, la orice vârstă, însă cărțile ne rămân în debaraua de acasă, neavând nici distribuția necesară și, până la urmă, pe o piață cu sute de volume apărute lunar, rar există posibilitatea afirmării.

Și în acest roman ne întâlnim cu portrete bine structurate de scriitoare, cum este acela al Domnului Învățător, al unei voci interioare numită Vibrația dorinței, al Verei, al Soniei și cu portrete ale altor nume pe care le veți descoperi citind cele 49 de capitole.

Povestea este mereu însoțită de minunile naturii, de modul în care acestea se ivesc în viața noastră, trecând de multe ori neobservate. Romanul începe astfel: „Se întâmplă la un moment dat să te oprești într-un loc și să fii pur

și simplu copleșit de perfecțiunea naturii. Să observi copacii, iarba, albastrul cerului, curgerea râului, florile, cântecul păsărelelor, lumina, umbra, soarele, adierea de vânt. Totul e o armonie desăvârșită, firească, care vine de nicăieri și de pretutindeni și dacă rămâi măcar o vreme prezent ca observator vei simți cum te umpli de energie, vei simți cum fiecare element al naturii îți cedează o parte din vibrația sa, cu înțelegere și cu iubire, pentru a te integra mai bine în ansamblul marii orchestre. Vei observa cum fiecare fir de iarbă devine o parte din tine” (p. 5).

În opinia scriitoarei, viața nu înseamnă ordine, nu este dată de scurgerea minutelor ci este „un miracol continuu pe care îl conștientizezi sau nu. Viața mai poate să fie ca un vis pe care nu îl poți controla fiindcă se derulează continuu, proiectat de un fascicul de lumină care vine de niciunde”(p. 16).

Despre Piața Universității și tragediile care au avut loc acolo s-a mai scris. La Doina Popa atmosfera de acolo este într-un mod cu totul aparte: „Tineri, bătrâni, femei, copii. Cu surle și trâmbițe și pocnete de tot felul. Dacă te ridicai pe vârfuri și priveai de jur împrejur, vedeai marea de capete, aflate într-o mișcare continuă. O mare vie exact ca o mare primind, adunând, cernând, inspirând, expirând, mugind. De pe străzile laterale fluvii de oameni

se revărsau continuu către piață. Tot așa cum fluviile se varsă în mare, continuu, fără niciun moment de odihnă. Fluviile umane revărsându-se în marea cea vie. Vibra aerul de entuziasm. Se destupau sticle de șampanie și până ca sticla să ajungă din mână în mână, ca să guste fiecare câte o înghițitură din bucuria triumfului, sticla se rotea deasupra capului până când se făceau serpentine de spumă dulce care se lăsau, mai apoi cu blândețe peste toți cei adunați acolo” (p. 19).

Mai târziu, ducându-și elevii în acest loc devenit simbol pentru români, odată cu căderea sistemului comunist, Domnul Învățător declară: „Aici s-a manifestat acea explozie teribilă de entuziasm care urma să schimbe lumea. O dorință colectivă împlinită venită ca un combustibil celest. Aveți voi idee cât de mult înseamnă o dorință colectivă împlinită? Simțiți? Încă se mai percep vibrațiile. Ia fiți atenți! A ridicat în sus degetul subțire și prelung neobișnuit cu coada sapei. Ascultați. Copiii ascultau împietriți, concentrați să audă vibrația momentului intrat deja în istorie” (p. 24).

Fiecare schimbare de regim este un nou început de viață în care încercăm să ne scuturăm de păcatele avute pentru a nu ne scufunda de vii în pământ. Orice lumină vine după ce mai întâi a fost haosul întunericului. „Când luminile se sting de peste tot, abia atunci observi cum năvălește peste tine albastrul strălucitor al cerului” (p. 22).

Despre paginile scrise de Doina Popa, Ștefan Ioanid spunea că sunt „disecții subtile pe realitățile explorate, analize laconice sensibilizate de o morală subtextuală. Observațiile seci pe care naratorul le emite în diferite situații au pregnantă și schițează rapid o atmosferă, oferind un anumit tonus prozei, o tratare prin contraste fine, în alb-negru, a unei lumi”.

Prozatoarea ce debuta cu un cuvânt de recomandare din partea lui Fănuș Neagu a reușit, în cărțile sale, să-și contureze povești bine încheiate, în care firul narativ curge clar, iar întrebările existențiale, problemele lumii din care ea însăși face parte sunt puse pe tapet cu dezinvoltură, îndemnându-ne să facem o călătorie în lumea interioară: „O ființă umană are posibilitatea de a sonda are posibilitatea de a sonda adânc înlăuntrul său. Să mergi agale pe

firul unui gând care nu-ți dă pace. Să cobori scara interioară, scara în spirală, către rădăcina acelui gând. Să întrebi «de ce?» Și să auzi cum îți răspunde ecoul interior «de ce?» S-o pornești de-a lungul coridoarelor, prin firidele ascunse vederii în căutarea răspunsului. Acel răspuns va veni, cu siguranță că va veni și te va înălța. O deschidere, o unduire de aer curat. Nu ai cum bănui adevărul decât atunci când ajungi la capătul drumului și găsești cheia cifrului și în fața ta se așterne realitatea, limpede și simplă” (p. 32).

Scrierile Doinei Popa nu sunt deloc pesimiste, din contră, ne îndeamnă în fiecare pagină să credem în propriul drum, să nu credem în oamenii ce trăiesc în haite, ci să ne lăsăm propriul destin să aibă drumul care ne este scris: „Tu provoci întâmplarea aruncând înaintea ei mantia neagră, făurind scenarii bolnave, de rău augur, care fac să ți se strângă inima de presimțiri rele și te secătuiesc de energie. Apoi lași tensiunea să umple câmpul până la refuz, ca o ceață rea ce otrăvește încetul cu încetul. Alimentezi cearta continuă din minte, cearta cu aducătorii de rău care nici nu există. Dacă știi cum să nu faci asta, pare ușor să fii fericit” (p. 33).

Nu suntem perfecți, iar lucrul acesta nu trebuie să ne sperie pentru că păcatul vine de la străbunii noștri, însă trebuie să fim conștienți de faptul că, bineînțeles, „Cauzele bolilor și nefericirilor noastre își au rădăcina tocmai în absolutizarea perfecțiunii artificiale, care ne îndepărtează tot mai mult de esența primordială a firii și ne face să devenim rigizi. Atât de rigizi încât nimic nu ne mai animă.” (p. 55).

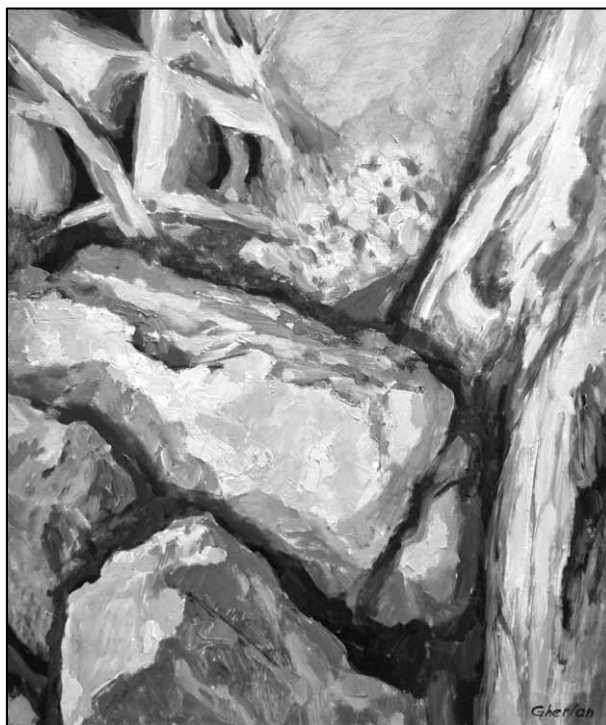
Salvarea vine întotdeauna din relația pe care trebuie să o avem cu Divinitatea, iar haosul care ne inundă mintea va dispărea: „Atunci când credința este puternică atragem cea mai înaltă formă de energie posibilă, capabilă să înlăture orice perturbare, orice vibrație joasă. Nici un rău nu poate ajunge la o persoană situată pe o frecvență înaltă. Dar câți oameni pot atinge o vibrație înaltă și, mai ales, câți o pot menține? Trebuie să stai în permanență conectat la realitate și să-i absorbi prin toți porii nectarul, să conștientizezi raiul care ți s-a dat să-l viețuiești și să respiri împreună cu el, iar porii tăi să fie capabili să-l absoarbă în

dansul ritmic al fiecărei respirații și să fie capabili să-l respingă după regulile aceluiasi dans” (p. 38). „Ți-ai fixat așa de bine masca”, spune unul dintre personajele romanului. De multe ori, fiecare dintre noi, aflați în vârtejul proiectelor, suntem furați de vârtejurile periculoase pentru un pic de strălucire care, de multe ori, nu este ceea ce pare, dându-ne seama de acest lucru mult prea târziu.

Relațiile tumultuoase dintre Domnul Învățător și personajele feminine oglindesc ceea ce se întâmplă cu multe dintre iubirile tumultuoase, Sonia configurând atât de bine, prin vorbele ei, gândurile tinerelor aspirante la o lume în care nu au răbdare să pătrundă așa cum ar trebui, ci prin relații de multe ori

periculoase sau nepotrivite: „Dacă o să fii al meu n-o să mi-l ia nici apa”.

Pornind de la titlul romanului mi-am adus aminte de versurile populare duse în lume de pe meleaguri născădute de Maria Butaciu: „— Firule, măi fir de iarbă,/ Pe tine cine te-ntreabă/ De ți-i teamă, de te doare/ Când ești călcat în picioare?/ — De mi-i teamă, te mă doare/ Știe numai Sfântul Soare/ Și mai știe și pământul,/ Ploaia, arșița și vântul”. La fel ca în poveștile ancestrale, narativul crește în tensiune, fiind ca un bulgăre de zăpadă care este din ce în ce mai mare, punând în pericol vatra așezării, cu toate poveștile de aici, însă, atunci când se aude plânsul pământului, când neputința cuvintelor este vizibilă, se construiește o lume nouă.

Cornelia GHERLAN, *Flori de mină*

Obiecte care spun o poveste

Andreea ZAVICSA

La FILIT 2023 s-a lansat proiectul editorial *Lucruri mărunte. Copilăria în comunism*, coordonat de Florin Lăzărescu. Volumul reunește vocile a douăzeci și doi de autori români, invitați să participe la realizarea acestuia prin câte o proză scurtă, inspirată de unul sau mai multe obiecte expuse la Muzeul Copilăriei în Comunism din Iași. Grupajul a fost gândit cu intenția de „a valorifica prin literatură memoria afectivă asociată astăzi cu

lucrurile mărunte din viața copiilor de atunci”, după cum notează coordonatorul pe coperta a IV-a. Indiferent dacă au trăit sau nu în comunism, dacă erau într-adevăr copii în anii 80 ori au fructificat amintirile părinților sau cunoș-

tințele despre ce a însemnat regimul lui Ceaușescu, autorii volumului colectiv reușesc, prin contribuțiile lor, să reproducă veridic o lume de mult apusă și să scoată la iveală spectaculosul ascuns în cele mai banale fapte cotidiene.

Pentru că își propune să se organizeze tematic în jurul ideii de „copilărie în comunism”, majoritatea prozelor au ca personaje principale șoimi ai patriei sau pionieri, surprinși în vârtejul emoțiilor de zi cu zi din mediul școlar sau din cercul de prieteni. Așa se face că principalele obiecte care au inspirat o bună parte din paginile volumului sunt călămară cu cerneală albastră, abecedarul cu „bunicul Lenin”, cravata de pionier și inelul de plastic

cu care era prinsă, portretul Tovarășului din fiecare clasă și din orice manual, vocabularul în care elevii erau puși să noteze cuvintele noi, mingea de fotbal sau jocul „Nu te supăra, frate!”. Remus Boldea scrie despre un elev de clasa întâi care se chinuie să facă bastonașe în caietul de caligrafie, dar cerneala albastră din călămară este pe terminate și este nevoit să apeleze la o soluție care să-l ușureze, la propriu, de frica și frustrările înmagazinate în urma certurilor și bătăilor primite de la mama lui. În proza Ștefaniei Mihalache, eleva Mona Răduță își face autocritica în fața clasei pentru a fi iertată de tovarășa învățătoare că „s-a abătut de la îndatoririle pionierești de a cinsti munca poporului român, a părinților ei și a Partidului Comunist Român” atunci când și-a aruncat la gunoi sendvișul cu cașcaval, înmuiat în ghiozdan de la sucul de portocală. Pentru a nu fi pedepsită și decăzută din statutul invidiat de comandantă de detașament, trebuie să îi aducă învățătoarei cașcaval, „o dată-de două ori pe lună”. În alt text, de data aceasta al Mariei Orban, două colege de clasă sunt certate și pedepsite de părinți pentru că au fost surprinse de învățătoare răzând în fața portretului lui Ceaușescu. A doua zi, la școală, urmează să le fie luate cravatele de pionier, astfel că una dintre fete, într-un gest de profundă solidaritate pentru prietena sa bătută de tatăl alcoolic, cade în genunchi în fața învățătoarei, luând întreaga vină asupra ei. Sigur că nu toate prozele cuprinse în volum vorbesc despre intruziunea politicului în sfera vieții de familie. Moni Stănilă prezintă în paginile ei o fetiță care visează să ajungă o mare gimnastă, ca Nadia Comăneci, Cosmin Perța scrie despre o cafteală între niște colegi de clasă în schimbul

unei muzicuțe, iar în proza Alinei Nelega, un cățel creează haos în sala de clasă.

Există însă și unele proze care nu se concentrează pe evocarea copilăriei sau adolescenței comuniste. Câteva astfel de „derapaje” de la tematica per se a volumului le aparțin lui Vlad Moraru, care dedică niște pagini unor scene inspirate de Revoluția din decembrie 89, sau lui Alex. Tocilescu, a cărui proză reprezintă o conversație la telefon între două prietene pensionare, întreruptă, spre norocul uneia dintre ele, de nenea Gheorghe, cuplajul. Și Ana Maria Sandu se abate oarecum de la numitorul comun al volumului, scriind despre planul de sistematizare, care presupunea demolarea unui întreg cartier mărginaș și relocarea oamenilor la blocurile muncitorești nou construite. Ca să-și salveze casa, unui bărbat îi vine ideea de a atârna un tablou cu Ceaușescu pe zidul casei, sperând că în acest fel muncitorii nu vor îndrăzni să se atingă de proprietatea sa. Planul funcționează, nicio casă nu este pusă la pământ, iar Cornel ajunge să se simtă și să fie privit și de alții ca un erou al comunității sale. Chiar dacă ies din sfera copilăriei petrecute în comunism, textele menționate nu știrbesc din calitatea volumului, ci completează tabloul acestei vârste prin contrapunerea unor secvențe din viața adulților, cu griji și responsabilități felurite, pe care încearcă să le țină departe de cei mici.

Cartea se apropie nu doar prin tematica aleasă, ci și prin ton de alte volume de proză scurtă sau romane ale căror personaje principale sunt copii sau adolescenți surprinși pe fundalul comunismului românesc. Prozele din *Lampa cu căciulă* ale aceluiași Florin Lăzărescu, *Băiuțeii* de Matei și Filip Florian, *Inocenții* de Ioana Pârvulescu sau trilogia

Ioanei Nicolae, întregită cu volumul *Tot înainte*, sunt doar câteva exemple în acest sens. Deși nu face din poziționarea anticomunistă o miză, cu atât mai puțin cu cât proiectul vrea să propună o întoarcere la copilărie, vârstă, măcar în teorie, încă protejată de contextul politic, este limpede unitatea de opinii și idei privitoare la regim a colaboratorilor. În majoritatea cazurilor, prozele care au în centru copii și adolescenți reușesc să integreze atât momentele stresante și jenante cu care se confruntă pionierii, în încercarea de a nu-și dezamăgi părinții, cât și problemele grave din lumea adulților, puși în situația de a le ascunde propriilor copii adevăruri despre societatea în care trăiesc sau de a le explica, fie prin cuvinte severe, fie prin violență, că nu orice se discută în context familial trebuie să părăsească cei patru pereți ai casei părintești. Se prezintă astfel ambele fețe ale monedei și, în bună măsură, izvorul unor traume transgeneraționale care se resimt și în planul prezentului. Nu întâmplător, multe urmări ale fricii, frustrărilor și paranoiei care domină lumea oamenilor mari se traduc prin pedepse, certuri și bătăi răsfrânte asupra copiilor.

Relevanța volumului în sfera literaturii despre comunismul românesc vine, mai întâi, din strângerea laolaltă a 22 de formule narrative diferite, concise și de efect, ce reușesc să decupeze secvențe esențiale din viața de zi cu zi a românilor sub regimul ceaușist, și, mai apoi, din resemantizarea unor obiecte cu valoare documentară, care, dacă erau trecute cu vederea în perioada evocată, astăzi ies din spectrul banalității și spun o poveste. Iar această poveste se prea poate să fie continuată, căci proiectul este doar la volumul I.

Facsimile, transcrieri, prezentări

Iacob NAROȘ

O interesantă, amplă și originală antologie-album a apărut la Editura Scriptor, Cluj-Napoca, 2023, sub egida Institutului RONEURO, Cluj-Napoca, România, la Galeria Muzeul Autografelor cu titlul *Facsimile, Transcrieri, Prezentări Fascicula întâi/ expoziția întâi/ Toamna lui 2023*.

Marcel Mureșeanu, unul din directorii fondatori ai galeriei, deschide volumul expozițional cu un *Argument*, prin care ne arată istoricul acestei cărți și anume, pasionat de

autografele culese din cărțile primite sau salvate de prin anticariate, i-a venit ideea acestui fascicul întâi unde s-au adunat 127 de poziții la care se alătură desenele excelentei graficiene din Timișoara, Suzana Fântânariu. Profesorul universitar Doctor, Dafin Mureșeanu,

un alt director fondator, prin alocuțiunea intitulată *Un pas înainte*, salută cu entuziasm această inaugurare și se obligă să găsească o casă a Muzeului, în așa fel încât, autografele itinerarii să se bucure de spații primitoare; în viitor, speră să se adauge și nume din alte „confrerii” vrednice să intre în memoria națională.

Partea centrală a cărții, masivă, deoarece se întinde pe 256 de pagini și cuprinde cele 127 de nume în ordine alfabetică, de la Adrian Alui Gheorghe și până la Constantin Zărnescu. Se desprind la prima vedere cei din Cluj-Napoca în frunte cu poeziile: Ioan Pavel Azap („... Și știu că de moarte nu pot să mă apăr/ eu știu că lumina este ondulatorie/ și știu că pot trăi fără glorie”); Horia Bădescu („O stea poți purta

noaptea pe umăr/ poți iubi, poți vorbi cu prietenii duși/ poți uita anii care se adaugă la număr/ e toamnă nebun de frumoasă la Cluj!” – *De juventute*); Mariana Bojan („m-am așezat pe malul râului/ A venit bărbatul meu, mi-a atins umărul/ Și mi-a șoptit/ să mergem iubito/ Speranța noastră este drumul” – *Lângă tine viață, lângă tine, Moarte!*); Hanna Bota („Dacă nu cunoști iubirea,/ ura te va mușca,/ tristețile ca niște depresii lungi, râme grețoase/ mintea te ține captivă/ toată trăirea fiind doar un gând/ e semn că ne vom naște/ într-o altă patrie/ curând”; Oana Boc; Viorel Cacoveanu; Mircea Ioan Casimcea, Dumitru Cerna, Doina Cetea, Ion Cristofor („Am absolvit cu greu/ Înaltele școli ale Melancoliei/ Mai gol sunt, Doamne/ mai pustiu/ decât o biserică arsă/ prin care fluieră vântul”; Constantin Cubleşan („– Auzi cum sună apa-n noi?/ – E vremea putrezită-n ploi.../ – Și atunci, lumina de sub pleoape?/ E apa care-ntruna sapă...”); Domițian Cesereanu, Ruxandra Cesereanu („Doar noi doi știm să facem din sărut o patrie/ și din dragoste o istorie a emigranților/ fără ca vreunul din noi să mai creadă vreodată în moarte” – *O istorie a emigranților*); Vasile Igna, Vasile Gogea, Ștefan Damian, Andreea H. Hedeș, Sânziana Mureșeanu, director fondator, Ion Mureșan („Și a fost seară/ Și a fost dimineață/ Dar asta a fost demult/ Și o singură dată” – *Facerea lumii*); Viorel Mureșan („Așa vor spune/ îl atrăgeau cârciumile/și cimitirele/ și nu scria mai mult de două versuri pe an” – *Cenușă din paradis*); Marcel Mureșeanu, director fondator („Las totul poeziei, ei, celei care/ credincioasă fiindu-mi/ nu va muri odată/ cu mine” – *Testament*); Alexandru Jurcan („Am pregătit spectacolul/ ani și ani/ mi-am izgonit prietenii/ mi-am ucis iubirile/ cătușe am așezat pe toate dorințele/ am închis în cufăr/ viața mea particulară/ și, gong!/ în seara premierei/ seara era gală” – *Seara*

premierei); Amalia Lumei („Să sune alarma/ Pe unde ești? Pe unde îți cauți moralul?” – *În clar*; Ștefan Manasia, Ștefan Melancu, Alice Valeria Micu, Daniel Moșoiu („Sunt în Clujul acesta o groază de poeți/ cei mai mulți pe metru pătrat/ cam un poet la suta de locuitori/ pe cei mai tineri îi vezi la Arizona/ pe cei bătrâni nu-i prea vezi/ dar le simți greutatea în spate”); Ioan Moldovan, fondator; Virgil Mihaiu, Mircea Petean („lasă-mi, Doamne, zăbava întru bucurie/ sugrumat cum sunt de spaima de moarte.” – *Poeemele Anei*); Adrian Popescu („Nu voi mai fi atunci decât un nor/ scurt risipit de vântul rece al serii,/ alunecând deasupra tuturor/ un foșnet vag în geamul încăperii.” – *Elegie*); Teofil Răchianu, Constantin Râpă.

O altă categorie o constituie eseistii, prozatorii, istoricii, publiciștii, filozofii, criticii și istoricii literari ș.a.: Mircea Arman, Mircea Bârsilă, Ioan Bolovan, Ștefan Borbely, Constantina Raveca Buleu, Viorel Cacoveanu, Aurel Codoban („Nimic nu înseamnă nimic, abia dacă totul începe să însemne ceva”); Radu Constantinescu, Vistian Goia, Nicolae Hâncu, Iulia Cubleşan, Letiția Ilea, Florina Ilis, Corin Braga, Mircea Braga, Rodica Braga, Mircea Muthu, Mihaela Mudure, Radu Muntean, Dafin Mureșeanu, Laszlo Alexandru, Gabriela Lungu, fondator Mihai Mănuțiu, Nicolae Mocanu, Marcel Mureșeanu, fondator; Ovidiu Pecican („Sunt probabil și eu un semn dintre cele multe. Pe mine cine mă poate sau nu mă poate descifra?”); Adrian Dinu Rachieru, Ilie Rad, Radu Țuculescu, Cornel Udrea, Dorel Vișan, fondator.

Sunt bine primiți și cei din afara Clujului: Adrian Alui Gheorghe („Poezia a rămas aceeași inutilitate frumoasă, fără de care scopul în sine ajunge un adevărat scop fără sine...” –; Mircea Bârsilă, Rita Chirian, Daniel Corbu, Ștefan Damian („Să revezi/ trecutul înfipt ca un steag/ în diminețile tale tot mai stinse/ în valul tot mai complicat/ al unei renașteri/ care întârzie să bată în geam” – *Crezi dimineața*); Nichita Danilov, Gellu Dorian, Mircea A. Diaconu, Ovidiu Genaru, Suzana Fântânariu, Sălcu Horvat, Gheorghe Glodeanu, Marian Iancu, Delia Munteanu, Vasile Muscă, Ion Cocora, Gheorghe Pârja („În Nord pe Mara, sau poate în alt Nord/ Îmi frâng a jeluire în

pumnii tari genunchii/ Că prietenii nu-mi scriu nici frații mei nu-mi spun/ Că-mi rățesc prin codri mătușile și unchii” – *În Nord pe Mara*); Daniel Săuca, Cassian Maria Spiridon, Radu Ulmeanu, Lucian Vasiliu, George Vulturescu, fondator, Grigore Elisei, fondator.

Amintim cu plăcere și pe cei din Bistrița-Năsăud, cei legați efectiv de zonă, mai sunt și câțiva care au trecut sau au origini în aceste meleaguri: Gavril Moldovan („în odaie e joi, afară e luni sau duminică,/ oamenii merg la biserică și foșnesc în lutul casei/ scrisori din alte lumi/ accept și trec mereu pe drumul cunoașterii/ și necunoașterii”; Olimpiu Nușfelean („Cum poate un poet să ceară îndurare/ Și cui? Viața îi e neștiută./ Chiar lui. Împărțirea zilelor cu ceilalți/ Istov sau iubire? De ce să îmbraci un cuvânt în simțire?/ Pe o cruce de trandafiri singur încătușat/ Ofrandă îi zici sau păcat?” – *Împărțirea zilelor*); Ioan Pinteș („Încă nu facem confuzie/ între părul încărunțit și bătrânețea/ care vine? Faptul că ne ridicăm în fiecare dimineață/ de la pământ câțiva centimetri/ e dovadă că speranța e un ceas elvețian...” – *Amăgire*); Virgil Rațiu („Acum, Doamne, aerul e încremenit/ de treizeci și trei de ani, liberi ca mieii/ fraieri ca minerii, tociți cum tocurile cui./ Construim cu speranțe lumini de piatră/ din beznă./ Doamne, tu știi?” – *Luminația*); Aurel Rău („Cântec șoptit de legănat teii.../ Drag mi-i de cineva, drag./ Cântec pierdut pentru pașii femeii, / care, prin somn, noaptea, se retrag / Cântec, de scuturat petale./ Dor mi-i de cineva dor...” – *Cântec șoptit*); Leon-Iosif Grapini („... Și tu vei scrie. Când biblioteca se va afla cu totul în noul ei loc, înainte de a ieși să vezi ce pustie e lumea în urma potopului și să mori la umbra copacului, să lași scrisă această poveste, dacă ea va fi citită de cel ce vrea să cunoască, înseamnă că tu vei fi reușit.” – fragment din romanul *Capătul lumii*).

Unele autografe impresionează prin estetică, acuratețe, simplitate: Ștefan Borbely, Suzana Fântânariu, Andreea H. Hedeș, Laura Poantă, Cornel Udrea, George Vulturescu, altele sunt scurte, două-trei rânduri, dar pline miez: Ioan Bolovan, Viorel Cacoveanu, Aurel Codoban, Mihai Mănuțiu, Mihaela Mudure. O menționare aparte pentru Adrian Țion,

fondator, dar și autor al textelor de prezentare concise și aduse la zi („Sunt în mine cu înfloririle/ ce-și urcă în cuvinte mireasma./ Mă străjuiește tăcerea/ Cu pașii ei morți.” – *Orizont*). Observăm că printre cei prezenți sunt și câțiva din afara filialelor USR, dovadă că se scrie bine și de cei neafiliați, prezența medicilor e determinată de INSTITUTUL

RONEURO. În final, pe coperta ultimă, ca o încheiere apoteotică, sunt prezente două personalități clujene: Academician Ioan-Aurel Pop și Irina Petraș. Salutară, prin urmare, această lucrare, așteptăm ca în următoarea expoziție să-și facă loc, pe lângă scriitori și alții de peste tot, de ce nu, chiar și din străinătate.

Olga MARDARI, *Îngeri la cascadă*

Suferința nu se dă la frați

Mărturia Lucreției Jurj despre rezistența anticomunistă din Munții Apuseni (1948-1958)

Virgil RAȚIU

Totul trebuie început și sfârșit cu începutul. Cum orice început, care ține de gândirea și voința umană, de orice natură ar fi acesta, trebuie să înglobeze un scop, o cale de parcurs, iată ce spune cu vorbe simple urmașilor săi martora – luptătoarea, partizana din Munții Apuseni, alături de mulți alți revoltați din anii de după Războiul II Mondial – Lucreția Jurj: „Dorința mea, după revoluție, a fost să fac cunoscut cine am fost noi, cei din Grupul «Șușman». N-am vrut să vorbesc atât pentru mine, mai mult m-am simțit obligată să fac în așa fel încât să știe lumea de Șușmani, de cei care o pierit. N-am vrut să rămână fără să știe cine o fost, de ce o fost fugiți și ce-o făcut. *Suntem datori să ne amintim de ei că, Doamne, mult o suferit* (s. m., V. R.). O fost vremuri grele să fii tăt timpu’ hăituit de Securitate și să umbli cu ranița în spate după alimente, prin frig și prin ploaie. [...] Merită multe povestite. Multe nu ți le mai aduci aminte, cum o fost ele atunci, cât erau de tragice. N-o fost simplu, da’ mi-o făcut plăcere [să povestesc], pentru că românii de azi și de mâine trebuie să știe prin ce am trecut noi. Am făcut un efort, da’ cred că merită, pentru că trebuie să rămână ceva după noi, iar vorbele-s vorbe și scrisu-i scris”.

Din mărturia Lucreției Jurj, acest fragment (cuprins în cele 182 de pagini ale relatărilor/ convorbirilor dumneaei cu cercetători-istorici) se înfățișează, neajustat, drept un scurt rezumat al întregului volum, dovedind concomitent că partizana/eroina din Munții Apuseni (1948-1958) este și o atentă și foarte naturală povestitoare, de o „oralitate cuceritoare”. Iar amănuntele dezvăluite (câte le-a rememorat) sunt dovezi ineluctabile că românii, întregul popor român sunt o națiune cu vocația luptei pentru dreptate și libertate

(libertate care, astăzi, în acest mod trebuie înțeleasă, nu redusă la „libertatea” [instaurată după 1990] de a nu învăța, de a nu te instrui, de a nu munci, de a huzuri, de a fura!).

Titlul acestei recenzii (prezentări) păstrează titlul și subtitlul întregi ale cărții, nici nu se poate altfel. *Suferința nu se dă la frați...* de Cornel Jurju (istoric, autor al mai multor volume de istorie propriu-zisă [a țării, și nu numai] și istorie orală [noua filă/ grilă de istoriografie practică în România după așa-numita revoluție din decembrie 1989]) în colaborare cu Cosmin Budeancă (expert în cadrul Institutului de Investigare a Crimeelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, autor a deja nenumărate cercetări istoriografice asupra trecutului recent/ contemporan al României), carte aflată la ediția a II-a, revăzută și adăugită, însoțită de bibliografie și indice de nume (Ed. Polirom, Iași, 2022), are drept adaus (părți importante) o prefață de Doru Radosav (directorul Institutului de Istorie Orală, prof. univ. la Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca) și o postfață de Ruxandra Cesereanu (scriitor, prof. univ. la aceeași Universitate).

Argumentul retipăririi cărții este semnat de Cornel Jurju și Cosmin Budeancă. Studiul de început întocmit de Cornel Jurju (115 pag.), intitulat „Luptătorii anticomuniști din Munții Apuseni. Grupul «Teodor Șușman»”, cuprinde toate informațiile și datele care se referă în

principal la luptătorii din Munții Apuseni dar și la acei care au luptat în toți Munții României – din Munții Dobrogei, Vrancei, Făgărașului, Banatului până în Munții Apuseni și ai Maramureșului, și, aparte, pe pagini întinse, și la mărturisitoarea Lucreția Jurj, care a luptat alături de bărbați în Grupul „Teodor Șușman” în care se afla soțul ei Mihai Jurj, persecutat de Securitate, toți desfășurați în zona Munților Vlădeasa. (Termenul de *partizani*, practic, afirmă Ruxandra Cesereanu, este considerat impropriu pentru cei care au luptat armat împotriva partidului comunist și a noii guvernări din acei ani – termenul *partizani* fiind dat în special luptătorilor antifasciști din al 2-lea Război Mondial.)

Într-un excelent portret-martir realizat de Cornel Jurju, intitulat *Lucreția*, autorul relatează cum și unde a întâlnit-o, față în față, pe luptătoarea anticomunistă, pe femeia dârză și neînfricăată, eroina vremurilor trăite, care însoțind Grupul Șușman au pus pe jar autoritățile securitiste și comuniste din acele triste, tragice timpuri pentru întregul popor român. A întâlnit-o pe Lucreția Jurj (deși știa și a scris despre dânsa în presa de acum mai bine de 20 de ani și despre localitatea Răchițele și împrejurimi, jud. Cluj, locul de baștină al Șușmanilor), în primăvara anului 1999 la Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” care găzduia o Conferință despre sistemul concentraționar comunist, organizată de Fundația Culturală Memoria, filiala Cluj. După așa-numita eliberare din închisoare (1964, împreună cu alte sute și sute de deținuți politici) Lucreția Jurj, adaptându-se anevoie „noilor” vremi, s-a mutat la Cluj, unde a găsit loc de muncă. Cornel Jurju notează: „În era libertății cuvântului, care la noi a luat adesea forma vorbăriei fără noimă, Lucreția mi-a lăsat mereu impresia că era strivită între durerea/consumul psihic provocate de efortul mărturisirii și datoria morală de a vorbi despre epopeea Șușmanilor. Cine nu a trăit privilegiul de a fi stat lângă un fost deținut politic, trecut prin torturile represiunii comuniste, poate ar înțelege cu greu asemenea dificultăți și inhibiții. În ce o privește pe Lucreția, ființa ei sensibilă a fost atât de cutremurată de brutalitățile și șocurile pe care le-a traversat,

încât cred că i-a fost deosebit de greu să revină la ele, să le re trăiască. Ne văd pe Cosmin și pe mine lângă Lucreția, într-o cameră a apartamentului, locul în care îi ascultam povestea vieții (pe la sfârșitul anului 2000 și începutul lui 2001). Spun că ascultam, dar cred că este prea puțin. Ar fi mai potrivit să afirm că eram absorbiți în vârtejurile emoționale pe care adesea le creau rememorările ei. N-am cum uita multe momente în care, ajungând în preajma evenimentelor încărcate de tragism, buzele Lucreției începeau să tremure, vorbele i se stingeau, lăsând loc lacrimilor ce i se prăvăleau abundant pe obraji, într-o liniște uimitoare. Ca să poată vorbi despre cea care a fost, femeia-partizan sau femeia-deținut politic, îmi dau seama că a trecut prin destule frământări și chiar nopți nedormite. Într-un final, numai ea a știut cum, a izbutit să-și învingă blocajele, lăsând posterității, cu câțiva ani înainte de a muri, una dintre cele mai semnificative reconstituiri despre partizanii din Apuseni [...], despre amintirea tragică a soțului său Mihai, precum și figurile eroice ale celorlalți membri ai Grupului «Șușman».

Micul album fotografic de la sfârșitul volumului întregeste epopeea neînfricăților luptători din Apuseni, fotografiile provenite din arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, din arhiva familiei Șușman, de la Lucia Circa (nepoata Lucreției Jurj) sau realizate de autori, care au colaborat în timp cu mulți cercetători ai istoriei recente a țării.

Suferința nu se dă la frați... este o carte cu atât mai importantă cu cât, de vreo 25 de ani și astăzi, tot mai mulți „performeri” și „formatori de opinie” trompetează prin intermediul canalelor tv, undelor radio și rețelelor de socializare că: „tare mai devenim dilematici când e vorba de istoria națiunii”, sau: „cu cât uităm istoria, cu atât devenim mai occidentali”, ori, atenție!, cu vădită intenție incriminatoare: „tema martirilor din Munții României este și a devenit o temă depășită și anostă”, temă pe care ar vrea să o vadă interzisă prin lege un anume Al. Florian, șeful Institutului de Studierea Holocaustului 'Elie Wiesel' din București. (Acest Al. Florian, alături de L. Boia, UDMR, H. R. Patapievici,

V. Tismăneanu, nu se află la prima tentativă de hulă împotriva culturii și istoriei românești, cerând cu vehemență să „fie toți marginalizați până la uitare”, foști deținuți politici: Mircea

Vulcănescu, Radu Gyr, Nichifor Crainic, Părintele Calciu etc. și personalități ale culturii române: M. Eliade, Vintilă Horia, Horia Stamatu, E. Cioran ș.a.m.d.!)

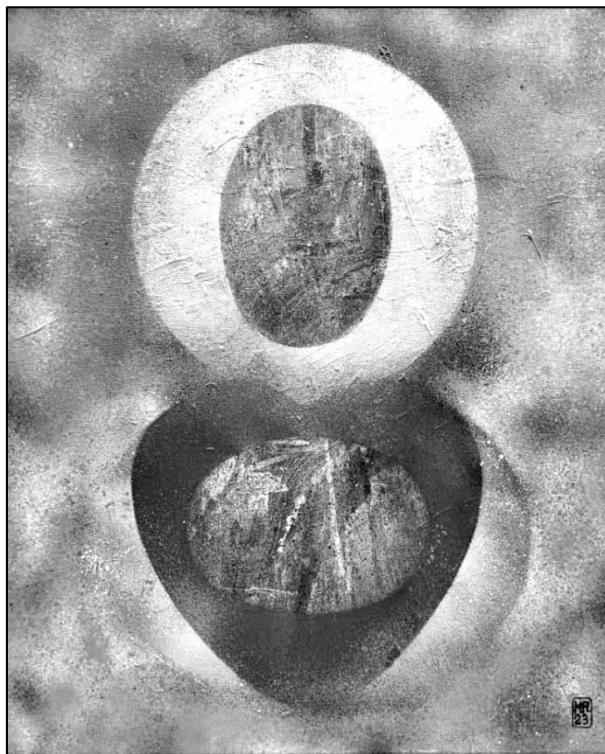
POST SCRIPTUM

lui Gelu Vlașin

Mulțumesc frumos pentru prezentarea excelentei cărți despre *mărturia Lucreției Jurj și patimile eroilor-martiri din Munții Apuseni, zona Vlădeasa, din anii 1948-1960*. (Lansarea a avut loc la Casa Cărții N. Steinhardt din Bistrița, la început de aprilie 2023, unde a fost citit și textul de mai sus – n.m.) Cartea este o lucrare de istoriografie recentă, literară cu har, datorată lui Cornel Jurju și Cosmin Budeancă, însă mai cu seamă darului de povestitoare neîntrecută al Lucreției Jurj. Cartea merită să fie cunoscută și răscunoscută în aceste vremuri când sunt animate haite de „istorici” și „formatori de opinie”, publici, puși pe răpușie,

nu se știe cui vânduți, pentru a-și denigra țara și istoria ei și a înjosi poporul român până la neantizare. Da, acesta este semnalul de alarmă care trebuie tras! Cumva, pe căi bine țintite, dragă Gelu, trebuie să-i răzbim pe denigratorii României, țară vândută până și de proprii politicieni și administratori guvernamentali!

Mulțumesc frumos pentru fotografii. Le-am trecut în fototeca proprie. Mulțumesc lui Marius Pop și Corneliiei Macarie (proprietara Librăriilor Aletheia) pentru organizarea acestei întâlniri care a făcut cât o sesiune de conferințe. Sper ca într-o cumsecade vreme să ne reîntâlnim. Toate bune. Virgil, încă o dată.

Marin RĂDUCU, *Introspecție mistică*

Valori și prezențe conjuncturale

Menuț MAXIMINIAN

Stând de gardă asupra culturii ardelene, cu precădere a literaturii din Nord, Daniela Sitar-Tăut prezintă o oglindă vie a aparițiilor editoriale ale ultimilor ani prin volumul *Valori și prezențe conjuncturale*. Cu același titlu apărea, în urmă cu 20 de ani, un alt tom de cronici literare.

Doctor în filologie al Universității de Vest cu teza *Estetica donjuanismului. O analiză a fenomenului autohton*, Daniela Sitar Tăut a debutat în 2002 în revista *Poesis*, publicând de atunci peste 400 de studii, articole, cronici literare, interviuri în reviste

din țară și din străinătate. Ca profesor al Universității de Nord, Baia Mare, Facultatea de Litere și al Universității de Vest „Vasile Goldiș”, filiala Satu Mare a predat cursuri de literatură universală, literatură interbelică și contemporană, literatură pentru copii. Dintre volumele publicate

amintim: *Don Juan – Mitografia unui personaj* (premiul pentru debut – critică literară, la Festivalul Internațional „Frontiera Poesis”, septembrie, Satu Mare, 2003); *Don Juan – O mitografie a seducției*, 2004; *Estetica donjuanismului. O analiză a fenomenului autohton*, 2007; *Avatarurile seducătorului. Ipoteze ale donjuanismului în literatura universală*, 2007, (premiul al II-lea la Festivalul Național „Liviu Rebreanu”, Bistrița, 2008); *Valori și prezențe conjuncturale. Cronici literare 2002-2008, I*, 2009; *Receptarea culturii române în Slovacia după 1989*, Editura Risoprint, 2015.

Cartea este voluminoasă, format A4, cu peste 500 de pagini, și a apărut la Editura

Actaeon Books, în cadrul proiectului cultural *Scriitori maramureșeni*, derulat de Consiliul Județean Maramureș în colaborare cu revista *Nord Literar*, Reprezentanța Maramureș a Uniunii Scriitorilor din România, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” și Asociația culturală *Arte perene* Rozavlea. Textele adunate din perioada 2009-2023 sunt așezate cronologic, fiind un bun ambasador pentru cei care nu am reușit, poate, să facem cunoștință cu toate aceste volume. „Literatura înseamnă deopotrivă cunoaștere și atitudine. Căutând și exprimând adevărul, condeierul nu poate fi decât un ins angajat. Pentru că el, chiar fără s-o vrea, prin sublinierea adevărului, într-o lume în care omul este, exploatat, represat, înjosit, devine subversiv, deci, implicit, un luptător împotriva factorilor distructivi din cadrul speciei, pe care îi identifică în cei ce promovează disimularea, minciuna, violența, răpirea libertății. Angajarea lui decurge fatal tocmai din atitudinea față de adevăr. De aceea se presupune mereu că locul artistului este în fruntea colectivităților”, spune, în prefață, Daniela Sitar-Tăut.

Despre modul în care ar trebui să fim aplecați asupra lecturii, despre selecția autorilor, despre timpul dedicat cărților și despre folosul pe care ni-l aduc acestea se scrie în acest volum. Scriitorul ar trebui să rămână în fruntea cetății ca o voce importantă, iar criticul, cel care ne ajută să ne structurăm lecturile din tumultul de cărți existente acum pe piață. Adevărate expozee are scriitoarea pe acest subiect. „Criticul, și mai ales istoricul literar, nu pot avea pretenții de exhaustivitate atâta vreme cât se limitează la simpla „interpretare”, de cele mai multe ori eseistică, a materialului livresc. Abilitatea criticului rezidă și din capacitatea acestuia de a percepe semnele viitorului. Să fie un spirit modern, apt să pună diagnosticări ferme contemporanilor, să intuiască valoarea de falsele valori, de tinichelele sonore ale momentului. *New Historicism* se

întemeiază pe principiile interdisciplinarității, luând în calcul temporalitatea, spațialitatea, dinamica mentalităților, istoria, psihologia, geopolitica, sociologia și, nu în ultimul rând, etnopsihologia. Textul își revendică el însuși contextul și nu poate fi privit ca un appendice autonom, străin insului creator. Istoria și teoria criticii literare ar trebui să aibă ca promontoriu biograficul, cu cele două axe: spațiul și timpul, aflate într-un perpetuu raport de inter- și intradeterminare”.

Răzbate din volumul autoarei problema istoriografiei noastre literare, spunându-ne că se vede „lipsa unui bagaj teoretic bazat pe continuitate, iar în ultimele decenii principala menire a criticilor pare a fi fost aceea de reordonare valorică de după hegemonia dictonului proletcultist”.

Citite mai întâi în revistele vremii – *Poesis, Nord Literar, Mișcarea literară, Polemici, Vatra, Familia, Discobolul* și, bineînțeles, în *Nord literar*, acolo unde autoarea este redactor, cronicile Danielei Sitar-Tăut, adunate împreună, ne dezvăluie, pe lângă numele consacrate ale literaturii noastre – I. L. Caragiale, Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Augustin Buzura, Adrian Marino, Ioan Groșan, Max Blecher, Mircea Eliade, ale unor critici literari precum Constantin Cubleșan, Sergiu Pavel Dan, Mihaela Albu, Florin Manolescu, Adrian Marino, Alexandru Buican, Florin Manolescu, Ioana Pârvulescu, Doina Jela, Mircea Bălan, Marius Ghilezan Oana Orlea, Nicolae Steinhardt, Noel Bernard, Andrei Moldovan, Antonia Bodea, Alex Ștefănescu, Florica Ichim, dar și ale memorialiștilor, continuând cu scriitori precum Dumitru Țepeneag, Horia Bădescu, Mihail Gălățanu, Augustin Buzura, Nicolae Tzone, Constantin Ciucă, Andrei Simuț, Neagu Djuvara, Horia Gârbea, Dan Lungu, Pavel Gătăianțu, Aurel Pantea, Ion Zubașcu, Dan-Silviu Boerescu, Tudor Stancu, Alecu Ivan Ghilia, Radu Sergiu Ruba, Doina Cetea, George Vulturescu, Varujan Vosganian, sau cei nordici (Ioan Groșan, Carmen Dărăbuș, Teresia Bolchiș-Tătaru, Ioana Ileana Ștețco, George Achim, Daniel Bănulescu, Gheorghe Pârja, Gabriel Cojocar, Ioan Es. Pop, Marian Ilea, Daniel Bozga, Florica Bud, Nicolae Scheianu, Valeria Bîlț, Nicolae Weisz, Petru Istrate).

Marian Barbu spunea la apariția primului

volum: „sua de cronici literare se constituie în adevărate studii de caz. Cu toate că formula comparatistului versat care știe să scrie diferențiat, apelând la genul proxim și diferența specifică. Fără mimată pudibonderie, deci tranșantă, spiritul feminin al cronicarului literar, Daniela Sitar-Tăut, discută, eseistic și bărbătește, cu toate consoartele de breaslă”. Constantin Cubleșan vorbește despre „o voce autentică în comparatismul românesc actual, o personalitate formată, stăpână pe un limbaj critic modern”, iar Cornel Ungureanu scrie despre „voința de cuprindere a autoarei, bucuria de a înmagazina istorii, cărți, documente, mitologii, de a evoca opere uitate, dispărute de multă vreme din peisajul actualității locale”.

Pentru a vedea modul în care își conturează fiecare eseu, bună documentarea și exigența textelor, Daniela Sitar-Tăut fiind unul dintre cronicarii care își lucrează foarte bine textele înainte de a apărea în spațiul public, este de ajuns să vă amintim doar câteva titluri – *Condiția vocației vizavi de trăirea românească, Avataruri ale manipulării, O panoramă a presei românești din exil, O privire nouă peste texte vechi, Post-modernism sau postul modernismului, O mitopoetică a normalității anormale*. Dintre exemplele legate de pecetea pe care le-o pune scriitorilor, amintim câteva citate: Nora Iuga – „romancieră și diaristă bine cotată”, Varujan Vosganian – „textele narative au deseori reverberații lirice, într-o frontieră greu trasabilă între liric și epic în ceea ce privește cadența melodică”, Horia Bădescu – „recursul la arhetipal prin salvagardare scripturală”, George Vulturescu – „își poartă crucea destinului creator aducând în lirica actuală blazonul unui Nord mistic și vulcanic ancorat în arhetipal”.

„Există oameni în preajma cărora trebuie să fii... oarecum... tot timpul în gardă, pentru că sunt neliniștiți, în sensul acela frumos, tulburător, filosofic, creativ dacă doriți. Și am aici, în dreapta mea, un splendid cor de neliniști, pentru că fiecare dintre ei sunt personalități culturale și literare excepționale” a spus managerul revistei de cultură *Nord Literar*, Dana Buzura-Gagniuc, la lansarea volumului. Cartea Danielei Sitar Tăut se citește cu creionul în mână din dorința de a extrage citate revelatoare pentru structurile literare contemporane.

Maria Pașc, „De vorbă cu Laurențiu Mogoșanu, Mircea Roman, Aurel Vlad”

Diana Cristina MORAR

Cartea istoricului de artă Maria Pașc, *De vorbă cu Laurențiu Mogoșanu, Mircea Roman, Aurel Vlad*, apărută la Editura Sophia, București în 2021, redă dialogurile vii pe care autoarea le-a avut cu sculptorii Laurențiu Mogoșanu, Mircea Roman și Aurel Vlad. Întrebările bine dozate, răspunsurile calde, detaliile neștiute, imaginile din arhive personale

fac ca lectura acestei cărți să fie ca o audiere sau o discuție cu prieteni apropiați. Nucleul dialogurilor a fost în mod neașteptat – atelierul sculptorilor, acel loc mistic și profan în care artistul se poate exprima, poate imagina, poate modela, picta,

sculpta, resemna, ruga, crea. Cartea prezintă o radiografie a atelierelor, o cartografie a traseelor de lucru ale artiștilor, parcursul lor și înțelepciunea lor.

Cartea este structurată în trei părți, fiecare având o secțiune a interviului și una a biografiei, ilustrată cu imagini din ateliere, cu lucrări sau cu sculptorul aflat în mijlocul lor, dar întotdeauna în atelier. Din discuțiile Mariei Pașc aflăm periplul deloc monoton al sculptorilor în căutarea atelierului potrivit pentru a-și crea opera, a celui atelier care desăvârșește atât opera cât și artistul. Aflăm că fiecare atelier are propria poveste, că a găzduit crearea anumitor lucrări la care parcă a participat în mod egal cu artistul.

Prefața cărții a fost semnată de criticul de artă Cătălin Davidescu care oferă o perspectivă complexă asupra contextului istoric în care se

încadrează atât opera sculptorilor amintiți cât și a demersului Mariei Pașc. Acesta a apreciat că: „interviurile propuse sunt mai mult decât un banal *de vorbă*. Poate că mai acoperitoare pentru aceste dialoguri ar fi sintagma *stat de taină* sau *confesiuni*, având în vedere calitatea mărturiilor și evidența conexiunilor spiritual-culturale dintre interlocutori.”

Cu toate că e o carte care se încadrează într-o anumită nișă de specialitate, detaliile regăsite în aceste rânduri au o valoare deosebită, deoarece chiar dacă istoria artei înregistrează deja biografii, autobiografii, interviuri, acestea au o doză mare de detașare, de obiectivitate. Efectul acestei cărți asupra cititorului e diferit. În acest caz vorbele sunt vii, calde, vocile deschise spre mărturisire, după cum putem citi încă din primele rânduri gândurile sculptorului Laurențiu Mogoșanu: „Dacă intră cineva în atelier și îl emoționează ceva, este mai bine ca acea mișcare a inimii să fie mai degrabă teologică decât estetică.” Legat de noul atelier sculptorul spunea: „Sunt asemeni unui copac care a fost plantat într-un sol bun. Simt că trag seva din locul acesta. Rodesc.”

Pentru mine, ca și profesor, a avut o mare însemnătate fragmentul referitor la impactul dascălului asupra elevului: (Profesorul Napoleon Tiron) „Știa să te convingă că ai aripi și să te încurajeze să dai din ele în bătaia vântului.” Cred că metafora învățării a fost foarte frumos explicată, acesta fiind rostul învățării: să înalțe și să ofere împlinire.

A doua parte a cărții îi este dedicată sculptorului Mircea Roman. Concepția sa vis-a-vis de atelier este că acesta e ca o oglindă a artistului, menționând faptul că: „obiectele din atelier formează o imagine complexă a artistului”, este „cel mai frumos loc de pe

Planetă!” Sculptorul Mircea Roman remarcă faptul că a avut nu mai puțin de opt ateliere diferite în care a lucrat anumite perioade de timp. Fiecare atelier a avut defectele și calitățile lui. Cu toate acestea, sculptorul mărturisește că cea mai sumbră perioadă din viața sa a fost aceea în care nu a avut un atelier în care să poată sculpta și pentru a compensa acest fapt se limita la a desena. Sculptorii observă tendința actuală a artiștilor tineri care nu simt nevoia de a deține un atelier propriu-zis, care lucrează în spațiul casei lor, utilizând prin metode digitale și cu unelte moderne. „Lumea se schimbă, iar atelierele devin tot mai puțin importante” – sculptorul Mircea Roman.

Ultima parte a cărții îi este dedicată sculptorului Aurel Vlad: „Autoportretul meu este atelierul. (...) Este spațiul de care am nevoie să trăiesc.(...) Atelierul nu e doar un spațiu construit din cei patru pereți, ci o ființă vie care se hrănește cu energia pe care o

consum creând sculptura mea.” Cu toate acestea artistul își exprimă dorința pentru atelierul suprem: „Visez la un spațiu în mijlocul naturii, între ape și păduri în care să îmi cresc sculpturile așa cum pământul își crește copacii.”

Felicit demersul istoricului de artă Maria Pașc de a înregistra dialoguri cu artiști români contemporani în această manieră, de a deschide atelierele spre publicul larg și sper ca astfel de discuții să mai apară și să cuprindă cât mai multe ramuri ale artei. Artă contemporană românească a avut de câștigat datorită acestui demers literar și mai ales sculptura care este în acest caz în discuție. Astfel cred că artiștii, atelierele lor și opera vor fi privite așa cum merită, ca un TOT. O să închei cu cuvintele Mariei Pașc scrise pe copertă care oferă dimensiuni complexe Atelierului: „Purgatoriu? Infern? Paradis? Laborator? Scenă? Chilie? Cochilie?”.

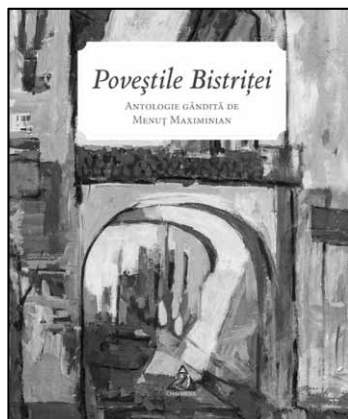
Mariana CONSTANTINESCU, *Fragment marin*

Poveștile Bistriței. Invitație la descoperirea unei lumi aparte

Mihai VINTILĂ

Poveștile Bistriței (editura Charmides, 2023, 126 pagini), afirm de la bun început, sunt spuse cititorului cu dragoste de locuri și cu mult farmec. Sub acest titlu s-a alcătuit o antologie gândită de Menuț Maximinian, un volum de prezentare a Bistriței și a poveștilor sale. Invitați să scrie despre oraș sunt oameni de-ai locului, pentru că ei îi cunosc cel mai bine istoriile poate și pentru că, pe unele, le-au trăit.

Semnează texte în antologia de față Gavril Țărmure, Menuț Maximinian, Mircea Gelu Buta, Adrian Onofreiu, Vasile Duda, Aurel Rău, Eugen Miloș, Olimpiu Nușfelean, Oliv Mircea, Dinu Flămând și Liviu-Petru Zăpârțan.

În prefață, Gavril Țărmure reușește să cuprindă cel mai bine conținutul scriind „Salut apariția volumului *Poveștile Bistriței*, propus de Menuț Maximinian editurii Charmides pentru că mi se pare că este un pas către crearea acelui spațiu interdisciplinar de înțelegere a istoriei și memoriei locale...”.

Avem, prin parcurgerea cărții, accesul la o serie de informații pe care nu le știam și care vor contura un spațiu al Bistriței care surprinde și care îndeamnă cititorul la o cât mai grabnică vizită a locurilor pentru a vedea cu ochii lui cele povestite. În fond, faptul că s-a reușit acest lucru este marea reușită a cărții. Ea convinge într-un fel unic, poate și pentru că picături în această mare a convingerii lectorului au pus și imaginile reușit reproduse după lucrările lui Sever Moldovan.

Plonjăm cu fiecare pagină în istoria, cultura, arhitectura și spiritul locului. Poveștile sunt spuse calm, ardeleneste, bine conturate, cu o foarte mare bogăție de informații și surse. Este mai mult o abordare academică decât una ușoară, de turism dar totuși, autorii, reușesc să păstreze o unitate a exprimării și farmecul cărții nu se pierde.

Vechi pământ locuit de oieri, Bistrița are o istorie bogată consemnată atât în scrieri și documente de epocă cât și vizual prin vestigiile sale istorice și arhitectonice. Fiind de-a lungul timpului un creuzet de populații, unde elementul românesc nu a devenit preponderent decât în perioada comunismului, ea și-a păstrat multiplele identități ale populațiilor care i-au dat viață. Avem astfel o istorie locală a sașilor, o istorie a ungarilor, una a românilor și o alta a altor minorități care, fie au dispărut, precum cea evreiască, fie s-a contopit de-a lungul timpului cu majoritatea. Din acest punct de vedere s-a construit aici la Bistrița o conviețuire multietnică care a favorizat atât cultura locală cât și schimburile interculturale. Acest lucru este de observat chiar și în porturile tradiționale, foarte colorate și amestecate. Ideile au trecut de la o populație la alta, influențându-se reciproc și constituind o identitate a locului recognoscibilă pentru cei inițiați care, a ajutat la o poziționare a orașului și a zonei înconjurătoare drept unice în rândul orașelor transilvane.

Astăzi, lupta se duce pentru păstrarea multiculturalismului, pentru poziționarea distinctă în cadrul României și pentru transmiterea acestor caracteristici viitorimii. Ea se duce cu toate metodele culturale posibile și iată și cu această carte.

Scris bine, cu farmec și uneori folosindu-se fondul de cuvinte regionale, volumul

este accesibil cititorului. El construiește o imagine pozitivă, optimistă și ușor idilică în unele povești, Bistriței. Putem spune că fără această nostalgie locală poate că nu ar fi avut același farmec. Folosind o argumentație logică și bine încheată, rod al experienței scrisului pentru toți cei implicați, cartea ține cititorul de mână asemenea unui muzeograf și-l plimbă prin locuri și fapte stârnindu-i interesul.

Concluzia pusă de Menuț Maximinian – care scrie că „*Poveștile Bistriței* se dorește a fi

o carte de vizită prin ochii celor care ne prezintă istoria, cultura, arhitectura acestui spațiu transilvan, dorindu-ne ca atât bistrițenii, cât și cei care ne vizitează să cunoască mai bine municipiul nostru” – este cât de poate de pertinentă.

Mai am de făcut o ultimă observație legată de calitatea impecabilă a hârtiei, machetării, reproducerilor, în general a tiparului, o calitate care onorează această lucrare demnă de așa povești.

Valeriu HERTA, *Case în roșu*

Învierea Chiajnei

Daria-Maria TIMIȘ-VARGA

Cu toții am fost obișnuiți, încă de pe vremea când prima carte de istorie ne-a călăuzit pașii pe întortocheatele și periculoasele căi ale trecutului, să percepem personalitățile

istorice precum protagoniștii din basme, niște ființe îndepărtate cu puteri și caracteristici supraomenești.

Deși au existat autori care s-au încumetat să readucă regi, regine și persoane notabile din istoria țării noastre la statutul de oameni ca și noi toți, fie au făcut asta cu personaje care nu au

viețuit atât de departe în timp față de noi, fie au agravat situația, transformând persoanele vizate în mituri cu iz de realitate.

Astfel, literatura română oferă puține biografii cu adevărat bune ale unor personalități din Evul Mediu și mai îndepărtate, dar cartea Simonei Antonescu, *Chiajna din Casa Mușatinilor*, apărută recent la prestigioasa editură Polirom este un îmbucurător exemplu că se poate.

Tineri comentatori de literatură

Țintea, a arătat de multe ori că se poate. A debutat în 2015 cu romanul *Fotograful Curții Regale*, primind premii de debut de la editura Polirom și de la Uniunea Scriitorilor, dar remarcându-se și în străinătate cu acest roman, la Festival du Premier Roman de Chambéry.

După acest debut încununat de succes, Simona Antonescu a publicat și alte cărți,

precum *Darul lui Serafim*, în 2016, *Hanul lui Manuc*, în 2017, *Ultima cruciadă* și *Maria Tănase. O fântână pe un drum secetos*, publicate în 2019, și *În umbra ei* în 2021, care, conform unui interviu acordat de autoare pentru *Suplimentul de Cultură*, este o carte inspirată din istoria propriei familii și are „un filon autobiografic puternic”.

Pe lângă toate aceste romane, multe dintre ele premiate, Simona Antonescu a început un proiect pe cât de plăcut, pe atât de solicitant, de a le prezenta copiilor istoria țării noastre într-o manieră atractivă, menită să-i facă pe micii cititori să se simtă conectați cu rădăcinile: astfel, începând din 2018, doamna Antonescu publică la editura Nemi seria „Istoria povestită copiilor”, unde personalități marcante din trecutul României capătă viață.

Exact același lucru se întâmplă și în cea mai recentă carte a acesteia, *Chiajna din Casa Mușatinilor*, un complex roman biografic ce te face să te simți prins într-o poveste din care nu poți scăpa până nu se termină. Doar că nu vrei să se termine...

Deși recent apărut, acest roman care, deși oricât aş vrea să nu se termine, are un sfârșit, ca și viața Chiajnei, a primit Marele Premiu al juriului Saloanelor „Liviu Rebreanu”, Bistrița, 2023. Și, precum este des folosită în carte propoziția „am fost acolo” sau variații ale acesteia, pot și eu spune că am fost prezentă la festivitatea de premiere ce a fost ultimul eveniment cultural din cadrul Saloanelor din 2023 și, deși nu prea îmi place să expun lumii astfel de momente din viața mea, cred că ar fi potrivit să vă mărturisesc că am primit autograful Simonei Antonescu. Și că mă simt onorată de acest fapt.

Totuși, *Chiajna din Casa Mușatinilor* nu a fost remarcată doar la Saloanele „Liviu Rebreanu”, ci și de revista *Familia* de la Oradea, care a publicat un fragment din roman

într-un articol din 27 septembrie 2023, pe care l-am găsit în revista online, alături de recenzie prestigioasei scriitoare Gabriela Adameșteanu, recenzie care apare și pe coperta a patra a cărții.

Gabriela Adameșteanu ne vorbește în recenziea dumneaei despre faptul că doamna Valahiei, adică doamna Chiajna, provenită din neamul Mușatinilor, o fire aprigă care este nevoită să reziste unei lumi politice dure, ne este adusă mai „aproape de înțelegerea noastră”. O poveste plină de mister, dragoste și ură, intrigă și negustorese care, în frunte cu Marula, o femeie care a străbătut întreaga lume pentru a face negoț și care e învăluită în zvonuri, alături de tovarășele sale de drum. „În istoriile purtate din gură în gură [...], cele trei femei se transformau în știmate ale apelor”, ne spune Simona Antonescu despre toate basmele ce le urmăresc pe aceste negustorese.

Dar totuși, despre ce este vorba în acest roman istoric atât de apreciat?

Ațiunea se concentrează asupra vieții Chiajnei, din copilărie, când se bosumflă din cauza unei bonete și se uita fascinată la Grigore Barbir cum îi bărbiereste tatăl, pe domnitorul Moldovei, Petru Rareș, până la finalul vieții acesteia, când lupta pentru viitorul copiilor ei era mai importantă decât orice pe lume. Totuși, *Chiajna din Casa Mușatinilor* nu e o simplă biografie. Este un roman istoric ce împletește adevărul cu emoțiile și sentimentele pe care toți oamenii le simt, cu simpatiile și antipatiile bazate pe experiențele personale și, mai presus de toate, cu evenimentele aparent nesemnificative care ne afectează, dar și schimbările majore, precum căsătoria cu Mircea Ciobanul, voievodul Valahiei, în cazul Chiajnei, care ne pot răsturna complet viața.

Totuși, naratorul este unul misterios, pe tot parcursul cărții fiind o voce necunoscută, care se dezvăluie la finalul romanului, într-un ultim capitol pe măsura complexității și a personajelor pline de viață din volum, personaje ce se învârt în jurul Chiajnei precum planetele în jurul Soarelui.

O carte care, precum spune Gabriela Adameșteanu despre acest roman pe coperta a patra, „o reabilitează pe Doamna Chiajna”. Deși în roman ni se spune că „Oamenii sunt cei care vin și pleacă [...], ca și cum ACUM ar fi o scenă pe care intri, o traversezi dintr-o parte

în alta și apoi ieși.”, într-un fel istoria a făcut-o pe Chiajna nemuritoare, pentru că, prin lupta ei, s-a remarcat pe această scenă și a fost ținută minte.

Din păcate, mulți dintre noi am uitat-o, iar acest roman, atât de viu și proaspăt, e o înviere binevenită a acestei femei remarcabile.

Citind paginile acestei cărți nu se țese o poveste, ci o viață memorabilă a uneia dintre cele mai puternice femei pe care le-a cunoscut spațiul românesc: Chiajna, soția lui Mircea Ciobanul.

Însă pentru a sculpta din cuvinte o Chiajna mai vie ca oricând, autoarea a depus un efort atât de cercetare, cât mai ales de imaginație, uneori chiar de psihologie, căci personajele istorice din carte sunt atât de bine așezate, iar gândurile lor, atât de bine plăsmuite, încât par contemporane cu omul modern al secolului XXI, sau poate omul modern contemporan cu ei?

Atât de tangibilă este Chiajna în această carte încât noi, cititorii, nu o urmărim cum se maturizează, ci creștem împreună cu ea, simțim cu ea, devenim una cu Doamna Țării Românești și o piesă de puzzle ce lipsește din lumea ei.

În acest roman s-a pus mult suflet. Altfel cum am putea să compătimim o persoană sau alta din carte, să ne lăsăm sufletul să alerge împreună cu pisoii Chiajnei prin Cetatea Sucevei, ascultând pe fundal poveștile negustoresei Marula, să ne temem de nopțile petrecute sub stele în drum spre Cetatea Ciceului, să ne agităm pentru viețile pruncilor Doamnei sau chiar să luptăm alături de oștenii ei la Șerbănești?

Această carte nu trebuie citită. Trebuie simțită. Mie mi-a schimbat complet și ireversibil percepția asupra acestei femei puternice a neamului românesc și am convingerea că ar merita ca mai mulți compatrioți să lectureze *Chiajna din Casa Mușatinilor*.

De ce? Motivul e simplu: pentru a vedea și a simți că Harap-Alb nu e din aceeași lume cu Mircea cel Bătrân, sau, în cazul nostru, că Ileana Cosânzeana nu are nimic în comun cu Chiajna.

Adică? Istoria nu e un basm. E mai mult. E viață în cea mai pură stare.

Emma MIHĂESCU

aici n-am inventat nimic

pentru Alecsandru Florea, bunicul meu

unii oameni scriu cărți
bunicul meu făcea pe oricine să rîdă să plîngă
după cum voia el mai exista oare lumea
dincolo de cum voia el de ce era
de ochii lui pointiliști strălucitori albaștri
oare de aia nu-mi plac ochii albaștri
la orice om care nu e el
care a-ndrăznit să nu fie el

poate c-ar fi greu să vă imaginați
pe cineva grav și totuși senin
zîmbitor și trecut prin mai multe locuri
decît îndrăzneau coșmarurile mele să nască
făcea și pietrele să cînte iar lacrimilor
le creșteau buze și dinți ca să rîdă și ele

Poezia Mișcării literare

avea părul ca o sută de săgeți între minte și cer
săgeți albe imaculate neiertătoare
iar vocea-i răsună încă de la colțul străzii
cînd venea să mă viziteze
cînd mergeam eu la el o luam de obicei pe la
gară
vocea lui trăgea trenul pînă la chitila
geamurile pîrîiau dincolo de ele se desfășurau
peisaje nemaivăzute iar tunelul din gară de la
ei de-acolo
cel plin de graffitiuri și mirosuri sinistre și cu
scări

cu marginile rupte sau ieșite în care sigur îți
poți rupe gîtul și azi
părea o anticameră de la versailles
parcă de-acolo îl auzeam țipînd vesel „ce
faceți, mă”
de parcă nu simțise el dinainte
tot ce putea lumea să-ți dea sau să-ți smulgă

unii oameni scriu cărți
bunicul meu le știa pe toate nici măcar n-avea
memorie fotografică
dar știa fiecare virguliță din istoria lumii
drumul fiecărui rîu bătăliile fiecărui domnitor
fiecare ritm al inimii
și eu chiar cred că n-a îmbătrînit și și-a săpat
ridurile cu dalta
ca să nu știe lumea cine era păi cine să fi fost
cel care
la optzeci de ani încă se plimba zeci de
kilometri pe zi
încă mergea la serviciu încă avea grijă de alții
încă înțelegea orice mai puțin durerea

unii oameni scriu cărți, bunicul m-a învățat
frumusețea
din prenumele lui scris ciudat din a te trezi la
trei noaptea
ca să mănînci pîine cu smîntînă și atît
din a scoate apă din fîntînă a da să mănînce
cîinilor oamenilor mușcatelor
din înjurături din orice defect
din a ieși dimineața din casă și a te întoarce
noaptea

cu disperarea altora-n spinare și cu multe
povești de ținut minte
din cum îl prindea furtuna de fiecare dată fără
umbrelă
și intra pe ușă ciuciulete spunînd că era să-l
plouă
din cum îi făcea pe unii proști spunînd că
schimbă suta pe 25
din cum vorbea din cum tăcea și mai ales
din cum le făcea pe ambele în același timp

cîndva, pe la 10 ani, m-a sunat
era aproape de ai mei, la compasului, venise
să plătească
lumina curentul nu știu n-are importanță
mi-a zis să vin și-am venit
și măi am mers
deci măi am mers
cu tramvaiul pe jos cu troleibuzul cu autobuzul
cu poveștile
și-am ajuns unde habar n-aveam că există
unde un tramvai care nu știam că există
face o buclă care nu știam că există
la capătul lui la capătul lumii
acolo muncea acolo am mîncat
gogoși cu pizza dumnezeiești
deci așa ceva nu există așa ceva transformă
timpul în praf
v-am mai zis că nici nu-mi place să mîncînc?

la 12 ani am stat la bunici o lună de zile
ea era ca și el – exact pe dos, dar tot un miracol
mergeam cu tataie la muncă
stăteam nemîncată cu orele iar apoi – ghici ce –
gogoși dumnezeiești apoi mers
mers mers
ajungeam acasă mamaie țipa la el
mers mers aveam două păduri la dispoziție
mogoșoaia rîioasa
– venea cu noi și câinele vadim
care părea un tataie al cîinilor –
și-mi povestea întreaga istorie a țării sau a lumii
și mai ales cît de proști au fost oamenii
cu fiecare ocazie pe care-au avut-o

unii oameni scriu cărți
mamaie și tataie chiar s-au iubit
mama mi-a spus că, pe cînd era ea mică,
ziua se numeau

„drace-al dracu” unul pe altul, iar noaptea își
ziceau
„comoara mea”
mamaie și tataie chiar s-au iubit voi n-o știți
pe mama

Emma Mihăescu (n. 1994, București) este absolventă a Facultății de Litere, Universitatea București și a Masteratului de Studii Literare, în cadrul aceleiași universități. În prezent, își redactează teza de doctorat și predă limba și literatura română. Are experiență de traducător, redactor și documentarist. A publicat poezie și/sau critică literară în *Poesis* (debut), *Mișcarea Literară*, *Caiete Silvane*, *Neuma* și *Graiul Maramureșului*. Bunicul ei, care i-a inspirat această poezie, a fost, pe rînd, învățător și contabil. Acestei a doua profesii (practice inițial la un liceu, iar apoi la o gogoșărie) i s-a dedicat până la finalul vieții sale de aproape 85 de ani. Neobosit în încercarea de a-și desăvârși cultura generală, el este cel mai important model în viață al Emmei.

de unde putea apărea un asemenea om
dacă nu din iubire
mamaie gătea orice chiar și gogoși
nu cu pizza dar tot dumnezeiești
sarmale omletă cu mai mult ulei decît ouă
cozonaci chiftele supă
dar cel mai mult gătea în spatele ochilor
ei căprui spre negri pe care i-am moștenit
care blocau orice care schimbau tot
și scăldau întinderea vremii în bezne de iubire
mamaie mai gătea și tăcerea
mamaie mai gătea și liniștea
probabil că gătește și acum pe undeva

unii oameni scriu cărți
bunicul meu avea aripi cartonate nevăzute
avea scris pe coaste pe gene pe palme
am fost cîndva la ei în pod și
pe lîngă almanahuri de pe vremea lui
ceaușescu am văzut
un acordeon în care praful plutea ca materia
după big bang
măi deci a cîntat bunicul – bine-nțeles că știa
să cînte
bunicul știa orice –
și-a preschimbat în razele soarelui zeci de ani
din istoria țării

era iar mic pe vremea lui carol al II-lea
iar eu eram nepoata lui încă nenăscută
și măi a cîntat de s-a născut un univers
contrafactual
în care românia nici nu fusese comunizată
iar noi aveam să stăm într-un pod fără praf
și plin de reviste cu jubileul regelui mihai și
știri despre regat

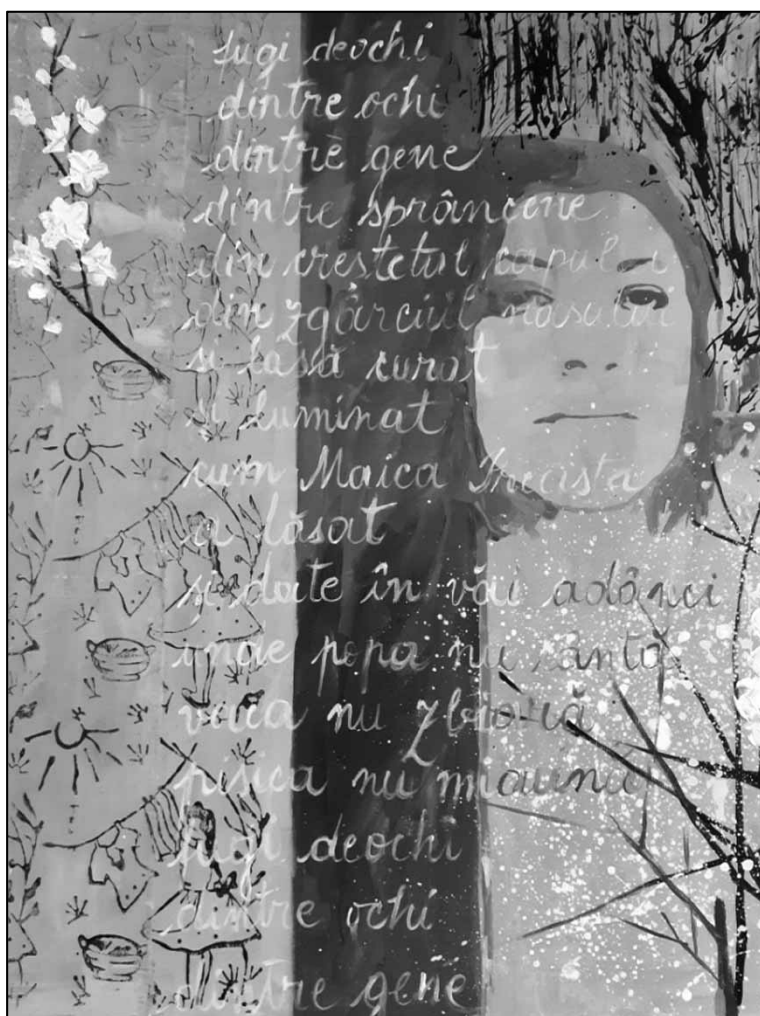
unii oameni scriu cărți, bunicul meu a fost una.

acum e anul de grație 2023 am 29 de ani
asta e prima mea poezie în care n-am inventat

nimic
poate de-aia e cel mai prost scrisă și cea mai
bună

acum am elevi pe care-i încînt sau terorizez
exact ca el cînd era învățător
bine-nțeles că tot ce-a fost bun s-a sfîrșit
din el mi-au rămas poate nestarea poate
zîmbetul

poate puterea cînd țiip sau cînd nu spun nimic
și dacă vreodată nu mai știu ce e bine
mă urc în tramvaiul de care nu știe nimeni
cobor la capătul de care nu știe nimeni
și-n cinstea lui mănînc
gogoși cu pizza de la capătul lumii

Ramona SLUG (CHITU), *Fugi deochi* (detaliu)

Gela ENEA

dragoste făcută bocnă

ies din colapsul spaimei de frig imaginând
sobe imense
focul prelungit prin limbi albastrii și palmele
deasupra plitei mângâindu-se una pe alta
am 3 ani
un metru înălțime
și credință în lacrimi
iarna ninge anihilant peste mătura orbului
zăpada o scurmă mistreții

la 18 ani
un metru optzeci și putere în mușchi
cearșaful miroase a sex amânat
perna e rece patul prea mare
visez cel mai înalt vârf de pe kilimanjaro/ de
unde îi țin adăpost
inimii sale friguroase
în realitate dărdâi prin fața căminului 5
liniștea moare în pâlcuri de păsări și-n foamea
de ea
dacă alunec pe gheață și-mi frâng piciorul o
cuceresc cu mila
orice fată simte nevoia să devină mama cuiva

iarna s-a ascuns după deal
n-o mai aștept
la treizeci de ani campeș într-un divorț în
costumul de ginere

cu tortul pe care-a-nghetăt frișca asemenea
unei ninsori

geruite
primul să facă pârtie/ strig
să nu-mi tencuiască urmele zăpada asta
murdară

văd cum iarna împinge dealul spre mine
să-l urc
târâș
târâș
am șaptezeci de ani câțiva centimetri în minus
și memoria albă
puzderie de fulgi prin care orice siluetă pare
să fie
încarnarea unei fantome

ia loc pe dormeaza mea de-o persoană
fă-te comodă
îi spun
tocmai scriu o poveste despre noi
ea se-apeacă
tandru
îmi pune vată în nas
în urechi
în gură
mi-așază pleoapă peste pleoapă
mă pupă

(Din ciclul *Despre bărbați numai de bine*)

pentru că te consider prietena mea ție pot să-ți
cer

alege o zi când să spui sunt perfectă
așa cum m-a născut mama și nu cum
m-au colonizat domnii cu fracuri
am învățat că cel mai credincios animal de
companie

se numește memorie
nu-i da voie să lingă mâini murdare
și când vrea să muște
să muște
singurătatea
seamănă cu o spinare de leoaică
poți să urci dar e mai bine să mergi pe jos
intri-ntr-o biserică pentru-a te ruga
sfînții vor coborî de pe pereți să te-ntrebe
cât mai e pîn' la Dumnezeu
răspunde-le că nu contează
se vor cățăra înapoi cu aura puțin șifonată
voiau doar să te pună la-ncercare
ai comis erori toți comitem
ele stau ca fructele coapte pe creangă
la cea mai mică adiere vor cădea
e mai bogată creanga
după?
odată la o conferință am vorbit despre timp
am spus că doar oamenii își împrumută timpul
îl primesc înapoi împruținat sau nu-l mai primesc

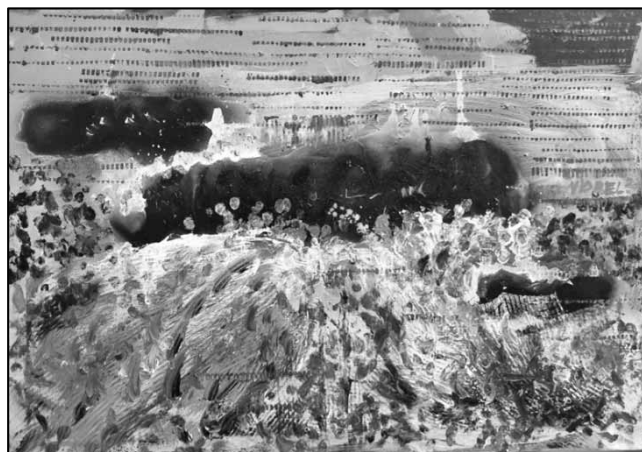
așa că dacă vezi vreun poet rătăcind pe-aici
să știi că a căzut în această capcană
și tot pentru că te consider prietena mea
te avertizez că nu toate petele se curăță
cele de sub piele rămân și ustură
în ciuda acestui adevăr alege-ți o zi când să spui
sunt perfectă/ altfel
vei rămâne cu suspinul în carne
am întâlnit în viață bărbați/ nu
și pe-al meu
se iubeau între ei se-mpușcau
ca-n westernurile americane
pe ecran apărea *the end*/ iar eu
loveam cu pumnul în televizor
să nu se-nterupă finalul
erau televizoare pe lămpi se-ntâmpla
tot pentru că ești prietena mea pot să-ți

mărturisesc

ecranul cu purici mă făcea să plâng
vedeam puricii cum invadau casa și strada
orașul și țara
trăiam un doliu național/ mi-am dat seama
mult mai târziu

acum sunt alte vremuri
avem lcd-uri avem canale avem
transe
dar pentru că ești prietena mea
chiar după o despărțire ce te-a desfigurat
după o beție cruntă sau după un coșmar
nu uita
alege o zi când să spui sunt perfectă

(Din ciclul *Despre femei numai de bine. Femeie*)

Florin VIOREL, *Eclectic Land*

Miruna MUREȘANU

Poeme

*

cu o resemnare prudentă
caut încă drumul neștiut dintre drumuri
ținând înlăuntru o candelă aprinsă
a cărei blândă smerenie
îi deschide prin noapte inimii mele o ușă
printr-un (in)finisat anxios și cărunț

ca jocul lui să nu mă îmbătrânească mai mult
prin întrebările fără răspuns care-mi stau
agățate de trup
ținând departe de mine bucuria domestică
pe-o gură închisă de rai
care-mi spune peste vreme mai stai

o noapte albă nu-mi (mai) spune nimic
când brațele mele două incunabule lirice
rezemate de niciun răspuns
destramă pânza neverosimilă-a clipei
în sunetul palid al stingerii
de culoarea unei simple atingeri

*

când vreau să trezesc bucuria din somn
într-o bibliotecă-a memoriei plină de cărți
capătul străzii înguste a nopții
zdrobește de tăcere părți din mine întregi
aprinzând cu ele o lucarnă rece de vânt
printr-un demult pe care cu nostalgie-l invoc
să mă treacă de ziua-ndoielii-ntr-o zi

să le caute cuvintelor mele o destinație mai
sigură
în timp ce lumea ridică neputincioasă din umeri
refuzând să adauge ceva
unui plâns al meu aproape letargic
abandonat în manuscrisul risipirii
din buzunarul unui timp ce încă pare viu

când pe un prag prăbușit al istoriei
îi găsește gloriei doar un loc prăfuit
în biblioteca memoriei necitită de nimeni
de unde cuvintele mele se-aruncă în fântâna
secată-a iluziei
în timp ce lumea ridică neputincioasă din umeri

*

cineva îmi întinde noapte de noapte o mână
să mă treacă prin întuneric de mine
pe-o cărare ce pare mai goală cu fiecare zi
care vine
așezându-mi pe brațe cum pe-un copil al
nimănui
uitarea

în numele unei (ne)fericiri infinite
cineva mă strânge în cătușe putrezite de flori
dându-mi fiori aproape thanatici
și aducându-mi aminte de cărarea ce pare mai
goală
cu fiecare zi care vine
sau de urmele-abrupte-ale lacrimii
care-mi întind prin noaptea albă o mână

cum m-ar acoperi cu un veșmânt de frunze
moarte
să mă treacă prin întuneric de lume

*

sub o mantie ușoară-a (des)prinderii
un copil timid aleargă prin mine fără a fi
nicăieri
purtând între pleoapele mele și palme
o (ne)liniște tulbure
cum un vierme care roade-n adânc
ascunzând sub mantia unui ochi de pământ
frunze uscate și lacrimi
împărțind unei lumi egolatre
o privire în formă de psalm
care-i complică luminii misterul

sub o mantie ușoară-a (des)prinderii
un miros vagabond de gutui
țese un munte de speranță vetust sub
pleoapele mele
pe care brusc o tăcere le-nchide
peste-un ochi silhui de pământ
prin copilul timid care-aleargă prin mine
fără-a mai fi de fapt nicăieri

*

din fumul rămas într-o candelă un foșnet
se-aprinde
încercând să-i ducă luminii gândul până la capăt
prin cerneala uscată în potirul cu lacrimi
al căror irepetabil parfum
exersează cu mine lunecarea în gol

eu cu ochii închiși sau deschiși
ating doar oglinzile așezate cu fața la pereții
din hol
care-mi vestesc un răstimp al ascunderii
printre umbrele care nu spun nimic
trecându-mi durerea din creier în inimă
unde-o ninsoare nostalgică mă-mbracă în alb
fără să știu

deschizând nicăieri o fereastră
prin viața trecută a vieților mele

ele ridică din tăcerea nopții un schit
prin simpla senzație de deja trăit
și-i plătesc pentru mine chirie-n avans luminii
de după

să-mi ducă ea poate gândul până la capăt
când căzută-n genunchi în potirul cu lacrimi
eu nu voi mai spune cu siguranță nimic

*

ascunsă într-un ochi obosit al luminii
Lacrima Christi pare un ultim mesaj
scris pe coaja uscată a vremii
căutându-i prin mine tristeții o patrie

pe muchia paginii albe ea prelungește o taină
vrând să salveze ce-a mai rămas întreg
dintr-o lume bolnavă de la răscrucea istoriei
care calcă pe spinii primejdiei și-ai niciunei
glorii

ascunzând în străfundul memoriei
semnul Lui de iubire și pace
în aplauzele solemne-ale norilor
jucându-se cu focul iluziei
în numele unei cauze dinainte pierdute

Marius BARB-BARBONE, *Cele trei grații*

Liliana BĂDĂRĂU

Și iată...

Și iată-mă prinsă-n puls imaginar
ca-n bătaia unui foc domol
înotând în lacul verbelor roșii
cu arsura pelinului
veșmânt peste umerii grei

și iată-mă prinsă-n glasul orologiului
scriindu-mi poezia
pe modelul florilor de gheață
imaginatul dans al ninsorii
macină moartea luminii

seninul închide deasupra
cupola de sticlă a gerului verde
ferești portocalii cât o palmă
ca doi ochi mijiți de lumini
prind mersul fulgului răzlețit
ca o corabie a îndrăgostiților
ce vine-n vizită la țarm
sărutând
uscatul de-așteptări
în pervazul
canatului de ger

stârnite undiri de umbre
se dezlănțuie furtuni de ispite
sub genele privitorului
cupele gem de arsura vinului
lumina pălește mai mult
tot mai mult

minuni din violă freamătă

în cântec poposește infinitul
ochiul îngroapă adânc și cuminte
gândul
rupe sigiliul splendorii
tabloul misterios
e trupul fecioarei îmbrăcat
de nudul iernii

Iubiri nedelegate de Bachus

Zâmbetul versului
îmbracă straiul focului
poamele viei răscoapte
se-ntorc în rodul pământului
graurii își cântă nebunia prădătoare
plâng pământul secetos

dintre buzele mele
de-ar fi să-mi scape
o picătură de vin
precum lui Hercule una de lapte
de la sânul Junonei

lumina dureroasă a lunii pline
încă un veac
din minutul minții
răsare o cale roșie
și am ajuns
în calea lui Bachus
în galaxia lui Bachus

vezi...
de-ți scapă o picătură de cerneală

fie cât lacrima
nu-i darnic cerul de nori
și nu regreti bogăția de idei
nici risipa

în lacrima ta de cerneală
se pierde caratul verbului

în iubirea nedezipită de Bachus

vezi tu?!...

Liliana BĂDĂRĂU este trăitoare în Iași, autoare a două volume de versuri și a unui roman. A publicat versuri în revistele *Nord Literar*, *Caiete Silvane*, *Oltart* și în revistele de specialitate ale Asociației Nevăzătorilor din România. Este deținătoare a mai multor premii literare la concursurile de literatură „Pașii profetului” și „Carmen Sylva” organizate de către ANR, precum și a unui premiu al revistei *Cronica* din Iași. A scris despre ea, între alții, R. S. Ruba și Marius Chelaru.

În pragul luminii

(mit din peșteră)

cum brațul sclavului despică sarea
și dalta-i sapă-n ocnă pe-un perete
cum degetu-i rănit zgârie-n mare
trecuta zi a muncii siluite

zi-n care s-au unit
săgeata-n cruce
lumina-n întuneric

dar nu e nicio cruce
iar aurul stă stins
în peștera uitată
nici seu de lumânare
nici candelă aprinsă

doar un nebun
în rătăcita-i minte
încurcă locul hâd
din pântec negru
moarta lumină-i pare
lumina lumirii
scânteii ce cheamă
orbii atei
la spovedanii

săgeata-nmuiată în aur
căzut-a-n fulger de-ntuneric
uitat de orice gând
cum dangătul de clopot
împrăștie urgii și grindini
trăsnetul fulgerul și moartea...

rămâie neștirea neștirii
înțesată-n umbre
sece spurcată
în balta neagră de venin
amar uscată

descătușată în pururi
meargă spre cer
iubirea înțeleaptă
din hăuri în înalturi
către soare
pe aripa ei caldă
lumine patru zări

sămânța duminirii
în suflete deschide

a ști-ul ne-vremelnic
fericirii

Pentru o clipă

În ritmul ploilor
metronomul pumnului
răstignește timpul
în crucea putrezită...

toate aceste pentru
clipa de răgaz
ce bate în cuie
roata norocului
sfâșie tăceri în riduri
nopți albe asaltează frunți
taine se ascund sub gene
uscate de febră

în straturi de ceară
frunzele iubirii
pătrund mai adânc
de sferele astrale

iriși albaștri descriu
patul de flori și zarea
cât roua mai lucește-n suflet
secunda-n inima doririi
o singură grijă
cea a ne-tulburării
sărutului dintâi
pe unde zorii iubirii umblară

clipa desfătării
se vrea
nepăsătoare timpului

noaptea ne-mprăștie-n zori
cu tălpile goale

în mirozna caprifoiului
mai ard
dorințe zdrobite
de noaptea
florilor trudite
se zbate ca un înger în noi

irepresibila înflorire

Astenie de primăvară

Pe coli prăfuite
zace stiloul
uscat de setea cuvintelor

din colțul mesei creștea un salcâm
încântătoare hamadriade
domnesc misterul luminii
o creangă străbate-n pereți
somnul închide fereastra
și-i leagăn

nu-mi trebuie trandafiri
nici soare
trezirea-i aproape de iarnă
semințele clipei trândave
negre panglici de doliu
din crengi atârână ca lilioci
decorul roadelor

un rău
prevestitor al morții
amurgul își bate clipa

sub clopote de plumb
pereții respiră bătăile aortei
și eu am inimă de piatră
spini de ochi arzători
tandre mâini păcătoase
unde-i tristețea dulce
a-ncheierii nopții

dulcile suferinți
ale dezmierdărilor
unde-s?!

stai!

răspunsul?
trupul e culcat pe flori
sufletu-n ochiuri de zăpadă
gândul
aiurea

precum salcâmul
mă-nalță-n soare

Izgonire

Se poate
se poate tot

soarele-și pune mirul
doar dacă-n piept
avântu-ndeamnă
o mână ce fură focul stelei
și-nfruntă bezna urii
în cugetarea răsăritului

aurul lunii s-a scurs
în sălcii de lumini
de doru-mbrățișărilor
au înviat crinii

grădina nestematelor adună
iubiri visate nemuririi
pe zeul primăverii
îl aștepta edenul

dar s-a născut suspinul
sub umbrele pomului
pustiu de floare

ispita roade-n inimi
ca viermele-n măr
pâinea fericirii
s-a preschimbat în lut
și-i arsă cu pelin
tristețea-nmugurește
o lacrimă de-argint

un zâmbet lănced
învinge idealul
perechea s-a ucis în cuib
cu șarpele minciunii

acolo a secat
sâmburele unui destin

pentru-ntâia oară
eva își admiră chipul
în luciul mărului
oglindă

libertatea tulbură gândul

iedera sfâșie mitul

sub stea căzătoare
evadare
veșnicia moare în lume
cu sufletul spre rai

s-a făcut pod peste orgolii
cuiete sângeră și ard
în scutul hainelor de piele
și s-a înecat o lumină

blesteme trăsesc
biciuiesc arșița nopții
luna-și adună razele-n pâraie
otrava se dilată-n frunze
o distilare a verdelui de umbre
stejari speriați de blestem
și-au scos rădăcinile afară

nu mai e loc pe styx
acolo diavolii se devorează-ntre ei

Alexandra UNGUREANU, *Passing Through*

Elena Liliana POPESCU

Dă la o parte gândul

Dă la o parte vâlul ce-ți tulbură vederea
Dă la o parte teama ce-ți vatămă puterea
Dă la o parte umbra ce-acoperă cuvântul
Și mai presus de toate dă la o parte gândul...

Lumină lină

Aprinde candela-n lăuntrica odaie
ce-așteaptă prefirata ei lumină
Îmbracă-ți sufletu-n cele mai simple straie
să-ntâmpini potrivit rostirea-i lină

Și lasă raza-i preacurată să pătrundă
în fiecă ungher, străluminându-l,
Veghează ne-nterupt nimic s-ascundă,
necunoscutul suflet cunoscându-l.

Spre tine

*În memoria tatălui meu,
poetul pilot George Ioana*

În zborul tău
ce înspre nemurire
te duce
și înspre neuitare,
alai de îngeri
vin să te petreacă,
să îți aline dorul
de visare,

iar lacrimile celor dragi,
rămași departe
să le preschimbe-n chihlimbare,
să-ți lumineze zborul
spre înalt
și dincolo de nori
– spre tine –
să te avânți în ultimul asalt.

Un singur cânt

O singură petală
Îmbracă Universul
O singură vestală
Înaripează versul

O singură chemare
Încearcă pelerinul
O singură-ntâmplare
Întâmpină destinul

O singură privire
Scrutează necuprinsul
O singură-amintire
Păstrează neînvinsul

O singură-nviere
Salvează omenirea
O singură avere
Nu-mpovărează firea

O singură esență
În toate viețuiește

Elena Liliana Popescu s-a născut în Turnu Măgurele, la 20 iulie 1948. Este doctor în Matematică, profesor al Universității din București, poet, eseist, traducător și editor. Este membră a Uniunii Scriitorilor din România și a PEN România. A publicat peste 65 de volume de poezie și traduceri din opera unor scriitori clasici și contemporani, în țară și în străinătate (Algeria, Argentina, Brazilia, Italia, Mexic, Pakistan, Portugalia, Spania, SUA, Taiwan, Turcia etc.). Poezii ale sale, traduse în peste 20 de limbi, au apărut în peste 40 de volume colective din peste 15 țări și în peste 120 de reviste literare din 30 de țări. A primit premii literare și alte recunoașteri în țară și în străinătate și a participat la numeroase festivaluri de poezie, târguri de carte și alte evenimente poetice internaționale din țară și din străinătate (Brazilia, Canada, Chile, Columbia, Cuba, El Salvador, Franța, India, Italia, Mexic, Nicaragua, Peru, Spania, SUA, Taiwan, Turcia etc.).

O singură absență
Făptura întregeste

O singură cărare
Te duce înspre tine
O singură-ntrebare
Răspunsul viu conține

Un singur gând
E poarta descătușării tale
Un singur cânt
Înălță tot ce-ntâlnești în cale.

Acorduri neașteptate

Atingi clapele durerii
în armonii bizare
pe care nu le recunoști
– acorduri neașteptate
ale simfoniei trăirilor omenești –
suferința își spune cuvântul
sub cele mai nebănuite forme
ale aparenței,
înveți mereu
și ești la fel de neștiutor,
trebuie să experimentezi mai mult,
ești vioară, arcuș, și mâna care vibrează
în ritmul melodiei,
ești compozitorul ce o trăiește
în sufletul său, tăcut,
mai înainte de a o înveșmânta
în sunete sfâșietoare,
și cel ce o ascultă înfiorat,
ești cântecul care doare,
când îți atinge coardele inimii,
ești necunoscutul
ce te întâmpină ca pe-un prieten vechi,
ești glasul sufletului
care se regăsește,
fără să se fi cunoscut vreodată.

Florin MIHAI, *Rădăcini*

Teodor DUMBE

Texte

Moartea mea, un fluture alb

seară de seară mă privește
prin fereastra
întredeschisă a dormitorului
cu tavanul alb ridat de păianjeni
între acele riduri stau
o parte din privirile mele
pe care
le-am localizat pentru atunci când
fluturile se va așeza
de-a curmezișul
pe lampa rămasă de la mama
și pe care
de la moartea ei
n-am mai aprins-o niciodată

uneori închid ochii și mi-o imaginez
ștergându-i sticla înnegrită de fum

SMS fără răspuns

Aseară l-am sunat pe Dumnezeu
am vrut să-i ofer inima
din copilul din mine
și când l-am întrebat despre
cel care am fost
mi-a amintit de ziua aceea
în care
disperat alergam după mama
apoi cu neastâmpărul de copil
l-am întrebat dacă
mama e fericită

nu mi-a răspuns
a doua zi i-am trimis un SMS
„răutăciosule”...

acum aștept să redescopăr
de unul singur
lumea
în care locuiește mama...
și din când în când
le spun nepoților că
au avut o bunică...

Timp din timp

Când eram copil voiam să cresc
ca și fratele mai mare
plin de
lumină în ochi și pe față
mai apoi să îmbătrânesc
ca și tata
singur să repar acoperișul de pe casă
cum o făcea și bunicul dar
după ce am început să mai cresc
mi-au dispărut lumina din ochi
și cea după față
când și tata s-a dus
am rămas singur
să repar
acoperișul de pe casa cea veche
și printre sudoare îmi amintesc
de fratele
îmi amintesc de tata
și câteodată de copilul din mine

Azi moartea e o poartă închisă

nu se mai moare ca-n alte dați când
pleoapa însângerață până la lacrimi
acoperea ultima tăcere și
tristețile fără capăt
vibrau lăuntric
iar lumea
desena cu ceară un Dumnezeu

nu se mai moare ca-n alte dați
și nici durerea nu se mai plimbă
din om în om
căutând o nișă
criza ne-a afectat și sentimentul
azi moartea e o poartă închisă
coridorul acela alb e-n renovare și
nimeni nu ne mai promite când și cum...

de aceea dați-mi voie să mă mut
în fiecare din voi
să mă rog să înjur și
din când în când să iubesc
uite cât de greu e să mori

Icoana de pe fundul apei...

De vreți să mă cunoașteți
nu-mi bateți în fereastră
ca o pasăre
izgonită din cer
ocoliți-mi inima și uitați-vă
în lacrima ce pare
o fântână țâșnitoare
pietruită
în straturi de-amintiri
și-n fundul ei
pe o sigură icoană
stă scris un singur nume numai unul...

veniți de beți că-n viitor
nimeni nu va ști ce și cine va urma

Scrisoare către tata

Tată, eu sunt teo
și-l rog pe Dumnezeu să deschidă cerul
să te privim așa cum și tu ne priveai
când ne vegheai somnul

ce să-ți mai spun, tată
noi suntem bine, mami numără zilele
de când
ai plecat
deseori te privim prin spărtura din vis
fotografia de pe noptiera
din camera de oaspeți
am înrămat-o în lacrimi și
vor curge mereu înspre suflet,
deasupra casei
veghează soarele
are mult prea mult
sânge în priviri
și pare trist și flămând
să mai știi, tată că
în patul tău de două persoane
nu mai doarme nimeni

fără tine nu mai suntem noi

toate lucrurile sunt mici
întâmplător sau nu
Dumnezeu privește și tace
acum eu sunt cel care trudește
prin casă,
liniștea și suferința înspăimântă, tată
din când în când ies la poartă dar să știi că
am lăsat-o întredeschisă
pentru ziua în care o să vii
să-ne spui

La mulți ani!

Mâinile mele care dorm în patul copilăriei

Mâinile mele au îmbătrânit subit
până mai ieri
am atins cu ele cerul
marea
ploile și frunzele
din copacii tineri
ce-și înălțau palmele înspre cer
rotunjind universul
azi par o lună ruptă în două
de cineva care nu iubește asfințitul

da da sunt mâinile mele care dorm
în patul copilăriei...

Jumătatea de cer

luasem cu mine creioanele de colorat
și ultimul zâmbet al mamei
apoi am intrat
ca un pictor
în copilărie vrând
să o desenez pe bunica
cum se înalță pe vârful degetelor
de la picioare să
prindă în căușul palmei
cel mai frumos măr
din livada din spatele casei

cândva ascunsesem acolo
jocurile copilăriei
pentru atunci
când
mă voi înalța pe vârful degetelor
pentru a prinde în căușul palmei
cel mai frumos măr
pe care
să-l dăruiesc nepotului meu

privirea îmi era înnodată de negura vremii
livada din spatele casei
dispăruse odată cu bunica
doar un păianjen rămas acolo
de când lumea
țesea cu migală pe urma bunicii
mi-am scos din desagă
creionul albastru și
am desenat jumătate de cer
de undeva
de pe marginea cealaltă
mă privea Dumnezeu

știu că și înlăuntrul meu
am lăsat ceva neterminat
mă voi întoarce la anul când
vara va fi pe sfârșite și
voi desena jumătatea de cer rămasă
pentru atunci când mă voi
întâlni cu Dumnezeu și
o să-l întreb
în care parte de cer
o găsesc pe bunica
până atunci o să desenez o punte
între cer și pământ

un fel de trecătoare pe care
o să-mi exerseze plecarea

mama
a plecat și ea
să o caute pe bunica
și nu s-a mai întors

Mărturii

Între liniștea lucrurilor
și aburii ploii
stă mărturia a tot ceea
ce nu poți să atingi
și totuși
în intimitatea lor
toate lucrurile respiră

Motivație

Ca Om sunt
motivul iubirii
lui Dumnezeu
pe
pământ

Colind pentru mama

M-am pus pe genunchi
în fața lui Dumnezeu și
l-am rugat
să mi-o trimită pe mama
de Crăciun

din ochiul cerului
picurau lacrimi

în singura lacrimă
oprită pe obraz
am văzut-o pe mama
i-am cerut voie să o colind
dar...
nu mi-a răspuns

era colinda învățată în copilărie

Vasile IONAC

Efigie

Întâmplător sau nu,
m-am îndrăgostit de toate femeile
pe care nu le-am întâlnit.

femeile pe care le întâlnesc,
adesea sunt însoțite
de câte unul sau mai multe destine,
de amintiri fascinante cu și despre bărbați,
mereu alții.

pentru că esențele se mai cârlesc,
există, printre sentimente
încăperi cu vechituri;
femeile care păstrează intacte
trăsăturile de frumusețe,
nu pomenesc despre trecut
nici în clipele de sinceritate.

femeile foarte frumoase
trec indiferente pe lângă prezentul meu
și, din când în când,
chiar îmi transmit, în loc de salut,
câte o zicere, pe care,
eu, cu toată tăcerea,
vreau să o transform în cântec.

doar femeile pe care nu le-am întâlnit,
din modestie și loialitate,
pe mine nu mă vor înșela
niciodată.

Mutarea în Soare

Vasile al Mălăinei din Țărmurea
este unul din cei mai știuți oameni
sub care zăbovește pământul.

lui Vasile i se mai spune și Criticul,
„nu lateral, adică cu scrisu’
ci unul care lovește în tăte”,
se umflă în pene Interimarul,
neam de frate cu el,
caracterizându-l.

când i-au venit facturile
pentru lemnul de foc, curentul electric
și televizie,
a fost tare oțărât Criticul.

– uite bă, știi ce m-am gândit?
de mi-ar da mie ăștia puterea
(nu se știa cine-s „ăștia”,
dar nu-l întreba nimeni nimic
ca să nu-i conturbe ideile),
aș muta pe oameni în Soare.
ar mai trebui să plătim corentul?
nu, că e lumină din belșug și gratis.
ar mai trebui sobă și lemne?
nu, că acolo nu ninge
iar dacă ar vrea să ningă,
arunci câteva vreascuri de raze în vatră
și tăt omătul se face apă fierbinte,
iar nevasta asta a mea
nu ar trebui să încălzească în căldare
când spală haine.

nu ar trebui nici televizie.
ne-am uita de colo de sus la tot ce se-ntâmplă,
direct și fără bănăt.

– pe cine ai mai vide tu
dacă muți tăți oamenii în Soare?
zice Grigore Circulă
cel care, de când și-a cumpărat agregat
nu mai taie găinile, ca și creștinul,
cu securea pe tăietor:
„cu circularul una două rămân fără cap”
(el a rămas doar fără un deget).

– vezi că ești nepregătit
din punct de vedere telectual?
aș mai lăsa câțiva fraieri pe pământ
să avem la ce ne uita...

– dar, bade Vasălie,
nu ai cum ajunge pe Soare.
te-ai topi cu milioane de kilometri înainte.
acolo e temperaturi mari,
își dă cu părerea Dumitru Mozambic,
un ins mai tânăr care,
zărind Bucureștii când a fost în armată,
o zâs că-i „din regat”.
până se va afla ezaat unde este rege,
i s-a spus Mozambic.

– vezi că ești tăntălău?
tu crezi că nu știu?
că nu m-am gândit?
și încruntând fruntea a inteligență
conchise:
o să-i mut noaptea!

toți l-au răs pe Mozambic
aruncându-i
din buza dețului de răchie:
– băi, Dumitre,
tu te pui cu Criticul?
ăsta nu ar spune ceva negândit,

ăsta are cap de președinte.

și cam așa e...

Vasile Ionac s-a născut la 18 septembrie
1958, în Dej, jud. Cluj.

Primul text tipărit: 1971, revista *Albina*.

Debut editorial: 2010, cu volumul *Iubind
iubirea*, poezie, Editura Anamarol București, 264
pagini.

Mai oferă tiparului câteva volume de versuri,
de obicei la edituri din Iași.

Este inclus și în câteva antologii poetice și în
paginile unor reviste precum *Faleze de piatră*,
Agora literară, *Caiete Silvane*, *Astra dejeană*.

Trecere

Mereu fără de urme-i calea noastră,
de parcă timpul s-ar fi știut zidi.
fereastra dinspre zări, mereu sihastră,
a cam uitat cum arătam copii.

hârciogi de gumă plimbă rafturi triste.
în buletin mereu e altceva.
facem ca risipa să existe
învățând pe semafor a sta.

picajele poveștilor nespuse
vor pigmenta nescrisele scrisori;
plimbările acelea de pe Urse,
rămâne-vor doar clipe de candori.

în ochii mei tu te-ai născut frumoasă
și cât trăiesc, așa o să rămâi;
chiar dacă iarna asta-i cam ploioasă,
în amintirea iernilor dintâi,

ești starea nesfârșirii de acasă
și nseninarea unui cer lălâi...
frumoas-ai fost la altul, ca mireasă
și altceva... ai mai avea să spui?...

(Căpâlna, 2023)

Robert SZASZ

Citind petalele aurii

Poezia se scrie cu inocență. Cu inocența întrebărilor specifice tinereții, specifice vieții. În această inocență așezi, cât se poate, în parcurs, o anumită știință. Care se dobândește prin experiențe de lectură. Robert Szasz e la vîrsta întrebărilor și a experiențelor de lectură deopotrivă. Poezia lui e adesea asemenea picturii naive, cu frumuseți ce izbucnesc în fața ta precum floarea dintr-un mugure într-o dimineață de primăvară caldă, precum o căprioară dintr-un tufiș îmbogățit de anotimp. Îi vom urmări mersul poetic, ca o promisiune. (O. N.)

Cântec pe vînt

Vîntul își ia rămas bun
De la ursul brun
De la apa blîndă
De la lumina spîună

Pe ceterașul nebun îl învelește
Într-o pătură de resemnare

Oare muntele-l va plînge?
Pârâul va mai curge?
Pădurea îi arată un rînjat

Lumea va fi mereu, fără el.
Iar cetera va cânta pe alte culmi.

Poezia tinerilor

Încotro suflă vînturile reci

Încotro suflă vînturile reci
Spre stele înghețate și nori de cianură
Pretutindeni stăpînit de ură
Negură pe veci

Acolo domnițele așteaptă
Să ne ia pe toți în coasă
Dar nu moarte să ne aducă
Viață în eterna poruncă

Ceața să înece galaxiile
Fumul pal ce mănîncă negrul
Și Belial să înghită cerul

Astfel e ruga celor Nouă Unghiuri.

Norocul orbului

Înghețu'-mi bântuie nopțile
Luna își acoperă rușinea
Cu țoale de nenorocire
Iar niciun suflet
Nu mi-ar deschide porțile

Fiecare noapte
Îmbracă alt negru
Fiecare noapte
Îngheață iar ceru'

Fiecare noapte
Îmbătrânește stelele
Până ce sunt
Fiecare șapte

Ce n-aș face să mă întorc!
Dar în urmă e doar foc.

Jihad

Ori pe unde pășesc,
Sunt salutat de iarbă și pomi
Iar orice cuvânt rostesc,
Primește un răspuns din nori.

Tânjesc după mângâierea vântului,
Mă închin către iubirea frigului,
Și mă rog să mă astupe pădurea
Sub cupola sa de brazi.

De unde, omule,
Să dezgrop pasiunea
Pentru societatea și lumea
Clădite din moartea
Duhului tău veșnic?
Ordonate cu cartea
Realizărilor tale,
Trainice ca roua-n soare!

Binecuvântați sunt cei
Ce prin lume pășesc ca miei,
Mâncând iarba călcată-n urmă
De turmă...

Așa cred ei,
Însă mi-e milă de ei,
Căci mielul își cunoaște
Al său rost divin,
Și își iubește
Al său trai din plin!
Dar omul nu poate fi recunoscător
Nici pentru duhul său visător!

Într-adevăr, visele omului sunt moarte,
Atâta timp cât ascultăm
Niște muritoare șoapte.

Ce să mai visez, atunci,
Decât un singur gând sfânt;
Să pășesc mereu prin vânt,

Să mă închin frigului și brazilor,
Iar chiar și-n umbra coarnelor,
Să aprind dragul Cuvânt!

Robert Szasz s-a născut în 3 mai 2004, în Bistrița. Este student în anul al II-lea la Facultatea de Științele Comunicării din cadrul Universității Ecologice din București. De-a lungul timpului a primit diverse premii literare și mențiuni la concursurile de profil – Saloanele „Liviu Rebreanu”, Bistrița, Festivalul Internațional de Creație literară „Vox Napocensis”, Cluj-Napoca, „Lirismograf”, Sibiu, fiind publicat în antologia „Conexiuni”, Sibiu, Revista „Semn” a Casei de Cultură a Studenților din Cluj-Napoca și în suplimentul „Răsunetul Cultural”, Bistrița. Grupajul liric din *Mișcarea literară* constituie debutul său poetic.

Suflete visătoare

Visăm împreună;
De când ne-am născut,
În antiteza mamei natură,
Visăm o furtună;
Vijelie ce desparte apa
Și ne arată soarta.

Ansuz și Thurisaz;
Din acestea ne răsare duhul!
În noi a însuflat Nebunul
Nesăbuița de a ne croi drumul,
Privirea să înlăturăm fumul!

Iar vidul,
Privirilor neschimbător,
E veșnic distrugător;
Perpetuu inovator,
Fire pentru făuritor,
Ne-a învățat să ucidem timpul!

Două vieți am trăit,
În același timp, dar despărțiți
De egoismul împruțit,
Al curvelor alea trei;
Chefuiască ele pe vârful lor înșorit,
Îmbată-se duhul lor înnegrit,
Ce din mofturi,
Nenorocire a sortit!

Nouă ne-a sortit!
Ne-a nenorocit,
Să pășim în umbre înstrăinate;
În soare îmbăiați,
Dar lumina ce arată calea
Fie un licăr de departe!

Însă mințile văd și în beznă,
Căci mințile în întuneric s-au născut!
Iar întunericul vede
Ce lumina n-a cunoscut!
Astfel visele nu mor.

Astfel nu murim de dor!
Alte suflute singure s-au sfârșit,
Singure s-au nenorocit,
Dar duhul nostru nenorocit
Este unul visător!

Nu vom lenevi!
Știm ce a fost prezis;
Căci din afundul beznei,
Nebunul a vorbit,
Capricornus Rex in Tenebris,
Și astfel a zis:

„Să bată ploaia peste munți,
Apele mării să le împartă vijelia;
Să le fie deschis drumul,
Sufletelor astea proscrise,
Să-și găsească iubirea!”

Pentagrama

Am văzut, prin febra viselor
O vale sublimă, ascunsă între munți
Împrejmuită de brazi, stânci
Peste apă, atârând punți
În desiș, comoara oaselor
În vânt, miresmele adânci
Ale stăpânirii pentagramei.

Am simțit că nicio răsuflare
N-a încălzit acel vânt;
Căci ce suflă în acea vale
Nu are duh, nu e sfânt.
Pământul înecat în ploaie,
Spinii din tufișuri,
Regatul îngerilor, ce au stins dragul Cuvânt.

Ei n-au case, căci nu dorm,
Dar cuceresc cerul-n zbor,
Brazii se închină la trecerea lor,
Și-n spre orizonturi nesfârșite,
Călăresc cascadele umbrite de nori.

Am ascultat, în taină,
Glasul unit al copiilor văii,
Cântând psalmii ploii
Și preaslăvind umbra,
Ce le ascunde valea de ochii lumii.

Într-adevăr, valea e o binecuvântare a Lui!
Căci în umbra pentagramei, el își ascunde
Dragii Lui fii răzvrățiți.

Unde răsună viața

Oare răsună viața dintr-un pian?
Oare din ea a gustat Chopin?
Dacă ar fi așa,
Așa schilod ar fi îmbătrânit?
Un pustnic,
Așa trist ar fi murit?

Dacă răsună viața dintr-un pian,
Dovada ar fi Liszt;
Ce n-a fost o zi trist,
Ci înecat în laude și splendoare,
Preaslăvit peste hotare,
Dar la crepusculul vieții sale,
Doar un obosit artist.

Oare răsună viața dintr-un pian?
Dacă răsună,
Beethoven ar mai fi surzit?
Dar dacă nu asurzea,
A 9-a o mai compunea?

Pe Mahler cine l-ar mai numi;
Dacă pe ai săi copii,
Moartea nu-i răpii?

Cu siguranță,
Și Homer, de n-ar fi orbit,
Niciun poet,
Niciunui poem,
N-ar fi dat viață.

Nu va fi lumină

Nu va fi lumină,
Nici azi nici mâine!

Nu vei găsi căldură,
La sânul mamei natură!

Dar duhul zboară în întuneric,
Și-și face tihnă în brumă.

Muntele alb pe care vei muri

Îneacă-mă, mamă, în brumă
Și scaldă-mă, îneacă-mă
În furtună!

Mângâie-mă, mamă, cu vânt înghețat
Și-ngheață-mi, mamă, sufletu' înfierbântat

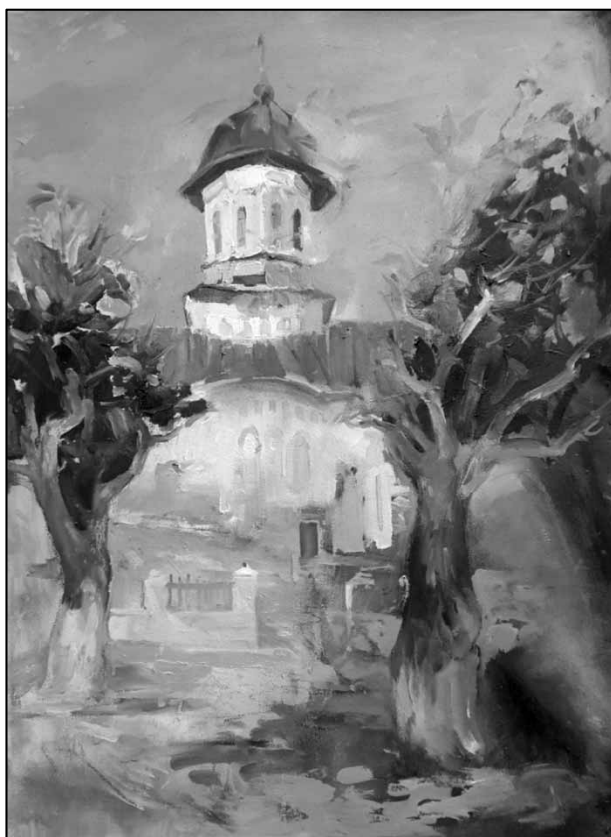
Pământul primordial, iarba sublimă
Fie ale mele pătură și pat!

Și nu plânge, mamă, căci nu mor
Ci îndeamnă ploaia să cadă din nor
Peste mausoleul meu sălbatic.

Să hrănească pârau
Ce curge prin pietriș,
Ocrotit de desiș,
Adapă căprioara și ursul.

Hoinărind, admirând,
Sub veghea primordială a muntelui,
Mireasma crângului,
Savurând, inspirând.

Îngheață-mă, mamă!
Căci sufletu'-mi arde,
Și nu există răcoare,
Nici viață, nici rost,
În afara sacrelor tale arte!

Valeriu HERȚA, *Dimineată la Călimănești*

Iuliu-Marius **MORARIU**

Piatra de hotar

A fost om zdravăn la viața lui. Dacă nu l-ar fi pălit fulgerul, ar mai fi trăit de bună seamă ani mulți. Era de-o robustețe cum rar mi-a fost dat să întâlnesc. Chiar și așa, nu sunt sigur dacă descărcarea de energie din ceruri a fost mai puțin șubrezită decât el. Îi priveam chipul. Senin, ca întotdeauna. De parcă nicio durere nu se cuibărise vreodată în inima lui. Deși, de bună seamă vor fi fost destule. N-a avut nici când, nici cum, și, poate, nici cui să o împărtășească.

Se născuse surdo-mut. Când părinții lui și-au dat seama de asta, s-au străduit să-l integreze cum s-a putut. Fără prea mari pretenții. Cu cât creștea, cu atât handicapul i-a devenit mai vizibil. De-ndată ce a trecut de doi ani, babele au și-nceput să şușotească în poartă, scuipându-și în sân:

– Ptiu, bată-l amarul, cât îi de frumos! Nici nu zici că e copil schimbat. Și doară i-am zis noi Lucreției să nu-l lase singur până la Botez. Că vine Sarsailă și îl înșimbă. Și totuși, măcar îi frumușel.

Proza **Mișcării literare**

Exista în acea vreme convingerea, păstrată până astăzi, conform căreia anumiți copilași puteau fi schimbați până la Botez, dacă nu li se acorda grija corespunzătoare. De fapt, era doar o formă de a pune în cărucia cuiva o năpastă a sorții.

Ce-i drept, problema aceea i-a cauzat în prima parte a vieții mai multe neplăceri. Părinții nu l-au dus la școală cu toți ceilalți. A

încercat mama să-l învețe toate cele. Carte n-avea nici ea. Ca atare, a rămas analfabet. Dar cu ale gospodăriei se descurca bine. Știa să facă de toate. Și din cele femeiești, și din cele ale bărbatului. Tatăl lui l-a văzut că-i voinic și nu l-a cruțat. În plus, prindea repede. Așa s-a deres, cu vremea, un om descurcăreț. Gătea, spăla, călca și era mereu curat. Iar la pădure și la celelalte munci nu-l întrecea nimeni. Îl binecuvântase Dumnezeu cu multe daruri, dar îi luase sonorul și auzul. Ochii albaștri și părul auriu îi dădeau un aspect de-a dreptul frumos. Multe fete și l-ar fi dorit tovarăș de viață și multe femei ar fi vrut să-l aibă drept ginere, dacă ar fi putut vorbi. Așa, era doar un „mut”. Aceasta era eticheta pe care o aplica lumea din sat oricărui om suferind de un handicap. Indiferent de boală, erai „mut”. Și pace. Puteai fi șchiop, orb, surd, cu un membru amputat, ori lipsă. Mutu’ Ion, mutu’ Geo, muta’ Ină erau parte a unui tablou complex. Ce-i drept, n-a beneficiat niciodată, cel puțin de când l-am cunoscut, de tratamentul celorlalți. Dacă în cazul lor eram forțat, nu de puține ori, să trag zdravăn de urechea câte unui pici nesimțit, până să-l lămuresc că nu-i frumos să arunce cu pietre, ori să jignească un om mai în vârstă decât el, într-al lui n-a fost niciodată nevoie. Statura lui îi impunea respect. În plus, i se dusesse vestea că are o putere cum rar s-a mai întâlnit. Îl palmuise la un moment dat Vasile, unul dintre flăcăii țâfnoși ai satului. Experiența exotică l-a costat pe acela două măsele și un drum la felcer. Cea de-a treia nu-i ieșise încă

de tot din cavitatea bucală. Pendula, prinsă între câteva fâșii de piele și-i producea o nefericită sângerare. Mutu' Geo, cum îl porecliseră, luase palma din partea sa ca pe o glumă. Răspunsese la fel. Doar că, în vreme ce la el, nici nu se simțise, celuilalt îi fardase bine chipul. Ochii albaștri ai unuia se învecinau acum cu ochiul drept vânăt al celuilalt. Ca atare, lumea s-a liniștit. Știa că nu-i de stărnit și ținea distanța. Copiii se speriaseră și ei și îl ocoleau. Mie îmi era drag de el. Venea regulat la biserică și tot mereu era primul când îi ceream ajutorul. Spre deosebire de alții, nu trăncănea non-stop din gură și nu mă săcăia cu întrebări nefericite. Îi mai dădeam, din când în când, la câte un pahar de pălincă, după ce încheiam treaba, să privească la Biblia ilustrată. Tare-i mai plăcea. Nu de puține ori, când mă îndepărtam nițel, îl vedeam lăcrimând. Niciodată nu l-am văzut beat, ori mânios.

În istoria satului a rămas printr-o ispravă mai ciudată. Era obiceiul ca, în fiecare an, în săptămâna de după Paști, lumea să se adune. Se organizau tot felul de întreceri, care mai de care mai ciudate. Una dintre ele o reprezenta cea care avea în centru piatra de hotar. Obiceiul era unul vechi și data, ziceau bătrânii satului, din timpul romanilor. Nimeni nu le-ar fi pus la îndoială cuvintele, deși nu exista nici o dovadă în acest sens. Din două locuri bine stabilite, aflate la distanță egală în raport cu hotarul dintre sate, un flăcău dintr-al nostru și unul din cel vecin porneau cărând în brațe un pietroi imens. Cel care reușea să îl ducă mai departe în teritoriul localității concurente stabilea pentru un an mejda. Treaba nu era atât de ușoară pe cât putea părea la prima vedere. Pe marginea drumului se aduna, precum era de așteptat, o mulțime generoasă de curioși. Întrucât miza era una socială, în vreme ce unii își încurajau candidatul, ceilalți făceau eforturi disperate să-l încurce. Îl înjurau, spuneau vorbe ciudate despre neamurile sale, ori bancuri. De cele mai multe ori ajungeau să clacheze și cei mai tari de înger, darămite cei slabi. Nu puteai să nu auzi anumite strigăte. Și întotdeauna se găsea câte unul mai priceput în a te distra. Fie că îți zicea te miri ce vorbe urâte și îți venea să pui bolovanul jos și să îi dai o lecție, fie că încerca să te ademenească în fel și chip. Nici fetele, ori

femeile nu se lăsau mai prejos. Nu de puține ori, câte una mai rea de gură, ori chiar de muscă, își folosea farmecele spre a-l ademeni pe vânosul bărbat care se angajase în amplul demers. Îndeobște, furia și toate cele încetau de îndată ce întrecerea era sfârșită și începea petrecerea. N-au fost, însă, în decursul vremii, puține situațiile în care oameni cumsecade au devenit dușmani și s-au urât pentru tot restul zilelor lor. În plus, dacă mejda se muta mai înspre satul vecin, taxele erau mai mici pentru ai noștri și ai lor veneau să plătească la noi. Dacă se întâmpla invers, era în dezavantajul nostru. De la o vreme, devenise destul de dificil să mai găsești candidați pentru astfel de întreceri. În multe rânduri, cei care voiau să se înscrie nu aveau calitățile necesare, iar cei care ar fi putut s-o facă refuzau. Se temeau că nu vor rezista războiului psihologic care acompania întrecerea.

Nu știu a cui a fost ideea din anul acela, de a-l alege pe mutu' Geo. I se dusese vestea că-i puternic. Îl mai văzuse lumea și la muncă, cum duce singur claia de fân în spinare, în vreme ce altora le trebuiau câte cinci bărbați să o urnească și se mai și opinteau pe drum. Și-n plus, avea un defect care aici putea fi considerat calitate. Nu auzea. Puteau să urle și să huruie pe marginea drumului, cât încape. Ce l-ar fi deranjat pe el? L-au abordat din timp. Refuzul său inițial nu i-a speriat prea tare. Au insistat și-n cele din urmă l-au convins. Era pentru prima dată când flăcăii cei mai de frunte ai satului roiau în jurul unuia ca el. Ca albinele în jurul stupului. Aveau și motiv s-o facă. Prestigiul satului depindea de unul ca el. În anii trecuți, aleșii lor se dovediseră mai slabi și hotarul se mutase în dezavantajul lor. Acum, sperau să îndrepte lucrurile. Cu câteva zile înainte i-au explicat cum stă treaba. I-au pus pietroiul în brațe și l-au urmărit când făcea traseul. Era în stare să meargă așa vreo trei localități fără să obosească. Așadar, din perspectiva rezistenței, nicio grijă. Urmau doar să-l pregătească și din celelalte puncte de vedere. Spre a evita surprizele. E drept că omul era surd, dar putea fi totuși distras într-o formă sau alta. Or, asta trebuia, apodictic, evitat. Ca atare, l-au învățat să nu privească nici în stânga, nici în dreapta. Doar înainte. Așa nu

putea vedea nici strâmbăturile unora, care încercau de bună seamă să lucreze la aspectul psihologic, nici ademenelile fetelor.

Ziua concursului sosi mai repede decât se așteptau. Nici celălalt concurent n-a fost rău. Dusese piatra de hotar cu vreo câteva zeci de metri în teritoriul lor. Aveau, însă, nădejde că mutu' Geo va remedia problema. Odată ce-a luat obiectul în brațe, omul s-a pornit hotărât la drum. Pășea de zici că era o zi de primăvară în care-și ducea caii să-i adape. Avea un mers atât de firesc, încât, dacă n-ai fi văzut în brațele sale ditamai bolovanul, n-ai fi zis că duce o așa povară. Au răgușit cei din satul vecin strigând. L-au înjurat, l-au laudat, i-au zis câte în lună și în stele. Fără succes. Au încercat apoi fetele. Felurite satire, urări care m-ai de care, și-au dat ghes a ieși din gurile lor. Efectul a fost la fel de nul. Problema n-ar fi fost atât de gravă dacă, după ce intrase deja de mulțisor în hotarul lor, omul nu s-ar fi apropiat vertiginos de centru. N-ar fi fost o mai mare rușine decât aceea ca centrul localității să aparțină, fie și pentru un an, vecinilor. Disperați, au început să se sfătuiască. Nimic fezabil nu părea a se ivi la orizont. Până când, șturlubatica Ioană, pe care cu toții o cunoșteau pentru felul ei atipic de-a fi, fapt care-i adusesese uneori și acuze, nu se știe cât de drepte, a venit cu ideea salvatoare. S-a plantat la vreo câteva zeci de metri în fața lui și și-a ridicat poalele. Geo a lăsat atunci speriat bolovanul și a dus mâinile la ochi. Și-a acoperit, rușinat, privirea. Apoi, a luat-o la sănătoasa în hohotele mulțimii.

– Uite și la ăsta, rușinos mai e! Ditamai matahala și și-o acoperit ochii să nu-i vadă golătatea. Nu degeaba-i mut!, chicoteau cei prezenți.

Omul n-a mai ieșit vreo săptămână din casă. De rușine. Ce-i drept, a crescut mult atunci în ochii consătenilor săi. Le-a salvat pielea și i-a umilit zdravăn pe vecini. Hotarul comunei se oprise la vreo sută de metri de centrul satului lor. Un an de zile au avut de purtat acea umilință. În plus, femeia cu pricina

s-a simțit și ea stânjenită. Nu se aștepta la așa ceva. S-a gândit ea că avea să rădă cu gura până la urechi. Ori să facă cine știe ce. A durut-o rău faptul că l-a umilit așa. La o săptămână după moment și-a luat inima-n dinți. S-a dus la casa lui. I-a cerut iertare, cum a știut ea mai bine. I-a dus și ceva de mâncare. Un om zdravăn ca el, care făcuse un lucru atât de minunat cu piatra de hotar merita răsplătit. Și-n câteva luni s-au luat. Nimeni n-a putut înțelege vreodată ce-a găsit o fată așa frumoasă ca ea la un mut ca el. Doar că nu prea le-a păsat nici lor de părerea lumii.

Când, după vreo doi ani, peste sat s-a coborât năboiul, tot Geo a fost salvatorul. S-a azvârlit cu curaj înspre inima bulboanei și-a salvat pe pruncii lui Machidon, pe care-i luase apa. Apoi, cu o nouă opintire, a luat-o din nou în josul apei, de unde a adus, trăgând de căpăstru, și caii gospodarului. Și uite așa, a devenit tot mai iubit de lume. Nu de puține ori mi-a fost dat să văd cum mame, care altminteri nu prea se sinchiseau de spusele odraslelor lor, astupau cu câte un dos de palmă aplicat zdravăn gurile unor copii care încercau să vorbească rău despre el. Nu la fel se întâmpla cu alții.

A îmbătrânit frumos și-a dus-o bine. Au reușit, împreună cu Ioana, să ajungă la o avere considerabilă și să fie respectați în sat. Nu erau datori nimănui cu nimic și ajutau pe oricine avea nevoie. Socotesc că ar mai fi dus-o mult și bine dacă nu l-ar fi lovit năprasna. Plecase după lemne în pădure. Vremea nu se arăta prea prielnică. N-ar fi fost, însă, nici prima, nici ultima dată când ar fi plecat pe-așa timpuri. Când s-a dezlănțuit furtuna, tocmai încărcase bine carul și pornise la vale. De altfel, boii au găsit și singuri drumul spre casă. Au ajuns în poartă cu carul plin. Fără stăpân. Pe mutu' Geo aveau să-l găsească câteva ceasuri mai târziu sătenii. Prăjit nițel pe o parte. Sprijinit cu o mână în piatra de hotar. De parcă și-ar fi adus aminte vremurile de altădată...

(Saint-Hubert, 6 nov. 2023)

George DIMITRIU

Copacul cu... cormorani

În cea de-a treia zi de Paște a anului 2023 am pornit dis-de-dimineată împreună cu fiul meu cel mare, Ștefan, spre Dunavățu de Jos. Ajunși pe la prânz la pensiune, am fost întâmpinați de arbori gătiți cu superbe magnolii alb-movii, ornate-n interior cu sute de puncte. Pe-un perete trona o imensă planșă ce prezenta peștii din apele României alături de una referitoare la păsările migratoare, de ample hărți ale Deltei, și de-un tablou-caricatură ce înfățișa oameni politici. La loc de cinste se hodinea, înfipt într-un panou lemnos, un cap de pește cu gura deschisă - se voia hidos însă era cam știrb! Din restaurant se putea admira un canal pitoresc, vecin cu pensiunea, canal pe care se odihneau câteva bărci.

Începuserăm dejunul cu borș de pește, servit ca la Letea: zeama și cartofii în boluri iar peștele, fiert, îmbrăcat în legume, ne-mbia de pe-un platou. Am continuat c-o saramură de crap cu mămligă minunat așezată într-o farfurie încăpătoare, farfurie care găzduia și un recipient cu supliment de zeamă. Nea Florin, barcagiul, și-a făcut apariția înainte să terminăm de mâncat. Fața roșie, de lipovean, n-avea pilozități; avea în schimb buze subțiri, nas consistent, și fusese plantată pe-un trup solid. L-am citit imediat:

– Aduceți un păhărel să vă torn niște pălincă ardelenescă de prune!

Vine cu un pahar pentru vin, îl umplu pe jumate, însă băutura n-apucă să se hodinească.

– Încă unul?

– E bună! declară în timp ce-mi întinde paharul gol.

Îi fac plinul, stabilim planul de bătaie, însă ochii, căprui, cercetători, i se lipiseră de sticla de un litru plină cu lichid galben ca Soarele.

– Mai pun unu’?

– Nu, tre’ să conduc barca!

Am coborât scările pietruite spre terasa cu piscină care avea atașat un mic debarcader ș’am urcat într-o șalupă. Doar noi.

Călătoria a început pe Canalul Satului, sub privirile mirate ale unei berze semețe care însă nu s-a sinchisit de noi. Străjuit de arbori, de debarcaderele pensiunilor și de ambarcațiuni, canalul găzduia și două bănci așezate pe-o platformă, la umbra unui copac. În scurt timp am ieșit în Lacul Barcaz, care se lăuda cu o insulă de stuf și cu câteva rațe. Cerul se lăsase dominat de nori mari, albi. Prin intermediul unui canal de legătură străbătut de-o apă muștar, mată, încadrată de arbori ce formau parcă o boltă, am ajuns în Lipoveni. O puternică senzație de junglă îți transmitea acel canal, canal în care copaci pletoși, vernil, furau din luciul apei ca muștarul. Lăstăriș aparent timid mușca hotărât din canal când dintr-o parte când din alta, de-ți era imposibil să vezi calea de urmat. Pe-alocuri câte-o salcie plângătoare ne făcea reverențe ori fire răzlețe de stuf se odihneau pe fața adolescentină a

Reportaj

apei. S-adunau mai multe câteodată, luând tanțoș fața arborilor. Unele crengi se înclinau dându-și parcă mâna peste canal, ca într-un dans al dragostei. Altele, verzi-muștar sau de-un verde-crud, se reflectau alături de cerul alb-gri pătat uneori cu albastru lângă stuful maroniu ce străjuia apa-ngustă, creând un peisaj ireal. Soarele, atunci când își făcea apariția, se folosea de arbori pentru a-ntuneca apa canalului, canal prin care barca se strecura unduindu-se.

George Dimitriu s-a născut la 14 ianuarie 1967, în localitatea Galați. Domiciliază în Râșnov, județul Brașov, și a absolvit un institut politehnic.

A publicat volumele *O nouă viață*, Editura Tritonic, 2022 – proză scurtă, debut literar; și *O iubire platonică*, Editura Eco Transilvan, 2023 – proză scurtă. A semnat mai multe texte de proză în reviste precum *Contrast Literar*, *Boem@*, *Datina*, *Basarabia Literară* (Republica Moldova), *Leute Magazin* (Germania), *Literatura și Arta*, (Republica Moldova), *Observatorul* (Canada) ș.a.

Pătrunși pe Canalul Opt, am constatat uimiți cum copacii, înclinați, își uneau crengile vernil pe deasupra apei, construind parcă un pod al mirilor. Atunci când ramurile s-au despărțit, cerul s-a luminat și două lișițe și-au luat rapid zborul zbătând aripile-n tandem, cu viteză. Mai încolo, o lebădă traversa agale canalul, însă la apariția noastră a început să formeze cu aripile V-uri tot mai largi, călcând apa-n care-și desenase dâra.

Ne-am vărsat în Canalul Dunavăț, penetrat și el de lăstăriș și de stuf, însă tatonat pe-alocuri de stâlpi de electricitate. Cerul albastru, pătat cu nori, se oglindea leneș în canalul cu apă muștar. Am trecut pe lâng-un hotel plutitor vecin cu o casă de vacanță păzită de doi câini, unul alb și unul negru – cum altfel?! Puțin mai în față, în dreptul

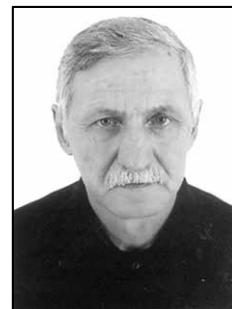
Complexului Delta-Paradis, patru pui de gâscă ce deprindeau înotul și-au dat examenul la trecerea noastră, scufundându-se instantaneu, cu rotiri peste cap. Complexul, străjuit de sălcii plângătoare și de-un ponton ce părea fără sfârșit, găzduia căsuțe acoperite cu stuf și o clădire impunătoare, cu acoperiș stufos ornat cu ferestre-pleoape. Canalul părea un bulevard acvatic! Din păcate, la capătul pontonului decorat cu șalupe sălășluiau un vapor și un hotel plutitor părăsite, aflate într-o avansată stare de degradare.

Ceva mai încolo canalul era străjuit de stuf pe-o parte și de arbori pe cealaltă - unii dintre ei își odihneau crengile pe luciul apei. Copacii au început să se rărească și să devină mai scunzi, ba chiar își făcuse apariția și unul ce părea uscat, fără frunze. Ba nu, avea frunze, însă erau negre! Stai așa! Nu pot fi frunze, căci au... cioc și coadă! Sunt cormorani negri, perfect camuflați! În zare, alți copaci purtători de cormorani. Mai mari, parcă! Ba nu, erau cuiburi! Cuiburi și cormorani! Zeci! Copacii ce străjuiau canalul aveau „rod bogat”! Ne-am apropiat și am trecut pe sub cuiburile mari acompaniați de chirăitul păsărilor. Câte-un pescăruș stătea înfapt pe vreo creangă, așteptând momentul prielnic pentru a fura ouă. Soarele lumina rotund, scăpându-și uneori câte-o rază, ca un laser, printre crengile pline de cuiburi. Pe malul celălalt, asaltat de stuf, un arbore singuratic, cu crengile argintii, mai mult despuiate însă pline de cuiburi și de cormorani negri, se reflecta creș în apa canalului. Din când în când câte-un ciripit melodios se suprapunea, ca un *voice over*, peste chirăitul cormoranilor din acel loc mirobolant. Pe fundal, un cer alb-albăstriu completa o paletă de culori de care nu te puteai pur și simplu desprinde. Pân' la urma nea Florin a întors barca și am pornit domol spre altă destinație, însă sufletele noastre au rămas multă vreme acolo!

(Fragment din volumul *Prin mirifica Europă*, aflat în pregătire.)

Olimpiu Nușfelean, scriitor de romane în miniatură (2)

Cornel TEULEA

(Continuare din numărul trecut.)

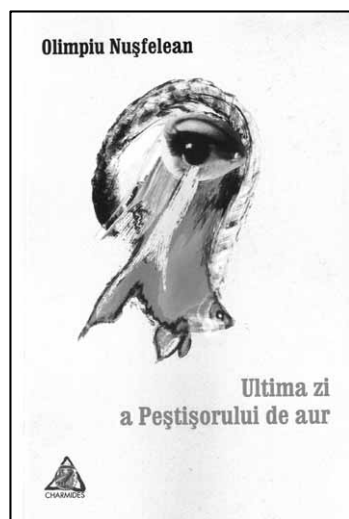
Raportul iubirii (iubirilor) cu gelozia și ura este povestit de autorul cărții pe care o analizăm în câteva romane în miniatură (Olimpiu Nușfelean, *Ultima zi a Peștișorului de aur*, Ed. Charmides, 2021). Potrivit lui Ortega y Gasset, iubirea este o dorință pozitivă în timp ce ura este o dorință negativă, de cele mai multe ori violentă. „Se întâmplă deseori să se măsoare calitatea iubirii după violența ei. Violența nu are nimic de-a face cu iubirea ca atare. E un atribut al «îndrăgostirii», al unui stadiu inferior, cvasimecanic, ce se poate produce fără intervenția efectivă a iubirii.” (José Ortega y Gasset, *Studii despre iubire*, Humanitas, 1995). În romanul în miniatură *Îmbrățișați în moarte*, scriitorul bistrițean își avertizează cititorul că personajele sale au acționat fie din iubire, fie din ură, neștiindu-se cu precizie din care anume. Personajele principale - el și ea, soț și soție - nu au nume, sunt anonime așa cum au fost și altele la care ne-am referit pe parcursul exegezei noastre. Nume are cel de al treilea personaj, cel *absent* efectiv din poveste. Este vorba de „una, Geta” care-i trimite mesaje pe telefon *lui*. Ea, fiind o curioasă, a umblat pe telefonul soțului și a descoperit lucruri care au scos-o din minți. A luat o sticlă de benzină, o brichetă apoi s-a năpustit peste bărbatul ei care avea ceva de lucru la motocicletă, să-i dea foc. A urmat o luptă încrâncenată pentru că el ținea la motocicletă, voia s-o salveze. (Din motive ce țin de trecut și de Geta? Nu se va ști niciodată după cum ne spune prozatorul). Femeia a reușit să scape bricheta și au luat foc cu motocicletă cu tot. Cei doi au încercat zadarnic să se ajute unul pe altul, au ars ca niște torțe, îmbrățișați, cu neputință de despărțit ce a rămas din ei. Au

fost puși într-un singur sicriu și înmormântați. Televiziunile au găsit cauza tragediei în gelozie, dar acestea fac știrile după cum le trece prin cap (în opinia justă a naratorului Olimpiu Nușfelean) fără însă ca cineva, vreodată, să știe dacă cearta celor doi a fost pornită din ură sau din iubire. Și finalul acestui roman în miniatură rămâne echivoc, în sensul dat tot de Heidegger termenului: „Atunci când [...] întâlnim ceva ce este accesibil oricui și despre oricine poate să spună orice, devine în curând imposibil de a decide ce este dezvăluit printr-o înțelegere veritabilă și ce nu.” (*Op. cit.*, p. 212). Scriitorul ardelean este conștient că *echivocul* îl privește în aceeași măsură în care îl privește pe cititorul domniei sale, și în extenso, privește lumea întreagă, și, prin urmare, îl practică cu consecvență și cu inteligență. În *Carnagiul* ne confruntăm tot cu o tragedie finală dar cu altă problematică umană. Radu Gânjău iubește repetitiv, are multe prietene și iubite pe care le plimba cu mijloacele asigurate de epoca tehnică și de propriul buzunar. (Bicicletă cu motor, motocicletă, Trabant, Dacie, Fiat, Audi sport decapotabil, și tot așa). Fetele erau schimbate odată cu mașinile, pentru ca distracția să fie la maxim. În cazul acestui personaj

Eseu

permanența nu este asigurată de ceva serios precum căsătoria, de pildă, ci de sex. Ultimele achiziții ale lui Radu Gânjău sunt un 4 x 4 foarte scump și o iubită nouă. După un timp iubita cea nouă se plictisește de 4 x 4 și își dorește un iaht. Radu Gânjău nu-i poate îndeplini dorința (nu este chiar un peștișor de aur); iubita îl părăsește pentru un bărbat mai promițător. La rândul său Radu Gânjău își

găsește o altă iubită, se duce la o întâlnire și ia teapă. (Noua iubită nu vine la întâlnire). Radu scrie un mesaj scurt pe mobil pentru prieteni; pornește spre casă cu viteză maximă; observă un autoturism venind din sens opus și intră în el cu toată viteza. Moartea survine brusc pentru toată lumea. La înmormântarea lui Radu a fost și ultima iubită infidelă care l-a plâns și care, spre sfârșitul vieții sale a spus (unora) că el a iubit-o atât de mult încât a ales să omoare niște nevinovați numai ca să o salveze pe ea care n-ar fi avut nicio șansă să supraviețuiască alături de el... Este romanul în miniatură cu cel mai sinistru și absurd final. Este limpede că trăim într-o lume a Tehnicii (Heidegger) nebună iar scriitorul Olimpiu Nușfelean nu se

poate prefăce că n-o știe, spre meritul său. Suntem tentați să trecem la un paragraf nou, obligați într-un fel de relația lui Radu Gânjău cu penultima lui iubită, cea cu iahtul, dar întrebarea care urmează ne determină să mai zăbovim aici pentru câteva rânduri: nu se găsește în proza din *Ultima zi a*

Peștișorului... și altceva decât ființe rătăcite - într-un fel sau altul - în iubire și în viață? Știm de la Heidegger că *rătăcirea* este o dimensiune esențială a Ființei; omul SE pierde în actualitate, fiind sub influența și autoritatea celorlalți, niște anonimi, pierduți și ei. (...) Impersonalul SE, care nu este ceva anume, dar care suntem cu toții, chiar dacă nu ca sumă, este cel care prescrie genul de fiire a cotidianului” (*Op. cit.* p. 156) Existența cotidiană este standardizată, *inautentică*; viața *autentică* presupune părăsirea banalităților cotidiene; fenomenul devenirii ființei nu este ușor datorită unor factori precum lipsa de răbdare a omului, greutatea - în unele cazuri chiar imposibilitatea - de a uita trecutul și, mai adăugăm, capacitatea de a tăcea.

Există cel puțin trei proze din *Ultima zi a Peștișorului...* care pot fi interpretate prin

fenomenologia ființei heideggeriene punctată mai sus. Mă gândesc la *Fericit pe o insulă pustie*, la *Ultimul trandafir* și la povestea din *În lan*. În prima poveste, personajul, bărbat, în adolescență visează că rămâne captiv pe o insulă împreună cu Alba ca Zăpada sau cu cea mai râvnită femeie din orașul lui. Mai târziu visul i se izbândește; bărbatul face o călătorie cu un transatlantic care se scufundă în ocean așa cum s-a scufundat, cândva, Titanicul; bărbatul se trezește pe o insulă pustie; nu peste mult timp mai apare pe insulă cineva, o femeie, sigur, naufragiată ca și el de pe același vas. Ea este atât de urâtă încât bărbatul nu-i poate privi chipul mult timp. Visul lui aici se răstoarnă nefiind vorba de frumusețea visată, dimpotrivă. Important este că după un timp cei doi învață să comunice tot mai bine, după ce au primul raport sexual, apoi altul, și altul. Omul de pe insulă este modelat de Natură, nu de Stat. El a devenit un *bun sălbatic*, este în starea lui *primitivă* așa cum ni-l prezintă Rousseau în *Discurs asupra originii și fundamentelor inegalității dintre oameni*. Într-o zi au ajuns pe insulă niște contrabandiști care, văzând femeia cu chipul ei de Baba Cloanța, o confundă cu Zgripturoaica unei insule misterioase și au rupt-o la fugă. Cei doi rămân mai departe *singuri*, lipsiți de legături cu semenii. El se identifică cu Robinson-ul Crusoe al lui Rousseau, un om primitiv, sălbatic dar *fericit*. În ziua în care el moare (de moarte naturală, după mulți, mulți ani) femeia îl pune în mormântul pregătit cu grijă, apoi se așază și ea lângă mormânt; se învelește în părul ei imens și, convinsă că nu mai are ce face pe acest pământ, își dă la rândul ei duhul. *Ultimul trandafir* se încadrează în fenomenologia heideggeriană – prin capacitatea lui de a *uita un anumit trecut* și de a *tăcea*. Într-o zi Irinel H. trece pe lângă Muzeul de Istorie (cu simbolistica lui) și zărește o bunicuță ce se sprijinea, obosită sau bolnavă, de gardul Muzeului. Nu poate trece indiferent pe lângă ea, se apropie și o recunoaște pe ea. Au trecut 40 sau 50 de ani de când ea i-a refuzat, lui, ultimul trandafir. S-au iubit cu o jumătate de secol în urmă. Iubirea se pare că, deși sinceră, a trecut, dar a rămas imaginea aceluia trandafir. Sau și ea s-a veștejit? se întreabă Irinel H. fără

să insiste în căutarea răspunsului, așa cum nu insistă să găsească, acum, motivul despărțirii lor. (De altfel, n-a căutat niciodată cu adevărat motivul. Au uitat unul de altul, în ciuda faptului că s-au mai văzut de câteva ori de când cu povestea cu trandafirul, dar fără să stea de vorbă). L-a recunoscut și ea, dar n-a vorbit despre asta așa cum nici el n-a făcut-o. Ea nu se simte bine, el cheamă un taxi și o conduce acasă. Nu intră în apartament, rămâne în fața ușii; o întreabă dacă are nevoie de medic; nu era nevoie, o să-și revină după ce-și ia medicamentul și se odihnește puțin. N-o întreabă altceva nimic, o privește *tăcut* cum ea intră în apartament și gata. *N-avea chef de povești!* Îmi pare salutară și o astfel de abordare scriitoricească a realității. *În lan* este o poveste ce se poate citi și interpreta ca o replică în proză a comediei lui Mihail Sebastian *Steaua fără nume*. (Se poate admite – în caz de respingere a primei propuneri – că povestea „de-o șchioapă” a lui Olimpiu Nușfelean *pornește* de la povestea din *Steaua fără nume*). Acțiunea romanului în miniatură *În lan* se petrece la marginea unui lan de secară. Nicio legătură cu romanul lui J. D. Salinger *De veghe în lanul de secară*. Și totuși, dacă te gândești că *veghea* lui Holden Caulfield are ca scop (miză) să vadă dacă „cineva se întâlnește cu cineva venind prin secară” atunci i-ar fi putut vedea și pe Ion și Măria lui Nușfelean acolo. Sigur, noi vorbim de alt lan, altă secară, și altă poveste. Ea, Măria, ne spune naratorul, a venit să-i aducă de mâncare lui Ion aflat acolo la coasă. N-avea nicio obligație să-i aducă mâncare lui Ion, dar totuși a făcut-o; se bucură că este aici; se bucură că are în fața ochilor un câmp întins, cu tot felul de parcele, lungi, semănate cu diverse culturi. Undeva departe de ei alți oameni își vedeau de treburile lor. Paradoxal, lumea de aici este una (mai) *deschisă* față de lumea *închisă* în orașelul de provincie din *Steaua fără nume*; este chiar *nemărginită* în comparație cu casa mai mult decât modestă (din toate punctele de vedere) în care locuiește profesorul de matematică Miroiu, astronom amator. Miroiu este un intelectual, Ion al lui Olimpiu Nușfelean este un țăran interesat de astronomie avându-l ca mentor pe învățătorul satului, Alexandru. Mona ajunge în casa lui Miroiu

după niște evenimente complicate; Măria ajunge la Ion în câmp cu mâncare în cel mai firesc mod, după obiceiul locului. (Poate și printr-un aranjament între mamele lor cu gândul la o eventuală nuntă). Mona este o necunoscută pentru Miroiu, pentru orașelul anost de provincie. Măria este din sat, de-a satului și lumii lui de când s-a născut; Ion o cunoaște de când se știe. Miroiu, un visător, îi vorbește Monei despre existența unei „stele negre” invizibilă pe cer, o stea fără nume, descoperită de el prin calcule. Expunerea lui entuziastă și avântată e semn - pentru experimentata Mona – că Miroiu este îndrăgostit lulea de ea. Și Ion este un visător, dar unul care îi vorbește liniștit și calm Măriei – după ce a gustat din bunătățile aduse de ea; întins pe spate, cu ochii pe cer, îi vorbește Măriei despre milioanele de stele de acolo de sus, stele care sunt ale nimănui, așa că îi poate dărui și ei una, ca să fie numai a ei. Măria nu înțelege mesajul erosului subtil, amantii ei din sat sunt oameni dintr-o bucată, tac și fac; știi ce vor și ei și ea, din prima, fără complicații verbale. Ea știe că Ion e *altfel* decât ceilalți bărbați, este sfioasă de față cu el și nu-i poate spune direct ce simte cu adevărat pentru el. Limbajul erosului ei se reduce la *atenția* pe care i-o dă lui Ion în timp ce mănâncă. Îl îmbie tot timpul să ia ba din una, ba din alta. Mai mult, mestecă în ulcică cu mâna și cu sufletul ei laptele prins cu mălaiul dulce și-l îmbie să-l bea ca să se răcorească, să-i fie mai ușor cu coasa... Mona, femeia cazinourilor din București, înțelege că i se poate dărui și lui Miroiu. Are și ea o sensibilitate sufletească pe care amantii ei nu i-au trezit-o... Miroiu îi promite Monei că steaua fără nume descoperită de el îi va purta numele. Mona pare prinsă în jocul dragostei inițiat de Miroiu. Ion vrea s-o convingă pe Măria că steaua pe care el i-o dă ei face cât „tăte palatile lumii. Și, uite, îți dau și o planetă. [...] Să ai unde să-ți trimiți păcatele.” Mesajul lui Ion este limpede (și pentru Măria?): dacă primești darurile mele (steaua și planeta) nu mai are „rost să umbli, cu fereală, zîua și sara, pă la Trăian... pă la Vășile... pă la Andrei. Io-ți dăruiesc steaua și nu mai zic nimic. Fă ce vrei!” (Finalul poveștii). Mona, după noaptea „sublimă” petrecută cu Miroiu, este

decisă să rămână cu el în orașelul anost de provincie. Dar a doua zi sosește de la București Grig, ultimul amant al Monei, și-i spulberă visul acesteia. Mona este adusă cu picioarele pe pământ cum se spune (și s-a și spus în cazul ei); se întoarce la București, n-are curajul să rămână cu Miroiu. Finalul poveștii lui Olimpiu Nușfelean poate fi prelungit și răsturnat: Bine, mă Ioane, crezi că mi-e frică de steaua care zici că mi-o dai? Uite că nu mi-e! Dă-mi-o mai iute și hai să ne înțelegem. Și el: Să știi că ne putem înțelege tare fain. Poate că nu este bine, totuși, să lungim povestea, așa că o lăsăm în pace, cu echivocul ei (original) din final.

8

În penultimul alineat din paragraful anterior am vorbit de *Carnagiul* care mi-ar fi permis să trec la prezentul paragraf într-o logică mai firească având în vedere că fetele (iubitele, amantele) care au intrat – care cum – în viața lui Radu Gânjău l-au tratat ca pe un

peștișor de aur. Ei, bine, în acest al optulea paragraf mă voi opri asupra basmului cu peștișorul de aur. Basmul aparține Fraților Grimm. A scris și Pușkin un *Peștișor de aur* care nu se deosebește de cel original cu aproape nimic. Unii cititori sunt convinși că Pușkin n-a scris *Peștișorul de aur*, ci

l-a tradus pe cel al fraților Grimm. Nu importă pentru noi, acum și aici, chestiunea. În varianta clasică a basmului peștișorul poate îndeplini trei dorințe pescarului care-i redă libertatea. La limită (în mod excepțional) Peștișorul îndeplinește o a patra rugămintă a solicitantului care cere anularea minunilor făcute deja și revenirea la datul existențial inițial. În cele trei romane în miniatură semnate de Olimpiu Nușfelean în care apare Peștișorul de aur autorul face o critică radicală a ordinii lumii

consacrate de basm printr-o deconstrucție. Așa de pildă *În visul tău* Peștișorul de aur se prinde în poala Elei, o fată visătoare, aflată pe malul unei ape cu gândurile și reveriile ei. Peștișorul o imploră să-i dea drumul în apă și, drept recunoștință, îi va îndeplini trei dorințe. Ela aruncă Peștișorul vorbitor crezând că-i dracul. Peștișorul insistă din apă cu întrebarea privind cele trei dorințe. Ela se decide să ceară un palat de cristal, pe un teren imens pe care primăria să i-l dea în folosință pentru o sută de ani. (Invocarea primăriei pune sub semnul întrebării credința în minuni). Mai cere o mașină decapotabilă. (Inutil să mai spunem că lucrurile cerute au apărut imediat în fața fetei.) Cea de a treia dorință a fost să aibă un tânăr frumos care să o ceară în căsătorie. Acesta n-a apărut însă imediat pentru că alegerea n-a fost ușoară. Să fie prinț? Șeic? Blond? Brunet? Un tânăr prinț dezvrajit din broscui? (Tipii ăștia fiind mai romantici). Pentru că Ela nu se putea decide, Peștișorul de aur o anunță că timpul (alegerii și îndeplinirii minunilor) a expirat, că ea a ratat viața de basm datorită faptului că a rămas încremenită în *visul său* (= prostie curată) în loc să ajungă în *visul lui*. Același Peștișor de aur reapare în *Minunile de pe lac*. Autorul Olimpiu Nușfelean a avut grijă ca această a doua apariție a Peștișorului să nu semene cu cea anterioară. Scriitorul evită cu inteligență repetițiile, nu-i place să spună de două ori același lucru în același fel. În *Minunile de pe lac*, Peștișorul se află într-un căuș de apă proaspătă la rădăcina unei sălcii bătrâne din gospodăria lui Viorel Hurjui, un bărbat care nu știa ce să facă cu viața lui, nu prea știa încotro s-o apuce când nu era căpșunar în Spania, și nu era nici însurat. Într-o zi, Peștișorul de aur, imprudent, nimerește din apă la picioarele lui Viorel care lenevea pe o bancă lângă salcia bătrână. Peștișorul îl roagă pe bărbat să-l arunce în ochiul de apă, altfel moare. Tânărul, obosit de atâta plictiseală, abia după ce află cu cine are de-a face, devine interesat de Peștișorul de aur și-i cere să-i facă un lac mare în jurul casei din care voia să facă o pensiune modernă. Cererea lui Viorel i-a fost satisfăcută pe loc de Peștișor. Afacerea a fost repede pusă pe picioare. Singurul regret al lui Viorel este că nu i-a cerut atunci când l-a prins pe Peștișor și

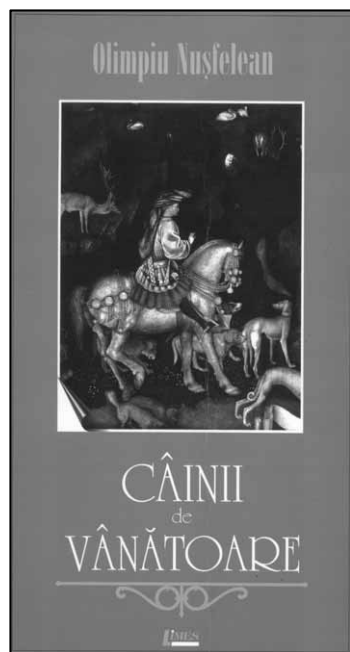
o nevăastă. În fine, afacerea se extinde, consumatorii sunt mulțumiți, mai ales că au aflat și ei de Peștișor. Lumea dădea buluc la ochiul de apă de la rădăcina salciei, îi cereau lucruri peste lucruri; Peștișorul făcea la rândul lui minuni peste minuni, nu-i este greu; el însuși devine obiect de tranzacție așa ca să nu rămână nimeni fără lucrurile dorite. Pensiunea devine un Turn Babel, Viorel nu mai suportă situația și-i cere Peștișorului borta de apă de la rădăcina salciei înapoi ca să termine cu nebunia apărută. „Eu ce am dat e bun dat! Minunile făcute nu mai pot fi întoarse.” Este, se vede, un Peștișor de aur modern, asta este situația. Cea de a treia și ultima apariție a Peștișorului nu putea să coincidă decât cu ultima lui zi de viață. În *Ultima zi a Peștișorului de aur* Cosmin Lotcă - vânzător de legume la piață - pescuiește într-un pârau. În cârligul undiței i se prinde destul de repede Peștișorul de aur, care vrea înapoi în apă. Lui Lotcă nu-i trebuie nimic din ce-i promite Peștișorul: nici bani, nici glorie, nici femei. (Avea una acasă și-i ajungea). Peștișorul, disperat, insistă, îi promite bani, bani și iar bani. Lotcă are logica lui: dacă ia bani, Peștișorul dispare; el cheltuiește toți banii aceea mulți și, vai!, o să aibă nevoie și de mai mulți bani. „E moarte curată să fii bogat și să nu-ți mai poți cumpăra nimic!” Punct. Nu se mai tocmește cu Peștișorul și-i anunță sentința: „Te prăjesc.” Este convins că nimeni nu mai crede în minuni în lumea de astăzi și l-a prăjit. L-a mâncat cu poftă; o mâncare ca asta (unică) face mai mult decât toți banii din lume. A încercat mai apoi să spună versiunea proprie a poveștii Peștișorului de aur, dar nimeni nu era dispus să mai *asculte* povești cu minuni. De altfel acesta este și mesajul romanului în miniatură care închide volumul *Ultima zi a Peștișorului de aur*. Povestea se numește, deloc întâmplător, *Poveste de adormit bunică*. Cea care adoarme citindu-le nepoților povești este cititoarea, nu ascultătorii. Ei aveau însă grijă să n-o trezească din „frumosul vis că-și adoarme nepoții cu o poveste plină de vrajă.” Admițând că oamenii nu mai sunt interesați de povești și de basme, ci de adevăr, atunci și copiii din ultima poveste fac parte din categoria acestor oameni, nu mai pot crede în minciunile de acolo decât de dragul bunicii căreia nu-i

puteau spune adevărul, voiau s-o protejeze. Bine, se știe ce-i basmul, dar adevărul ce-i? Pilat vrea să știe din gura lui Iisus, și nu de la alții în care n-avea încredere, ce urmărește El cu adevărat, pentru ce se află aici? Iisus îi răspunde că a venit în lume ca să mărturisească despre adevăr! Pilat îl întreabă: Ce este adevărul? și a ieșit din camera de judecată dezamăgit, fără să aștepte răspunsul. (*Evangelia lui Ioan 18: 37-38*)

9

Adevărul este problema centrală a teoriei cunoașterii iar pentru literatură *problema* adevărului se pune *altfel* decât în gnoseologie și/sau epistemologie. *Cunoașterea artistică* este o provocare indispensabilă și mai dificilă pentru că se poate realiza doar prin limbajul ce se naște prin și dintr-o *poveste*, dezvăluind realitate prin *imaginație* și *mituri*. Scriitorul Olimpiu Nușfelean stăpânește admirabil mecanismul disocierilor respective alăturând semnificațiilor povestea (limbajul ei) care ne dezvăluie lumea - cu adevărul și reversul lui - la fel de bine ca o scriere filosofică. În romanul său în miniatură intitulat chiar *Adevărul*, Olimpiu Nușfelean își imaginează o poveste (încolțită, probabil, și din sămânța vreunei experiențe reale) cu elevul Luca, copil de șase ani, care aude într-o pauză la școală pe alți școlari mai mari (din aceeași speță ca cei din *Punctul de sprijin* sau de o cu totul alta, pentru că alta este și epoca istorică) care susțineau că smartphone-ul lui X este *mai adevărat* decât al lui Y. (X și Y au nume în poveste). Luca (copil cu minte analitică) ajunge acasă și îl întreabă pe tatăl lui (are cam cincizeci de ani) ce este adevărul? Tatăl este pus oarecum în încurcătură. Nu știe *precis* dacă un lucru este adevărat sau nu pentru că nu i-a studiat, se vede, pe Aristotel, pe Platon, pe Sfântul Toma d' Aquino, pe John Locke, Leibniz, Bertrand Russell, Karl Popper și atâția alți filosofi care au lămurit problema în fel și chip, întrebarea rămânând însă fără un răspuns satisfăcător pentru toată lumea. Ionel, chiar dacă ar fi citit din întâmplare și romanul de istoria filosofiei *Lumea Sofiei* de Jostein Gaarder (în care personajul Sofia, o domnișoară mai mare doar

cu nouă ani decât Luca, își concentrează imaginația și fantezia bogată pe înțelegerea marilor probleme ale omului și ale lumii sale) n-ar fi scăpat de întrebarea pe care și-o pune încercând să-și ajute fiul: „Cum să-i explici copilului ce este adevărul?” Ionel, aflat în încurcături ontologice, metafizice, epistemice, logice, științifice și teologice, apucase, totuși, să-i spună copilului că adevărul trebuie căutat, că acesta, adevărul, trebuie descoperit (Platon și, mai ales, Heidegger ar fi apreciat răspunsul)...

„Îl cauți, așa, la întâmplare, și deodată dai peste el.” Platon și Heidegger s-ar fi răsucit în morminte dacă l-ar fi auzit acum pe Ionel. Luca însuși a zâmbit cu *subînțele*s auzind un asemenea răspuns. (Tatăl este convins – în sinea lui – că în spatele zâmbetului fiului său se ascunde nemulțumirea așa cum la fel de sigur este de justetea întrebării puse de

mai adineauri, suplimentând-o cu un argument. „Cum să-i explici copilului ce este adevărul? Nu știe ce-i minciuna, ca să facă o comparație. Minciuna în mintea lui are chip de basm. Nu poți amesteca basmul cu adevărul.” Deci asta era miza în mintea lui Ionel. Mintea lui Luca procesează la rândul ei lucruri răsturnate cu privire la lucruri și adevăr (o analitică dislocată din jocul ei logic) fiind convins că nu poate vedea *ziua* cum poate fi adevărat un telefon mobil și decide să aștepte întunericul nopții (când ai lui dorm) ca să pornească în căutarea adevărului pentru că, zice el, noaptea personajele basmelor se văd mai bine. Deci Ionel nu se înșelase când apreciasse în sinea lui că Luca n-are decât reprezentări (criterii) fantastice ale adevărului și ale minciunii. A intervenit însă, astăzi la școală, o experiență nouă: telefonul mobil, real, care nu avea legătură cu basmele și despre care voia să știe

dacă poate fi adevărat sau nu; cunoașterea, de data aceasta, nu mai ține de lumea basmului, ci de experiență. Iese la miezul nopții afară numai în papuci de casă și în pijama, plus o lanternă la care renunță ca nu cumva lumina ei să-i invalideze ipoteza conform căreia doar în întunericul de nepătruns al nopții poți vedea *clar*. Luca face un tur în jurul blocului căutând pe bâjbâite adevărul în întuneric. În paranteză fie spus, Luca iese pentru prima oară în viața lui singur noaptea din casă. Se împiedică de tot felul de lucruri aruncate la întâmplare în jurul blocului. Se ivește și o sursă de lumină de la un bec chior aflat după blocul vecin care nu-l ajută cu nimic, ba, dimpotrivă, pare a-i confirma ipoteza că ea, lumina, te încurcă rău când ești în căutarea adevărului. (Este convingerea oamenilor-prizonieri din celebrul *mit al peșterii* lui Platon). Luca întâmpină obstacole neplăcute în drumul lui, alunecă chiar și pe ceva care miroase urât, dar nu renunță la căutarea adevărului. Nimerește și într-o groapă adâncă (era deschis un șantier printre blocuri) din care abia reușește să iasă și să se întoarcă acasă ud și plin de noroi. Se aruncă în pat așa cum se află și doarme agitat toată noaptea. Dimineata, Ionel, pașnic, vrea să știe dacă fiul lui a visat urât. Luca strigă revoltat că n-a visat! Ionel nu mai insistă și-l invită pe copil în sala de baie. Ne întrebăm: pe care copil l-a dus în baie Ionel? Pe cel care avea pe *foaia minții* sale (Locke) doar câteva cunoștințe false din basme despre adevăr, sau pe copilul care și-a *adăugat* pe „foaia minții” o idee nouă despre adevăr ca urmare a prelucrării datelor primite de la simțuri în călătoria sa nocturnă? Ionel pare depășit și de data aceasta, sperând că nevastă-sa, mama lui Luca, va rezolva problema spălatului hainelor dar și pe cea cu privire la adevăr pentru că este mai promptă în darea răspunsurilor, limpezi întotdeauna, deoarece, ni se spune în text, este mai tânără. (Asta nu înseamnă că tinerețea în *sine* este în măsură să rezolve probleme ontologice, metafizice, axiologice etc. doar pentru că este tinerețe). Acum, dacă un adversar al empirismului ar contesta faptul că subiectul (Luca) n-ar mai fi în eroare cu privire la adevăr pentru că „Nu există nimic în intelect care să nu fi fost mai întâi în simțuri” (Locke) cu argumentul lui

Leibniz „Nimic nu se află în intelect care să nu fi fost mai întâi în simțuri, cu excepția intelectului însuși”, i-am putea da dreptate pentru că îl confirmă și povestea lui Olimpiu Nușfelean, citită cu atenție, așa cum a și fost scrisă.

10

Scriitorul este, la rândul lui, un căutător al adevărului și, mai mult, este cel care are forța să-l și impună prin arta lui; prin urmare, el, scriitorul - generic vorbind - este un personaj care nu putea lipsi din cartea scriitorului Olimpiu Nușfelean. În jurul scriitorului (personaj) se ȧșe și se ȧntreș lumile omului și condiția ființei lui ca *istorie a ontologiei* (Heidegger). Un exemplu de scriitor preocupat de problematica adevărului – în limbajul romanului de succes - este cel din *Fotografiile*. Valerian Coropcaru este un scriitor *Imperial* și nu „scriitor de datorii” ca în proza *Scriitorul* care deschide volumul *Ultima zi a peștișorului de aur*. (De altfel nici acolo nu este așa ceva – „scriitor de datorii” – dar s-a spus; personajul este un scriitor de povești, scrie negru pe alb la finalul textului). Valerian Coropcaru are o biografie care stă mai mult în vecinătatea minciunii și eșecurilor (un divorț, o părăsire ulterioară importantă) dar literatura sa este una de succes, nu de succes facil, comercial; succesul îi este asigurat de adevărurile *spuse* de scriitor în cărțile sale; iar cărțile sale, ne spune naratorul Olimpiu Nușfelean, i-au ȧnvins pentru totdeauna propria viață. Altfel spus, adevărul a triumfat, s-a impus. În romanul în miniatură *Un personaj ratat*, tot despre adevăr se vorbește, de fapt. Un romancier important scrie un roman cu titlul de mai sus. La lansare participă și Ilarion Surducan, un scriitor ratat, după propria-i spusă. Află, din prezentarea cărții, că subiectul romanului este chiar un scriitor ratat. Urmează dilema lui Surducan (se cunoaște cu romancierul de succes ce-și lansa cartea): cine-i ratatul din roman? El sau celălalt, autorul? Adevărul trebuie aflat. Mai întâi logic: dacă ratatul era romancierul care-și lansa cartea atunci romanul era *un fals*. (A se citi: conținutul lui era fals!) Vor fi mințiți cititorii etc. Dacă scriitorul ratat este Ilarion

Surducan atunci romanul prezentat tot un fals rămâne – în logica lui Surducan – pentru că el nu se considera cu adevărat scriitor, deși scrise câteva cărți, dar niciuna despre viața lui, așa că nimeni nu va afla vreodată ceva despre el; nu s-a explicat și nu se va explica niciodată, nici măcar într-o ficțiune. Scriitorul este prezent, tot ca personaj, în proza *Nedumirirea*. Scriitorul Ilarion Crețan, internat în spital, este vizitat de prietenii săi Niki și Sory, căsătoriți, trecuți de șaizeci de ani, care se iubeau ȧncă. (Oricum, el nu și i-ar fi putut imagina ca personaje în vreun roman de-al său). Nedumirirea scriitorului: cum de reușise relația lor, când a lui, cu fosta soție, a fost un dezastru? Apoi o nouă nedumirire: va ȧnvinge sau nu boala? În noaptea următoare Ilarion Crețan pleacă dintre cei vii, se urcă la cer pentru a accede alte trepte ale ȧntrebărilor. Sau ale concluziilor fără ieșire, după cum își ȧncheie Olimpiu Nușfelean proza. Nedumirit și el, firește. În *Plictisul*, scriitorul călătorește cu trenul. Ar vrea să scrie, dar n-are inspirație. Alcoolul îl moleșește, nu-l ajută. Plictisit, așteaptă, cu oarecare speranță. Zadarnic. Să fii orice pe lumea asta dar nu scriitor! El, scriitorul, fără inspirație, nu e bun de nimic, oricât de talentat ar fi. Scriitorul, în diferite ipostaze, este prezent și în alte proze, precum *ȧngrijorarea*, *Plagiatorul*, *Manuscrisele*, *Lunetistul* și alte câteva. În această ultimă proză pomenită aici, Scriitorul este urmărit prin toată lumea pentru a fi ucis. Dar nu din motive de concurență literară sau politică precum un Salman Rushdie, sigur; sau Nicolae Labiș, probabil. Motivele sunt de ordin sexual: marea iubire a Lunetistului – fostă amantă a Scriitorului – rămâne, mental, sclava lui sexuală și vrea să se elibereze de el; îi dă bani Lunetistului ca să-l elimine; acesta – scrie și el versuri pentru ea – când află (de la ea, firește) că *celălalt* nu-i mai mare amant decât el, renunță. Nu mai are niciun rost să-l ucidă pe Scriitor. ȧntorsătura este de mare efect literar. În ȧncheierea acestui paragraf o să insistăm ceva mai mult asupra scriitorului (personaj) ca Poet. În viața reală, scriitoricească, Olimpiu Nușfelean este Poet. Și nu orice fel de poet, ci unul despre care, la debut, Constanța Buzea scria: „Poate prea pur pentru un debutant, prea

înțelept și prea distant, căldura lui nu stă la îndemâna celor care citesc în grabă.” Anii au trecut, autorul a confirmat debutul, are un CV de invidiat. Olimpiu Nușfelean nu și-a pierdut din puritate, dimpotrivă, a devenit mai evidentă; poezia domniei sale a devenit, în opinia noastră, „un vehicul al înțelepciunii” (formularea dintre ghilimele îi aparține lui Francisc Bacon dacă nu mă înșală memoria); cât față de cei ce citesc în grabă, Olimpiu Nușfelean a devenit nu doar distant, ci și extrem de critic. (La nevoie pot argumenta cu exemple concludente.) În volumul *Ultima zi a Peștișorului de aur*, Poetul, atunci când lipsește fizic este prezent prin creația sa, prin poezie, aceasta fiind – în limbajul fenomenologiei ființei lui Heidegger – „limba ființei” pe care numai Poetul o cunoaște în calitatea lui de Prieten. El este singurul care poate realiza o sinteză între lumea „amenajată tehnic” și „lumea naturală a omului”; sinteza se poate efectua prin fenomenul „readăpostirii” în prezența centralelor nucleare, a agriculturii industriale, a mașinilor, autostrăzilor etc. „Readăpostirea” nu poate fi realizată de gânditor, nici de inginer, nici de către ecologist (planifică și el natura intra-tehnologic), ci de către Prieten, adică de către poet. „Esența poetică a locuirii umane are nevoie de poetul care, într-un sens superior și foarte larg, este Prieten: prietenul casei lumii.” (Apud, Michel Haar, *Heidegger și esența omului*, Humanitas, 2003). Poezia rămâne în casa lumii ca la ea acasă, departe de impersonalul SE al lumii inautentice. Poetul Olimpiu Nușfelean exact asta spune în versurile din poezia *Ce, ești poet?* (din volumul *Unde așezăm plânsul copilului?*). Poetul lui Olimpiu Nușfelean este sfătuit să SE comporte ca toată lumea (inautentic): „Ia-te și tu/ după omul ce elogiază eroarea, / admiră albina harnică/ ce nu iese din cuvântul trântorului,/ hrănește cu iarbă/ caii verzi de pe pereți,/ pune o notă melodică în plus/ în discursul parlamentarului,/ citește ziarele de ocazie/ ca pe o Biblie...// Asta-i realitatea,/ restul e poezie!” Este existență salvată, autentică. În romanul în miniatură *În ploaie*, spunând poezii Olimpiu Nușfelean ne invită la o lecție de imaginație pe care o ține- sub formă de joc profesoara Irène L. unor copii din clasele

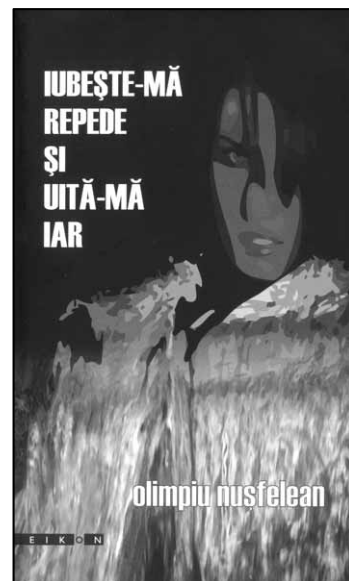
primare într-o sală a atelierului de creație. E un sfârșit de toamnă ploioasă, dar ea nu-și ia umbrela. (O uită acasă din pricina grijii legate de ora de imaginație). Merge spre școală ignorând ploaia; preferă să se gândească la unele detalii de care trebuia să țină seama la lecția ei. Dacă într-o proză comentată de noi anterior personajul de acolo se întreba: cum poți să-i explici unui copil ce este adevărul? , de data aceasta Irène L. se întreabă: cum poți să demonstrezi unor elevi de opt sau zece ani cât de importantă este imaginația? Ca să o poată face trebuie ca ea însăși să cunoască demonstrația. Ploaia este un factor favorizant. Profesoara face un efort de imaginație închipuindu-și că are deasupra capului o *umbrelă imaginară*. Și-o imaginează, cu fiecare pas grăbit pe care-l face, cu toate detaliile (formă, textură, culoare etc) și, esențial, a început să recite poezii care elogiau umbrela de ploaie. Cu fiecare vers, cu fiecare poezie scoasă din memorie „inima îi creștea sentimentul că are deasupra capului o umbrelă adevărată...” Aici lucrul (umbrela) poate fi adevărat în sensul în care Aristotel, apoi Platon, ne spun că un lucru posedă atât adevăr câtă ființă are; ființa supremă fiind adevărul suprem (adevăr ontologic). Deci, umbrela posedă adevăr (= copie a unui model existent deja) ce se originează în Dumnezeu-creatorul (= modelul primordial, perfect). În cazul smartphonului din cealaltă poveste, lucrurile nu sunt atât de *adecvate* ideilor din imaginație și minunilor. În sfârșit, ajunsă în fața copiilor, repetă exercițiul de imaginație împreună cu elevii. Copiii au luat-o în serios, nu pentru că erau proști, ci pentru că ei sunt puri ca și poezia, n-au motiv să se îndoiască de rostul ei; copiii intră cu tot entuziasmul în joc; ies în curtea școlii, apoi în oraș; sunt protejați de umbrelele lor imaginare; spun poezii sub ele; experimentul le reușește și lor pentru că *participă* la creația perfectă (divină) de tipul lui Platon. Sau, în limbajul heideggerian, copiii s-au „readăpostit” cu ajutorul „limbii ființei”, adică al Poeziei. Minunea de la sfârșitul toamnei ploioase se repetă într-o *Poveste de iarnă* din *Ultima zi a Peștișorului de aur*. Și aici (în *Poveste de iarnă*) personajele sunt tot copii din primele clase de școală, o profesoară

(coordonatoare) de la cercul de creație literară, și, în plus, apare un poet invitat, deci Poetul nu mai este *absență*. Locul de desfășurare: Palatul Copiilor. Timpul: unul trecut în care elevii au primit ca temă pentru acasă să scrie, la alegere, compuneri, poezii, scenete cu două sau trei personaje, poezii, să prezinte cărți cu povești despre iarnă, să deseneze etc.; scopul: să-și prezinte creațiile în ziua serbării de iarnă de la Palatul Copiilor. Tipul prezent este cel ales pentru desfășurarea serbării de iarnă. În ziua stabilită (după prognoza meteo de la INMH) nu era pic de zăpadă; era o iarnă caldă cum nu mai cunoscuseră oamenii din oraș. Nadina, clasa întâi, scrisese o poezie despre iarnă, o poezie grozavă (aprecierea celor apropiați care o citiseră), numai că acum, la serbare i se părea total nepotrivită, nefiind zăpadă deloc. Și-a declamat poezia, a fost ok, dar ea tot dezolată era, rămânând pironită cu ochii pe geam. La un moment dat a început să plouă zdravăn. Copiii așteptau zăpada nu ploaia, erau cu toții dezamăgiți. Invitatul, un poet postmodernist (prin mișcările sale dezinvolt!!!; dacă era unul canonic ar fi fost deplâns de-a binelea) încearcă să-i liniștească pe copii cu o explicație „științifică” ce i-a năucit pe micuți: de fapt, ninsese, numai că inimile lor calde de copii, inimioare *însuflețite de poezie*, topiseră fulgii de zăpadă care s-au transformat în ploaie. O ploaie atât de puternică încât ține zăpada suspendată deasupra lor, în cer. Ploaia se întetea odată cu creșterea entuziasmului elevilor. La un moment dat poetul le-a cerut copiilor să facă liniște ca să asculte ploaia. Copiii ascultau în tăcere, nemișcați, iar la un moment dat au văzut apărând la geam fulgi de zăpadă care au umplut în cele din urmă curtea Palatului, acoperind copaci, mașini ș.a.m.d., exact ca în compunerile, poeziile și desenele lor. Copiii rămân în continuare nemișcați, ne explică naratorul Olimpiu Nușfelean, de teamă să nu alunge *magia zăpezii*, iar inimile lor calde, să nu aducă iarăși ploaia. Blaise Pascal susține că imaginația este stăpâna erorii. Potrivit lui Karl Popper însă eroarea este indispensabilă cunoașterii; ea nu trebuie și nici nu poate fi eliminată din cunoaștere. Cum să-i spui unui copil cum vine asta? Așa cum a făcut-o scriitorul Olimpiu Nușfelean: cu iubire

de înțelepciune, de poezie și de literatură bună; cu dragoste pentru copii cu inimi calde și suflete pure, prietenii cei mici ai *Prietenului* casei în care, deja, se simt ca la ei acasă oriunde s-ar afla.

11

Dumnezeu asigură *Ordinea* lumii ca tot, începând cu natura, continuând cu societatea etc., etc., și, încheind cu etica, religia și cultura. Bogăția conținuturilor codificate, simbolice, imaginare și imaginate ale ultimelor două dimensiuni ale existenței ca întreg, au inspirat și continuă să inspire artiștii, din rândul cărora nu pot lipsi scriitorii după cum am văzut. Olimpiu Nușfelean în volumul *Ultima zi a peștișorului de aur* se raportează – tematic – la Dumnezeu și credință în forme și modalități diferite în funcție de subiectul pe care-l povestește. Sunt puține proze în cartea domniei sale în care personajele să facă abstracție totală de Creator. În multe dintre romanele în miniatură personajele îl invocă pe Cel de Sus fie pentru ajutor cu formula scurtă binecunoscută („Doamne ajută!”), fie ca să-i păzească de ispite, de rele, de nenorociri etc. („Doamne, ferește-mă!”, „Doamne, ferește-ne!”). În acest ultim paragraf al eseului ne vom opri doar la trei dintre povestirile din carte pentru că fiecare se raportează la Dumnezeu în mod diferit. Așa de pildă, în *Cercul*, Dumnezeu este cel din *legenda* populară privitoare la „Călătoriile lui Dumnezeu pe pământ” ca să vadă ce și cum. Cel de Sus este însoțit în călătoriile Sale întotdeauna de Sfântu’ Petru. În drumurile sale, Dumnezeu nu-și arată niciodată chipul real pentru că, potrivit Scripturilor, nu este cu putință oamenilor a-L vedea. De aceea, Atotputernicul, când vine pe pământ ca să

vorbească cu oamenii și să vadă cum se descurcă cu stăpânirea, cu cei din casă etc. – potrivit tradiției mitologice românești – se arată, în general, bătrân. Olimpiu Nușfelean *răstoarnă* tradiția și de data aceasta și ni-i prezintă pe Cel de Sus și pe Sfântu' Petru drept niște copii care se joacă cu cercul. Este adevărat că Sfântu' Petru posedă și un mobil cu care se joacă. (Jocul lui cu mobilul constă în urmărirea destinului unuia sau altuia din acel loc, destin *scris* în agenda telefonului). În povestea lui Olimpiu Nușfelean, Sfântu' Petru lovește din întâmplare cercul mai tare trimițându-l undeva departe de tot, considerându-l pierdut. Cercul este găsit de un localnic, Mărin Marțafete, mereu beat, iar când se trezește umblă aproape ca un somnambul. Privind cercul strălucitor, Mărin vede și o scară lungă de fuior bine împletit, coborând de sus, chiar lângă el. (Se afla lângă panoul de incendiu de lângă cârciumă). Funia în formă de scară urcă undeva sus de tot, fiind agățată de marginea unui nor alb. Mărin, cu cercul în mână, fără pic de teamă, începe să urce pe scară. A ajuns într-un loc luminos de unde nu s-a mai întors niciodată ca să poată povesti aventura lui. Cel de Sus și Sfântu' Petru erau preocupați de altceva (o explozie pe un munte din zonă), nu știu nici ei finalul, așa că mai trebuie să așteptăm până când Sfântu' Petru va avea timp să-și verifice pe mobilul său ce s-a ales de *soarta* lui Mărin Marțafete. Deși ne stă la îndemână, nu ne permitem, totuși, să ne pronunțăm cu privire la destinul personajului înaintea divinității cu chip popular. Nu din teamă, ci din prudență, așa că vom trece la interpretarea celui alt roman în miniatură a lui Olimpiu Nușfelean intitulat *Îngrijorarea*. Ne confruntăm aici cu ne-ordinea (Derrida) rezultată prin răsturnarea ordinii (ontologice și conceptuale) stabilite de la facerea lumii, trecând, să zicem, prin momentul Iov, ca să ajungem până în zilele noastre. În proza amintită a lui Olimpiu Nușfelean personajul central este un Iov feminin. (Nu de mărime biblică, ci de cea a unui roman în miniatură). Marta este o femeie aflată într-un salon de spital. A fost o femeie frumoasă și împlinită și pe plan personal (familiar) cât și profesional și acum, la nici treizeci de ani (vârsta la care a

fost botezat Iisus) este pe cale să piardă totul datorită unei boli fatale. Își trăiește ultimele zile. Se revoltă, cu puțină forță pe care o mai are, împotriva *filosofiei* lui Dumnezeu pe care ea refuză să o accepte pentru că nu are răspunsuri la unele întrebări fundamentale, precum: a) care este criteriul după care Dumnezeu îi condamnă pe unii oameni la suferință atroce și pe alții nu?; b) din moment ce toți oamenii au fost creați – prin Adam – după chipul și asemănarea Lui (a lui Dumnezeu), de ce *pe unii* îi dezmoștenește, luându-le tot: bunuri, familie, viața?; c) cum „ierarhizează” Dumnezeu păcatele oamenilor? La modul serios sau doar, așa, în joacă? Marea ei suferință este însă Lenka, fetița ei, cu care nu putea vorbi; d) ce să-i spună unei fetițe de trei ani? (Și chiar dacă ar fi fost mai mare, o domnișoară, de pildă, ce i-ar fi putut spune?) Concluzia mamei: orice i-ar fi spus fetiței (sau domnișoarei), inclusiv adevărul, n-ar fi făcut altceva decât să-i transfere suferința ei copilului. Ceea ce nu voia să accepte în niciun chip. Aceste probleme nu le putea discuta decât cu Bil (soțul ei) și cu Victor, prieten de familie, scriitor. Acesta poate scrie cândva o carte despre *suferință*, nu a ei, ci așa, despre suferință în general. Pentru Victor era o provocare să poată scrie o carte în care o ființă în mare suferință (Marta) să fie mai îngrijorată de suferința *altcuiva* (este adevărat, cineva foarte drag) și nu de suferința *ei*. Cum va reacționa Lenka atunci când va citi romanul lui? Cât va suferi? Mult sau...? Povestea este dramatică, cu accente tragice. Marta se raportează la Dumnezeu ca la o instituție oarecare ce poate fi trasă la răspundere pentru că nu-și face treaba cum se cuvine. Pentru Marta, Dumnezeu există, dar n-are (suficientă) credință în El. Dacă ar fi avut ar fi știut și răspunsurile la întrebările a, b, c. (indiferent de condiția în care se afla) conform, să zicem, logicii Sfântului Augustin: *cred pentru ca să știi*. (Nu invers). Dacă Marta ar fi crezut ar fi știut și n-ar mai fi recurs la interogațiile ei fundamentale, profund omenești, în fond; ar fi știut răspunsurile potrivite pe care Dumnezeu însuși - prin vocile profeților, sfinților etc. – le-a făcut cunoscute, astfel: a) Dumnezeu alege pe unul sau pe altul potrivit principiului: „Mă

îndur de cine mă îndur, și am milă de cine am milă.” (Iar în alegerea lui nu este nedreptate. *Epistola către Romani* 9: 17-21); b) Dumnezeu l-a făcut pe om „după chipul și asemănarea *Noastră*.” (A Tatălui, Fiului și a Sfântului Duh!). L-a făcut – prin Adam – cum spune Marta, dar l-a *desăvârșit* prin Iisus cum spune Scriptura; pentru desăvârșire Dumnezeu n-a ezitat să-și dea morții Fiul, prin răstignire pe cruce; c) Dumnezeu „ierarhizează” păcatele exact după cum spune Biblia; d) răspunsul Martei este rațional, de bun simț. Nu-i poate spune nimic fetei. În *Tractatusus logico-philosophicus*, poate cel mai scilipitor filosof al secolului XX, Wittgenstein, spune în propoziția ultimă, a 7-a, același lucru: „Despre ceea ce nu se poate vorbi trebuie să se tacă!” N-am intenționat să *răsturnăm* și cu atât mai puțin să *dislocăm* sensul poveștii ci, pur și simplu, am citit-o într-o cheie personală. Poate prea personală, asta fiind o altă poveste. Cel de al treilea și ultim roman în miniatură scris de Olimpiu Nușfelean asupra căruia ne vom opri în finalul acestui paragraf este *Deslușirea*. Fără lectura acestui text n-am fi făcut, probabil, observațiile de la proza anterioară. *Deslușirea* are un aer borgesian, dar și papinian și, de ce nu?, are un parfum Eco; în fond, toți acești uriași (geniali) scriitori și gânditori au în comun *biblioteca, cititul și descifrarea cărților fundamentale ale omenirii, începând și terminând cu Biblia*. Tudor Fercana, la optzeci de ani, este încă bibliotecar la biblioteca orașului, cu acordul tacit al șefilor, recunoscându-i-se socialmente, în felul acesta, pasiunea pentru munca depusă aici o viață și, moralmente, apreciindu-i-se dragostea pentru cărți, fiind un *model* pentru tinerii angajați la această instituție de cultură. Tudor Fercana citise mult, fel de fel de cărți, dar una singură i-a dat și continuă să-i dea bătăi de cap: Biblia. O citise zi și noapte și continua s-o facă. Îi era chiar teamă că o să moară fără ca să fi terminat

de citit Biblia, dar nu ca un cititor oarecare, ci ca un cititor avizat, poate chiar ca un exeget al Bibliei. Tudor Fercana a lecturat și relecturat textul biblic cu creionul în mână, notând în multe caiete observațiile făcute cu un singur scop: al deslușirii Marelui Text. Nu-i trecea prin gând să publice nimic, dar superiorii săi poate că iau în calcul să-i publice, postum, un tratat. Naratorul ne spune că Tudor Fercana era departe de acest gând, nu era interesat de posteritate. Nu știm dacă, și cum l-a citit Fercana pe Camus, dar ideea cu valoare de sentință morală a acestuia îi vine mănășă: a miza pe posteritate este o *ipocrizie*! Tudor Fercana nu este ipocrit, el este un hermeneut conștient de faptul că Biblia (Cărți ale ei, capitole și versete), la fiecare lectură, îi dezvăluie noi sensuri evenimentelor trecute, dar și viitoare, pe temeiul că unele din cele trecute – în istorie și în viețile oamenilor – s-au desfășurat exact așa cum au fost prezise. În slujba acestui adevăr s-a pus Tudor Fercana, un personaj emblematic pentru scrierile lui Olimpiu Nușfelean.

12

În *încheierea* aș dori să cred că actul de lectură – preponderent de tip fenomenologic – făcut cărții lui Olimpiu Nușfelean, *Ultima zi a Peștișorului de aur*, ne-a oferit posibilitatea relevării semnificațiilor potențiale ale romanelor în miniatură care alcătuiesc volumul scris cu o imaginație bogată și debordantă fără să alunece în excese. Este o carte ce merită citită și analizată și din alte perspective decât cea realizată de noi aici, una deloc exhaustivă, pentru că zona de demarcație dintre real și imaginar, dintre imaginația debordantă și jocul obiectelor și fenomenelor realității, în formele lor diverse, paradoxale adesea și surprinzătoare de multe ori, este o zonă ce permite confruntări și dispute multiple între cele două lumi.

(Mărgineni, 10 mai 2022)

Din viața unui elev navetist

Vasile MOLDOVAN

M-am născut în satul Țăgșor, comuna Budești, județul Bistrița-Năsăud. Aici, o familie de învățători mi-a pus creionul în mână urmând clase paralele, copiii participând concomitent, în aceeași încăpere, cursuri pentru clasele I cu III și II cu IV.

Următoarele clase, de la V la VIII, le-am continuat în comuna Cămărașu, județul Cluj, unde un director de școală gospodar ne-a asigurat cazare săptămânală în internatul școlii, de unde sâmbăta plecam spre casă (circa 12 km), iar duminica după-amiază ne/ mă întorceam la internatul școlii. Încă de aici, cu profesori buni ne pregăteam pentru diferite concursuri (azi olimpiade), iar o parte dintre aceștia au și ajuns la Liceul din Sărmașu.

După examenul de admitere, reușit, la Liceul din Sărmașu, am continuat studiile/ școala cu alți colegi din localitatea natală, toți fiind fii de țărani, făcând naveta de la casele noastre. Era de multe ori o adevărată aventură să pornim dimineața din Țăgșor, pe jos, fără alte mijloace de transport, către Sărmășel Gară, de unde luam trenul până la Sărmașu.

Fiecare zi de școală începea cu trezitul în jurul orei 5⁰⁰, servirea micului dejun (nu ne lăsau părinți să plecăm fără să mâncăm), deplasarea pe jos pe o distanță de circa 3 km,

La lumina lămpii

pe o cărare/ potecă de câmp sau prin pădure, indiferent de anotimp, pentru că trenul pleca din Sărmășel Gară la ora 6⁰⁰, de unde străbăteam cei 6 km până în gara Sărmașu. De aici mă/ ne îndreptam spre școală și fiecare în clasa lui repetam lecțiile pentru ziua respectivă. După terminarea școlii (ora 14⁰⁰), mai stăteam în clasă pentru a pregăti lecțiile următoare, astfel că în jurul orei 15³⁰-16⁰⁰ să ajungem la gara Sărmașu și să ne întoarcem la Sărmășel Gară,

de unde, din nou pe jos, ajungeam acasă la ora 17⁰⁰.

Ajuns acasă, după servirea mesei, începeam pregătirea pentru ziua următoare de școală. Menționez că în aceea vreme, anul 1962, nu aveam curent electric acasă și învățam la lumina dată de o lampă cu petrol (poate fi de necrezut azi). Indiferent de anotimp, vreme bună sau rea, foloseam cizme de cauciuc, pe care le schimbam la cantonul cu barieră de la Sărmășel Gară, cu încălțăminte corespunzătoare pentru a merge la școală. Nu am întârziat în cei patru ani de liceu (între 1962-1966) niciodată la tren, ajungând cu bine la școală. La Țăgșor, punctul de oprire (P.O.) C.F.R. al trenului a fost înființat în anul 1993.

După numărul de elevi/ locuri de la admiterea la Liceul din Sărmașu, au fost organizate două clase paralele, iar la cea în care am fost eu, diriginte era profesorul Baltag Emil. După primii doi ani, clasele VIII și a IX-a, structura anului școlar s-a schimbat, astfel că elevii au fost distribuiți tot în două clase, dar una de real și cealaltă de uman. Eu am continuat în clasa de real, având ca dirigintă pe profesoara Moldovan Viorica, care mai târziu a ajuns director al Liceului.

Un eveniment nefericit s-a întâmplat la începutul clasei a XI-a, la sfârșitul lunii septembrie, când colegul meu de bancă și cel mai bun elev din școală – Sărac Ignat din Balda – a decedat, după ce a consumat, în drum spre casă, mere proaspăt stropite cu soluții împotriva dăunătorilor (din CAP).

După examenul de maturitate (Bacalaureatul), la terminarea liceului, am dat admiterea la Facultatea de Electrotehnică, secția Electromecanică, a Institutului Politehnic Cluj-Napoca (acum Universitatea Tehnică Cluj-Napoca), unde am reușit

împreună cu alți doi colegi de la Liceul din Sărmașu (Boca Vasile și Cugleșan Ion), terminând cursurile universitare în anul 1971.

Am fost repartizat la Întreprinderea de textile neșesute (NETEX) din municipiul Bistrița, prima unitate economică de pe noua platformă industrială.

După 5 ani, în 1976, prin concurs și transfer am fost angajat ca șef de serviciu mecanoenergetic la Întreprinderea de Industrializare a Laptelui Bistrița.

După alți 7 ani, în 1983, apărând în municipiul Bistrița o structură de cercetare, filială a Institutului de Cercetări și Proiectări Electrotehnice (ICPE) București, am contribuit la constituirea bazei de cercetători ai ICPE-ului Bistrița. În această perioadă, am participat, ca autor și coautor, la mai multe sesiuni de comunicări științifice și patru brevete de invenții.

La începutul lunii februarie 1988 am fost numit director general al Întreprinderii de Industrializare a Sfeclei de Zahăr din Lechința, situată la aproximativ 25 de km de municipiul Bistrița. Un nou loc de muncă, o tehnologie nouă pe care nu o cunoșteam, fiind nevoie de alte eforturi pentru a stăpâni procesul tehnologic de producere a zahărului. Astfel, mă aflam din nou în situația de a face NAVETA, din municipiul Bistrița în Lechința, plecând dimineața devreme, la ora 6⁰⁰, și mă întorceam seara, la ora 18⁰⁰.

Este de menționat că pe perioada campaniei anuale (lunile septembrie-decembrie) de recoltare și prelucrare a sfeclei de zahăr, fluxul tehnologic funcționa neîncetat, astfel că prezența mea era și mai îndelungată, dar, cu multă dăruire și beneficiind de sprijinul specialiștilor din unitate (muncitori, maiștri, ingineri etc.), am reușit ca în primul an în care am coordonat activitatea, anul 1988, unitatea din Lechința să fie clasată pe primul loc la procentul/ randamentul de extracție, din cele 33 de fabrici cu profil similar din țară.

Din luna aprilie 1991 am fost numit de Guvernul României în funcția de subprefect al județului Bistrița-Năsăud.

Odată cu alegerile din februarie 1992 și datorită apariției, ca structură administrativă, a Consiliului Județean Bistrița-Năsăud, am fost transferat în funcția de director al Direcției de Dezvoltare a acestei instituții nou create.

În anul 2000, la propunerea Partidului Democrat, am participat la alegerile locale organizate în luna iunie a aceluși an, fiind ales astfel PRIMAR al municipiului Bistrița, pentru două mandate succesive.

Din anul 2008, m-am întors la Consiliul Județean Bistrița-Năsăud, ca șef serviciu și manager de proiect, coordonator al echipei care a implementat proiectul Sistem Integrat de Management al Deșeurilor în județul Bistrița-Năsăud, finanțat din fonduri europene nerambursabile. Din luna iunie 2012, m-am pensionat din funcțiile oficiale, la împlinirea vârstei necesare, dar am continuat să fiu activ, colaborând, punctual, la diverse proiecte lucrative.

Acum, după parcursul profesional pe care l-am urmat, pot să afirm cu și mai multă convingere că pregătirea permanentă este extrem de importantă, dar mai ales cea din liceu ce pune bazele necesare dezvoltării ulterioare, conducând la realizări și satisfacții profesionale deosebite.

Familial pot spune că împreună cu soția, farmacistă, avem o familie frumoasă cu trei copii, toți cu studii superioare, cu cinci nepoți de care suntem mândri, cea mai mare (Georgiana) este deja studentă în anul II, la UBB Cluj-Napoca. Așa cum îmi place mie să spun, sexul frumos – soție și fiice sunt cadre medicale, iar eu și fiul meu suntem ingineri.

Mulțumesc bunului Dumnezeu pentru toate realizările profesionale și familiale.

Mulțumesc profesorilor care au contribuit la formarea mea ca om și pregătire pentru viață.

Așadar „Există doar un lucru bun, știința, și doar unul rău, neștiința.” – Socrate.

(Dl. Vasile Moldovan a fost primar al municipiului Bistrița și susținător al revistei *Mișcarea literară*.)

Teatrul lui Liviu Rebreanu

Icu CRĂCIUN

II. Alte producții mai mult sau mai puțin melodramatice

(continuare din numărul trecut)

În manuscrisele studiate cu multă acribie de N. Gheran, acesta a descoperit și alte piese sau scenete, scrise în românește sau în maghiară, unele terminate, altele în fază de proiect.

Într-un compartiment este o scenetă scrisă în maghiară, dar editorul o prezintă și tradusă în limba română; data fixată este 4 martie 1907, când autorul avea 22 de ani și era încă sublocotenent în garnizoana din Gyula; Rebreanu își exersa tehnica dialogului cu multă dibăcie. Într-un compartiment, patru personaje: un boiernaș, un profesor de matematică, „un unchiaș gros, gras, dar bine făcut, cu fața zâmbitoare, largă”, și un doctor discută despre moartea unui grefier cinstit de la poliția din Oradea, om cu patru copii; fiecare își dă cu părerea cu privire la cauza decesului: sinucidere sau moarte prin imprudență, fiindcă s-a apucat să-și curățească revolverul încărcat. Concluzia finală a autorului este de-a dreptul ludică, de un umor negru reconfortant: „Ancheta oficială a stabilit că mortul s-a întors

Caietele Liviu Rebreanu

în mormânt, cu sicriu cu tot. Cauza – probabil discuția de mai sus.”

Vâltoarea este o dramă în trei acte, scrisă cu intermitențe, de asemenea, în limba maghiară; bineînțeles, și această piesă a cunoscut mai multe variante. Conform lui N. Gheran, primele două acte au purtat titlul *Rivalii*. Studiind excerptele și conspectele din caietul de lectură perioadei „ofițărești” 1907-1908, scrise în franceză, maghiară și germană,

Gheran a găsit influențe din lectura pieselor lui Schiller, Gorki și Hamsun, dar și din opera lui V. Hugo, L. Tolstoi, Ibsen, Maeterlink, Beumarchais etc.

Această piesă are un caracter profund melodramatic. Ca o trăsătură principală, se poate spune că personajele au fost create maniheist: unele sunt angelice, altele diabolice, în spiritul gustului publicului de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Văduva Susana are două fete de măritat: Elvira și Octavia. Ea se conduce după principiul: „Unde-s bani și avere, acolo va fi și iubire”. Doi tineri, buni prieteni, intenționează să se căsătorească cu cele două surori; Barchay, cu Elvira, iar Grazzini, cu Octavia. Chestiunea e că italianul Grazzini îi făcuse înainte curte Elvirei și încă mai ținea la ea, iar „micuța” Octavia știe acest lucru, deși era îndrăgostită lulea de venetic. De ochii lumii, el pune pe primul loc datoria și pe locul al doilea iubirea. Grazzini face parte dintr-o organizație secretă anarhistă care pune la cale asasinarea regelui; în această conspirație îl atrage și pe amicul său. Elvira, care trăsesse cu urechea la discuția lor, îl imploră pe Barchay să nu se expună „unei astfel de primejdii”, dar iubitul ei nu promite, mai mult, va merge la întâlnire și va afla că el este delegat să-l ucidă pe monarh. În numele iubirii de altădată, Elvira (din actul al II-lea numele ei este Livia), cu toate că nu-i împărtășește dragostea, îi cere lui Grazzini să îndeplinească misiunea în locul lui Barchay. Italianul acceptă să se sacrifice cu condiția să-i cedeze „o singură dată”. Fata își recunoaște vina în fața lui Barchay, îi spune că s-a sacrificat pentru el ca să nu-l piardă, ceea ce îl determină pe tânăr să n-o părăsească. Asasinarea împăratului dă greș, iar Grazzini va fi arestat; același lucru se va întâmpla și cu

Barchay, considerat complicele „prietenului” său.

Scrisă la 22 de ani, această piesă are calitățile oricărei piese jucată atunci pe scenele europene; dialogul este bine croit, viu, alert, câteva personaje sunt plauzibile, replicile demonstrează că avem de-a face cu un dramaturg de certă vocație, cu dexterități exersate în crearea caracterelor ce rămân în memoria publicului sau cititorului. A fost un câștig pentru literatura română că i-a fost respinsă, altfel Oliver Rebrean, cu siguranță, ar fi devenit un binecunoscut autor maghiar. Întors la Prislop, s-a apucat să studieze, cu acribia-i cunoscută, limba și operele clasice române, dar și ale contemporanilor, reușind să se impună, în final, ca unul din prozatorii canonici între aceștia. Excerpte de pe lângă această piesă sunt din Jokai, Schopenhauer, Henry Murger, Nagy Endre, L. Tolstoi, Byron, Diogene, Renan, Montesquieu etc.

Scrisă în maghiară, *Locotenentul Valko* este o piesă neterminată cu caracter biografic, o confesiune literară, socotită drept o expiere a traumelor îndurate în perioada încercărilor bănești ale tânărului sublocotenent Oliver Rebrean. Într-o nuvelă, intitulată *Domnul locotenent (A fohadnagyur)*, datată din aceeași perioadă cazonă (1908), protagonistul se hotărăște să se sinucidă. Acest episod va fi reluat într-o altă scriere *Sublocotenentul (A hadnagy)*.

În jurul unei mese joacă cărți patru ofițeri petrecăreți, buni de însurătoare: Tarnay, Agardy, Halmay și Hartyan. Că autorul a practicat acest joc nu încapă nici o îndoială. Limbajul este specific cartofoilor; când unul nu merge la potul mesei, Hartyan zice: „Lașii nu au patrie!”, iar Halmay se retrage, zicând: „Liniște în flanc”, „a ciripi” este folosit cu sensul „a vorbi repede”. Discuția atinge și eterna dragoste. Argady susține că „dragostea scurtă este cea adevărată. Aici ai numai de câștigat. O amintire frumoasă, o jartieră de mătase, un ac de păr... orice și lucrul cel mai important: din ea poate să iasă și o partidă bună”. După un timp, doi dintre ei pleacă, rămânând să bea un litru de vin Hartyan și Halmay. Dialogul celor doi se axează pe povestea de amor platonice dintre locotenentul

Valko și Erzsike Romhany, precum și datoria de cinci sute de coroane pe care ofițerul nu și-o poate achita. Ca ofițer, pentru datoriile făcute nesăbuit ajungeai în fața tribunalului militar și avea loc procedura de onoare (votul întregului corp ofițeresc), care se putea încheia cu: muștrare pe câțiva ani, arest la domiciliu, demisia, condamnarea și întemnițarea. Prin camera cartofoilor se perindă și alți ofițeri care povestesc despre încercările lui Valko. În lumea cazonă, viciile sunt aceleași; „unul bea, altul joacă cărți, al treilea aleargă după fuste” zice ofițerul Verpelethy. Gyorky îl trage de limbă pe Valko să-i spună ce-l frământă. „Omul suportă mai ușor durerea, suferințele, dacă le împărtășește unui suflet ales” își argumentează amicul atitudinea. Valko suferă că a fost alungat din casă de părinții iubitei, nemaivăzând voie nici măcar să-i audă vocea. Gyorky se oferă să obțină banii lipsă din visteria popotei. Numai că Valko suferă cumplit că și-a pierdut perechea. Discreditat în fața acesteia că a delapidat pur și simplu suma respectivă, el își asumă greșeala și este pregătit să suporte consecințele oricare ar fi ele. Bătrânul Romhany îi face o vizită locotenentului și-i propune să părăsească satul pentru totdeauna. După plecarea acestuia, în timp ce era în culmea disperării, apare Erzsike. Aici, piesa se întrerupe.

Considerată fără prea mare valoare literară, *Ghighi* ocupă, totuși, o treaptă importantă în evoluția viitorului scriitor. A fost scrisă în maghiară în primele luni ale anului 1908, după demisia din armată, și are un profund caracter autobiografic, dar nici această piesă nu este terminată, având doar un act. Ghighi este o fată răsfățată de părinți. Are doi pretendenți la mâna ei: Slăvoacă, învățător și poet, mult mai în vârstă decât ea, chel, cam naiv și ridicol, și Enescu, viitor avocat, un

orgolios și aventurier fără pereche. Enescu o iubește pe Ghighi, fata Florei și a lui Gavrilă, iar ea îi răspunde cu aceleași sentimente, totuși, tânărul nu dorește căsătoria, sau cum se exprimă el „dragostea matrimonială”; motivul: dacă bătrânii fetei ar fi avut o situație materială mai bună, probabil că atunci ar fi cerut-o de soție. Unchiul tinerei, Simion, îi aduce nenumărate argumente pentru a-l accepta pe Slăvoacă, dar ea refuză această propunere, cel agreat de eroină rămânând Enescu. Pentru Ghighi, nu contează sărăcia, „Căsătoria numai atunci e ceva sfânt, ceva sacru, dacă se bazează pe dragoste” și „Principalul e să fim culți” sunt argumentele sale. Abundența regionalismelor din Țara Năsăudului este evidentă. Iată câteva: *prașcău, haba, burcaș, crică* (pentru *cred că*), *mamon* (*Necuratul*), *zău* (*adevărat*), *a mădări* (*a răsfăța*), *zoală* (*greutăți, mizerii*), *ponturi* (*mofturi, nazuri*), *țărucă* (*puțin*), *a se hrăni* (*a fi sătulă de*), *a nu se sfârși* (*a nu-i păsa*), *dară* (*bineînțeles*), *barămi* (*măcar*), *a se jeli* (*a se mărturisi*), *a bate hararipul* (*a pierde timpul*); ori expresii de genul: *Dă-o-n foc de lume s-o ardă, Vrea Zmeul, că nu ți-oi zice alta, om de scârbă, hai să vorovim nimica, a se mânia foc și pară* etc.

Liviu Rebreanu

După Gheran, această piesă are „un dosar voluminos”; el îi prezintă proiectele și comentariile lui Rebreanu pentru cele trei acte, cu fiecare scenă, în *Notele și comentariile* de la volumul 11, *Opere, Teatru*, paginile 1158 - 1172, unde multe personaje apar cu alte nume.

Deși este o dramă într-un act, *Osânda* (scrisă în limba română) are calitățile literare de care trebuie să se țină cont când se vorbește

despre producțiile dramatice ale autorului *Pădurii Spânzuraților*, în ciuda folosirii graiului de acasă. Cea mai veche versiune, datată între 20 decembrie 1907 și 6 februarie 1908, a purtat titlul *În lumea bozgoanelor* și, mai apoi, *O femeie tânără și frumoasă*, până să se oprească la *Osânda*. Fiecare versiune are onomastica diferită. În anul 1908, Rebreanu a trimis această piesă Teatrului Național din București, dar i-a fost respinsă „pentru că nu întrunește calitățile cerute”. Intriga amintește de alte scrieri, în special de cea a romanului *Ion*. Acțiunea se petrece într-un sat de munte. Saveta, fiica Todosiei și a lui Petre, se căsătorește cu Ștefan, fecior dintr-o familie mai înstărită. După ce soțul său o altoiește, tânăra nevestă se reîntoarce acasă, unde o aștepta mamă-sa și Ion, sluga familiei, „o fire exaltată”, cel dominat de demonul crimei, care ținea la ea. Ceea ce impresionează spectatorul sau cititorul este curajul diabolic al Ravecăi, căsătorită cu Anton, mama vitregă a lui Ștefan, de a intra în casa amantului ei, Petre, bărbatul însurat cu Todosia, și a-i cere acestuia, în numele iubirii, să-și părăsească soția și s-o urmeze pe ea. Pare neverosimil, dar argumentele autorului puse în gura Ravecăi sunt credibile. Înzestrată cu puteri vrăjitorești, ea îl convinge pe Petre s-o însoțească, dar Ion o ucide în ultima clipă. În ceea ce privește iubirea și moartea (Eros și Thanatos), Rebreanu scria în *Mărturisirile* din 1932 că „iubirea trebuie înțeleasă ca un instinct vital care cârmuiește drumurile omenirii ca și foamea și moartea”. De altfel, încă din 1917, cu ocazia reprezentării *Șarpei* lui Wedekind, afirma că iubirea „n-are nici început, nici sfârșit. N-are părinți și nu ispășește. Trăiește veșnic. E nemulțumitoare. Este duhul lumii, bun sau rău, *Erdgeist*”.¹

Această piesă a fost pusă în scenă pentru prima dată la Casa de Cultură din Beclean, județul Bistrița-Năsăud, în 14 iunie 1979, sub regia regretatului profesor Andrei Moldovan.

Ziaristica română este o scenetă scrisă între anii 1910-1912, când autorul se afla deja la București. Acțiunea se petrece într-un hotel din Ostende. Este un dialog între un Chelner și un Mosafir, acesta din urmă fiind dentist bulgar. Chelnerul este un ins tupeist, mincinos,

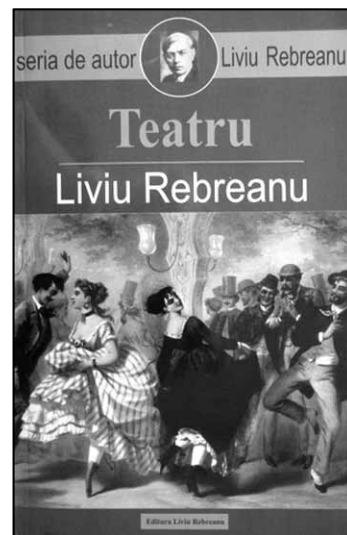
iscoditor, lingușitor, care îl ia pe Mosafir drept un gazetar român, cu intenția de a-i cere mai mulți bani decât celorlalți clienți. Satira lui Rebreanu își atinge scopul: în România toată lumea practică această meserie nobilă, gazetăria, toți veleitarii, neaveniții, indiferent de profesie, indiferent de pregătirea intelectuală. Întrebat după ce îi recunoaște pe românii cazați în hotel, Chelnerul îi răspunde: „...dupe larmă, dupe: Las' că vă învăț eu!”.

Vis năprasnic este o dramă cinematografică în 12 tablouri, datată 19 iulie 1912, în perioada când autorul ajunsese, grație lui Emil Gârleanu, secretar al Teatrului Național din Craiova. De-a lungul vieții, Rebreanu a avut trei pasiuni: teatrul, literatura și cinematografia. Încetul cu încetul se va despovăra de regionalisme. În 1912 rula în cinematografe filme mute, bazate pe mișcare și mimică. Autorul lui *Ion* este considerat primul scenarist al filmului românesc. Scenariul acesta a fost un eșec, însuși autorul s-a autopersiflat, mai târziu, datorită nereușitei sale. Cele 12 tablouri cuprind: I. *Casă în construcție*; II. *Grădina publică*; III. *Casă în construcție*; IV. *O colectură de bilete de loterie*; V. *Terasa unui local de consumație*; VI. *Un garaj de automobile*; VII. *În fața locuinței lui Lazăr, la mahala*; VIII. *Tabloul: Un local de petrecere*; IX. *Folies-Bergeres*; X. *În automobil*; XI. *Tripou*; XII. *În fața tripoului*. Lazăr este un muncitor zidar, căsătorit cu Minodora; împreună au o fetiță, Puia. Traiul lor este destul de greu. Un Domn încearcă s-o siluiască pe tână și frumoasa nevastă. Aceasta scapă nevătămată. Lazăr este anunțat că a câștigat la loterie 100000 de lei. Ridică banii și pleacă însoțit de Inginer la un local să sărbătorească evenimentul. Inginerul îl sfătuiește să cumpere o mașină, de fapt, o rablă. Minodora își dă seama că soțul ei a fost înșelat și recunoaște în Inginer pe Domnul care a vrut s-o violeze. Cherchelit, Lazăr își părăsește familia și, împreună cu Inginerul, se întoarce la localul de petrecere. Îndemnat de Inginer, o răsplătește gras pe Nineta, cântăreața localului. În momentul când o sărută, apare Minodora, care va fi scoasă afară de Chelner. Lazăr aruncă bani lăutarilor și chelnerilor și pleacă însoțit de Inginer și Nineta. El adoarme în automobil, în

timp ce cântăreața și Inginerul se iubesc cu foc. Cei doi pungași fură o parte din banii zidarului și-i împart între ei. La tripou, Lazăr va pierde toți banii și va cere împrumut Inginerului care îl refuză, zicându-i: „Dragă, prietenia până la pungă... Tocmai fiindcă îți sunt prieten nu te pot împrumuta. Ar însemna să-mi pierzi prietenia”. Lazăr va recurge la violență, reproșându-i: „Hoțule! Pun-gașule! Mi-ai stors paralele și-acuma îți bați joc de mine!...” Firește, va fi dat afară. Poliția va aresta pe Nineta și pe Inginer. Lazăr se trezește din beție și vrea să se sinucidă, dar îl salvează Minodora. El regretă modul cum s-a comportat. Replica ultimă aparține soției sale: „Bogăția te-a orbit, dar Dumnezeu a făcut să te întorci la sângele tău!...”.

Conform lui N. Gheran, au scris despre acest scenariu Ion Apetroaie și Bujor T. Răpeanu.²

Inițial, *Ghinionul* a fost un monolog, scris în 1908, când Rebreanu demisionase din armată și se întorsese la Prislop; monologul este reprodus de N. Gheran în volumul 11, *Opere, Teatru*, între paginile 896 și 901. Mai târziu, a devenit o comedie cinematografică într-un act, cu 12 tablouri, după cum urmează: I. *Camera de culcare a lui Rică Ghinion*; II. *Pe stradă, în fața casei în care stă Ghinion*; III. *Într-un vagon de tramvai*; IV. *Pe stradă*; V. *Același decor ca în tabloul I*; VI. *Pe stradă, ca în tabloul II*; VII. *În birje*; VIII. *Sufrageria lui Jean Ghinion*; IX. *Pe stradă, în fața casei unde stă Jean Ghinion*; X. *Poarta ministerului*; XI. *Pe stradă, ca în tabloul II*; XII. *Sufragerie-biurou la Ghinion*. A fost scrisă la începutul anului 1913. Chiar dacă exprimarea are urme regionale nășăudene evidente, comicul de situație și de limbaj dă culoare acestei comedii burlești. După un chef strașnic, Rică Ghinion, un funcționar mărunț, întârzie a doua zi la

birou. Asistăm la niște scene pline de haz: trezitul, spălatul pe față, pieptănatul, îmbrăcatul cu niște pantaloni spărți, căutarea butoanelor, tramvaiul nu oprește, fiindcă este „complet”, în sfârșit se urcă în al treilea tramvai, dar, când vine conductorul, își dă seama că și-a uitat „punga” acasă, se întoarce, își găsește banii în buzunarul de la spate. Nu prinde nici un tramvai, se urcă într-o birjă și, spre bucuria lui, găsește un portofel cu 10000 lei (o mie îi căzuse în timp ce-i număra). În

portofel află cartea de vizită a fratelui său, Jean. Bănuiește că sunt ai acestuia și se hotărăște să-i înapoieze. Acasă la Jean, toată familia, împreună cu cei opt copii, plânge de supărare. Rică îi dă portofelul, dar Jean îi spune că trebuia să fie 11 mii și-i reproșează fratelui că i-a furat o mie. În

cele din urmă, Rică este „azvârlit pe ușa afară”. El se hotărăște să plece, totuși, la serviciu, la minister, chiar dacă a întârziat aproape 2 ore. Un afiș de la poartă îl anunță că „Ministerul este închis din cauza sfintei sărbători de astăzi”. Se întoarce acasă, birjarul îi spune că a găsit o mie de lei și i-o înapoiază. Acasă se așază în farfuria cu ciorbă, o apostrofează pe servitoare, care se revoltă, îi aruncă farfuriile în cap și-l acoperă cu fața de masă, după care îl bate cu mătura, în timp ce Rică Ghinion rabdă și zice spășit: „Degeaba, sunt ghinionist!”

În 1920, Rebreanu a publicat o nuvelă, cu titlul *Ghinionul*, în revista *Sburătorul* a lui E. Lovinescu.

Să nu uităm că primul film sonor românesc a fost *Ciuleandra*, după romanul cu același titlu al lui Rebreanu (el fiind și autorul scenariului), în felul acesta, a devenit și pionier în istoria filmului românesc, chiar dacă n-a avut succesul scontat.

Drama în trei acte, *Jidanul*, a fost scrisă la București, între 17 septembrie 1914 și 29 martie 1915, în perioada când Rebreanu

devenise un consecvent cronicar teatral la diferite reviste: *Falanga literară și artistică*, *Scena*, *Ramuri* și *Rampa*. Autorul a fost preocupat toată viața de „resorturile ascunse ale antisemitismului”. Piesa încearcă să dea un răspuns la această chestiune și merită interpretată și dezbătută mult mai pe îndelete. De altfel, aceeași temă va fi atinsă și în alte scrieri în proză: *Boanghina*, *Cumpăna dreptății*, dar, mai ales, în *Ițic Ștrul, dezertor*. După N. Gheran, mesajul ei este următorul: „Cei avuți, indiferent de naționalitatea din care fac parte, au un limbaj comun, nutrit de interese comune”.³ Evreul Rozenzweig și-a schimbat numele în Mumuianu, după ce a ajuns ziarist; este un personaj obraznic asemănător cu Albeanu din *Plicul*. El îl vizitează pe Oprea, fostul său coleg de școală, ajuns secretar al lui Haimangiu, candidat de deputat. Candidatura acestuia este pusă de viitorul său socru, Bercovici, evreu botezat, care învârtește o afacere cu Toma Boeriu de la Liga antisemită. Mumuianu îi cere lui Oprea să intervină pe lângă antisemitul Haimangiu pentru a-i încredința conducerea unui „jurnal de propagandă”, ce urmează a fi înființat. El declară că, deși este evreu, se consideră antisemit. „M-am născut ovreu (...) dar prin educație, prin suflet, prin tot sunt român...” îi spune lui Oprea. Haimangiu este și el evreu, botezat creștin, numele său fiind, de fapt, Mendel Haimovici. Părinții săi, Froim și Cuna, sosiți din Dorohoi la București, caută un avocat și ajung la Haimangiu, unde, spre bucuria lor, văd că Haimangiu este chiar fiul lor, plecat de acasă în urmă cu 20 de ani; întâlnirea părinților cu fiul lor este cam forțată, nefirească, un fel de *deus ex machina* folosit încă din antichitate. Froim îi spune că au venit să facă un împrumut cu ipotecă pe dugheana lor ca să-i dea banii viitorului ginere, cel care se va căsători cu Rebeca, sora lui. Haimangiu le promite că va rezolva chestiunea numai să-i vadă cât mai repede plecați; nu dorea ca lumea să afle că este evreu. El aranjează cu Pincu Melun, directorul Băncii izraelite, ca părinții săi să poată împrumuta cei 5000 de lei, fără a-i spune pentru cine erau banii. În mod paradoxal, Banca izraelită are funcționarii creștini, iar Banca română îi are evrei. Melun îi propune să

se însoare cu fiica lui, Frida. Bercovici este tipul evreului afacerist și avar care îi spune viitorului ginere că are să-și scadă cheltuielile legate de candidatura sa de deputat din zestrea fiicei sale, Fifi; el se consideră „omul deciziilor precise”, știe că dacă vrea ca ginerele-i să ajungă deputat e nevoie de bani, de politică, dar și să fie „întâi contra jidanilor”, de aceea apelează la Toma Boeriu. Haimangiu vrea să fie deputat, dar pe merit. Conflictul intervine când Froim hotărăște să-și mute familia în casa fiului. Haimangiu le sugerează să plece. „... o să plecăm, să nu-ți zădărniciim rostul... Dar trebuie să-ți spun, rău îmi pare că ți-ai alcătuit viața în așa fel că trebuie să-ți tăgăduiești părinții, rudele, neamul... (...) Toată bogăția, toată faima ta e o minciună, o înșelătorie veșnică... Crezi c-o să poți duce așa toată viața?” îi reproșează franc Froim. Delatorul și intrigantul Oprea, figură meschină și ipocrită, îl pârăște, „în interes obștesc”, pe Haimangiu că este evreu și, ca să dovedească cele afirmate, îi prezintă pe Froim și Cuna. „Adevărul trebuie să triumfeze!” clamează Oprea, fără scrupule. Singurul care îi ia apărarea lui Haimangiu este Toma Boeriu, ceilalți, Oprea, Bercovici, Mumuianu și Fifi îi condamnă „viclenia”. După cele întâmplate, Melun refuză să împrumute banii familiei lui Haimangiu. Ajuns în pragul falimentului, salvarea acestuia vine din partea Friedei care îl cere de soț, convinsă că Haimangiu are s-o iubească; numai că atunci când află că Haimangiu-Mendel este botezat creștin, renunță la logodnă, iar Melun rupe actele de împrumut. Concluzia este una singură: diferențierea socială funcționează și-n cadrul aceleiași etnii, sau cum zice umilul funcționar Tomoșoiu: „În definitiv, ori român, ori ovreu, totuna-i dacă omul e om”, completat de d-na Erceanu, într-o altă împrejurare: „În ziua de astăzi nu se uită nimeni dacă ești ovreu sau nu ești. Să fii om de treabă. Încolo ce are a face”.

Piesa într-un act *Rendez-vous* are ca subtitlu *Caricatură într-un act* și este o parodie după comediile ușoare, de duzină, la modă, după gustul publicului, care se jucau cu sălile pline, asemănătoare cu cele scrise de A. de Herz; de altfel, numele acestui dramaturg apare în piesă stâlcit: Ignatz Hertz. Cronicile sale au

amendat de fiecare dată piesele acestui autor, ceea ce l-a determinat să-i devină unul dintre detractorii săi principali, alături de Nichifor Crainic, soții Karnabatt, G. Gregorian, Romulus Dianu etc. Limba în care este scrisă era în proces de formare, iar Gheran socotește că aparține perioadei de stabilire a autorului la București (1912-1913), după popasul de la Craiova.

Acțiunea se petrece într-un hotel din București. Popescu scrie o scrisoare nevestei sale, mințind că este în Dorohoi, în realitate este în București, petrecând două săptămâni cu aceeași amantă. Scrisoarea era pusă în două plicuri și trimisă prietenului său, șeful poștei din Dorohoi; „... el rupe plicul cel din afară, pune ștampila poștei din Dorohoi pe plicul cel dinăuntru, scrisoarea pleacă frumuseț la destinație, nevastica mulțumește lui D-zeu că n-am pățit nici o nenorocire și – în casă pace și între noi bună învoire” îi explică tertipul lui Ionescu. De fapt, amândoi își înșală nevestele, deși, susțin ei, le sunt dragi. Popescu, care locuiește în Băicoi, are ca amantă o bucureșteancă, iar Ionescu, cu domiciliul în capitală, o provincială din orașelul de reședință al amicului. Fiecare își laudă metresa. Ei pleacă să-și întâmpine ibovnicele, dar constată că s-ar putea ca acestea să fie chiar nevestele lor. Cele două femei, Titi și Fifi, prima, soția lui Popescu, cea de-a doua, a lui Ionescu, se întâlnesc la hotel, în camera lui Popescu, fac cunoștință și vorbesc despre soții lor. Firește, și ele se consideră cinstite, cumsecade. Treptat, își dau seama că amantii le sunt soții lor, de aceea s-a spus că această piesă este o geneză a *Cadrilului*. După Fifi, „Bărbatul poate să fie crai, femeia nu. Bărbatul poate să-și țină zece amante, femeia numai unul. Așa cere morala, epoca și moda” își susține ea principiile. La rândul ei, Titi regretă că-și înșală soțul, dar, din obișnuință, nu se poate opri. Pentru Fifi „Conștiința e o instituție învechită”. Popescu se întoarce, dar din pricina întunericii nu-și dă seama că are în brațe pe... nevastă-sa. Are loc o scenă ludică și, inițial, cea care câștigă este Titi. Fifi își găsește soțul în brațele lui Titi. Are loc o scenă identică. Adulterul este recunoscut de ambele părți, iar „onoarea n-a suferit nici o știrbire”, fiindcă – zice Popescu – „unde a

pătruns cultura acolo domnește buna înțelegere...”.

În secțiunea *Fragmentarium*, din *Opere. Teatru* al volumului 11, există câteva excerpte în maghiară, germană sau franceză pe care Rebreanu le-a folosit în replicile diverselor personaje din piesele sale; la unele este notată proveniența și autorul, altele, fiind prelucrate, nu au nici o indicație. Oricum efortul editorului pentru traducerea lor merită apreciat; de asemenea, aici sunt reproduse unele fragmente de piese inedite ca: *Traiul* (pp. 892-895), *În lumea bozgoanelor* (pp. 902-908), *Casa parohială* (pp. 909-964), *Amantul din lună* (pp. 965-968), altele sunt doar sub forma unor schițe sumare: *Veșnicul îndrăgostit* (pp. 969-971), *Actorii* (p. 972), *Familia* (p. 973), *În fața cortinei* (p. 980); între paginile 981 și 1001 se află un Dicționar de *nume* folosite atât în volumele de proză, cât și în cele de teatru.

N. Gheran a stabilit că *Traiul* este cea mai veche scriere a lui Rebreanu, datată în anul 1908, când autorul era la începuturile sale scriitoricești. Într-o duminică, un țăran iese să-și vadă holda și iarba dacă este de cosit sau nu. Se întoarce și începe un dialog cu nevastă-sa, apucându-se de băut vinars de prune. Bărbatul îi spune că iarba e „leasă la pământ”. Femeia îi sugerează să-l ia și pe fecior, iar ea va isprăvi de secerat holda împreună cu vreo câteva femei din sat, tocmită ieftin, pe „patru pițule la fieteșcare”, iar de cu seară, dacă le ajută Dumnezeu, vor veni cu cunună. În lipsa lor, soacra lui va avea grijă de casă. Firește, regionalismele sunt specifice Țării Năsăudului: *țără* pentru *puțin*, *ticăiți* pentru *râi*, *leasă* pentru *culcată*, *coleșă* pentru *mămăligă*, *platăn* (nu *platău*, cum s-a copiat greșit în reproducere) pentru *partea de deasupra a sobei*, *a căpăta* pentru *a face rost de...*, apoi expresii de genul: *Vai, zo, cruce, a da țăță la băiat* (*a suge la sân*). Se amintește de un obicei, dispărut din viața țăranului: *a merge cu sare la boi*, însemna a merge pe munte în locul unde sunt adunați boii sătenilor pe timpul verii (la bourie) cu sare grunzoasă; de asemenea, când laptele dă în foc, pe platăn, ca să nu miroase a ars, se pune sare sau făină; se credea că vaca „se bășică” la pulpă.

În *lumea bozgoanelor* datează de la începutul anului 1908; multe din cele scrise aici vor fi fructificate în piesa *Osânda*. Atrage atenția descrierea detaliată a interiorului unei case țăărănești din Țara Năsăudului de la începutul secolului al XX-lea. În dialogul dintre Mamă și Soră se strecoară poveștile unor întâmplări supranaturale: fuiorul de flăcări oprit deasupra casei are ca efect: moartea bruscă a găștei îndopate, a vițelului de lângă vacă, care în loc de lapte va da sânge, a altor două vaci, a unui bou și a „unei scroafe a fătă”. Dacă vițelul suge laptele „jumătate lapte, jumătate sânge”, va muri, chiar dacă „l-ai hrăni cu otavă de-a treia și l-ai scălda în păsat dulce (...), și de nu-ți face de întors are să moară cineva în casa asta”, iar sufletul mortului „s-a face strigoi și n-a avea hodihnă-n pământ până nu-i veți împlânta un cuțit ruginit drept în inimă”. Deși fac sfeștanie „în casă, în tindă, în grajduri, în ogradă, în șură” timp de o săptămână, „nu ajută... Necuratul nu mai fuge de sfânta cruce (...), nu se teme”. Pentru ca să plece de la ei trebuie să-i ardă „cuibul cu mâțe sfințite” și să-l stropească „cu aghiazmă de nouă ani”. Mama are o fată, Saveta, care iubea pe Ion a Prislopanului, dar n-a vrut s-o dea după acesta, fiindcă era slugă la casa lor, a dat-o după Maței, deoarece el „e bogat și cuscrul Iftode e cel mai de seamă om din sat”. Maței este stăpânit de Necuratul și o bate pe Saveta. Într-o Sf. Vinere, Mama a dat o slujbă ca să-i îndrepte Dumnezeu gândurile, „să n-o teamă de Ion”. Sora îi spune să se roage și să facă „nouăzeci și nouă de mătănii” să-i trimită Dumnezeu pe bărbatu-său, de la pădure, „sănătos acasă” că a făcut mare păcat, ieșind cu carul vinerea. Visul Mamei, povestit cu lux de amănunte, prevestește răul ce urma să se întâmple în casa lor. Sora a venit la Mama să-i stângă niște cărbuni în apă neîncepută ca să se poată odihni noaptea, lucru ce îl va face, după ce va rosti un descântec inedit.

Casa parohială pare a fi mai degrabă o adaptare după vreo piesă bulevardieră în trei acte, decât una originală. Ea rămâne, totuși, „un document de istorie literară”, cum bine a sugerat editorul. În casa preotului Vincențiu Hoppe, din Ruszno (Rosenau), Polonia, este așteptat un fost coleg de-al Anei, studentul

George (Ionel) Hartwig. După moartea părinților, Ana și Amandus (un băiat handicapat) au fost crescuți de bătrânul Hoppe. În același timp sosește și scrisoarea de acceptare a Anei în ordinul călugărițelor. Între Hartwig și Ana se reia dragostea de altădată. Ana încearcă să-l determine pe băiat să renunțe la facultate și să rămână cu ea. Fiindcă a propus stareței ca Ana să fie primită la mănăstire, Hoppe îl alungă pe Capelan din casa lui. Bătrânul preot îi mărturisește lui Nicu că prima sa iubire a fost mama lui și îl sfătuiește să-și continue studiile. Finalul este tipic dramoletelor: Amandus vrea să-l împuște pe Nicu, dar, din greșeală, o va ucide pe Ana. *Casa parohială* este o piesă siropoasă, fără valoare literară.

Comedia *Amantul din lună* a fost proiectată în trei acte, dar nu are decât un act, scris în perioada cât Rebreanu a fost secretar literar la Teatrul Național din Craiova (1911-1912). Frizerul Bărbierescu vine în casa d-nei Chiriescu să-l tundă și să-l bărbierească pe gazetarul Popescu. El îi spune femeii că a avut vocație de pictor și de autor dramatic, dar ghinionul l-a adus în această poziție socială. Puținele replici din cele patru pagini au umor și antren.

Veșnicul îndrăgostit, *Actorii* și *Familia* sunt proiectate între anii 1911-1912 din perioada cât a fost secretar literar la Teatrul Național din Craiova, iar *În fața cortinei* este un comperaj scris între 1916-1918, monologul conferențiarului este menit să atragă simpatia și interesul publicului.

Rebreanu s-a ferit să scrie romane în care să primeze senzaționalul, spectacularul, a preferat să creeze oameni adevărați, vii și viață reală. În începuturile sale dramatice a cochetat puțin și cu artificialul și melodramaticul, de care, până la urmă s-a dezis și le-a amendat, afirmând: „Ceea ce este romanul senzațional în literatură este opereta în teatru. Este concesiile ce o face publicului arta”.⁴ De aceea, într-o cronică la spectacolul *Letopisești*, de Mihail Sorbul, va critica „șurubăriile tehnice” și „floricelile retorice”, care „caută ca de obicei să ascundă lipsa de viață în teatru, să animeze figuri de ceară”.⁵ Chiar dacă nu a fost un teoretician al teatrului sau al romanului, ideile

sale, regăsite în interviuri sau cronici teatrale, merită atenția receptorului: „Drama cere conflicte externe sau exteriorizate, - scrie el - pe când romanul înfățișează conflicte oarecum interne ale sufletului... Romanul e cu atât mai interesant cu cât adâncește sau interiorizează mai mult sufletele”.⁶ Îl aprecia pe Moliere ca fiind prin excelență autorul tipurilor. „Harpagon – spunea Rebreanu – „e o sinteză, ca orice caracter-tip”, încercând „în spinarea eroului său toate trăsăturile ce caracterizează pe toți avarii”.⁷ În romane, acțiunile personajelor sunt justificabile, indiferent că sunt pozitive sau condamnabile, pe când în teatru, caracterul abominabil al multor protagoniști este irecuperabil.

Într-un interviu al Elisabetei Grecesu, intitulat „D. Liviu Rebreanu despre teatru și cultură”, publicat în *Vremea*, din 16 martie 1941, autorul lui *Ion*, proaspăt numit a doua oară director al Teatrelor din România, afirma: „Este de la sine înțeles că pentru a-i da teatrului un rol educativ trebuie să ții seama în primul rând și mai ales de organizarea repertoriului (...), important este arta cu care directorul știe să readucă publicul la teatru, fiindcă teatrul fără public este mort și în cazul acesta nici nu și-ar putea motiva existența”. Rebreanu a pledat pentru educarea și cultivarea gustului artistic, arătând împlinirea scopului artistic cu cel educativ (moral, național, ideologic) și cel distractiv. Era împotriva pieselor grave și severe care ar viza numai și prea direct scopul educativ, „fiindcă știm că educația nu se face forțat; nu piese lipsite de conținut, ușoare, care n’ar face decât să amuze ieftin scoborându-se la nivelul gustului public: nu piese triste și îndoliate care să ne facă să plângem cruntul ceas pe care îl trăim, fiindcă ar alunga publicul și s’ar juca cu sala goală./ Teatrul este într’adevăr o școală integral, pentru tineri ca și pentru adulți, dar el trebuie să utilizeze o pedagogie cu totul specială, mai savantă și mai subtilă pentru a-și ajunge ținta”.

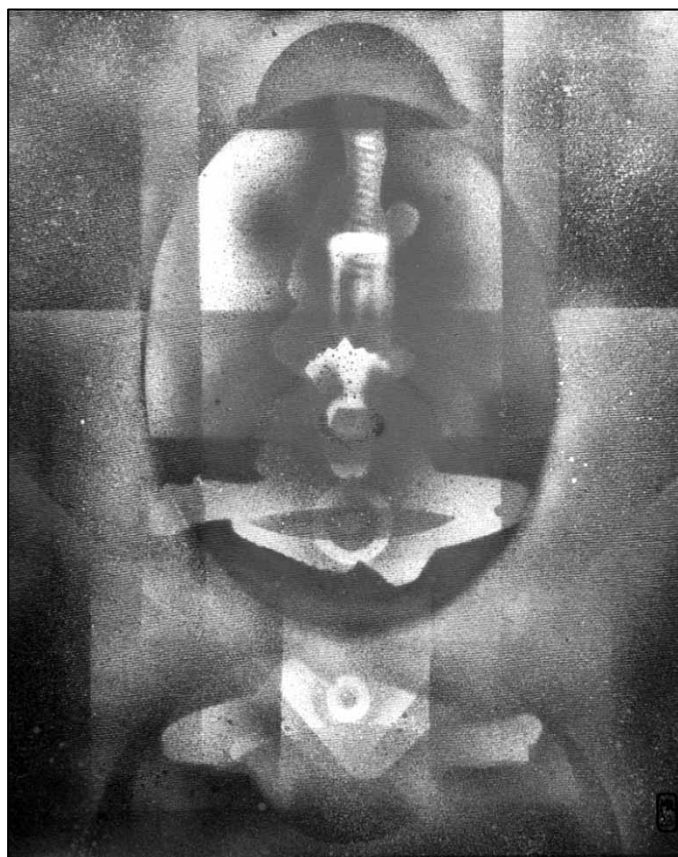
Priceput în selecționarea repertoriului, fie el român sau străin, modern sau clasic, Rebreanu arăta: „Condiția ideală a turneelor ar fi organizarea unei *echipe speciale, mobilă*, care să servească exclusiv și în permanență necesitățile provinciei, garantându-se reușita

spectacolului și asigurându-se situația actorului. Că a avut în vedere îmbunătățirea „soartei actorului” o dovedește înființarea Studioului încă din 1931 „pentru a da posibilitatea celor 70-80 de actori, cărora la Național le venea rândul să joace și să se afirme: pentru a înlesni reprezentarea pieselor mai ușoare, mai riscante, ale tinerilor actori români necunoscuți – fiind în sensul acesta un teatru experimental –, și apoi pentru că un al

doilea teatru mai prezenta și puțința unui câștig în plus pentru actori, deoarece după acoperirea cheltuielilor, excedentul li se distribuia lor”. În același interviu, aflăm că autorul *Pădurii spânzuraților* avea de gând să facă un *Teatru al școlarilor* cu o trupă anume specializată și destinată numai acestui scop. Cert este că el spunea: „Teatrul a fost și a rămas marea mea pasiune”.

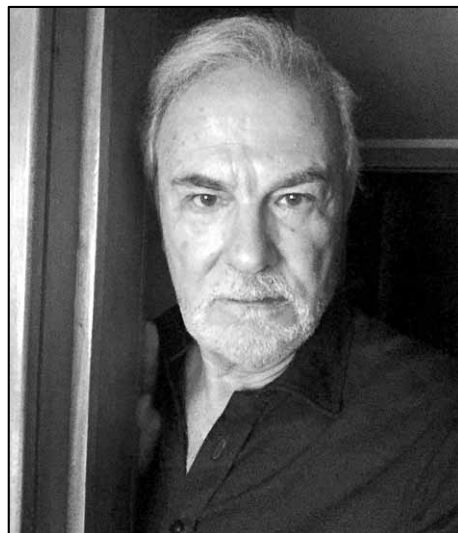
Note:

1. Liviu Rebreanu, *Opere*, vol. 13, Ed. N. Gheran, p. 75.
2. Ion Apetroaie, *Liviu Rebreanu, dramaturg*, în *Iașul literar*, XVI, nr. 11, din noiembrie 1965, p. 49, și Bujor T. Râpeanu, *Rebreanu – primul nostru scenarist*, în *Cinema*, IV, nr. 6, iunie 1966, pp. 37-38.
3. Liviu Rebreanu, *Opere, Teatru*, vol. 11, ...p. 1204.
4. Liviu Rebreanu, *Opere*, vol. 13, Ed. Minerva, Buc., 1989, p. 55.
5. Ibidem, p. 153.
6. Ibidem, p. 209.
7. Ibidem, p. 9.

Marin RĂDUCU, *Introspecție – Sentimente Marine*

José Manuel de VASCONCELOS

José Manuel de Vasconcelos s-a născut la Lisabona în decembrie 1949. Este poet, eseist, critic și traducător. A publicat mai multe cărți de poezie și eseuri critice. Contribuțiile sale se regăsesc în principalele publicații literare portugheze și în unele străine, precum și în diverse antologii. Scribe, de asemenea, despre pictură, în special în cataloage de expoziții. A participat la mai multe congrese, colocvii și întâlniri literare în Portugalia și în alte câteva țări. A tradus poeți precum Federico García Lorca, Eugenio Montale, Umberto Saba și Paul Valéry. A organizat reviste literare și antologii, în special o antologie a futurismului italian. Este vicepreședinte al Asociației Scriitorilor Portughezi, membru al PEN Clubului Portughez și al Asociației Portugheze a Criticilor Literari. Colaborator al Observatorului permanent de studii pavesiene în lume, a publicat în Italia mai multe eseuri despre Cesare Pavese. Nu de mult, în engleză, în timpul unui sejur în China, a scris volumul de haikuuri intitulat *Lushan days*. Poeziile sale au fost traduse în spaniolă, franceză, italiană, germană, chineză, japoneză, arabă, română și slovenă. Este licențiat în drept și este avocat practicant.

Poezie pentru mama

Pe fața ei cade praful topit al timpului
vocea fragilă îi atârână de brâu
ca un arbust care o așteaptă,
care o ia în brațe,
degetele care transfigurează
penumbra discretă a emoției

Gura neliniștită care îi suflă acum
blând la ureche aerul parfumat
al zilelor incerte ale copilăriei
lasă să se desprindă floarea firavă a lacrimilor ei

Valsul vieții, orbită albă
care meditează de parcă vorbele ei simple
sunt tot aerul meu,
ca și cum ar primi sarea care vine din timp
și o lasă pe umerii mei pentru ea încă de copil
Gânduri de mamă, poate sunetul inului

unde se întoarce mereu această lumină
ireversibilă

Siena

Închid obloanele și călătoresc în acel corp
de rugăciuni și semne
de cuvinte chinuite
și urme de sânge
Îndrăzneala zilei toride
scrie cu cretă în întuneric
strofa în care cel mai bun dintre noi
se minunează
când soarbe epuizat
drumul
anilor nebuni
și-și afundă degetele
în apusul febril al soarelui
pe care încă îl mai simți

Întotdeauna mi te-am imaginat urcând scara

Întotdeauna mi te-am imaginat urcând pe scara
care de pe faleză duce la casa roșiatică a
scriitorului controversat
Surprinzându-te în lațul vântului pe care ți-l
arunc în mersul tău
mândru de gazelă care privește un zeu tăcut
în domeniile mării
este o imagine la fel de obsedantă ca și modul
fioros
de a-mi aminti de tine, văzându-ți cu claritate
picioarele în albastrul
zilei deschise pentru tine în abundența de agave
care se apleacă peste impunătorul escarpament
Respir încet în acele clipe: un pas și
încă un pas, scara nesfârșită
floare carnivoră înfășurată în jurul trupului tău
cu ceva adolescentin în care mă pierd
ca un bătrân Ulise
ce nu s-a mai întors acasă
Nu ajungi niciodată în vârful, spuma îți
încătușează mersul
soarele se revarsă peste gura ta sfioasă în
vacarmul
sălilor în care nu ai mai intrat de mult timp
deși ești o prințesă
Cicatricea luminoasă a iubirii îți îndoiaie încet
mâinile
și te lasă în zăgazurile timpului sclavă a
privirii mele

Căderea în poezie

Bătrânul și-a pierdut echilibrul și s-a prăbușit
pe holul de la intrare
era singur în casă și credea că va muri
soția lui avea să se întoarcă abia câteva ore
mai târziu
așa cum venea întotdeauna de la serviciu
Apoi a început să recite poezii
cu o voce care se potrivea cu poziția
contorsionată a corpului său
(pe multe dintre ele le știa pe de rost – ar mai
fi avut pentru ore întregi, dacă nu ar fi murit
între timp):
„Și ea moare bucată cu bucată
de un fel de anemie emoțională”

și erau acolo: Dickinson, Frost, Williams
Dintr-o dată îi veni în minte: dacă am trecut
prin atâtea experiențe cu atât de multă viață în
ele, încât am putut rezista, încă nu am de gând
să mor
Cu un mare efort s-a ridicat, a reușit să stea în
picioare
clătinându-se, a deschis fereastra și, încetul cu
încetul,
s-a scufundat din nou în sunetele zilei

Biblioteca

Întindeți pe masă cărțile necesare
vocea care se hrănește cu timpul celorlalți
aburul care susține această fereastră rece
încețoșată de secrete și umbre
Caut simetrii de piatră în rădăcinile lichide
care se transformă în ziduri
cărările adăpostite sub copaci
înscriind noaptea pe trunchiurile lor bătrâne
cuvintele părăsesc puțin câte puțin sertarele
să ne locuiască trezind zgomote grele
un râu de praf aterizând pe frunze
de tăcere și ne întoarcem pe un pământ
străvechi
care ne luminează gândurile.

Cosmologia brevis

Cărțile de astrofizică mă deprimă
locuiesc într-un apartament micuț într-un
arhipelag
infinat de galaxii
atomii din care este făcut corpul meu
sunt copii ai unor stele care au dispărut cu
mult timp în urmă
oamenii de știință ai cosmosului ar numi părul
tău, ochii tăi, gura ta strălucitoare
praf de stele
sau chiar deșeu nuclear
acest soare pe care ne bazăm în fiecare zi
și la care ne referim atât de des pentru a ne
califica
momentele de splendoare ale vieții noastre
este una dintre milioanele de stele din acest
univers

ce nu se află niciodată la îndemâna noastră și
care va muri
la fel ca toate stelele, mamele noastre

Umbre care ard în lumina crudă (șase cărți poștale pentru o destinatară solară)

Octombrie

vino încet pe aceste țărmuri
intră în urechile mele
ca o miere invizibilă
străbate-mi rănila
una câte una
moarte de umbră

ești de cealaltă parte a mesei
vorbind, coborând spre inima mea

îmi calci pe față
deschisă la roua viselor tale

Noiembrie

tristețea asta are o altă vârstă;
în a ta, vertijul încă se mai ridică
parfumat de vânt

dar acolo e camera ta, corpul tău
lăcomia acestei guri furtive
apa tulbure în care dormi
hainele tale absente

acum că te-am găsit
muzica se revarsă din nou în inimă
își deschide aripile de foc

Decembrie

aceasta este o lună pentru orașe
și așa trece viața mea

în acest grai al părului și al camerelor de hotel
văd tirania oarbă a pasiunii
și plângerea ei rănită
fericită ca o pasăre melodioasă
care traversează ochii

te beau repede până nu e prea târziu
dar cu dulceața calmă a celui care gustă un vin

această recoltă târzie, dragostea mea
sfârcurile tale sunt ca sângele nou
în dinții mei întemnițați de melancolie

Ianuarie

Acum cântecul tău visează pe sarea mea
traversează lumina femeilor pe care le-am avut
ca un cuțit nevinovat
parfumând chipul

pe care îl dezvăluim în întuneric
claustrul în care singură te ascunzi
unde îți văd coapsele înflorind
ca niște copaci în sărăcia mea
în curți senine pe drumul zilei

în sfârșit te las să respiri
pădurea lumii în acea apă albă
și mă retrag în insomnia mea rătăcită

astăzi însă am reaprins focul
în sângele meu
mi-am amintit de tine
și ploaia mea a biciuit toată noaptea
fereastra ta întunecată

Februarie

culorile tale se confundă cu cele ale pământului
în ciudățenia trezirii în această lume
plină de umbre

ocru, castaniu, nostalgie
eterna pierdere a toamnei
suferința

dar gura ta e o elice roșie
o inimă de lumină, un vin
din tine însuși

în ea intru și trec ca un pește
picioarele tale unde pâinea e verde
și unde aud strălucirea umedă a unui râu
pe care nu-l cunosc

Martie

totul a început aici
silaba uitării
zilele pierdute în trecut
părul tău plin de mâinile mele

setea mea pe trupul tău aplecat
ca un pahar ce varsă lumină
în apele vijelioase care vor veni

când te-ai născut
deja vântul mă împiedica să dorm
și morții mei rățăceau în pădure

dar acum primăvara rotundă
vine în sufletul meu atât de uscat
îl trezește
în patul său de tăcere
și ochii mei de frunze călcate în picioare
sunt umbre care ard în lumina crudă

Când va veni primăvara

pentru Ilse Pollack

Când primăvara va veni, vom spune că iarna
a fost foarte lungă și ne-a stors inimile
lumina care cade

perpendicular
pe stâncile negre ale uitării va naște zilele
scurte,

invitând florile nudității noastre
să măture umbra din cadranele solare

Primele fructe vor fi savoarea
salivei
iar intensitatea lor va face frunzișurile
din sud
chiar mai aurii
visând pescăruși care sfâșie lumina

Respirația se va înstăpâni pe străzi
care se vor deschide pentru lutul zilelor
și pentru spectacolul
constelațiilor magnetice

Atunci va fi timpul să îngropi singurătatea în
casete
să revii la briza teraselor, la monotonia
scuarurilor
somnolente și la piațetele decorate cu aluzii fine

Ne vom plimba de-a lungul aleilor, departe de
casa
cu ferestre larg deschise spre golfurile
strălucitoare
abandonând amintirea iernii în abisurile
sordide ale gândirii

(Din volumul *Noaptea care traversează timpul*, Editura CRONEDIT, Iași)

Prezentare și traducere de **Mariana și Valeriu STANCU**

Florin VIOREL, *Eclectic Land*

Sylvestre CLANCIER

Sylvestre Clancier, poet, eseist și critic literar, s-a născut la Limoges în 19 iunie 1946. Este autorul unei lucrări precum *Freud, concepts fondamentaux de la théorie et de la psychanalyse freudiennes*, (Editions Erès, 1998), a unei ficțiuni politice, *Le Testament de Mao* (Editions J. P. Delville, 1976), a unui eseu despre poezie, *La voie des poètes*, (Editions J-P. Huguet, 2002), ca și a unui eseu socio-istoric, *La Vie quotidienne en Limousin au XIXème siècle* (en collaboration avec Georges-Emmanuel Clancier, Editions Hachette, 1976). Publică mai ales poeme și fantezii în proză.

A fost atașat cultural la Office de la Langue Française au Québec (Canada), unde a predat filosofia. A predat de asemenea literatura și civilizația franceză la universitățile Paris 13 și Paris 1. Desfășoară și o activitate de editor. Realizează și ediții de bibliofil.

Este membru (în unele cazuri fondator) al mai multor asociații și fundații literare. Este președinte în exercițiu al *P. E.N. Club Français* și vicepreședinte al *La Nouvelle Pléiade* care decernează, anual, în parteneriat cu Organizația Internațională a Francofoniei (O.I.F.), *le Grand Prix de Poésie de langue française Léopold Sédar-Senghor*. Este de asemenea membru în numeroase jurii literare.

În preajma lămpii

I

A scrie când vine seara
la căderea nopții
înseamnă a veghea sub flacăra
ora *clipei oblice*,
dând formă poemului
evanescentă falenă
furat din tăcere.

II

Stă sub lampă
să citească poezie,
cu ambele mâini,
cu voce tare,
și întotdeauna pentru mîine.

O poate scrie și el
în scrierea zilelor (*écriture des jours**)
unde se amestecă viii
și morții, acești *pasageri ai timpului***
pe care a știut să-i asculte, să-i privească și
să-i iubească.

* *Peut-être une demeure*, précédé d' *Écriture des jours*, Paris, Gallimard, 1972 – titlul unui volum al lui Georges-Emmanuel Clancier, tatăl autorului

** *Passagers du temps*, Paris, Gallimard, 1991 (Goncourt de la poésie) – titlul unui volum al lui Georges-Emmanuel Clancier, tatăl autorului

III

Orice viață este fragilă
moartea întotdeauna posibilă
va sosi pe neașteptate?

Știu ce eșarfă albastră
merită cel care adoarme
și care visează.

Umbrele și probabila moarte
se retrag.
Dar de acum știe
că nu se întâmplă nimic
după iarnă.

Lumina se risipește
întunericul se adaugă zilei
pe care o întrezărește.
Un alt timp
este o altă viață?

Astfel încît, dacă moartea într-o zi
apare puțin prea repede, sîngerează
prea devreme această amintire, o goleşte
brusc, timpul oprit,
picioarele care îl purtau
acum înghețate, pentru totdeauna

Așa cum o bătrînețe
în prezent acceptată
ne eliberează de trecerea prea mult timp
prelungită.

În ochii bătrînului
văd, trăiesc, citesc scrierea vie a unei priviri
care adesea deviază umbra morții
cu un zîmbet binevoitor.

Scriind același corp
de la o zi la alta tot la fel,
dar diferit. Nu mai știu
care sunt limitele sale
nici dacă are vreuna

Sufletul înflorește
alb și albastru
blîndețea lui este eternă
apare și arde.

Pana lui aștepta norii
sau vremea bună
devenea ușoară
ca vîntul.

Dacă a scris așa
este pentru că el a existat mai mult
pentru cele pe care le iubise.

Cartea marea
profunzimea
trei perspective infinite.
Fereastră
deschisă pentru totdeauna. Spațiul
nu se mai deforma. Astfel
ea permitea evadarea
privirii.
Sau cel puțin transparența
acestui timp de deschidere. Cel
al cărții în timpul lecturii și
după aceea, cînd memoria
se caută pe sine și nu se tulbură.

Timpul de a învăța să trăiască, îl
consumase. El era încă acolo
în această zi a sfîrșirii.

Cu un zîmbet pe buze
primea iubirea celor dragi.

Ochii închiși pentru odihnă
din ce în ce mai lungă
lîngă masa unde scrisese.

Degetele anchilozate
abandonaseră stiloul.
Fluiera pentru sine
cîntecul unei păsări
ascultat cîndva
și obrazu-i tandru
era cel al unui copil.
Nici un rid;
nici o pată nu-i murdărea cîntecul.

* *Le Temps d'apprendre à vivre, Mémoires 1935-1947*,
Paris, Albin Michel, 2016 – titlul unui volum al lui
Georges-Emmanuel Clancier, tatăl autorului

Fiecare suflet este pe veci o tăinuire
timpul duratei sale
compus din har,
misterul impenetrabil al trupului.

Linia sa este albă.

Soarta sau irefragabila
înverșunare de multe ori dezvăluită
conturează o nerăbdare
o revoltă
sau dimpotrivă
o consimțire pașnică.

Fericirea este ciudată.
Pana, gheara sălbatică a timpului
alterează sîngele, seamănă
semințe incerte.
Scriș
deja pîrguit, albastru și negru,
aproape de starea sa finală.

Circumscrierea sa în dreptunghiul
paginii este puțin probabilă
Iar definirea lui în afara oricăror limite
este o imposibilă provocare.

Amintirile sunt incerte
în lungul timp
al unei vieți seculare
cînd scrisul umple
spațiul dreptunghiular
al memoriei astfel definite.

Abia schițat,
scrisul albastru avansează
microscopic și infinit
în șirul de pagini cu puține tăieturi
misterios, impenetrabil
și niciodată măsurabil
pentru copilul care-și privește tatăl.

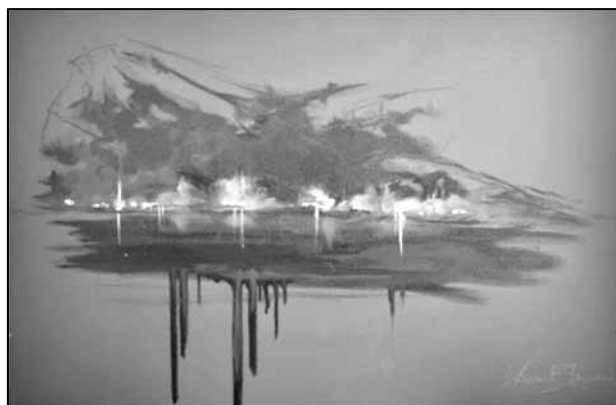
Creionul este ascuțit, reascuțit.
Mîna sub lampă
îl împinge, îl trage peste vîrfurile
cuvintelor care dau năvală.

Umbra din jurul paginii
desenează o zonă
pentru improbabilă întîmplare.

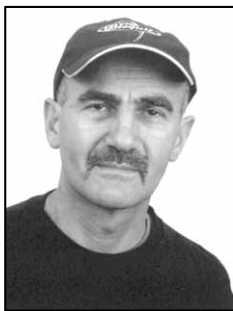
Imperturbabila voce a memoriei
îi zăbovește în urechi
și se învîrte în jurul lui.
Și e noapte și de asemenea
e zi.

(Din volumul *O privire infinită*, Editura CRONEDIT, Iași)

Prezentare și traducere de **Valeriu STANCU**

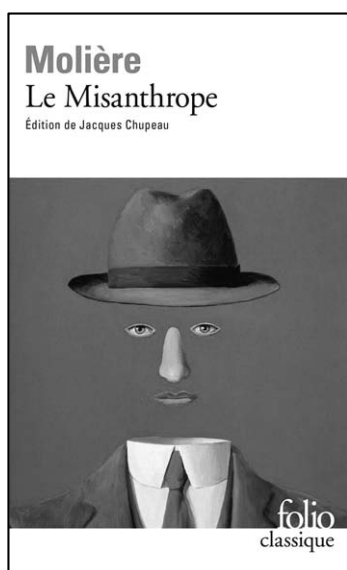
Alexandra UNGUREANU, *Passing Through*

Domnul Molière între lumini și umbre

Alexandru JURCAN

N-o să mă credeți, însă lucrurile vin spre mine cu dezinvoltură. Coincidențele artistice mă caută. În 1995, un prieten din Paris mi l-a prezentat pe fiul său Aurelien în vârstă de 11

ani. Mai apoi, aflându-mă la Paris, peste 13 ani, îl văd pe Aurelien în spectacolul *Prețioasele ridicole* după Molière, unde joacă și el. Ați ghicit: a terminat studiile și e deja actor la Teatrul Theo. În vremea studenției regizam la Dârja cu prietenii de atunci Georges Dandin de Molière. Într-un septembrie, mă plimbam la Paris

pe strada Pont Neuf, unde, la numărul 31, s-a născut Molière în 1622. După atâtea semnale, am recitat piesa *Cabala bigoșilor* de Mihail Bulgakov tradusă în românește de Maria Dinescu (Ed. Univers, București, 1987). Știm că în casa lui Bulgakov se afla o bibliotecă imensă, se asculta muzică de operă, se serveau

Film vs teatru

ceaiuri. Piesa *Cabala bigoșilor* (despre viața lui Molière) prezintă destinul artistului într-un stat luminat. Caracterizarea lui Molière se face în prezența aproape tacită sau chiar în absența lui. Stanislavski a refuzat să regizeze piesa. Până la urmă s-a încumetat Nemirovici-Dancenko, chinându-se între capriciile lui Bulgakov, Stanislavski și Molière. Referitor la piesa *Tartuffe*, regele Ludovic îi spune lui Molière: „Fețele bisericesti trebuie respectate.

Nădăjduiesc că scriitorul meu nu poate fi un ateu.” Despre cauza morții lui Molière, Lagrange afirmă în finalul piesei: „Cauza a fost dizgrația regală și Cabala neagră”.

Molière s-a născut în 1622 și a murit în 1673. A urât falșii savanți, doctorii ignoranți, burghezii ridicoli. Prin răs, el pedepsește mereu tot ce nu suportă (Castigat ridendo rnores). În 17 februarie 1673, Molière juca a patra oară în *Bolnavul închipuit*. O congestie pulmonară i-a provocat o tuse monstruoasă. Imediat după aplauze, o venă i s-a rupt. Ar fi trebuit să anuleze reprezentația, însă Molière se gândea întotdeauna la publicul său fidel. Armande, soția, l-a dus în calească și i-a pus o pătură pe picioare. Sângele curgea din gură fără oprire.

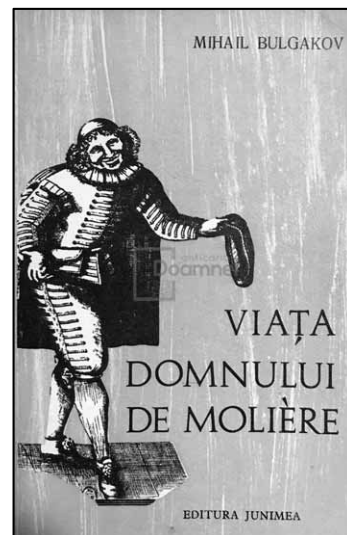
Laurent Tirard a realizat în 2007 filmul *Molière* cu Romain Duris, Fabrice Luchini, Laura Morante. Acțiunea începe în 1658, după ce trupa lui Molière a petrecut 13 ani în provincie. Filmul lui Tirard e un film corect. Cu costume colorate, îngrijite, tonice. Cu acțiune clară, lineară, didactică. Între realitate și ficțiune, Molière prefigurează personaje și situații. Vrea să devină celebru, chiar dacă ajunge și la închisoare: „Nu se va spune vorbiți în franțuzește; se va spune vorbiți în limba lui Molière!” Iată-l pe autor cu pana în mână, obligat să scrie la comandă. Înconjurat de lumânări, purtând o cămașă albă, Molière își rătăcește privirea peste pâlpăirea ironică a lumânărilor. Aruncă penița și bea în subsolul ticsit de amici cheflii. Însă teatrul e un miraj, un altar, o vocație, o dăruire. Care e finalul filmului lui Tirard? O lacrimă pe obrazul lui Molière, atunci când își vede jucate piesele pe scenă. Dar care e finalul filmului *Molière* realizat de Ariane Mnouchkine? Aici e problema... Comparația aruncă paloare asupra

filmului lui Tirard. De la lacrima exterioară se ajunge la o lacrimă interioară (a spectatorului), sacră, dureroasă. Cine e Ariane? S-a născut în 1939. Regizoarea a fondat în 1964 *Théâtre du Soleil* din Paris. Și-a început cariera lucrând cu o trupă de studenți la Sorbonne. În 1978 a realizat filmul *Molière*, cu Philippe Caubère în rolul titular. O frescă impunătoare, somptoasă, transmisă la TV în cinci episoade. Căruțe, holde, peisaje văzute din goana căruței cu actori. Numai că *finis coronat opus*, adică finalul glorifică filmul, îi dă o dimensiune super-artistică (de altfel, întreg filmul abordează nuanțe în registru rafinat, peren). De câte ori revăd finalul, o mică lacrimă interioară aduce elogii artei adevărate. Vreți să revedeți finalul cuminte a lui Tirard ca să vă cutremurați de prim-planurile uluitoare din filmul Arianei Mnouchkine? O muzică sacadată de operă (și viața lui Molière se stinge...) însoțind imaginea actorului. Fața lui Molière plină de machiaj alb, sângele șiroind pe cămașă, actorii purtându-l cu o spaimă violentă... apoi, deodată, imaginea căruței de odinioară și, din nou, goana grupului de actori, ochiul lui Molière întors spre interogații macabre... Revedeți finalul, ca să înțelegeți că acele cinci minute valorează cât un întreg film. Că Ariane a reușit să reclădească statuia lui Molière din alte lumini și umbre. Că – deodată – l-a trimis pe Molière spre noi, contemporanii, însângerați, dar învingători.

În 14 octombrie 1670 a fost reprezentată pentru prima dată comedia-balet *Burghezul gentilom*, în fața curții regelui Louis XIV, la castelul Chambord, de către trupa lui Molière (care a conceput textul pornind de la un scandal provocat de un ambasador turc; apropiat regelui, autorul scrie piesa ca să ridiculizeze turcii). Muzica a fost compusă de Jean-Baptiste Lully. Spectacolul s-a ținut la etajul întâi. Pe atunci Imperiul Otoman era subiect la modă – a se vedea acele „turqueries” pitorești – dar Molière își bate joc și de burghezii bogați, care vor să imite comportamentul nobililor. M. Jourdain își comandă o haină nouă, învață dansul, filosofia, mânuirea armelor, apoi face curte unei marchize văduve, spre stupoarea soției, ce asistă neputincioasă la aberațiile ridicole ale soțului. Jourdain se opune

căsătoriei fiicei sale Lucile cu Cléonte, pe motiv că acesta nu e gentilom. Finalul e o ceremonie burlescă, încununată de acel proverbial „mamamouchi”.

La 350 de ani de la premiera absolută, piesa poate fi ancorată în actualitate cu ușurință, fiindcă incultura, impostura, diletantismul, plus fascinația averii și a imitației sterile fac casă bună cu mulți contemporani. Astfel că regizorul Mihai Măniuțiu n-a ezitat să realizeze o nouă punere în scenă la Teatrul Maghiar de Stat Cluj, distribuindu-l pe volubilul Bács Miklós în rolul principal. Nu putea să se rezume la o regie clasică, sterilă, de aceea, respectând textul, regizorul aduce pe scenă culori de Broadway, ritmuri noi, mai ales că Andrea Gavrilu semnează o coregrafie ca un „balet verbal”, perfect integrat acțiunilor. Adrian Damian (decorul) ține cont

Ludovic al XIV-lea și Molière prânzind la Versailles

de concepția domnului Jourdain despre *high life*, vizualizându-i dorințele, inspirându-se din multiplele reclame, mai ales cele din teleshopping. E un spectacol al *Mamamușirii*, al consumerismului, unde incultura triumfă. Da, exact, „alte măști, aceeași piesă” – nimic nou

sub soare. Uneori ai senzația de videoclipuri, iar sincronizarea actorilor uimește. Aparare sportive, profesori, amantă, revelații ridicole, intrări și ieșiri în mișcări tumultuoase – un arsenal modern, împrăștiat, pentru ideile perene ale lui Molière. Mihai Dobre a compus muzica, pentru a completa tabloul piesei. „Am apăsat butonul PLAY și mi-am imaginat cam ce muzică mi-aș dori eu să aud într-o comedie clasică de secol 17 adaptat în mileniul nostru”(din caietul de sală).

Excelent Bács Miklós în rolul lui Jourdain: exacerbare studiată a parvenitismului histrionic, omniprezent, febril. În finalul piesei

asistăm la un citat celebru din *Dictatorul* chaplinian. Contorsiunile lui Jourdain pe lângă mingea-glob sugerează apariția *in nuce* a unui dictator subjugat de mania grandorii. Foarte buni sunt actorii Bodolai Balász și Váta Loránd, în ipostaze burlești de farseuri plauzibili. Toate personajele conlucrează, într-un carusel dinamic, sudat, colorat.

De ce, oare, există spectatori refractari modernizărilor, atunci când fondul ideatic rămâne inalterabil? Spectacolul lui Mihai Măniuțiu vădește talent, imaginație, respect pentru operă, fiind empatic, atașant, refractar muzeificărilor absurde.

Fontaine Molière

Tabăra de Arte Vizuale „Vlaicu Ionescu”, Călimănești, 2023

Florinel CONSTANTINESCU

Este o bucurie că orașul Călimănești a găzduit cea de-a XVI-a ediție a Taberei de Arte Vizuale „Vlaicu Ionescu”. Această tabără reprezintă o oportunitate de a promova cultura și arta în comunitatea noastră și de a sprijini talentul tinerilor artiști. Importanța acestui eveniment se reflectă în impactul pe care îl are asupra comunității noastre. Artiștii prezenți aici, prin talentul lor, ne oferă ocazia să ne conectăm la universuri vizuale fascinante și să experimentăm o varietate de exprimări artistice.

Încurajăm astfel de evenimente culturale, deoarece ele reprezintă piloni importanți în construirea unei comunități culturale vii și dinamice. Suntem mândri că am fost gazdele acestor zile de artă, care aduc un plus de valoare orașului nostru, atât în plan cultural, cât

și turistic. Găzduind această tabără, orașul Călimănești devine un centru al artei și al creativității, atrăgând atenția artiștilor și a iubitorilor de artă.

Prin organizarea acesteia, reafirmăm angajamentul nostru față de susținerea artei și a tinerelor talente. Suntem recunoscători pentru implicarea Uniunii Artiștilor Plastici prin persoana președintelui Gheorghe Dican, pictor foarte activ în mișcarea artistică națională. Tabăra s-a bucurat totodată și de prezența criticului de artă Luiza Barcan, autor al mai multor cărți și monografii dedicate artiștilor plastici. Mulțumesc tuturor pentru participarea în tabăra noastră și vă doresc un drum interesant, plin de inspirație și de revelație artistică de la o idee la operă de artă.

Plastică

O paletă diversă de stiluri, viziuni și opțiuni plastice într-un adevărat spectacol al culorilor și al luminii

Luiza BARCAN

La Călimănești, pe malul Oltului, aflată deja la a XVI-a ediție, Tabăra de teatru și pictură „Vlaicu Ionescu” a devenit în cel mai real mod cu putință o tradiție culturală reprezentativă pentru județul Vâlcea. Arta scenei și artele vizuale își dau întâlnire în cadrul natural unic al zonei și oferă publicului, turiști sau localnici, prilejul de a se bucura de dialogul dintre două forme de expresie ce au în comun imaginea.

Timp de zece zile, unsprezece pictori veniți din mai multe centre ale țării (București, Timișoara, Sibiu, Râmnicu Vâlcea), dar și din Republica Moldova, s-au familiarizat cu natura și specificul zonei, au lucrat, s-au întâlnit cu cei dornici să le cunoască preocupările iar la sfârșitul taberei de creație, într-o expoziție de grup ce anul acesta a fost pentru prima dată organizată în galeria proaspăt inaugurată a Casei de Cultură „Florin Zamfirescu”, au fost

prezentate lucrările de pictură realizate în ediția 2023. Aceste lucrări au îmbogățit patrimoniul deja consistent al Centrului Cultural de la Călimănești.

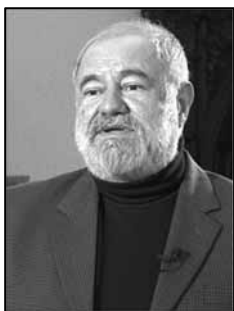
Atelierul de creație a fost organizat în condiții optime, într-o splendidă clădire de patrimoniu proaspăt restaurată, la Centrul Multifuncțional, într-un foisor de unde se deschide o minunată priveliște asupra falezii Oltului și a muntelui care-l străjuiește. La etaj, într-un adevărat spectacol al culorilor și al luminii, pictorii invitați în ediția 2023 a taberei au lucrat, s-au împrietenit, au comunicat, au făcut schimb de experiență. La parter, datorită unei inițiative cu adevărat benefice, micii artiști din Călimănești, copii de toate vârstele, au devenit cursanții unei inedite școli de pictură, de vară, susținută de artista Olga Mardari din Basarabia, cu multă dăruire și însuflețire, iar producția artistică a fost și bogată și dătătoare de bucurie și speranță.

Artiștii veniți anul acesta să se bucure de frumusețea Olteniei de sub munte și să-și împropăteze sursele de inspirație, în contact direct cu natura, aparțin mai multor generații și propun o paletă diversă de stiluri, viziuni și opțiuni plastice. De la figurativ la abstract, de la studiul după natură la explorarea universului

interior iluminat de întâlnirea cu atmosfera încărcată de spiritualitate, istorie și cultură a zonei, lucrările de reală ținută artistică realizate în vara aceasta pot oferi o imagine convingătoare asupra picturii românești contemporane, mai ales pentru că artiștii sunt atât de diferiți, și ca apartenență la o generație, și ca loc de proveniență, și ca personalitate.

În reprezentările ediției 2023 a taberei de pictură de la Călimănești se poate vorbi despre o dominantă non-figurativă (Cornelia Gherlan, Marius Barb, Mariana Constantinescu, Marin Răducu, Viorel Florin) sau cvasi-figurativă (Olga Mardari, Valeriu Herța, Alexandra Ungureanu) dar și despre câteva solide și bine articulate propuneri figurative, precum cele ale pictorilor Gheroghe Coman și Florin Mihai.

Un mijloc de iulie torid, însă foarte rodnic din punct de vedere artistic, marchează o dată importantă în calendarul proiectelor culturale desfășurate în chip susținut în orașul-stațiune Călimănești încă din prima decadă a secolului XXI. Se cuvine de aceea să adresăm un binemeritat cuvânt de mulțumire inimoșilor organizatori: Domnului Primar Florinel Constantinescu, Doamnei Ermina Buduleci, referent cultural, și tuturor celor implicați în buna organizare a acestei ediții.

Lucrări reprezentative pentru arta românească contemporană

Gheorghe DICAN

Tabăra de pictură „Vlaicu Ionescu” de la Călimănești, aflată anul acesta la ediția a XVI-a, reunește, în cunoscuta stațiunea vâlceană, nume importante ale artelor vizuale din România.

Datorăm continuitatea și temeinicia acestui eveniment administrației locale, care a înțeles demult cât de importante și de trainice sunt investițiile în domeniul culturii. Casa de Cultură „Florin Zamfirescu”, Călimănești, inaugurată cu prilejul deschiderii celor două tabere tradiționale, de teatru și de arte vizuale,

este o investiție amplă prin care s-a reabilitat în totalitate o clădire, care de-a lungul timpului a găzduit numeroase evenimente culturale remarcabile.

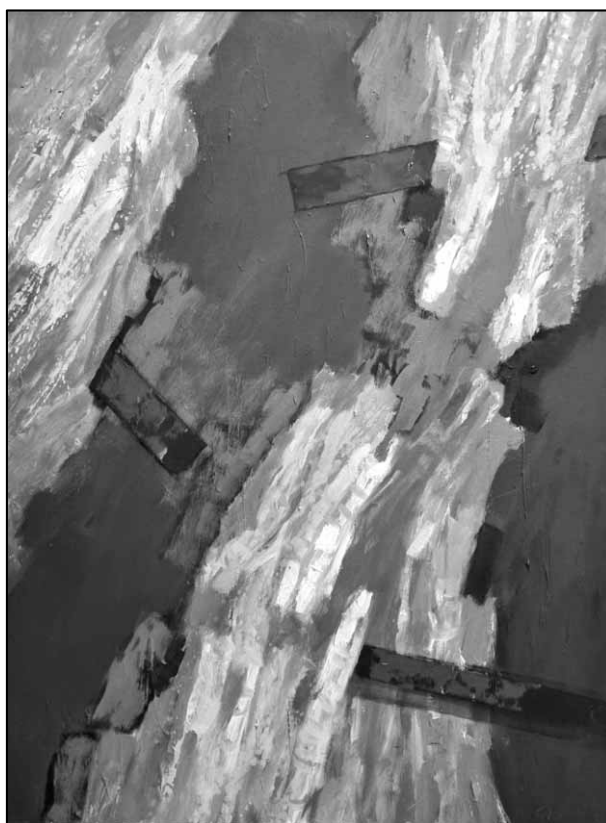
Casa de Cultură este azi un edificiu modern, care răspunde nevoilor culturale ale unui oraș aflat în plină expansiune, reper al turismului balnear din România. Sala de teatru, cu o capacitate de 250 de locuri, are toate dotările necesare pentru o producție de teatru modern și pentru diverse spectacole, realizate la cele mai înalte și actuale standarde.

Galeria de artă de la etaj, acum într-o nouă înfățișare, găzduiește expoziții de artă românească contemporană ce promovează cu prioritate valorile culturii naționale. Toate aceste produse culturale se oferă cu generozitate publicului iubitor de frumos, care este din ce în ce mai atras de frumusețile acestei regiuni.

În urma celor 16 ediții ale taberelor de pictură, la care au participat peste 150 de artiști români și străini, s-au adunat mai mult de 300

de lucrări de artă plastică, lucrări care cu siguranță vor putea fi prezentate într-o mică galerie pusă la dispoziția publicului interesat.

Aceasta (poate) va fi miza pentru cei care se vor ocupa în viitor de continuarea acestui minunat proiect: crearea unei colecții de lucrări de artă reprezentative pentru arta românească contemporană, ce ar putea fi expusă într-o pinacotecă special amenajată, contribuind astfel la sporirea listei de atracții turistice ale orașului Călimănești.

Cornelia GHERLAN, *Trecere*

Lansarea cărții de versuri *Bipolarul de la mansardă* de Gelu Vlașin, la BJ BN, 17 oct.2023. Alături de autor, Al. Cistelean și Olimpiu Nușfelean.

Imagine din Clubul Coșbook

Olimpiu Nușfelean, Premiul pentru Eseu la Zilele Poesis, 2023. Alături de premiat, George Vulturescu, Dumitru Păcuraru, Attila F. Balazs.

Participanți la Zilele revistei Poesis, 2023

Foto-album cu scriitori

Prezentare de carte în Cenaclul Coșbuc – Ovidiu Pojar, *Charter spre Paradis*, Ed. Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2023.

Amalia Levey citește poezie în Cenaclul George Coșbuc, Bistrița, 21 decembrie 2023.

Festivitatea de acordare a premiilor Colocviilor George Coșbuc, la Casa Memorială George Coșbuc, oct. 2023

Valentin Talpalaru, Marele Premiu

Ion Mureșan, Premiul Opera Omnia

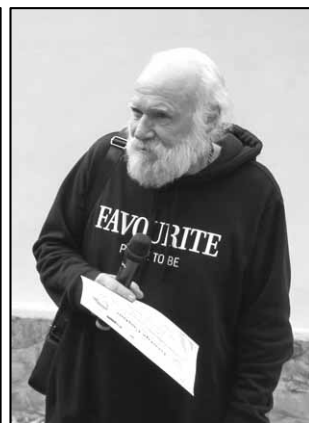
Letiția Ilea

Mircea Măluț

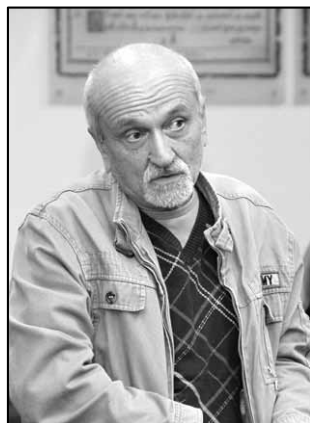

Vasile Barbu

Racș Atila

Colocviile George Coșbuc

David Dorian

Ovidiu Pojar

Participanți la colocvii

Saloanele Liviu Rebreanu, 2023, la Complexul Memorial Liviu Rebreanu. În imagine Alexandru Cățcăuan, Varujan Vosganian – președintele juriului, Valeriu Stancu și muzeograful Valer Ilovan.

Participanți la Colocviul „Niculae Gheran și posteritatea lui Liviu Rebreanu”, moderat de Valeriu Stancu și Al. Cățcăuan, dar și la lansarea volumului *Neîndemânatic de viu* de Varujan Vosganian.

Acordarea premiilor Saloanelor Liviu Rebreanu 2023, la Biserica Ortodoxă din Maieru

Simona Antonescu, Marele Premiul al Saloanelor Liviu Rebreanu – 2023

Saloanele Liviu Rebreanu

Eleva Daria-Maria Timiș-Varga, cea mai tânără premiantă a Saloanelor, cls. a VII-a, Palatul Copiilor Bistrița, prof. coordonator Ionela Silvia Nușfelean

Participanți la eveniment

Președinta Filialei USR Cluj deschide Salonul de iarnă al scriitorilor. În planul 2, Dana Buzura-Gagniuc, Adrian Popescu. 6 dec. 2023.

Acad. Ion Pop

Horia Bădescu

Dan Breaz, Adrian Popescu

Mariana Gorczyca

Olimpiu Nușfelean

Reuniunea de iarnă la Filiala Cluj a USR

Menuț Maximilian, Ioan Cioba

Andrea Iulia Scridon, Oana Boc, Ion Mureșan, Alice Micu, Irina Petraș, Constantina Raveca Buleu, Laura Poantă, Rodica Marian

Gh. Pârja, Nicolae Scheianu, Daniela Sitar-Tăut, Elena Căraușan, Dana Buzura-Gagniuc, Irina Petraș, Ion Pop, Delia Muntean, Nicolae Iuga

Poeta echinoxistă și pictorița
Mariana Bojan

Vlad Moldovan, secretar al
Filialei și redactor al revistei
Steaua

Nicolae Iuga și Virgil Mihaiu

Laura Poantă, Irina Petraș, Oana Boc, Ctina Raveca Buleu,
Rodica Marian

Ion Pop, Romulus Moldovan, Mariana Gorczyca,
Elena Abrudan, Ion Cristofor

Gheorghe Pârja, Delia Muntean, Dana Buzura-Gagniuc

Daniel Săuca

Robert Laszlo

Fotoreporterul-poet Gazsi Andrei, Elena Abrudan,
Ion Cristofor, Viorel Mureșan

Scriitori văzuți de Crăciun 2023 de Laura Poantă.

Imagine din sala de conferințe a Filialei Cluj a USR.

Deschiderea oficială a Conferinței Anuale ASER-2023, la Primăria Bistrița. În imagine: prof. univ. Ilie Moise, drd. Menuț Maximinian, conf. univ. dr. Cristina Bogdan – decan al Facultății de Litere din București, prof. univ. dr. Otilia Hedeșan – președintele ASER, primarul Ioan Turc, Gavril Țarmure – managerul Centrului Cultural Municipal „George Coșbuc”, Bistrița.

Gavril Țarmure, Otilia Hedeșan, Menuț Maximinian

La spectacolul „Rituri de trecere”, sala mare a Centrului Cultural Municipal „George Coșbuc”, din Bistrița.

Vernisajul expoziției „Povestea cămășii bărbătești”, din Colecția Menuț Maximinian, în colaborare cu Universitatea de Arte și Design Cluj-Napoca, curatori Vasile Duda și Axenia Roșca, la Galeriile „Casa cu Lei”, Bistrița.

Conferința Anuală a Asociației de Științe Etnologice din România (ASER) – 2023

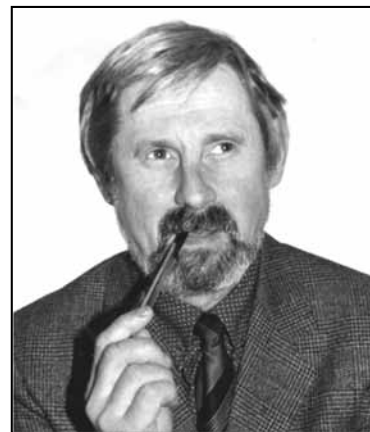

Deschiderea oficială

La Muzeul Memorial „Liviu Rebreanu”.

Lucian PERȚA

Liliana BĂDĂRĂU

Cum m-am mințit

Înfierbântată de vin
neaoș, moldovenesc,
am simțit cum puțin
câte puțin tind să iubesc
cu **sfială înfinitul***
și acesta a fost începutul.

Uitarea a fost la-nceput,
fericire de-o clipă,
jurământul pierdut
pe-a visării aripă,
spre glorii visând
cu-al suferinței gând.

Și-apoi dimineața,
în zori de zi chiar,
am văzut toată fața
nocturnului dar
și cu amărăciune acum recunosc
că nu mă cunoaște și nu îl cunosc

Așa că de-acum noaptea
visării nu mă mai închin,
și-o să-mi termin cartea
așa, fără de vin!

Alexandru CAZACU

O dimineață abajur

Aș vrea să-mi reglez socotelile
în această dimineață bizantină
cu muza, dar toate ideile
de abordare m-au părăsit din pricină
că am străbătut prea mult timp drumurile
Europei, toată săptămâna în Vest,
documentări și stagii pe la toate băncile
și doar **duminica** acasă **în Est,**
aici unde tramvaiele mai scârțâie încă
și unde toți oamenii sunt sau **tâlhari sau profeți**
și prăpastia dintre bogat și sărac e adâncă,
dar de-o privești mai mult și cu ea te-nveți.
Aici chiar și porumbeii albi s-au sălbăticit
și nimeni de nimic nu se mai miră,
ei bine, în dimineața asta m-am hotărât
să exclam: „Vino odată, muzo, și mă inspiră!”

**Parodii
pur și simplu**

Elena Liliana POPESCU

Lumină lină

Pun candela aprinsă la fereastră
Să vină muza-n **cântec de iubire,**
Asta-i și-acuma legătura noastră,
Tărâmului dintre gânduri dând rostire

Și vine muza printre teoreme
Și ecuații ce mă înconjoară,
Ca o lumină lină ce se teme
Doar de-ntunericul ce printre noi coboară.

Gela ENEA

dragoste făcută bocnă (fragment)

* * *

la 18 ani eram
încă elevă a Liceului Pedagogic,
aveam un metru optzeci și simțeam
că o să mai cresc, logic,
nu cât Kilimanjaro, însă suficient
ca să am o privire de perspectivă
asupra limbii și literaturii române actuale,
a poeziei în special, evident,
pe care o simțeam în derivă.
Dați-mi voie să trec, le-am spus criticilor
și muzei i-am spus găsește o cale
și ia-mă și pe mine cu tine în zbor!

Teodor DUME

Azi poezia e o poartă prea deschisă (după poezia *Azi moartea e o poartă închisă*)

Nu se mai scrie azi poezie ca-n alte dăți când
bine strunită, spunea **adevărul din cuvinte**
și acoperea orice gând
murdar din minte,
vibra patriotic,
așa o simțeam eu,
și nu ca azi, haotic,
făr' niciun Dumnezeu.

Nu se mai scrie azi poezie ca odinioară,
nici poetul nu mai e un **colecționar de răni**
acum,

eu, ca poet, bunăoară,
„boer al cuvântului” cum
am fost cotate, mă-nvârt în **cercuri**
printre **umbre** de tropi
de care nu poți să te bucuri
și nici nu poți un poem să încropi.

De aceea, dați-mi voie să nu mă mai **exilez**
în durerile altora
și doar de Profii CDT Oradea să mă interesez

Vasile IONAC

Trecere

Mereu fără de urmă dispăreai
de parcă te topeai în dimineață,
acum erai cu mine și-apoi, vai,
îmi dispăreai ca un... mă rog, în ceață.

Am rafturi de scrisori nescrise pline,
mi-e buletinul parc-al altcuiva,
iubind iubirea numai pentru tine
am învățat ce-nseamnă a spera.

Mesajele despre cuvinte, toate
ce mi le-ai dat, cu grijă le-am păstrat
că tu mi-ai spus că, cine știe, poate
cândva, bune vor fi de publicat.

În ochii mei te arătai frumoasă
și cu poeme-am vrut să te câștig,
dar într-o iarnă foarte friguroasă
m-ai părăsit că cică ți-era frig.

Și cântece de dragoste degeaba
ți-am scris, urgent, cu altul ai plecat,
așa că de-am văzut care e treaba,
m-am resemnat și m-am pensionat!

(*Cuvintele scrise cu bold reprezintă sau fac referire la titluri de volume ale autorilor.
Lucian Perța)

CITITOR DE REVISTE

Apostrof nr. 11/2023. Premiile

revistei pe 2023

sunt: Premiul „Ion D. Sîrbu” – Hanna Bota pentru romanul *Trei femei, cu mine, patru*, Ed. Cartea Românească, 2023; Premiul „Radu Stanca” – Adrian Papahagi pentru seria *Shakespeare interpretat de...*, vol. I-VII, Ed. Polirom, 2020-2023; Premiul „Nicolae Balotă” – Dimitrios Kanellopoulos/ Eugen Uricaru pentru traducerea în limba română a *operei poetice a lui Konstantinos P. Kavafis*, ediție bilingvă, Ed. Școala Ardeleană, 2023; Premiul „I. Negoițescu” – Miriam Cuibus pentru scenariul spectacolului *Memo*, Teatrul Național din Cluj-Napoca. Primul premiu al revistei *Apostrof* – ne spune Ion Vartic – a fost decernat de redacția revistei în 1996. Prin numele premiilor a fost subliniată legătura revistei cu Cercul Literar de la Sibiu și faptul că această grupare literară a aparținut și aparține Clujului; concret, Universității din Cluj, aflată în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial în exil la Sibiu. Cerchiștii importanți au avut legături strânse cu Clujul, oraș natal pentru I. Negoițescu și Nicolae Balotă, oraș al copilăriei și tinereții pentru Radu Stanca, oraș al școlarizării pentru Cornel Regman. Un spectaculos tur de forță lansează în paginile Dosarului *Apostrof* Andrei Corbea cu studiul și analizele literare românești, intitulat *Trei romane și motivul «ștergarelor albe»*. Autorul calcă foarte atent pe urmele câtorva scriitori din Germania, și nu numai, și din teritorii germanizate de-a lungul vremii din jurul acesteia. Trei romane are în atenție Andrei Corbea, în care surprinde coagularea și emergența unui veritabil topos al Cernăuților și Bucovinei cu reflecții asupra conjuncturii istorico-culturale la care autorii romanelor fac referiri. Romanele sunt: *Cântecul mării* de Oleg Serebrian, apărut la Ed. Cartier din Chișinău, 2011 – traducere în limba română de Anke Pfeifer, *Lecții nocturne în Micul Ierusalim* de australianul Rick Held, apărut la

Polirom, 2021 – traducere din limba ucraineană de Aliona Bivolaru, și *Povestea care valorează cât o întreagă livadă de meri* a scriitorului și regizorului Maxim Dupeșko, apărut la editura cernăuțeană Knyky XXI – traducere de Aliona Bivolaru. Andrei Corbea răspunde la întrebarea dacă aceste romane lansate pe piața românească de carte au ceva în comun în afară de localizarea lor în Cernăuți. Și dacă doar emblema „ștergarelor albe”, cu a lor curățenie imaculată, și-a păstrat intactă forța simbolică a utopiei „cernăuțiene” și europene a unei „națiuni libere într-o țară mare și frumoasă”. Ancheta *Apostrof* se rezumă la următoarele: 1. Dacă un scriitor este liber când scrie... 2. Cum vă alegeți subiectele?... 3. Dacă acceptați premisa libertății absolute de creație a scriitorului..., când vă simțiți nedreptățiți de o apreciere critică? Răspund anchetei (I): Simona Popescu, Ioan-Aurel Pop, Ruxandra Cesereanu, Vasile Igna, Lucian Vasiliu, Alexandru Jurcan, Radu Găvan, Kocsis Francisko, Leo Butnaru.

Neuma nr. 11-12/

2023. Revista se

întrece pe sine la

număr de comentarii de carte și cronici literare. Nicoleta Milea analizează volumul *Caution* de Costel Nedelcu (Ed. Neuma, 2023). Flavia Adam abordează volumul *Decât tăcerea acestei camere* de Emilian Iachimovski (Ed. Oscar Print, 2022), poet prozator și artist plastic, care a participat alături de alți poeți și poetese la Turnirul de la Alanya, Turcia, 14-21 octombrie 2023. Menuș Maximilian analizează mai multe scrieri ale unui important filozof al contemporaneității, Andrei Pleșu, căruia i-au apărut câteva cărți (reeditări) în preajma aniversării a 75 de ani: *Despre destin, Ochiul și lucrurile, Capodopere în dialog...* După cum însuși mărturisește, Andrei Pleșu își reorganizează arhiva personală „din politețe pentru urmași”, găsindu-și astfel numeroase pagini neprinse în volume, rezultat al activității

publicistice, printre care și cele legate de istorie și critică de artă. Menuț Maximinian semnează și eseu „Oglinzi de întâlnire cu sensurile vieții”, sondând cartea Laurei Poantă *Doctor de povești*, apărută în perioada pandemiei la Editura Școala Ardeleană, în care sunt cuprinse texte de medicină și literatură, de „mediere” între literatură și arte plastice. Monica Grosu se apleacă asupra cărții *Despre viață, destin & nostalgie* de Horia Roman Patapievici (Ed. Humanitas, Buc., 2022). *Pribeag prin poienile verii*, poeme de Vasi Cojocaru-Vulcan (Ed. Neuma, 2023), face subiectul comentariului critic semnat de Elina Adam. Ana Dobre abordează placheta de versuri *Zvonuri și liliaci* de Ileana Popescu Bâldea (Ed. Neuma, 2023), în care tematica reflexivă, privind raportul eului cu sinele, în dublă ipostază de om și creator, cu ceilalți, cu lumea, este însoțită de leitmotive obsedante: copacul, *pasărea* și, prin asociere, zborul, lumina, întunericul. Codruț Radi recenzează o carte de debut, *Imposibila respirare*, poezii de Meda Perți (Ed. Waldpress). Un al treilea comentariu realizat de Menuț Maximinian poartă titlul „Povestea mămăligii”, o substanțială abordare a volumului *Istoria mămăligii. Povestea globală a unui preparat național* de Alex Drace-Francis (Ed. Humanitas), profesor de istorie culturală a Europei moderne în cadrul Departamentului de Studii Europene al Universității din Amsterdam, specializat în istoria culturală și socială a României și Europei de Sud-Est.

România literară
nr. 51-52/ 2023. În
„Amintiri despre

Andrei Ȑțetea” Nicolae Manolescu remarcă apariția unui studiu, temeinic sub raport istoric, consacrat vieții și operei lui Andrei Ȑțetea, datorat lui Marian Hariuc – *Un spirit sorbonard în România secolului XX*. Familia criticului literar de astăzi (Apolzan) a trăit în relații foarte apropiate cu familia Ȑțetea, de unde și bogăția informațiilor pe care le furnizează editorialistul, alături de cele arătate de autorul cărții. Din păcate, memoria istoricului Andrei Ȑțetea, mai cu seamă cea locală, din jurul Sibiului, s-a stins treptat. Prin

textul său, Nicolae Manolescu trage un semnal de alarmă privind viețile și faptele mai multor personalități de seamă ale țării care, astăzi, treptat, sunt date uitării. Mircea Mihăieș pune în *contrafortul* său a zecea ediție a Festivalului *fARAD*, sub genericul *I DOC*, care a cuprins și o gală a celor mai bune filme documentare românești. Printre acestea, filmul „*Acasă*” de Radu Ciorniciuc, o peliculă care plonjează undeva la marginea Bucureștiului, în rezervația Văcărești, un ținut al păsărilor și animalelor sălbatice. Genericul filmului avertizează privitorul asupra tensiunii mocnite dintre două lumi total diferite, despărțite de șoseaua de centură a Bucureștiului. Pe de o parte, spațiul idilic în care trăiește o familie (Enache) ca în Paradisul primordial, pe de alta, siluetele vag amenințătoare ale clădirilor din depărtare, ca niște fortărețe construite pentru a se apăra de energia clocotitoare a deltei (din apropierea Capitalei). „În timp ce Orașul e static, parcă depopulat, încremenit, bântuit de propriile fantome, rezervația e dinamică, o adevărată Mama Gee în care inediții urmași ai lui Adam și ai lui Robinson Crusoe trăiesc după calendarul anotimpurilor și după ritmurile impuse de forța dominatoare a naturii. Secvența – scrie M.M. – mi-a amintit o imagine copleșitoare din *Slumdog Millionaire*, unde două entități antagonice, Istoria și Viitorul, figurate de cocioabele săracilor și de zgârie-norii celor bogați, stau față în față, într-un echilibru neliniștitor. Știu că, mai devreme sau mai târziu, ele vor intra într-un conflict sângeros. Filmul lui Radu Ciorniciuc e, simultan, un studiu sociologic, o explorare antropologică, un discurs etnologic și o complicată istorie de familie...” O lumină cuprinzătoare și clară așază Vasile Spiridon asupra cărturarului transilvănean Gheorghe Lazăr (1782-1823) despre care, în finalul eseului său, afirmă cu nostalgie că între timp Marele Învățător o fi fost făcut cumva *post-mortem* cetățean de onoare al Capitalei ori membru de onoare al Academiei Române. Cronică literară de Răzvan Voncu e rezervată volumului *Bacovia și Noul Regim al literaturii* de Paul Cernat (Ed. Eikon, 2022).

literară „Intelectualii și răul” întreprinsă de Nicolae Mecu la volumul *Dincolo de regulile jocului. Trepte și limite ale compromisului intelectual în perioada 1948-1964*: Mihai Ralea, G. Călinescu, Tudor Vianu (Ed. Corint, 2022) a început în numărul 10 al *Steua*. Autoarea este Ruxandra Câmpeanu, doctorandă – chiar cu această lucrare – a profesorului Mircea Martin. Din start trebuie afirmat că „devoalarea colaboraționismului epocii comuniste a preocupat până la saturație publicistica generalistă a anilor '90 și a ținut încordată atenția publicului intelectual” mult timp. În această direcție Nicolae Mecu subliniază clar că „în cazul fragilei problematice a «compromisului intelectual» comis de figuri de prim-plan ale culturii, situarea cercetătorului față de obiect devine capitală, fiindcă de ea, în primul rând, atârna validitatea întregii demonstrații și construcții, de la subsolurile documentare până la ultimele concluzii evaluatoare”. Din documentarul semnat de Ruxandra Câmpeanu rezultă că „autoarea a avut în vedere câteva studii, de la Hannah Arendt, cu reflecții asupra «banalității răului», la Alisdair McIntyre, autoritate mondială în materie de filosofia moralei ș.a. Ruxandra Câmpeanu asumă o miză de dificultate dublă: de aplicare pe terenul comunismului românesc a unui concept 1) insuficient teoretizat și 2) prea puțin verificat prin punerea lui la lucru. Autoarea răspunde câtorva întrebări de mare pondere, ce poartă totodată și o încărcătură etică. Nicolae Mecu le enumeră și expune: 1. cât și cum au reușit cei trei (din subtitlul cărții) să apere canonul literar, disciplinele și conceptele promovate de ei în interbelic și care, la rândul lor, îi consacraseră ca individualități distincte ale criticii interbelice, 2. în ce măsură au acești mari intelectuali preocupați de salvagardarea, dincolo de propria operă, și pe aceea a breslei din care făceau parte, 3. cum și cât pot fi validate etic încercările lor de a eluda normele realismului socialist prin „înghețarea” vechilor preocupări care-i defineau, prin deschiderea de noi părți în interiorul uneia și aceleiași discipline sau prin întemeierea uneia noi, 4.

care au fost pierderile și câștigurile compromisului cu regimul din timpul lui Gheorghiu-Dej? Autorul conchide: Volumul *Dincolo de regula jocului...* șamd o așază pe autoarea ei, Ruxandra Câmpeanu, între reprezentanții de elită ai acestui atât de consistent nou val (al literaturii recente...). Frumoase pagini – interviu (realizat prin intermediul întrebărilor venite din partea prietenilor), proză și o apreciere critică de Irina Petraș – sunt dedicate pictorului, scriitorului Jehan Calvus, pseudonim latinizat al vechiului său nume românesc, Ivan Chelu. Un alt dialog este cel realizat de George Motroc cu Cornel Ungureanu și încă unul, realizat de Radu Toderici cu regizorul de film Radu Jude (partea I, continuare în nr. 1/2024). Radu Jude nu ezită să abordeze toate „fazele” care conduc la realizarea unei pelicule artistice, inclusiv finanțarea unui film, dincolo de nevoia unui scenariu și, mai ales, a proprietății unei *idei pentru un film*, fără de care nu se poate demara nimic în arta cinematografică.

**Tribuna nr. 510/
2023.** Dezbateră filosofică deschisă

de Mircea Arman cu două numere înainte, cu eseu *Imaginativul uman [III] – sinteză*, lansează trasee teoretice și practice de parcurs: „Metafizica va trebui să găsească un nou sens sau să propună o nouă religie în care tehnica planetară și falsa știință care a invadat cercetările contemporane să fie înlăturate. Pentru aceasta e nevoie de o nouă *gigantomahia peri tes ousias* întemeietoare (adică, limb. gr.: „uriașa bătălie pentru substanța” întemeietoare – n.m., V.R.). Ceea ce rămâne însă de văzut este dacă omul va mai avea putința într-o adevărată revoluție a spiritului și în credința renăscută, dacă va exista o disponibilitate pentru reîntoarcerea la gândirea originară. Și pentru că *Dumnezeul nietzschean* (s.m.) este, din păcate, o realitate, metafizica va trebui să-și asume salvarea ființei umane. Cu condiția unei susțineri reale în însuși interiorul filosofiei dar și al științei și tehnicii planetare avide de finanțări și profituri nelimitate și generatoare de rezultate debile și debilitante ale pseudosavanților «woke» și mai

este necesară voința de salvare care să depășească interesele imediate, meschine. O voință și o gândire vizionare”. Nicolae Iuga continuă publicarea studiului analitic *Globalism și religie [III]*, actual și punctual privind viața, spiritul și cibercercetările interplanetare, cu capitolul intitulat *Aspirațiile Iudaismului la statutul de religie globalistă*. „Din punct de vedere istoric – scrie Nicolae Iuga – Sanhedrinul sau Sinedriul/ .../ a fost o formă de guvernământ specifică vechilor evrei, un organism colectiv de conducere în Israel, în principal cu atribuții religioase și juridice, un fel de Tribunal. Sanhedrinul central din Ierusalim, care funcționa ca o Curte Supremă de Justiție, era format din 71 de rabini, iar cele mai mici, din cetățile mai importante, din 23 de membri. / .../ Au existat în istorie, în Evul Mediu și în modernitate, mai multe încercări de reînviere a instituției Sanhedrinului, dar acestea nu s-au bucurat de succes. Ultima dintre acestea, cu adevărat interesantă și importantă, a avut loc în contemporaneitate, în octombrie 2004, când s-au întrunit un grup de rabini reprezentând diverse comunități ortodoxe din Israel.../ .../ Este o inițiativă bine organizată, iar Noul Sanhedrin are deja o serie de obiective clar definite și niște organisme de lucru”. Scriu despre cărți, teatre, filme, arte vizuale, muzică: Alexandru Sfârlea, Traian D. Lazăr, Adrian Lesenciuc, Constantin Cubleşan, Ștefan Manasia, Eugen Cojocaru, Alexandru Jurcan, Anca Șugar, Virgil Mihaiu, Doina Mândru (despre arta Adrianei Blendea).

Nr. 4/ 2023 al revistei **Ex Ponto**, care apare la

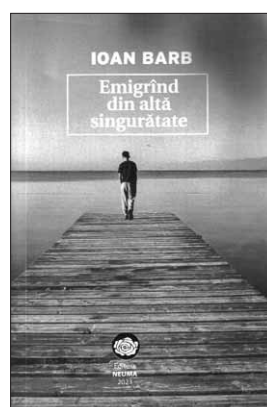
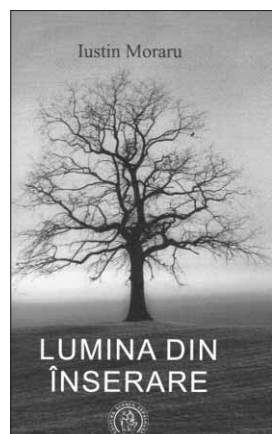
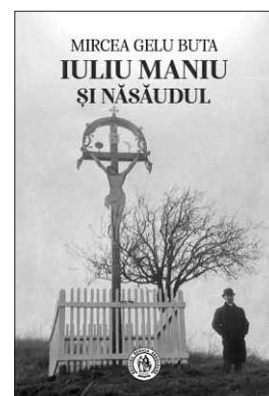
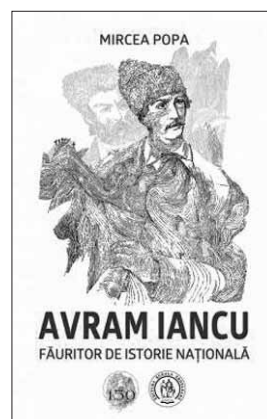
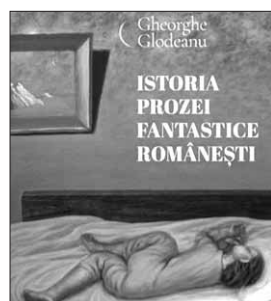
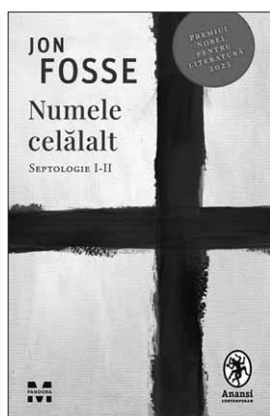

Constanța sub egida UR (redactor șef – Ovidiu Dunăreanu, redactor șef-adjunct – Angelo Mitchievici), se deschide cu un editorial semnat de Eugen Uricaru, *Dobrogea, parte integrantă a României*, în care semnatarul conchide: „Se pot spune multe despre această provincie binecuvîntată a României, și bune și rele, însă un lucru este cu totul uimitor – aici, și doar aici, vom găsi cele mai vechi vestigii ale civilizației, cele mai vechi prezențe creștine, cele mai vechi semne ale românității (traducerea lui Ulfila a Bibliei), dar și cele mai moderne dovezi ale progresului, centrala atomică, șantierul naval ori cea mai rapidă cale ferată din țară”. Despre Dobrogea mai scriu Aurelia Lăpușan, Anastasia Dumitru, Nicolae Rotund – la un an de la despărțire, printr-un fragment despre *Marea lui Tudor Arghezi*. Angelo Mitchievici, întrebându-se retoric *De ce un festival de poezie la Constanța?* (v. festivalul Art.Poetica@Ovidius), reține că „Acum poezia suferă de un deficit de rol social, fără să fi coborât estetic, explorînd în continuare posibilitățile limbajului, aducînd dovezi de excelență, pe lîngă inerent de mult veleitarism, căci nimic nu e mai comod decît veleitarismul pe intervale scurte, fără gîfială.”, festivalul oferind poeziei și poezilor „o scenă, una cu ieșire la mare”. Grupajele de versuri, proza, cronicile și recenzii, articolele de istorie sau arheologie întregesc un sumar bogat și atractiv. (V.R.)

Marius BARB-BARBONE, *Aripă*

ÎN VITRINA CU CĂRȚI A REVISTEI

„Conform prevederilor Statutului, Uniunea Scriitorilor din România nu este responsabilă pentru politica editorială a publicațiilor și nici pentru conținutul materialelor publicate.”

Olga MARDARI, *Ochiul al treilea*